P. Fr. GERARDUS M. PARIS, O. P.
S. Theologiae Magister

SYNOPSIS
TOTIUS SUMMAE THEOLOGICAE S. THOMAE

SEU

DIVISIO QUAESTIONUM
TOTIUS SUMMAE THEOLOGICAE ANGELICI DOCTORIS

CUM

RESPONSIONIBUS RATIONIBUSQUE FUNDAMENTALIBUS
AD UNIVERSOS ET SINGULOS ARTICULOS

SECUNDA SECUNDAE

BX
1749
.T6
P33
vol 2

School of Divinity Library
St. Louis, Missouri 63108

NEAPOLI (ITALIA)
M. D'AURIA - S. SEDIS APOSTOLICAE TYPOGRAPHUS
1950

BELLARMINE LIBRARY
St. Mary's College
ST. MARYS, KANSAS

http://www.obrascatolicas.com

Nos infrascripti attente perlegimus opus P. Fr. Gerardi M. Paris O. P., S. Th. Bacc., cui titulus «*Synopsis totius Summae Theologicae S. Thomae seu Divisio Quaestionum totius Summae Theologicae Angelici Doctoris cum Responsionibus Rationibusque Fundamentalibus ad universos singulosque Articulos*», Vol. II, in quo pars secunda-secundae continetur; et dignum judicamus hoc opus ut typis mandetur utpote utilissimum ad majorem D. Thomae doctrinae divulgationem.

Datum Melitae, die 5 Octobris 1946.

Fr. Thomas Zammit, O. P., S. Th. Mag.
Fr. Vincentius Jos. Bonello, O P., S. Th. Lect.

Et Nos nostram licentiam damus ut imprimatur

Datum Melitae, in Nostro Conventu S. Mariae de Crypta, die 2 Oct. 1946.

Fr. Josephus M. Xuereb O. P.,
Vic. Prov.

Neapoli, ex Curia Archiepiscopalis
die II Martii 1950

Nihil obstat
Aloysius Rinaldi, Can. Theol.
Censor delegatus

Imprimatur
✠ Joseph M. De Nicola
Ep. Tit. Pergamen, *Vic. Gen.*

230.6
Su6
1950
v. 2

19 MR '51
34159

RATIONES FORMALES SEU FONDAMENTALES ARTICULORUM

SECUNDA SECUNDAE

(Totalitas Quaestionum, 189. - Totalitas Articulorum, 920)

PROLOGUS

Post communem considerationem de virtutibus et vitiis, et aliis ad materiam moralem pertinentibus, necesse est considerare singula in speciali. Sermones enim morales universales minus sunt utiles, eo quod actiones in particularibus sunt. Potest autem aliquid in speciali considerari circa moralia dupliciter: uno modo ex parte materiae ipsius moralis, puta cum consideratur de hac virtute vel hoc vitio; alio modo quantum ad speciales status hominum, puta cum consideratur de subditis et praelatis, de activis et contemplativis, vel quibuscumque aliis differentiis hominum. Primo ergo considerabimus specialiter de his quae pertinent ad omnes hominum status; secundo vero specialiter de his quae pertinent ad determinatos status. – Est autem considerandum circa primum, quod si seorsum determinaremus de virtutibus, donis, vitiis et praeceptis, oporteret idem multoties dicere. Qui enim sufficienter vult tractare de hoc praecepto: *Non maechaberis*, necesse habet inquirere de adulterio, quod est quoddam peccatum, cujus etiam cognitio dependet ex cognitione oppositae virtutis. Erit ergo compendiosior et expeditior considerationis via, si simul sub eodem tractatu consideratio procedat de virtute et dono sibi correspondente, et vitiis oppositis et praeceptis affirmativis, vel negativis. Erit autem hic considerationis modus conveniens ipsis vitiis secundum

http://www.obrascatolicas.com

propriam speciem. Ostensum est enim supra (I-II, qu. xviii, lxxii et lxxiii) quod vitia et peccata diversificantur specie secundum materiam vel objectum, non autem secundum alias differentias peccatorum, puta cordis, oris et operis; vel secundum infirmitatem, ignorantiam et malitiam, et alias hujusmodi differentias. Est autem eadem materia circa quam et virtus recte operatur, et vitia opposita a rectitudine recedunt. Sic ergo, tota materia morali ad considerationem virtutum reducta, omnes virtutes sunt ulterius reducendae ad septem; quarum tres sunt theologicae, de quibus primo est agendum; aliae vero quatuor sunt cardinales, de quibus posterius agetur. Virtutum autem intellectualium una quidem est prudentia, quae inter cardinales virtutes continetur et numeratur. Ars vero non pertinet ad scientiam moralem, quae circa agibilia versatur, cum ars sit *recta ratio factibilium*, ut supra dictum est (I-II, qu. lvii, art. 3 et 4). Aliae vero tres intellectuales virtutes, scilicet sapientia, intellectus et scientia, communicant etiam in nomine cum donis quibusdam Spiritus Sancti. Unde simul etiam de eis considerabitur in consideratione donorum virtutibus correspondentium. Aliae vero virtutes morales omnes aliqualiter reducuntur ad virtutes cardinales, ut ex supra dictis patet (I-II, qu. lxi, art. 3). Unde in consideratione alicujus virtutis cardinalis considerabuntur etiam omnes virtutes ad eam qualitercumque pertinentes, et vitia opposita. Et sic nihil moralium erit praetermissum. *

DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS
DE FIDE

Circa virtutes igitur theologicas primo erit considerandum de fide; secundo de spe; tertio de charitate. – Circa fidem vero quadruplex consideratio occurrit: prima quidem de ipsa fide; secunda de donis intellectus et scientiae ipsi correspondentibus; tertia de vitiis oppositis; quarta de praeceptis ad

---

* Ad Divisionem Quaestionum quod attinet, vide nostram « Divisionem schematicam totius summae », Tab. XVIII et sequentibus. (Apud « Marietti » Romae, vel Taurini).

hanc virtutem pertinentibus. – Circa fidem vero primo erit considerandum de ejus objecto; secundo de ejus actu; tertio de ipso habitu fidei. Circa primum quaeruntur decem:

QUAESTIO I

De objecto fidei

Art. I. – *Utrum objectum fidei sit veritas prima.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) veritas prima est objectum formale fidei, et *b*) aliquomodo est etiam ejus objectum materiale.

R. PRIMI EST: quia objectum formale alicujus rei est id *per quod* objectum cognoscitur, quod est ratio formalis objecti. Fides autem de qua loquimur non assentit alicui, nisi quia est a Deo revelatum; unde innititur ipsi veritati divinae, quae est prima veritas, tanquam medio, per quod objectum fidei cognoscitur.

R. SECUNDI EST: quia alia praeter Deum quibus fides assentit non cadunt sub assensu fidei, nisi secundum quod habent aliquem ordinem ad Deum, inquantum per ipsa homo adjuvatur ad tendendum in divinam fruitionem.

NOTANDUM: Objectum *formale quod* fidei, ut ajunt theologi, seu id quod per se et ratione sua a fide attingitur, est prima veritas in essendo, aut Deus ipse quatenus rationem naturalem excedit. Objectum *formale quo*, seu id quo mediante, objectum *formale quod* attingitur, est prima veritas in dicendo, aut veracitas divina, quod est credendum revelans.

Art. II. – *Utrum objectum fidei sit aliquid complexum per modum enuntiabilis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ex parte credentis objectum fidei est aliquid complexum per modum enuntiabilis; ex parte vero rei creditae est incomplexum.

http://www.obrascatolicas.com

R. EST: quia modus proprius humani intellectus est ut veritatem cognoscat componendo et dividendo: unde simplicia cognoscuntur per quamdam complexionem; ex parte autem ipsius rei, objectum fidei est incomplexum, prout scil. ad mentem divinam pertinens.

Art. III. – *Utrum fidei possit subesse falsum.*

RESP. NEG. – R. EST: quia ratio formalis objecti fidei est veritas prima (art. 1); unde nihil potest cadere sub fide, nisi inquantum stat sub veritate prima, sub qua nullum falsum stare potest, sicut nec malum sub bonitate, nec *non ens* sub ente.

NOTANDUM: Quantum ad hoc non est similis ratio de spe et charitate. Fides enim perficit intellectum, spes autem et charitas appetitivam partem. Cum autem verum sit bonum intellectus, omnes virtutes quae perficiunt intellectum excludunt totaliter falsum. Verum autem non est bonum appetitivae virtutis. Tamen neque spes (theologica), ut sic, subesse potest falsum. Innititur enim auxilio divino gratiae, in qua si perseveraverit, omnino et infallibiliter vitam aeternam consequetur. Similiter de charitate; quia ad charitatem pertinet diligere, in quocumque fuerit; unde non refert ad charitatem utrum in isto sit Deus, qui propter Deum diligitur (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum objectum fidei possit esse aliquid visum.*

RESP. NEG. – *Scil.:* objectum fidei non potest esse visum neque secundum intellectum, neque secundum sensum.

R. EST: quia illa videri dicuntur quae per seipsa movent intellectum nostrum vel sensum ad sui cognitionem. Per fidem autem intellectus alicui assensit non quia sufficienter moveatur ab objecto proprio, sed per quamdam electionem voluntarie declinans in unam partem magis quam in aliam sine formidine errandi. Si enim assentit cum formidine errandi, non esset fides, sed opinio.

NOTANDA: 1. Quantum ad verba Domini: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti*, notandum est quod Thomas aliud vidit, et aliud credidit: hominem vidit, et Deum ipsum credens confessus est, cum dixit: *Dominus meus et Deus meus* (Jn. xx, 29). – (Ad 1m).

2. Ea quae subsunt fidei dupliciter considerari possunt: uno modo in speciali; et sic non possunt esse simul visa et credita; alio modo in generali, scilicet sub communi ratione *credibilis;* et sic sunt visa ab eo qui credit. Non enim crederet, nisi videret ea esse credenda vel propter evidentiam signorum, vel propter aliquid hujusmodi (Ad 2m).

3. Lumen fidei facit videre ea quae creduntur. Sicut enim per alios habitus virtutum homo videt illud quod est sibi conveniens secundum habitum illum; ita etiam per habitum fidei inclinatur mens hominis ad assentiendum his quae conveniunt rectae fidei, et non aliis (Ad 3m).

Art. V. – *Utrum ea quae sunt fidei possint esse scita.*

RESP. NEG. – *Scil.:* ea quae sunt fidei de eodem secundum idem non possunt esse scita.

R. EST: quia quaecumque sunt scita (per demonstrationem scientificam), sunt aliquo modo visa. Omnis enim scientia habetur per aliqua principia per se nota, et per consequens visa. Fides autem est de non visis (art. praec.). – Nihil prohibet tamen quod id quod est visum vel scitum ab uno, sit creditum ab alio. Id tamen quod communiter omnibus proponitur ut credendum est communiter non scitum, et ista sunt quae simpliciter fidei subsunt.

NOTANDUM: Rationes quae inducuntur a sanctis ad probandum ea quae sunt fidei, non sunt demonstrativae, sed persuasiones quaedam manifestantes non esse impossibile quod in fide proponitur; vel procedunt ex principiis fidei, scilicet ex auctoritatibus sacrae Scripturae, et ex his probant aliquid apud fideles, sicut etiam ex principiis naturaliter notis probatur aliquid apud omnes. Unde etiam theologia scientia est (P. I., quaes. I, art. 2). – (Ad 2m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. VI. – *Utrum credibilia sint per certos articulos distinguenda.*

Resp. Aff. – *Scil.:* Quantum ad formale quoad nos, et inquantum per articulos credibilia fidei christianae in quasdam partes dividuntur, habentes aliquam coaptationem ad invicem, ut ex greco ἄρθρον nomen in latino *articulus* videtur derivatum.

R. est: quia ubi occurrit aliquid speciali ratione non visum, ibi est specialis articulus; sic distinguitur articulus resurrectionis Christi ab articulo passionis ejus; ubi autem multa secundum eamdem rationem sunt cognita vel non cognita, ibi non sunt articuli distinguendi; sicut quod Dominus sit passus, mortuus et sepultus, unam et eamdem difficultatem habent, et propter hoc omnia haec pertinent ad unum articulum. Sic tamen quantum ad rationem formalem articulorum quoad nos, quae est ut sit non visum; ex parte vero ipsius rei creditae, ratio formalis omnium credibilium una est, scilicet veritas prima, ut dictum est in art. primo hujus quaestionis (Ad 2m).

Notandum: Fides principaliter est de his quae videnda speramus in patria, secundum illud Hebr. II, vers. 1: *Fides est substantia sperandarum rerum*, ideo per se ad fidem pertinent illa quae directe nos ordinant ad vitam aeternam; sicut sunt tres personae omnipotentis Dei, mysterium incarnationis Christi, et alia hujusmodi; et secundum ista distinguuntur articuli fidei. Quaedam vero, proponuntur in sacra Scriptura ut credenda, non quasi principaliter intenta, sed ad praedictorum manifestationem; sicut quod Abraham habuit duos filios, quod ad tactum ossium Elisei suscitatus est mortuus, et alia hujusmodi, quae narrantur in sacra Scriptura in ordine ad manifestationem divinae majestatis, vel incarnationis Christi; et secundum talia non oportet articulos distinguere (Ad 1m).

Art. VII. – *Utrum articuli fidei secundum successionem temporum creverint.*

Resp. Aff. – *Scil.: a)* quantum ad substantiam articulorum fidei non est factum eorum augmentum per temporum successionem; *b)* sed quantum ad explicationem.

R. primi est: quia quaecumque posteriores crediderunt, contenebantur in fide praecedentium patrum, licet implicite.

R. secundi est: quia quaedam explicite cognita sunt a posterioribus, quae a prioribus non cognoscebantur explicite; unde Apostolus (Gal. III) comparat statum veteris Testamenti pueritiae (Ad 2m).

Notanda: 1. – Omnes articuli fidei continentur implicite in his primis duobus, scilicet ut credatur Deum esse, et providentiam habere circa hominum salutem (Hebr. xi, 6); sicut quae per rationem naturalem habentur, in principiis per se notis continentur, quae ad hoc unum reducuntur sicut ad primum: « Impossibile est simul affermare et negare », ut patet per Philosophum. (In corp. art.).

2. Ultima consummatio gratiae facta est per Christum; unde et tempus ejus dicitur *tempus plenitudinis* (Ad Gal. IV). Et ideo illi qui fuerunt propinquiores Christo vel ante, sicut Joannes Baptista, vel post, sicut apostoli, plenius mysteria fidei cognoverunt (Ad 4m).

Art. VIII. – *Utrum articuli fidei convenienter enumerentur.*

Resp. Aff. – R. est: quia illa per se pertinent ad fidem quorum visione in vita aeterna perfruemur, et per quae ducimur ad vitam aeternam. Duo autem nobis videnda proponuntur, scil. occultum Divinitatis, cujus visio nos beatos facit; et mysteriorum humanitatis Christi, per quam in gloriam filiorum Dei accessum habemus (Rom.

http://www.obrascatolicas.com

V). Secundum haec duo autem articuli fidei convenienter enumerantur. Septem articuli sunt circa majestatem Divinitatis, et septem circa Christi humanitatem. – Ad Divinitatem pertinent: *a*) unitas divinitatis (primus articulus); *b*) Trinitas personarum (tres articuli); *c*) opera Divinitatis propria, scil. creationis, sanctificationis hominum et esse gloriae per resurrectionem carnis et vitam aeternam (tres articuli). Circa humanitatem Christi sunt: articulus primus: incarnatio sive conceptio Christi; secundus: ejus nativitas ex Virgine; tertius: ejus passio, mors et sepultura; quartus: ejus descensus ad inferos; quintus: ejus resurrectio; sextus: ejus ascensio; et septimus: adventus ejus ad judicium.

Art. IX. – *Utrum convenienter articuli fidei in symbolo ponantur.*

Resp. Aff. – R. est: quia credere non potest aliquis, nisi ei veritas quam credat, proponatur. Et veritates fidei convenienter in unum colliguntur (hoc enim significat nomen Symbolum, a graeco σνμβαλλειν, colligere), ut facilius possint omnibus proponi, ne aliquis per ignorantiam fidei a veritate deficeret.

Notanda: 1. Plura quae Ecclesia edidit symbola in nullo alio differunt, nisi quod in uno plenius explicantur quae in alio continentur implicite, secundum quod exigebat haereticorum instantia (Ad 2m).

2. In missa publice cantatur symbolum Patrum (Nicaenum), et non illud Apostolorum, quia illud declarativum est hujus, et etiam fuit conditum fide jam manifesta, et Ecclesia pacem habente. Symbolum autem Apostolorum, quod tempore persecutionis editum fuit, fide nondum publicata, occulte dicitur in Prima et in Completorio, quasi contra tenebras errorum praeteritorum et futurorum (Ad 6m).

Art. X. – *Utrum ad Summum Pontificem pertineat fidei symbolum ordinare.*

Resp. Aff. – R. est: quia ad illius auctoritatem pertinet editio symboli ad cujus auctoritatem pertinet finaliter determinare ea quae sunt fidei, ut ab omnibus inconcussa fide teneantur. Hoc autem pertinet ad auctoritatem Summi Pontificis, secundum verba Christi ad Petrum, quem summum pontificem constituit: *Ego pro te rogavi, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (Lc. XXII, 32).

Notanda: 1. Ad solam auctoritatem Summi Pontificis pertinet nova editio symboli, sicut et omnia alia quae pertinent ad totam Ecclesiam, ut congregare synodum generalem, et alia hujusmodi (In fine art.).

2. Quantum ad symbolum S. Athanasii observandum est, quod ipse sanctus non composuit manifestationem fidei per modum symboli; sed magis per modum cujusdam doctrinae, ut ex ipso modo loquendi apparet. Sed quia integram fidei veritatem ejus doctrina breviter continebat, auctoritate summi pontificis est recepta, ut quasi regula fidei habeatur (Ad 3m).

QUAESTIO II

De actu fidei

Deinde considerandum est de actu fidei: et primo de actu interiori; secundo de actu exteriori. – Circa primum quaeruntur decem:

Art. I. – *Utrum credere sit cum assensione cogitare.*

Resp. Aff. – *Scil.* : *a*) credere est cum assensu cogitare, non ut cogitatio ad vim spectat cogitativam aut aestimativam (I. P., q. lxxviii, a. 4), seu *b*) ut communiter pro qualicumque actuali intellectus consideratione sumitur; sed *c*) ut importat intellectus considerationem cum aliqua inquisitione et voluntatis consensu.

http://www.obrascatolicas.com

R. PRIMI EST: quia cogitare non sumitur hic prout est actus cogitativae virtutis, sed prout pertinet ad intellectum.

R. SECUNDI EST: quia cogitare sic sumptum (ut communiter) non dicit totam rationem ejus quod est credere; nam per hunc modum etiam qui considerat ea quae scit, vel intelligit, cum assensione cogitat.

R. TERTII EST: quia secundum hunc modum intelligitur tota ratio hujus actus qui est credere, prout distinguitur ab omnibus actibus intellectus, qui sunt circa verum et falsum; nam credere habet firmam adhaesionem ad unam partem, in quo convenit credens cum sciente et intelligente; et tamen ejus cognitio non est perfecta per manifestam visionem; in quo convenit cum dubitante, suspicante et opinante; et sic proprium est credentis ut cum assensu cogitet.

NOTANDA: 1. Fides non habet inquisitionem rationis naturalis demonstrantis id quod creditur: habet tamen inquisitionem quamdam eorum per quae inducitur homo ad credendum, puta quia sunt dicta a Deo, et miraculis confirmata (Ad 1m).
2. Intellectus credentis determinatur ad unum, non per rationem, sed per voluntatem; et ideo assensus hic accipitur pro actu intellectus, secundum quod a voluntate determinatur ad unum (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum convenienter distinguantur actus fidei per hoc quod est credere Deo, credere Deum, et credere in Deum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ex parte objecti in ordine ad intellectum.

R. EST: quia actus cujuslibet potentiae et habitus accipitur secundum ordinem potentiae vel habitus ad suum objectum. Objectum autem fidei prout pertinet materialiter ad intellectum, est *credere Deum* (qu. I, art. 1); prout pertinet

ad intellectum formaliter, est *credere Deo*, i. e. propter auctoritatem Dei revelantis (ibid,); prout autem pertinet ad voluntatem, inquantum scilicet rationem finis habet, est *credere in Deum.* – Per ista autem tria non designantur diversi actus fidei, sed unus et idem actus habens diversam relationem ad fidei objectum (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum credere aliquid supra rationem naturalem sit necessarium ad salutem.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ad hoc quod homo perveniat ad perfectam visionem beatitudinis, praeexigitur quod credat Deo, tanquam discipulus magistro docenti.

R. EST: quia omnis addiscens oportet quod credat, ad hoc quod ad perfectam scientiam perveniat. Ad visionem autem beatitudinis, ad quam homo per fidem supernaturaliter ordinatur, non potest homo pertingere, nisi per modum addiscentis a Deo doctore, secundum illud Jn. vi, 45: *Omnis qui audit a Patre et didicit, venit ad me.*

NOTANDUM: Ab objectionem quod ad perfectionem nostram sufficiunt illa quae nobis conveniunt secundum nostram naturam, observandum est quod, quia natura hominis dependet a superiori natura, ad ejus perfectionem non sufficit cognitio naturalis, sed requiritur quaedam supernaturalis, ut dictum est in responsione ad articulum (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum credere ea quae ratione naturali probari possunt, sit necessarium.*

RESP. AFF. – PRIMA R. EST: quia per hoc *citius* homo ad veritatis divinae cognitionem pervenit.

SECUNDA R. EST: ut cognitio Dei sit *communior.* Multi enim in studio scientiae proficere non possunt vel propter hebetudinem ingenii, vel propter alias occupationes et necessitates temporalis vitae, vel etiam propter torporem addi-

http://www.obrascatolicas.com

scendi; qui omnino Dei cognitione fraudarentur, nisi proponerentur eis divina per medium fidei.

TERTIA R. EST: propter *certitudinem*. Ratio enim humana in rebus divinis est multum deficiens. – Investigatio enim naturalis rationis non sufficit humano generi ad cognitionem divinorum, etiam quae ratione ostendi possunt (Ad 1m), ut patet ex diversitate opinionum philosophorum.

Art. V. – *Utrum homo teneatur ad credendum aliquid explicite.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Quantum ad ea quae per se sunt objectum fidei, per quod homo efficitur beatus; quantum vero ad ea quae per accidens sunt objectum fidei, sicut quod Abraham habuit duos filios et alia hujusmodi quae in sacra Scriptura continentur, non tenetur homo explicite credere, sed solum implicite, vel in praeparatione animi. Haec tamen tenetur homo etiam explicite credere, quando nobis constat haec in doctrina fidei contineri.

R. EST: quia determinatio virtuosi actus ad proprium et per se objectum virtutis est sub necessitate praecepti, sicut et ipse virtutis actus. Quantum ergo ad prima credibilia, quae sunt articuli fidei, tenetur homo explicite credere, sicut et tenetur habere fidem. Sed determinatio actus virtuosi ad ea quae accidentaliter vel secundario se habent ad proprium et per se virtutis objectum, non cadit sub necessitate praecepti, nisi pro loco et tempore.

Art. VI. – *Utrum omnes aequaliter teneantur ad habendum fidem explicitam.*

RESP. NEG. – R. EST: quia superiores homines, ad quos pertinet alios erudire, tenentur habere pleniorem notitiam de credendis, et magis explicite credere.

Art. VII. – *Utrum explicite credere mysterium incarnationis Christi sit de necessitate salutis apud omnes.*

RESP. AFF. – *Scil :* Mysterium incarnationis Christi *aliqualiter* oportuit omni tempore esse creditum apud omnes; diversimode tamen secundum diversitatem temporum et personarum.

R. EST: quia hoc mysterium proprie et per se pertinet ad objectum fidei; nam via hominibus veniendi ad beatitudinem est mysterium incarnationis et passionis Christi secundum illud (Act. iv, 12): *Non est aliud nomen sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.*

NOTANDA: 1. In responsione dicitur *aliqualiter*, quia ante statum peccati homo habuit explicitam fidem de Christi incarnatione, secundum quod ordinabatur ad consummationem gloriae, non autem secundum quod ordinabatur ad liberationem a peccato per passionem et resurrectionem, quia homo *non* fuit praescius peccati futuri. – Post peccatum autem fuit explicite creditum mysterium, non solum quantum ad incarnationem, sed etiam quantum ad passionem et resurrectionem, quibus homo a peccato et morte liberatur. – Post tempus autem gratiae revelatae tam majores quam minores tenentur habere fidem explicitam de mysteriis Christi, praecipue quantum ad ea quae communiter in Ecclesia solemnizantur et publice proponuntur (passim in art.).

2. Quantum ad fidem gentilium in Christi incarnationem, observandum est, quod multis gentilium facta fuit revelatio de Christo, ut patet ex historia. Si qui tamen salvati fuerunt quibus revelatio non fuit facta, non fuerunt salvati absque fide Mediatoris; quia etsi non habuerunt fidem explicitam habuerunt tamen fidem implicitam in divina providentia, credentes Deum esse liberatorem hominum secundum modos sibi placitos, et secundum quod aliquibus veritatem cognoscentibus Spiritus revelasset, secundum illud Job xxxv, 11: *Qui docet nos super jumenta terrae.*

http://www.obrascatolicas.com

Art. VIII. – *Utrum explicite credere Trinitatem sit de necessitate salutis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia mysterium incarnationis Christi explicite credi non potest sine fide Trinitatis. Unde eodem modo quo mysterium incarnationis Christi ante Christum fuit explicite creditum a majoribus, implicite autem a minoribus; ita etiam et mysterium Trinitatis. Post tempus tamen gratiae divulgatae tenentur omnes ad explicite credendum mysterium Trinitatis, quod omnes adipsicuntur per invocationem Trinitatis, secundum illud Mt. ult. 19: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.*

Art. IX. – *Utrum credere sit meritorium.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ipsum credere est actus intellectus assentientis veritati divinae ex imperio voluntatis a Deo motae per gratiam. (Vide quae diximus de merito: I-II, q. cxiv, art. 3 et 4).

NOTANDA: 1. Fides sine charitate non potest producere actum meritorium; sed charitate superveniente, actus fidei fit meritorius per charitatem; sicut materia disposita non agit nisi per formam supervenientem (Ad 1m).

2. Assensus scientis in rem scitam non est meritorius, quia non subjacet libero arbitrio; sciens enim cogitur ad assentiendum per efficaciam demonstrationis: consideratio tamen rei scitae est meritoria. In fide autem utrumque subajacet libero arbitrio; et ideo quantum ad utrumque actus fidei potest esse meritorius (Ad 2m).

3. Ille qui credit habet sufficiens inductivum ad credendum; inducitur autem auctoritate divinae doctrinae miraculis confirmatae, et, quod plus est, interiori instinctu Dei invitantis; unde non leviter credit. Tamen non habet sufficiens inductivum ad sciendum; et ideo non tollitur ratio meriti (Ad 3m).

Art. X. – *Utrum ratio inductiva ad ea quae sunt fidei, minuat meritum fidei.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) ratio inductiva praecedens assensui fidei diminuit meritum; *b*) si vero ratio consequenter se habet ad voluntatem credentis, auget meritum.

R. PRIMI EST: quia credere debet homo ea quae sunt fidei, non propter rationem humanam, sed propter auctoritatem divinam. Sicut igitur in moralibus passio praecedens diminuit laudem virtuosi actus, ita ratio inductiva praecedens diminuit meritum fidei.

R. SECUNDI EST: quia ratio inductiva consequens est signum promptioris voluntatis; sicut et passio consequens in moralibus.

NOTANDUM: Rationes demonstrativae inductae ad ea quae sunt fidei praeambula, non tamen ad articulos, etsi diminuant rationem fidei, quia faciunt esse apparens id quod proponitur; non tamen diminuunt rationem charitatis, per quam valuntas est prompta ad ea credendum, etiamsi non apparerent, et ideo non diminuitur ratio meriti (Ad 2m).

QUAESTIO III

De exteriori actu fidei

Deinde considerandum est de exteriori fidei actu, qui est confessio (fidei); et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum confessio sit actus fidei.*

RESP. AFF. – R. EST: quia confessio eorum quae sunt fidei, secundum suam speciem ordinatur, sicut ad finem, ad id quod est fidei, et ideo est actus fidei. Actus enim exteriores alicujus virtutis *proprie* illi sunt qui, secundum suas species, referuntur ad finem ipsius virtutis. – Unde fortitudo, quae removet timorem vel eru-

http://www.obrascatolicas.com

bescentiam, non est proprie et per se causa confessionis fidei; sed quasi per accidens, ut removens prohibens (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum confessio (fidei) sit necessaria ad salutem.*

Resp. Aff. – *Scil.:* Confiteri fidem non semper neque in quolibet loco est de necessitate salutis, sed in aliquo loco et tempore; quando scilicet per omissionem hujus confessionis substraheretur honor debitus Deo, et etiam utilitas proximi impendenda.

R. est: quia confessio fidei cadit sub praecepto affirmativo. Praecepta autem affirmativa, etsi semper obligent, non tamen obligant ad semper (I-II, q. lxxi, art. 5 ad 3m, et q. lxxxviii, art. 1 ad 2m).

Notandum: Si turbatio infidelium oriatur de confessione fidei manifesta, *absque aliqua utilitate fidei vel fidelium*, non est laudabile in tali casu fidem publice confiteri; unde Dominus dicit: *Nolite sanctum dare canibus, neque margaritas vestras spargere ante porcos... ne conversi dirumpant vos* (Mt. vii, 6). – (Ad 3m).

QUAESTIO IV

De ipsa fidei virtute

Deinde considerandum est de ipsa fidei virtute, et primo quidem de ipsa fide; secundo de habentibus fidem; tertio de causa fidei; quarto de effectibus ejus. – Circa primum quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum haec sit compenetens fidei definitio: Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium.*

Resp. Aff. – *Scil.:* Licet verba haec non ordinentur sub forma definitionis, tamen omnia ex quibus fides definiri potest in praedicta descriptione tanguntur.

R. est: quia fides cum sit habitus, debet definiri per proprium actum in comparatione ad proprium objectum. Actus autem fidei est credere; qui actus est intellectus determinati ad unum ex imperio voluntatis (q. II, art. 2 et 3). Objectum voluntatis autem est bonum et finis, quod, in isto casu, per illa verba exprimitur: *Substantia rerum sperandarum*, sumpto ly *substantia* pro principio in quo tota res sequens virtute continetur. Objectum autem intellectus, prout est objectum fidei, designatur in hoc quod dicitur *argumentum non apparentium*, in quantum per argumentum inducitur intellectus ad inhaerendum vero; quia scilicet per auctoritatem divinam intellectus credentis convincitur ad essentiendum his quae non videt. – Sic ergo verba Apostoli in formam definitionis reduci possunt: « fides est habitus mentis, quo inchoatur vita aeterna in nobis, faciens intellectum assentire non apparentibus ».

Art. II. – *Utrum fides sit in intellectu sicut in subjecto.*

Resp. Aff. – R. est: quia credere, cujus objectum est verum est actus intellectus, et quidem immediate. – Sic enim fides, ut pertinens ad duas potentias animae, scil. ad intellectum et voluntatem, ad hoc ut sit perfecta in suo actu, habere debeat in utraque suum habitum. Non enim solum oportet voluntatem esse promptam ad obediendum, sed etiam intellectum esse bene dispositum ad sequendum imperium voluntatis (Ad 2m); sicut perfecte quis secare potest, si et secans habeat artem, et serra sit bene disposita ad secandum.

Notandum: Fides est in intellectu *speculativo* sicut in subjecto, ut manifeste patet ex fidei objecto.

http://www.obrascatolicas.com

Sed quia veritas prima, quae est fidei objectum, est finis omnium desideriorum et actionum nostrarum, inde est quod per dilectionem operatur, sicut etiam intellectus speculativus extensione fit practicus (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum charitas sit forma fidei.*

Resp. Aff. – R. est: quia bonum (divinum), ad quod fides ordinatur, est proprium objectum charitatis. Voluntatis autem objectum est finis, a quo actus voluntarii speciem recipiunt. Modus autem actionis respondet proportionabiliter fini. Unde charitas dicitur forma fidei, inquantum per charitatem actus fidei perficitur et formatur.

Notandum: Charitas non est forma fidei intrinseca, sed tantum actum ejus informat. Unde nihil prohibet actum fidei a diversis habitibus informari, sicut a charitate et ab obedientia, sicut actus aliorum habituum, ut diximus (I.-II, q. xviii, art. 6 et 7 et qu. lvi, art. 2). – (Passim in responsionibus).

Art. IV. – *Utrum fides informis possit fieri formata vel e converso.*

Resp. Aff. – R. est: quia distinctio fidei formatae et informis non est secundum intellectum, idem est enim objectum per se fidei formatae et informis; sed est secundum id quod pertinet ad voluntatem, i. e., secundum charitatem. Et sic patet quod idem est habitus fidei formatae et informis.

Notandum: Cum informitas fidei non sit de ratione fidei, sed per accidens se habet ad ipsam, non alia fit formata sed ipsamet fides informis; sicut idem numero qui erat puer, fit vir (Ad 1m). Unde in hoc fides informis non potest comparari ad fidem formatam sicut comparatur aliquid mortuum ad vivum; quia aliud *specie* est quod est mortuum, et aliud quod est vivum (Ad 2m).

Art. V. – *Utrum fides sit virtus.*

Resp. Aff. – *Scil.:* fides formata, non autem fides informata, est virtus.

R. est: quia habitus qui est semper principium boni actus, dici potest virtus humana (I-II, q. lv, art. 3 et 4). Talis autem est fides. Nam, ex ratione ipsius fidei est quod intellectus semper feratur in verum: fidei enim non potest subesse falsum. Ex parte autem charitatis, quae fidem format, habet anima quod infallibiliter voluntas ordinetur in finem bonum. – Ex hoc sequitur quod fides informis non est virtus; quia, etsi habeat perfectionem ex parte intellectus, non tendit tamen ad debitum bonum voluntatis; caret enim charitate.

Art. VI. – *Utrum fides sit una virtus.*

Resp. Aff. – R. est: quia objectum formale a quo fides specificatur est unum, nempe veritas prima. Differt tamen fides numero in diversis. – Quantum ad ea autem quae creduntur, fides est etiam una; quia, etsi sint diversa credibilia, tamen omnia reducuntur ad unum, quod omnes credunt.

Art. VII. – *Utrum fides sit prima inter virtutes.*

Resp. Aff. – *Scil.: a*) per se inter omnes virtutes prima est fides; *b*) per accidens potest esse aliqua virtus prior fide.

R. primi est: quia in agibilibus principium est finis; finis ultimus autem (immediatus) est objectum virtutum theologarum, inter quas prima est fides, quae est in intellectu: non enim voluntas, in qua sunt spes et charitas tanquam in subjecto, fertur in aliquid, nisi prout est in intellectu apprehensum.

http://www.obrascatolicas.com

R. SECUNDI EST: quia aliquae virtutes possunt removere impedimenta credendi, et secundum hoc sunt per accidens fide priores; sicut fortitudo removens timorem, humilitas removens superbiam, et aliae hujusmodi, quamvis non sint verae virtutes, nisi praesupposita fide.

NOTANDA: 1. Alia est ratio principii alia fundamenti. Ad rationem enim fundamenti non solum requiritur quod sit primum, sed etiam quod sit aliis partibus aedificii connexum: et sic est charitas, quae est *vinculum perfectionis* (Col. iii, 14). Unde fides sine charitate fundamentum esse non potest; nec tamen oportet quod charitas sit prior fide (Ad 4m).

2. Actus voluntatis qui praeexigitur ad fidem non est actus voluntatis charitate informatus; sed talis actus (informatus charitate) praesupponit fidem; non enim potest voluntas perfecto amore in Deum tendere, nisi intellectus rectam fidem habeat circa ipsum (Ad 5m).

Art. VIII. – *Utrum fides sit certior scientia et aliis virtutibus intellectualibus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia quantum ad prudentiam et artem, hae sunt circa contingentia; fides autem est circa divina, quibus non contingit aliter se habere. – Quantum vero ad reliquas virtutes intellectuales, quae sunt sapientia, scientia et intellectus, fides est *simpliciter* certior, i. e., ex parte causae, quia fides innititur veritati divinae; dictae autem virtutes innituntur rationi humanae. *Secundum quid* vero, i. e., ex parte subjecti, vel quoad nos, fides est minus certa, quia minus plenius consequitur intellectus ea quae sunt fidei, quam ea quae subsunt tribus praedictis virtutibus: illa enim quae sunt fidei, sunt supra intellectum humanum.

QUAESTIO V

De habentibus fidem

Deinde considerandum est de habentibus fidem; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum angelus aut homo in prima sui conditione habuerit fidem.*

RESP. AFF. – *Scil.:* supposito quod homo et angelus creati sint cum dono gratiae, et non in puris naturalibus.

R. EST: quia cum angelus ante confirmationem, et homo ante peccatum non habuerit illam beatitudinem qua Deus per essentiam videtur, et quod est proprium et per se objectum fidei, manifestum est quod non habuit sic manifestam cognitionem, quod excluderetur ratio fidei.

NOTANDUM: In statu primae conditionis non erat auditus (circa ea quae sunt fidei) ab homine exterius loquente, sed a Deo interius inspirante; sicut et prophetae audiebant, secundum illud Psalmi lxxxiv, 9: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* – (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum in daemonibus sit fides.*

RESP. AFF. – R. EST: quia daemones assentiunt veritati divinae propter imperium voluntatis eorum moventis intellectum; quod fit non quidem ex ordine voluntatis ad bonum, sicut in fidelibus, sed quia ex signis et indiciis cogitur intellectus daemoniorum ut assentiat esse credendum illa quae Ecclesia docet, tanquam a Deo ei revelata, puta quod Deus est Trinus, et alia hujusmodi.

NOTANDUM: Fides quae est donum gratiae, inclinat hominem ad credendum secundum aliquem affectum boni, etiamsi sit informis; unde fides quae est in daemonibus, non est donum gratiae, sed magis coguntur ad credendum ex perspicacitate naturalis intellectus (ad 2m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. III. – *Utrum qui discredit unum articulum fidei, possit habere fidem informem de aliis articulis.*

Resp. Neg. – *Scil.:* in haeretico discredente unum articulum fidei non manet fides neque formata neque informis.

R. est: quia haereticus qui pertinaciter discredit unum articulum fidei, non est paratus sequi in omnibus doctrinam Ecclesiae, nec veritati primae innititur. Omnibus enim articulis fidei inhaeret fides propter unum medium, scilicet propter veritatem primam propositam nobis in Scripturis secundum doctrinam Ecclesiae intelligentis sane (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum fides possit esse major in uno quam in alio.*

Resp. Aff. – *Scil.: a*) non ex parte objecti formalis; sed *b*) ex parte subjecti.

R primi est: quia objectum formale fidei est unum et simplex, scilicet veritas prima, ut dictum est supra (qu. i, art. 1). – Quantum vero ad objectum materiale fidei, sic unus homo potest plura explicite credere quam alius, ut patet.

R. secundi est: quia aliquis potest magis intense fidem participare quam alius; et sic, ex parte intellectus habet majorem certitudinem et firmitatem, ex parte autem voluntatis, majorem promptitudinem, sive devotionem vel confidentiam.

QUAESTIO VI

De causa fidei

Deinde considerandum est de causa fidei; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum fides sit homini a Deo infusa.*

Resp. Aff. – *Scil.: a*) et quantum ad ea quae proponuntur ut explicite credantur; *b*) et quantum ad assensum credentis.

R. primi est: quia ea quae sunt fidei, excedunt rationem humanam, unde non cadunt in cognitione hominis, nisi Deo revelante, sive immediate, sicut illa quae fuerunt revelata apostolis et prophetis; sive mediante a Deo praedicatores mittente, secundum illud Rom. x, 15: *Quomodo praedicabunt, nisi mittuntur?*

R. secundi est: quia causa exterius inducens ad assensum, sicut miracula vel persuasio hominis, non est sufficiens: videntium enim unum et idem miraculum, et audientium eamdem praedicationem quidam credunt, et quidam non credunt. Et ideo oportet ponere aliam causam interiorem, seu principium supernaturale interius movente, per quod homo assentiendo his quae sunt fidei, supra suam naturam elevatur. Et hoc principium est Deus. Non enim potest voluntas ad ea quae supra suam naturam sunt praeparari et elevari, nisi a Deo per gratiam.

Art. II. – *Utrum fides informis sit donum Dei.*

Resp. Aff. – R. est: quia illud est causa fidei informis, quod est causa fidei simpliciter dictae. Informitas enim fidei non est de ratione speciei ipsius fidei; quia fides est informis propter defectum cujusdam *exterioris formae,* scil. charitatis.

QUAESTIO VII

De effectibus fidei

Deinde considerandum est de effectibus fidei; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum timor sit effectus fidei.*

Resp. Aff. – *Scil.:* cum timor servilis, quo quis timet a Deo puniri; tum timor filialis, quo

http://www.obrascatolicas.com

quis timet separari a Deo, vel quo quis refugit se Deo comparare, reverendo ipsum.

R. PRIMI EST: quia per fidem fit in nobis quaedam apprehensio de quibusdam malis poenalibus quae secundum divinum judicium inferentur.

R. SECUNDI EST: quia per fidem hanc existimationem habemus de Deo, quod sit quoddam immensum et altissimum bonum, a quo separari est pessimum, et cui velle aequari est malum.

NOTANDA: 1. Causa timoris servilis est proprie loquendo fides informis; causa vero timoris filialis est fides formata, quae per charitatem facit hominem Deo adhaerere et ei subjici (In fine art.).

2. Ad objectionem quod fides generat spem, quae timorem excludit, observandum est, quod fides generat spem secundum quod facit nobis aestimationem de praemiis, quae Deus retribuit justis; sed est causa timoris, secundum quod facit aestimationem de poenis quas peccatoribus infligere vult. Sic idem secundum contraria potest esse contrariorum causa, non autem idem secundum idem (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum purificatio cordis sit effectus fidei.*

RESP. AFF. – R. EST: quia primum principium motus quo tendimus in Deum, est fides. *Accedentem* enim *ad Deum, oportet credere* (Hebr. xi, 6). Per hunc autem motum in Deum liberatur cor hominis ab impuritate sua, quae contigit ex hoc quod temporalibus (quae sunt sibi inferiora) se subjicit per amorem. – Primum igitur principium purificationis cordis est fides, qua purificatur impuritas erroris (fides informis), quae si perficiatur per charitatem formatam (fides formata), perfectam purificationem causat.

QUAESTIO VIII

De dono intellectus

Deinde considerandum est de dono intellectus et scientiae, quae respondent virtuti fidei; et circa donum intellectus quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum intellectus sit donum Spiritus Sancti.*

RESP. AFF. – R. EST: quia lumen naturalis nostri intellectus est finitae virtutis; unde usque ad determinatum aliquid pertingere potest. Quia ergo homo ordinatur ad beatitudinem supernaturalem indiget ut ulterius penetret ad cognoscendum quaedam quae per lumen naturale cognoscere non valet; et illud lumen supernaturale homini datum recte vocatur donum intellectus, quod ab *intelligere* dicitur, quasi *intus legere*, et quamdam intimam cognitionem importat.

Art. II. – *Utrum donum intellectus possit simul esse cum fide.*

RESP. AFF. – *Scil.:* modo perfecto non possumus intelligere ea quae per se et directe cadunt sub fide, sicut Deum esse trinum et unum, Filium Dei esse incarnatum, et similia; modo tamen imperfecto possumus intelligere etiam ea quae sub fide cadunt.

R. PRIMI EST: quia perfecte intelligere est quando pertingimus ad cognoscendum essentiam rei intellectae, et ipsam veritatem enuntiabilis intellecti, secundum quod in se est. Et secundum hunc modum impossibile est intelligere ea quae directe sub fide cadunt durante statu fidei. (Talis enim cognitio excluderet fidem). Possumus tamen hoc modo (perfecto) intelligere ea quae non directe cadunt sub fide, sed quae ad fidem

http://www.obrascatolicas.com

sunt ordinata, sicut quod Abraham habuit duos filios, et omnia quae in Scriptura continentur.

R. SECUNDI EST: quia modo imperfecto intelligimus, quando ipsa essentia rei, vel veritas propositionis non cognoscitur quid sit aut quomodo sit; sed tamen cognoscitur quod ea quae exterius apparent, veritati non contrariantur, inquantum scilicet homo intelligit quod propter ea quae exterius apparent, non est recedendum ab his quae sunt fidei; et secundum hoc nihil prohibet, durante statu fidei, intelligere etiam ea quae per se sub fide cadunt.

Art. III. – *Utrum donum intellectus sit speculativum tantum, an etiam practicum.*

RESP.: Est etiam practicum.

R. EST: quia donum intellectus non solum se habet ad ea quae primo et principaliter cadunt sub fide, sed etiam ad omnia quae ad fidem ordinantur; non quidem ut circa ea principaliter versetur, sed inquantum in agendis regulamur rationibus aeternis. – Ad dignitatem enim doni intellectus pertinet, quod intelligibilia aeterna, vel necessaria considerat, non solum secundum quod in se sunt, sed etiam secundum quod sunt regulae quaedam humanorum actuum; quia quanto virtus cognoscitiva ad plura se extendit, tanto nobilior est (Ad 2m).

NOTANDUM: Quia lex aeterna humanam rationem excedit, cognitio humanorum actuum, secundum quod regulatur a lege aeterna, excedit naturalem rationem, et sic indiget (aliquo modo) supernaturali lumine doni Spiritus Sancti (Ad 3m).

Art. IV. – *Utrum donum intellectus insit omnibus habentibus gratiam.*

RESP. AFF. – R. EST: quia in omnibus gratiam habentibus ordinatur voluntas in bonum. Voluntas autem non potest recte ordinari in bonum, nisi praeexistente aliqua cognitione veritatis. Sicut igitur per donum charitatis Spiritus Sanctus ordinat voluntatem hominis, ut directe moveatur in bonum quoddam supernaturale; ita etiam per donum intellectus illustrat mentem hominis, ut cognoscat veritatem quamdam supernaturalem, in quam oportet tendere voluntatem rectam.

NOTANDA: 1. Etiam illi qui hebetudinem patiuntur, circa ea quae sunt de necessitate salutis, sufficienter instruuntur a Spiritu Sancto, secundum illud I. Jn. ii, 27: *Unctio ejus docet vos de omnibus.* (Ad 1m).

2. Donum intellectus nunquam se subtrahit sanctis circa ea quae sunt necessaria ad salutem; sed circa alia interdum se subtrahit, ut non omnia ad liquidum per intellectum penetrare possint, ad hoc quod superbiae materia subtrahatur (Ad 3m).

Art. V. – *Utrum donum intellectus inveniatur etiam in non habentibus gratiam gratum facientem.*

RESP. NEG. – R. EST: quia per donum intellectus homo est bene mobilis a Spiritu Sancto per apprehensionem veritatis circa finem. Talem autem rectam aestimationem de ultimo fine non habet nisi ille qui circa finem non errat, sed ei firmiter inhaeret, tanquam optimo; quod est solum habentis gratiam gratum facientem.

NOTANDA: 1. Distinctio inter inspirationem doni intellectus et lumen propheticum haec est: intelligentia quae necessaria est ad prophetiam, est quaedam illustratio mentis circa ea quae prophetis revelantur; inspiratio doni intellectus est illustratio mentis circa aestimationem rectam de ultimo fine (Ad 2m).

2. Non est similis ratio de intellectu et de fide. Fides importat solum assensum ad ea quae proponuntur; sed intellectus importat quamdam per-

http://www.obrascatolicas.com

ceptionem veritatis, quae non potest esse circa finem, nisi in eo qui habet gratiam gratum facientem (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum donum intellectus distinguatur ab aliis donis.*

Resp. Aff. – R. est: quia donum intellectus pertinet ad vim cognoscitivam, dona autem pietatis, fortitudinis et timoris pertinent ad vim appetitivam. Quantum vero ad alia dona quae ad vim cognoscitivam pertinent, scilicet Sapientia, Scientia et Consilium, considerandum est quod circa ea quae fidei proponuntur credenda, duo requiruntur ex parte nostra; primo quidem ut intellectu *penetrentur* vel *capiantur;* et hoc pertinet ad donum intellectus. Secundo autem oportet ut de eis homo habeat judicium rectum, ut aestimet his esse inhaerendum, et ab eorum oppositis recedendum. Hoc ergo judicium quantum ad res divinas, pertinet ad donum sapientiae; quantum vero ad res creatas pertinet ad donum scientiae; quantum vero ad applicationem ad singularia opera, pertinet ad donum consilii.

Notandum: Dona intellectualia sic contrariis opponuntur: Intellectus opponitur hebetudini; Sapientia stultitiae (quae ex hoc dicitur quod perverse judicat circa communem finem vitae); Scientia opponitur ignorantiae; et consilium praecipitationi (Ad 1m).

Art. VII. – *Utrum dono intellectus respondeat sexta beatitudo, scilicet: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*

Resp. Aff. – *Scil.:* cum ex parte meriti (munditiae cordis), tum ex parte praemii (visionis Dei).

R. primi est: quia munditia cordis (quasi *completiva* respectu visionis divinae) est munditia mentis depuratae a phantasmatibus et erroribus-ut scil. ea quae de Deo proponuntur, non acci;

piantur per modum corporalium phantasmatum, nec secundum haereticas perversitates; et hanc munditiam facit donum intellectus. – (Alia munditia cordis est *dispositiva* ad Dei visionem, quae est depuratio affectus ab inordinatis affectionibus; et haec quidem munditia cordis fit per virtutes et dona quae pertinent ad vim appetitivam).

R. secundi est: quia Visio Dei, sive perfecta, secundum quod erit in patria; sive imperfecta, secundum quod habetur in via, per quam scil. cognoscimus de Deo quid non sit, inquantum intelligimus Deum excedere quidquid intellectu comprehenditur, pertinet ad donum intellectus. Prima quidem ad donum intellectus *consummatum;* secunda ad donum intellectus *inchoatum*, pertinet.

Art. VIII. – *Utrum in fructibus fides respondeat dono intellectus.*

Resp. Aff. – R. est: quia fides, ut Fructus Spiritus Sancti, non sumitur ut virtus, sed pro quadam *certitudine* fidei, quod habet rationem ultimi et delectabilis; et haec respondet dono intellectus.

Notanda: 1. Quia ultimum et delectabile habet rationem finis; et finis est objectum voluntatis, sequitur quod in voluntate sit quodammodo fructus omnium aliorum quae pertinent ad alias potentias. Et sic pro ultimo fructu dono intellectus respondet *gaudium*, quod pertinet ad voluntatem (In corp. et in fine art.).

2. Dono Consilii, quod pertinet solum ad cognitionem practicam, non respondet aliquis fructus proprius; quia fructus non potest esse in cognitione practica, cum talis cognitio non sciatur propter se, sed propter aliud. Cognitio autem speculativa habet fructum in se ipsa, scilicet certitudinem eorum quorum est. – Donis Sapientiae, Intellectus et Scientiae (inquantum ad cognitionem speculativam pertinent) respondet solum unus fructsu,

http://www.obrascatolicas.com

qui est certitudo signata nomine fidei. – Plures fructus autem ponuntur pertinentes ad partem appetitivam; quia ratio finis, qui importatur in nomine fructus, magis pertinet ad vim appetitivam quam ad intellectivam. (Ad 3m).

QUAESTIO IX

De dono scientiae

Deinde considerandum est de dono scientiae; et circa hoc quaeruntur quatuor.

Art. I. – *Utrum scientia sit donum.*

Resp. Aff. – R. est: quia ad hoc quod intellectus humanus perfecte assentiat veritati fidei, duo requiruntur: quorum unum est quod sane capiat ea quae proponuntur, quod pertinet ad donum intellectus (qu. viii, art. 6); aliud autem est ut habeat certum et rectum judicium de eis, discernendo scil. credenda a non credendis: et ad hoc necessarium est donum scientiae.

Notandum: 1. Scientia quae ponitur donum Spiritus Sancti non est discursiva vel ratiocinativa, sicut scientia humana; sed quodammodo absoluta et simplex, similis scientiae divinae, cujus est participata quaedam similitudo (Ad 1m).

2. Scientia quae ponitur inter gratias gratis datas est illa per quam homo non solum scit quid credi debeat, sed etiam scit fidem manifestare, et alios ad credendum inducere, et contradictores revincere: et haec scientia non datur omnibus, sed quibusdam tantum. Scientia autem quae donum est datur omnibus gratiam habentibus. (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum scientiae donum sit circa res divinas.*

Resp. Neg. – Sed est circa res humanas et creatas.

R. est: quia quamvis certitudinis judicium de rebus divinis potest etiam dici scientia secundum

genus, tamen speciali nomen de judicio per cognitionem de altissimis causis est Sapientia; judicium vero per cognitionem rerum humanarum vocatur Scientia, quasi communi nomine importante certitudinem judicii appropriato ad judicium, quod fit per causas secundas. Et sic nomen scientiae ponitur donum distinctum a dono sapientiae.

Notandum: Licet ea de quibus est fides sint res divinae et aeternae, tamen ipsa fides est quoddam temporale in animo credentis. Et ideo scire quid credendum sit, pertinet ad donum scientiae, tanquam de re creata; scire autem ipsas res creditas secundum seipsas per quamdam unionem ad ipsas, pertinet ad donum sapientiae. Unde donum sapientiae magis respondet charitati, quae unit mentem hominis Deo (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum scientiae donum sit scientia practica.*

Resp. Neg. – *Scil.:* Donum scientiae primo et principaliter respicit speculationem; secundario vero se extendit etiam ad operationem.

R. est: quia donum scientiae ordinatur ad certitudinem fidei, quae primo et principaliter consistit in speculatione, inquantum scil. inhaeret primae veritati; sed se extendit etiam ad operationem, secundum illud Galat. v, 6: *Fides per dilectionem operatur*, scil. in ordine ad finem ultimum; sicut diximus de dono intellectus (qu. praec. art. 3).

Art. IV. – *Utrum dono scientiae respondeat tertia Beatitudo, scilicet: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.*

Resp. Aff. – R. est: quia per rectum judicium de creaturis, quod per donum scientiae habetur, innotescit homini damnum, quod ex creaturis ei provenire potest, cum creaturae sint ex quibus

http://www.obrascatolicas.com

homo occasionaliter a Deo avertitur, constituendo in eis suum finem, secundum illud Sap. xiv, 11: *Creaturae factae sunt in odium... et muscipulam pedibus insipientium.*

NOTANDA: 1. Scientiae, secundum quod in speculatione consistit, non respondet beatitudo aliqua; quia beatitudo hominis non consistit in consideratione creaturarum, sed in contemplatione Dei; sed aliqualiter beatitudo hominis consistit in debito usu creaturarum, et ordinata affectione circa ipsas; et hoc dico quantum ad beatitudinem viae (Ad 3m).

2. Dono scientiae respondet primo luctus de praeteritis erratis, et consequenter consolatio, dum homo per rectum judicium scientiae creaturas ordinat in bonum divinum. Sic ponitur luctus pro merito, et consolatio consequens pro praemio; quae quidem inchoatur in hac vita, perficitur autem in futura (Ad 1m).

QUAESTIO X

De infidelitate in communi

Consequenter considerandum est de vitiis oppositis; et primo de infidelitate, quae opponitur fidei; secundo de blasphemia, quae opponitur confessioni; tertio de ignorantia et hebetudine, quae opponuntur scientiae et intellectui. Circa primum considerandum est de infidelitate in communi; secundo de haeresi; tertio de apostasia a fide. Circa primum quaeruntur duodecim:

Art. I. – *Utrum infidelitas sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) ut pura negatio, sicut in illis qui nihil audierunt de fide, non habet rationem peccati, sed magis poenae; *b*) si autem accipitur secundum contrarietatem ad fidem, qua scilicet quis repugnat auditui fidei, est peccatum.

R. PRIMI EST: quia talis ignorantia divinorum consecuta est ex peccato primi parentis.

R. SECUNDI EST: quia in hoc proprie perficitur ratio infidelitatis; et est contra naturam, quia in natura humana est ut mens hominis non repugnet interiori instinctui, et exteriori veritatis praedicationi (Ad 1m).

NOTANDUM: Infidelitas, secundum quod est peccatum, oritur ex superbia; ex qua contingit quod homo intellectum suum non vult subjicere regulis fidei et sano intellectui Patrum (Ad 3m)

Art. II. – *Utrum infidelitas sit in intellectu sicut in subjecto.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Infidelitas, sicut et fides, est in intellectu sicut in proximo subjecto; in voluntate autem sicut in primo motivo.

R. EST: quia dissentire, qui est proprius actus infidelitatis, est actus intellectus, sed moti a voluntate, sicut et assentire. – Sic ergo causa infidelitatis est in voluntate, ipsa autem infidelitas est in intellectu, a quo elicitur (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum infidelitas sit maximum peccatorum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* inter peccata quae contingunt in perversitate morum.

R. EST: quia per infidelitatem homo maxime a Deo elongatur, cum nec veram Dei cognitionem habet; nec potest esse quod quantum ad quid Deum cognoscat. – Secus autem est de peccatis quae opponuntur aliis virtutibus theologicis, ut infra dicetur (qu. xx, art. 3).

Art. IV. – *Utrum omnis actio infidelis sit peccatum.*

NEG. – R. EST: quia peccatum mortale quod tollet gratiam gratum facientem, non totaliter corrumpit bonum naturae (I-II, qu. 85, art. 1 et 2). – Tamen quandocumque aliquod opus ope-

http://www.obrascatolicas.com

rantur ex infidelitate, tunc peccant, secundum illud Rom. xiv: *Omne quod non est ex fide, peccatum est;* quod etiam potest intelligi secundum hoc quod vita infidelium non potest esse sine peccato, cum peccata sine fide non tollantur (Ad 1m).

Art. V. – *Utrum sint plures infidelitatis species.*

Resp. Aff. – R. est: quia secundum comparationem ad fidem possunt assignari tres species infidelitatis secundum determinatam speciem, scilicet infidelitas paganorum seu gentilium, quae renititur fidei nondum susceptae; infidelitas Judaeorum, quae renititur fidei christianae susceptae in figura tantum; et infidelitas haereticorum, quae renititur fidei christianae susceptae in manifestatione veritatis. – Per comparationem autem ad errorem in diversis quae ad fidem pertinent non sunt determinatae infidelitatis species; possunt enim errores in infinitum multiplicari.

Notandum: Ratio formalis alicujus peccati potest accipi vel secundum illud bonum a quo receditur, et sic peccatum est unum, nec habet proprie speciem, sed est privatio; et secundum hoc infidelitas est una, quia omnis infidelitas recedit a prima veritate; – vel potest accipi secundum intentionem peccantis; et secundum hoc, id ad quod convertitur peccans est formale objectum peccati; et sic infidelitatis species sunt multae, ex hoc quod infideles diversas falsas sententias sequuntur (Ad 1m).

Art. VI. – *Utrum infidelitas gentilium seu paganorum sit caeteris gravior.*

Resp. Neg. – *Scil.: a*) per comparationem ad fidem, infidelitas haereticorum est pessima; et illa Judaeorum est gravior illa paganorum seu gentilium; *b*) per comparationem autem ad illa quae ad fidem pertinent, gravior est infidelitas paganorum quam Judaeorum, et illa Judaeorum quam haereticorum.

R. primi est: quia gravius peccat contra fidem qui fidei renititur susceptae in manifestatione veritatis, quam qui renititur fidei susceptae in figura tantum, sicut Judaei; et gravius iste quam ille qui fidei renititur nondum susceptae, sicut sunt pagani.

R. secundi est: quia ex hac parte, gentiles in pluribus errant quam Judaei, et Judaei quam haeretici; nisi forte sunt haeretici, puta Manichaei, qui circa credibilia plus errant quam ipsi gentiles.

Art. VII. – *Utrum sit cum infidelibus publice disputandum.*

Resp. Aff. – *Scil.:* cum ex parte disputantis, considerata bona intentione ipsius, tum ex parte audientium, considerata eorum dispositione.

R. primi est: quia laudabilis est quod quis disputet de fide ad confutandum errores, vel etiam ad exercitium. – E contra, si quis disputet de fide dubitans, et veritatem fidei pro certo non supponens, sed argumentis experiri intendens, procul dubio peccat, tanquam dubius in fide et infidelis.

R. secundi est: quia si audientes sunt sapientes in fide firmi nullum periculum est disputare de fide. Si autem sunt simplices sollicitati sive pulsati contra fidem ab infidelibus, puta Judaeis vel haereticis, sive paganis, tunc necessarium est publice disputare de fide; per hoc enim simplices in fide firmabuntur, et tolletur infidelibus decipiendi facultas et ipsa taciturnitas eorum qui resistere deberent pervertentibus fidei veritatem, esset erroris confirmatio. – Si vero audientes sunt simplices erroribus infidelium non imbuti, tunc esset periculosum coram eis publice disputare, quorum fides ex hoc est firmior, quia nihil diversum audierunt, ab eo quod credent.

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDUM: Quantum ad verba Apostoli (II Tim. ii, 14): *Noli verbis contendere; ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium*, dicendum est quod Apostolus non prohibet totaliter disputationem de fide, sed inordinatam, quae magis fit contentione verborum quam firmitate sententiarum (Ad 1m). Unde dicit ad Ti tum(i. 9): *Ut sit potens exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere.* (Ad 3m).

Art. VIII. – *Utrum infideles compellendi sint ad fidem.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) infideles qui nunquam susceperunt fidem, sicut gentiles et Judaei, nullo modo sunt compellendi; *b*) alii vero qui quandoque fidem receperunt et eam profitentur, sicut haeretici, et quicumque apostatae, sunt etiam corporaliter compellendi.

R. PRIMI EST: quia credere voluntatis est. Sunt tamen etiam pagani et Judaei compellendi a fidelibus, si adsit facultas, ut fidem non impediant. Et propter hoc fideles Christi frequenter contra infideles bellum movent, ne fidem Christi impediant.

R. SECUNDI EST: quia isti debent compelli ut impleant quod promiserunt, et ut teneant quod semel susceperunt. Sicut enim vovere est voluntatis, reddere autem necessitatis; ita accipere fidem est voluntatis, sed tenere eam acceptam est necessitatis (Ad 3m).

NOTANDA: 1. Ad verba Domini (Mt. xiii): *Sinite utraque* (zizania et triticum) *crescere usque ad messem*, qualiter intelligendum sit, apparet ex hoc quod subditur: *Ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis et triticum.* « Ubi satis ostenditur, sicut Augustinus dicit (Contra Epis. Parmeniani, lib. iii, cap. 2), cum metus iste non subest... non dormiat severitas disciplinae » (Ad 1m).

2. Notanda sunt haec verba S. Aug. (l. c.): « Nullus nostrum vult aliquem haereticum perire. Sed aliter non meruit habere pacem domus David, nisi Absalon filius ejus in bello, quod contra patrem

gerebat, fuisset extinctus. Sic Ecclesia Catholica, si aliquorum perditione caeteros colligit, dolorem materni sanat cordis tantorum liberatione populorum » (Ad 4m).

Art. IX. – *Utrum cum infidelibus possit communicari.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) ratione poenae infligendae propter infidelitatem Ecclesia interdicit fidelibus communicari infidelibus, quia a fide suscepta deviant; sed non interdicit communicari infidelibus, qui nullo modo fidem christianam receperunt; – *b*) ratione cautelae distinguendum est secundum diversas conditiones personarum, et negotiorum et temporum.

R. PRIMI EST: quia de infidelibus negativis non habet Ecclesia judicium quoad poenam spiritualem eis infligendam.

R. SECUNDI EST: quia si aliqui fuerint firmi in fide, ita quod ex communione eorum cum infidelibus conversio infidelium magis sperari possit quam fidelium a fide aversio; non sunt prohibendi infidelibus communicare, qui fidem non susceperunt, scil. paganis et Judaeis; et maxime si necessitas urgeat. Si autem sint simplices et infirmi in fide, de quorum subversione probabiliter timeri possit, prohibendi sunt ab infidelium communione; et praecipue ne magnam familiaritatem cum eis habeant, vel absque necessitate eis communicent.

Art. X. – *Utrum infideles possint habere praelationem, seu dominium supra fideles.*

RESP. NEG. – *Scil.:* si agitur de dominio seu praelatione de novo instituenda; si vero agitur de dominio vel praelatione jam praeexitenti, tunc distinctio fidelium et infidelium secundum se considerata non tollit dominium et praelationem infidelium supra fideles.

http://www.obrascatolicas.com

R. PRIMI EST: quia hoc cederet in scandalum et in periculum fidei; de facili enim illi qui subjiciuntur aliorum jurisdictioni, immutari possunt ab eis quibus subsunt, ut sequantur eorum imperium.

R. SECUNDI EST: quia jus divinum (ex quo est distinctio fidelium et infidelium, et quod est ex gratia) non tollit jus humanum, quod est ex naturali ratione, et secundum quod dominium et praelatio supradicta sunt introducta. – Potest tamen juste per sententiam et ordinationem Ecclesiae auctoritatem Dei habentis tale jus dominii vel praelationis tolli; quia infideles merito suae infidelitatis merentur potestatem amittere super fideles, qui transferuntur in filios Dei.

Art. XI. – *Utrum infidelium ritus sint tollerandi.*

RESP. AFF. – *Scil.:* propter aliquod bonum quod ex eis provenit, vel propter aliquod malum quod vitatur.

R. EST: quia in hoc Ecclesia imitatur regimen divinum. Deus enim, quamvis sit omnipotens et summe bonus, permittit tamen aliqua mala fieri in universo quae prohibere posset: ne eis sublatis, majora bona tollerentur, vel etiam pejora mala sequerentur. Unde Augustinus dicit de tollerantia meretricium: «Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus». (De ordine, lib. ii, cap. 4, circa medium).

Art. XII. – *Utrum pueri Judaeorum et aliorum infidelium sint invitis parentibus baptizandi.*

RESP. NEG. – R. EST: quia hoc Ecclesiae usus nunquam habuit quod Judaeorum filii invitis parentibus baptizarentur: consuetudo autem Ecclesiae habet maximam auctoritatem, et semper est in omnibus aemulanda. Isti autem filii non sunt baptizandi (invitis parentibus), primo: propter periculum fidei; secundo, quia repugnat justitiae naturali. Filius enim naturaliter est aliquid patris; et secundum hoc, filius antequam usum liberi arbitrii habeat, continetur sub parentum cura, sicut bos et equus. Unde ad parentes pertinet providere filiis de sua salute, praecipue antequam habeant usum rationis.

NOTANDUM: Sicut periculum quod sequitur de praedicatione omissa, non imminet nisi eis quibus commissum est officium praedicandi; ita parentibus imminet periculum, si propter substractionem sacramentorum eorum parvuli detrimentum salutis patiantur (Ad 5m).

QUAESTIO XI

De haeresi

Deinde considerandum est de haeresi; circa quam quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum haeresis sit infidelitatis species.*

RESP. AFF. – *Scil.:* haeresis (quae graece ab electione dicitur) est infidelitatis species, pertinens ad eos qui fidem Christi profitentur, sed ejus dogmata corrumpunt.

R. EST: quia haereticus intendit quidem Christo assentire, sed deficit in eligendo ea quibus Christo assentiat; non enim eligit ea quae sunt vere a Christo tradita, sed ea quae sibi propria mens suggerit. Pagani vero et Judaei Christo ipsi non volunt assentire; et hic haeresis habet malam voluntatem circa ipsum finem; et hoc pertinet ad speciem infidelitatis paganorum et Judaeorum. Haeresis vero proprie dicta est circa ea quae sunt ad finem, et sic est actus intellectus, seu ab intellectu elicitus.

NOTANDUM: Finis proximus haeresis est adhaerere falsae sententiae propriae, et ex hoc speciem

http://www.obrascatolicas.com

habet; sed ex fine remoto ostenditur causa ejus, scil. quod oritur ex superbia vel cupiditate (Ad2 m), vel etiam ex aliqua phantastica illusione (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum haeresis sit proprie circa ea quae sunt fidei.*

Resp. Aff. – *Scil.:* sive circa ea quae sunt fidei directe et principaliter, sicut articuli fidei; sive circa ea quae sunt fidei indirecte et secundario, sicut ea ex quibus negatis sequitur corruptio articuli.

R. est: quia cum hic loquamur de haeresi secundum quod importat corruptionem fidei christianae, eo modo potest haeresis esse, sicut et fides.

Notandum: Sicut Augustinus dicit (Epist. 43): «si qui sententiam suam, quamvis falsam, atque perversam, nulla pertinaci animositate defendant, quaerunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati, cum invenerint; nequaquam sunt inter haereticos deputandi»; quia scil. non habent electionem contradicentem Ecclesiae doctrinae. – Auctoritas autem determinandi ea quae sunt fidei, principaliter in Summo Pontifice residet, ut in Decret. habetur (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum haeretici sint tolerandi.*

Resp. Neg. – *Scil.:* ex parte ipsorum haereticorum, propter peccatum haeresis, non solum merentur ab Ecclesia per excommunicationem separari, sed etiam per mortem a mundo excludi.

R. est: quia multo gravius est corrumpere fidem, per quam est animae vita, quam falsare pecuniam, per quam temporali vitae subvenitur, quod juste aliquando per mortem punitur.

Ex parte autem Ecclesiae est misericordia ad errantium conversionem; et ideo non statim condamnat, sed *post primam et secundam correptionem*, ut Apostolus docet (Tit. iii, 10); postmodum vero si adhuc pertinax inveniatur, Ecclesia

de ejus conversione non sperans, aliorum saluti providet, eum ab Ecclesia separando per excommunicationis sententiam; et ulterius (si convenienter fieri potest) relinquit eum judicio saeculari a mundo exterminandum per mortem. Dicit enim Hieronymus (Super illud *modicum fermentum*, etc. Gal. v): «Resecandae sunt putridae carnes, et scabiosa ovis a caulis repellenda, ne tota domus, massa, corpus, et pecora ardeant, corrumpantur, putrescant, intereant. Arius in Alexandria una scintilla fuit; sed quoniam non statim oppressus est, totum orbem ejus flamma populata est». (In medio et in fine art.).

Art. IV. – *Utrum revertentes ab haeresi sint ab Ecclesia recipiendi.*

Resp. Neg. – *Scil.:* non sunt *omnino* ab Ecclesia recipiendi.

R. est: quia quantum ad bonum spirituale, quod est objectum proprium charitatis, haeretici ab Ecclesia recipiuntur per poenitentiam, per quam impenditur eis via salutis. Quantum vero ad bonum temporale, quod est objectum secundarium charitatis, non tenemur hoc aliis velle, nisi in ordine ad salutem aeterham et eorum (haereticorum) et aliorum.

Notanda: 1. Praxis Ecclesiae quantum ad revertentes ab haeresi haec erat tempore Sancti Doctoris, ut ipse hic dicit: «Ecclesia primo quidem revertentes ab haeresi non solum recipit ad poenitentiam, sed etiam conservat eos in vita, et interdum restituit eos dispensative ad ecclesiasticas dignitates quas prius habebant, si videantur vere conversi; et hoc pro bono pacis frequenter legimus esse factum. Sed quando recepti iterum relabuntur, videtur esse signum inconstantiae eorum circa fidem; et ideo ulterius redeuntes recipiuntur quidem ad poenitentiam, non tamen ut liberentur a sententia mortis». (In corp. Art.).

http://www.obrascatolicas.com

2. Quantum ad mandatum Domini ad Petrum ut dimittat fatri peccanti *septuagies septies*, i. e. semper, dicendum est quod Dominus loquitur Petro de peccato in eum commissum, quod est semper dimittendum, ut fratri redeunti parcatur. Non autem intelligitur de peccato in proximum vel in Deum commissum, quod non est nostri arbitrii dimittere. (Ad 2m).

QUAESTIO XII

De apostasia

Deinde considerandum est de apostasia; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum apostasia pertineat ad infidelitatem.*

Resp. Aff. – *Scil.:* Apostasia perfidiae.

R. est: quia quadruplex est apostasia, secundum quod contrariatur diversis modis quibus homo Deo conjungitur; scil. apostasia ab ordine sacro; a religione quam quis professus est; illa quae fit per repugnantiam divinis mandatis, et quae invenitur in omni peccato mortali; et illa per quam aliquis a fide discedit, quae simpliciter et absolute ad infidelitatem pertinet: si quis enim a fide discedit, omnino a Deo retrocedere videtur, quia fides est primum fundamentum rerum sperandarum; et haec est apostasia perfidiae.

Notandum: Apostasia non importat determinatam speciem infidelitatis, quia apostasia respicit infidelitatem ut terminum (entitativum) ad quem est motus recedentis a fide, non autem ut terminum motus, secundum quem species formae seu qualitatis attenduntur. Apostasia vero consideratur ut circumstantia aggravans, secundum illud II. Pet. ii, 21: *Melius erit eis veritatem non cognoscere, quam post cognitam retroire.* (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum princeps propter apostasiam a fide amittat dominium in subditos, ita quod ei obedire non teneantur.*

Resp. Aff. – *Scil.:* Per sententiam Ecclesiae princeps a fide apostata jus dominii amittere potest, sicut etiam quandoque propter alias culpas.

R. est: quia infidelitatem illorum qui fidem susceperunt, potest sententialiter Ecclesia punire; et convenienter in hoc puniuntur quod subditis fidelibus dominari non possint; hoc enim vergere posset in magnam fidei corruptionem; quia homo apostata pravo corde machinatur malum, et jurgia seminat, intendens homines separare a fide. – Dicitur in responsione *per sententiam Ecclesiae*, quia infidelitas secundum seipsam non repugnat dominio etiam fidelium, ut dictum est (qu. x, art. 10).

QUAESTIO XIII

De peccato blasphemiae in generali

Deinde considerandum est de peccato blasphemiae, quod opponitur confessioni fidei; et primo de blasphemia in generali; secundo de blasphemia quae dicitur peccatum in Spiritum sanctum. – Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum blasphemia opponatur confessioni fidei.*

Resp. Aff. – R. est: quia derogatio excellentiae divinae bonitatis, in quo proprie blasphemia consistit (Dionysius, De Div. Nom., c. i, lect. 2), potest fieri non solum in corde (blasphemia cordis), quod contrariatur fidei inquantum fides per delectionem perficitur; sed etiam exterius per locutionem, in quo est blasphemia oris, quae, ut patet, fidei confessioni opponitur.

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDA: 1. Cum derogatio divinae bonitati possit esse vel secundum intellectum tantum, vel etiam secundum affectum, *perfecta* blasphemia habetur, cum ille qui contra Deum loquitur sic facit non solum secundum falsitatem intellectus, sed etiam secundum pravitatem voluntatis detestantis, et impedientis pro posse divinum honorem (Ad 1m).

2. Sicut Deus in sanctis suis laudatur, inquantum laudantur opera quae Deus in sanctis efficit; ita blasphemia quae fit in sanctos, ex consequenti in Deum redundat (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum blasphemia semper sit peccatum mortale.*

RESP. AFF. – R. EST: quia blasphemia secundum genus suum repugnat charitati divinae, quia derogat divinae bonitati (art. 1), quae est objectum charitatis; et ideo blasphemia est peccatum mortale ex suo genere. Id est non potest fieri venialis ex levitate materiae, sed tantum ex intellectus aut consensus defectu (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum peccatum blasphemiae sit maximum peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia blasphemia quae fidei confessioni opponitur, ad infidelitatem pertinet, quae secundum suum genus, maximum peccatum est (qu. x, art. 3), et ipsam aggravat, scil. per detestationem voluntatis, et adhuc magis si in verba prorumpat.

NOTANDUM: Sicut Glossa dicit super illud Ephes. iv: *Blasphemia tollatur a vobis*, «pejus est blasphemare quam pejerare». Qui enim pejerat, non dicit aut sensit aliquid falsum de Deo, sicut blasphemus; sed Deum adhibet testem falsitatis (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum damnati blasphement.*

RESP. AFF. – R. EST: quia damnati retinent perversam voluntatem aversam a Dei justitia; et talis detestatio divinae justitiae est in eis interior

cordis blasphemia. Et credibile est quod post resurrectionem erit in eis etiam vocalis blasphemia, sicut in sanctis vocalis laus Dei.

QUAESTIO XIV

De blasphemia in Spiritum Sanctum

Deinde considerandum est in speciali de blasphemia in Spiritum sanctum; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum peccatum in Spiritum sanctum sit idem quod peccatum ex certa malitia.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non quidem quando peccatum committitur ex inclinatione habitus vitiosi, qui etiam malitia dicitur; sed quando peccatum committitur ex eo quod per contemptum abjicitur et removetur id quod electionem peccati poterat impedire, sicut spes per desperationem, timor per praesumptionem, et quaedam alia, ut infra dicetur (art. seq. et qu. xx et xxi).

R. PRIMI EST: quia malitia secundum quod provenit ex inclinatione habitus, non est speciale peccatum, de quo hic loquimur, sed quaedam generali conditio peccati (Ad 3m).

R. SECUNDI EST: quia haec omnia, quae peccati electionem impediunt, sunt effectus Spiritus sancti in nobis; et ideo sic ex malitia peccare, est peccare in Spiritum sanctum.

Art. II. – *Utrum convenienter assignentur sex species peccati in Spiritum sanctum, scilicet desperatio, praesumptio, impugnatio veritatis agnitae, invidentia fraternae gratiae, impoenitentia et obstinatio.*

RESP. AFF. – R. EST: quia illa per quae potest homo ab electione peccati impediri, et quae per peccatum in Spiritum sanctum removentur et

http://www.obrascatolicas.com

contemnentur, sunt: 1) *ex parte divini judicii:* scil. *a*) consideratio Dei justitiae cum misericordia, quae removetur per *desperationem;* et *b*) timor divinae justitiae punientis, qui tollitur per *praesuntionem;* – 2) *ex parte donorum Dei: a*) agnitio veritatis, contra quod ponitur *impugnatio veritatis agnitae; b*) auxilium interioris gratiae contra quod ponitur *invidentia fraternae gratiae;* – 3) *ex parte peccati: a*) consideratio inordinationis et turpitudinis actus peccati, et contra hoc ponitur *impoenitentia,* inquantum scil. importat propositum non poenitendi; *b*) consideratio parvitatis et brevitatis boni quod quis in peccando quaerit, secundum illud Rom. vi, 21: *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis?* Et hoc tollitur per *obstinationem,* quae secundum hoc specie differt ab impoenitentia, quia habet rationem formalem diversam (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum peccatum in Spiritum sanctum sit irremissibile.*

Resp. Aff. – *Scil.:* dicitur irremissibile non quod nullo modo remittatur, sed quia, quantum est de se, habet meritum ut non remittatur; et hoc cum quantum ad poenam, tum quantum ad culpam.

R. est: quia peccatum in Spiritum sanctum, secundum suam naturam, excludit ea per quae fit remissio peccatorum. Per hoc tamen non praecluditur via remittendi et sanandi omnipotentiae et misericordiae Dei, per quam aliquando tales quasi miraculose spiritualiter sanantur.

Notandum: Qui ex certa malitia peccat non habet aliquam excusationem (sicut ille qui ex ignorantia peccat), unde ejus peccatum diminuatur. Sic qui blasphemabat in Filium hominis, ejus divinitate nondum revelata, poterat habere aliquam

excusationem propter infirmitatem carnis, quam in eo aspiciebat; et sic minorem poenam merebatur. Sed qui in ipsam divinitatem blasphemabat, opera Spiritus sancti, quae Christus faciebat, diabolo attribuens, nullam excusationem habebat, unde ejus poena diminueretur.

Art. IV. – *Utrum homo possit primo peccare in Spiritum sanctum.*

Resp. Aff. – *Scil.:* non praesuppositis aliis peccatis.

R. est: quia potest aliquis in primo actu contemnere ea per quae homo retrahitur a peccato, quod est *proprie* peccare in Spiritum sanctum; et hoc accedere potest tum propter libertatem arbitrii, tum etiam propter multas dispositiones praecedentes, vel etiam propter aliquod vehemens motivum ad malum, et debilem affectum hominis ad bonum. – Similiter dicendum est si peccatum in Spiritum sanctum accipiatur *ad litteram* pro blasphemia Spiritus sancti, sicut quidam Patres illud accipiunt: talis enim blasphemia semper ex malitiae contemptu procedit.

Notandum: S. Augustinus sumit peccatum in Spiritum sanctum pro impoenitentia finali. Sed hoc (i. e. remanere in peccato usque ad mortem) non constituit speciale peccatum, sed quaedam circumstantia; et haec impoenitentia praesupponit alia peccata, ut patet. Sed impoenitentia prout est habitualis et specialem malitiam constituens, sic potest esse etiam ante peccata, quia potest ille qui nunquam peccavit, habere propositum non poenitendi, si contingeret eum peccare (Ad 3m).

34159

BELLARMINE LIBRARY
St. Mary's College
ST. MARYS, KANSAS

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO XV

De caecitate mentis et hebetudine sensus

Deinde considerandum est de vitiis oppositis scientiae et intellectui; et quia de ignorantia quae opponitur scientiae, dictum est supra (I-II, qu. lxxvi) cum de causis peccatorum ageretur, quaerendum est nunc de caecitate mentis et hebetudine sensus, quae opponuntur dono intellectus; et circa hoc quaeruntur tria:

Art. I. – *Utrum caecitas mentis sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* inquantum mens humana non intendit illo principio intelligibili per quod omnia alia intelligere potest quae intelligere debet

R. EST: quia hoc quod mens non intendat est voluntarium: et hoc, vel directe, quando quis sponte voluntarie se avertit a consideratione talis principii (i. e., legis) secundum illud Psal xxxv, 4: *Noluit intelligere, ut bene ageret;* – vel indirecte, per occupationem mentis circa alia quae magis diligit; quibus ab inspectione hujus principii mens avertitur, secundum illud Psal. lvii, 9: *Supercecidit ignis*, scilicet concupiscentiae, *et non viderunt solem.* Et utroque modo caecitas mentis est peccatum.

NOTANDUM: Caecitas quae contingit ex naturali defectu non potentis videre excusat a peccato (Ad 1m); et illa quae provenit ex substactione gratiae, magis habet rationem poenae quam culpae (Ad 2m).

Art. II. *Utrum hebetudo sensus sit aliud peccatum a caecitate mentis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia hebetudo sensus circa intelligentiam importat *quamdam* debilitatem mentis circa considerationem spiritualium bonorum; caecitas autem mentis importat *omnimodam* privationem cognitionis ipsorum. Habet autem hebetudo rationem peccati, sicut caecitas mentis, inquantum est voluntaria.

Art. III. – *Utrum caecitas mentis et hebetudo sensus oriantur ex peccatis carnalibus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia per haec vitia carnalia intentio mentis maxime applicatur ad corporalia, et per consequens debilitatur operatio hominis circa intelligibilia; magis autem per luxuriam quam per gulam: et ideo ex luxuria oritur caecitas mentis, quae quasi totaliter spiritualium bonorum cognitionem excludit; ex gula autem oritur hebetudo sensus, quae reddit hominem debilem circa hujusmodi intelligibilia.

NOTANDUM: Quamvis aliqui vitiis carnalibus subditi possint quandoque subtiliter speculari aliqua circa intelligibilia, hoc accidit propter bonitatem ingenii naturalis vel habitus superadditi (Ad 1m).

QUAESTIO XVI

De praeceptis fidei, scientiae et intellectus

Deinde considerandum est de praeceptis pertinentibus ad praedicta; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum in veteri legi debuerint dari praecepta credendi, (seu de fide).*

RESP. NEG. – R. EST: quia in veteri lege non erant secreta fidei populo exponenda; et ideo supposita fide unius Dei, cui populus subjectus erat, nulla alia praecepta sunt in veteri lege data de fide, quae vero Novo Testamento sunt propria. Potuerunt tamen dari praecepta pertinentia ad subjectionem hominis ad Deum per confessionem et doctrinam (Ad 4m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. II. – *Utrum in veteri lege convenienter tradantur praecepta pertinentia ad scientiam et intellectum.*

Resp. Aff. – R. est: quia ad tria fuerunt convenienter data, scil. ad acceptionem scientiae et intellectus; ad usum ipsorum; et ad conservationem ipsorum. Acceptatio enim praeceptorum fit per disciplinam et per doctrinam. De disciplina traditur praeceptum Deut. vi, 6: *Erunt verba haec quae ego praecipio tibi, in corde tuo*, scil. per disciplinam. Et sequitur: *Et narrabis ea filiis tuis*, quod pertinet ad doctrinam. – Usus vero scientiae vel intellectus est meditatio eorum quae quis scit, vel intelligit; et quantum ad hoc subditur: *Et meditaberis sedens in domo tua*, etc. – Conservatio autem fit per memoriam; et quantum ad hoc subditur: *Et ligabis ea* (praecepta) *quasi signum in manu tua, eruntque, et movebuntur ante oculos tuos ; scribesque ea in limine et ostiis domus tuae.*

DE VIRTUTE SPEI

QUAESTIO XVII

De spe secundum se

Consequenter post fidem considerandum est de spe: et primo de ipsa spe; secundo de dono timoris; tertio de vitiis oppositis; quarto de praeceptis ad hoc pertinentibus. Circa primum occurrit primo consideratio de ipsa spe; secundo de subjecto ejus. – Circa primum quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum spes sit virtus.*

Resp. Aff. – R. est: quia actus spei, de qua nunc loquimur, attingit ad Deum, inquantum speramus aliquid ut possibile nobis per divinum

auxilium. Spes ergo, quae facit actum hominis bonum, et debitam regulam attingentem, est virtus, et causatur in nobis pure ex gratia (ad 2m).

Art. II. – *Utrum beatitudo aeterna sit objectum proprium spei.*

Resp. Aff. – R. est: quia objectum spei debet esse proportionatum auxilio cui ille qui sperat innititur. Hoc autem auxilium est Dei, cujus virtus est infinita, sicut ejus bonitas. Bonum ergo quod a Deo speratur, inquantum spes est virtus theologica (art. 5 hujus qu.), est bonum infinitum tali auxilio et bonitati proportionatum. Hoc autem bonum est fruitio ipsius Dei, in quo beatitudo aeterna consistit. – Objectum autem secundarium spei sunt alia bona quae in ordine ad beatitudinem aeternam a Deo petuntur (Ad 2m)

Art. III. – *Utrum aliquis possit sperare alteri beatitudinem aeternam.*

Resp. Neg. – R. est: quia spes, cum sit motus seu propensio appetitus ad aliquid bonum arduum directe respicit proprium bonum, non autem quod ad alium pertinet. – Tamen praesupposita unione amoris ad alterum jam aliquis potest sperare et desiderare aliquid alteri, sicut sibi, et sic etiam vitam aeternam.

Art. IV. – *Utrum aliquis possit licite sperare in homine.*

Resp. Neg. – *Scil. :* ut de causa prima efficiente; potest tamen de ipso sperare sicut de agente secundario.

R. est: quia sicut non licet sperare aliquod bonum praeter beatitudinem, sicut ultimum finem, sed solum sicut id quod est ad finem beatitudinis ordinatum; ita etiam non licet sperare

http://www.obrascatolicas.com

de aliquo homine, vel de aliqua creatura, sicut de prima causa movente in beatitudinem. Licet autem sperare de aliquo homine vel de aliqua creatura sicut de agente secundario et instrumentali, per quod aliquis adjuvatur ad quaecumque bona consequenda in beatitudinem ordinata. Et hoc modo ad sanctos convertimur, et ab hominibus etiam aliqua petimus.

Art. V. – *Utrum spes sit virtus theologica.*

RESP. AFF. – R. EST: quia habet pro objecto ipsum Deum, inquantum ejus auxilio innititur (causa efficiens) ad consequendum aeternam ipsius fruitionem (causa finalis).

Art. VI. – *Utrum spes sit virtus distincta ab aliis virtutibus theologicis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia spes habet suum proprium modum quo Deo inhaeret. Nam, charitas Deo inhaeret propter seipsum, spes et fides propter aliud, scil. fides propter cognitionem veritatis divinae, spes vero propter auxilium divinum, inquantum est in nobis principium perfectae bonitatis.

Art. VII. – *Utrum spes praecedat fidem.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Fides absolute praecedit spem.

R. EST: quia objectum spei, quod est auxilium divinum (causa efficiens), et consecutio vitae aeternae (causa finalis), proponitur nobis per fidem, secundum illud Hebr. xi, 6: *Accedentem ad Deum oportet credere quia est, et quia inquirentibus se remunerator est.*

NOTANDUM: Spes aliquando dicitur «introitus fidei» ad significandum «introitum ad rem creditam», quia per spem intratur ad videndum id

quod creditur. Vel potest dici quod est introitus fidei, quia per eam homo intrat ad hoc quod stabiliatur et perficiatur in fide. (Ad 1m).

Art. VIII. – *Utrum charitas sit prior spei.*

RESP. NEG. – *Scil.:* secundum ordinem generationis, ubi imperfectum est prior perfecto, spes est prior charitate; sed secundum ordinem perfectionis charitas est prior naturaliter.

R. PRIMI EST: quia spes, ut amor concupiscentiae, est introductiva ad charitatem, i. e., ad amorem perfectum; aliquis enim sperans remunerari a Deo accenditur ad amandum Deum, et servandum praecepta ejus.

R. SECUNDI EST: quia adveniente charitate, spes perfectior redditur, quia de amicis maxime speramus. – Sic non omnis spes provenit a charitate, sed solum motus spei formatae, quae scilicet aliquis sperat bonum a Deo ut ab amico (Ad 2m).

QUAESTIO XVIII

De subjecto spei

Deinde considerandum est de subjecto spei; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum spes sit in voluntate sicut in subjecto.*

RESP. AFF. – R. EST: quia actus spei est quidam motus appetitivae partis; ejus enim objectum est bonum. Appetitus autem intellectivus, de quo hic loquimur, est voluntas (I. P., qu. lxxxii, art. 5). – Spes autem quae est in appetitu inferiori (scil. in irascibili) non est virtus, sed passio (I. P., qu. lxxxii, art. 5, ad 1; et I-II, qu. xxii, art. 3 ad 3).

http://www.obrascatolicas.com

Art. II. – *Utrum spes sit in beatis.*

RESP. NEG. – R. EST: quia bonum arduum possibile non cadit sub ratione spei, nisi secundum quod est futurum, ideo cum beatitudo jam non sit futura, sed praesens, non potest ibi esse virtus spei.

NOTANDUM: Christus ut comprehensor non potuit habere spem; sed ut viator, quantum ad passibilitatem naturae, potuit gloriam impassibilitatis et immortalitatis sperare; non tamen ita quod haberet virtutem spei, quae non respicit gloriam corporis sicut principale objectum, sed potius fruitionem divinam (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum spes sit in damnatis.*

RESP. NEG. – R. EST: quia damnati non possunt apprehendere beatitudinem ut bonum possibile; nam ad conditionem miseriae damnatorum pertinet ut ipsi sciant quod nullo modo possunt damnationem evadere, et ad beatitudinem pervenire.

NOTANDUM: In purgatorio potest esse spes, quia ibi animae apprehendunt beatitudinem ut futurum possibile (In fine art.).

Art. IV. – *Utrum spes viatorum habeat certitudinem.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non essentialiter, sed participative.

R. EST: quia spes certitudinaliter tendit in finem suum, quasi *participans* certitudinem a fide, quae est in vi cognoscitiva.

NOTANDUM: *Certitudo* essentialiter invenitur in vi cognoscitiva; participative autem in omni eo quod a vi cognoscitiva movetur infallibiliter ad finem suum (In corp. art.).

QUAESTIO XIX

De dono timoris

Deinde considerandum est de dono timoris, et circa hoc quaeruntur duodecim:

Art. I. – *Utrum Deus possit timeri.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non ut objectum timoris, quod est malum; sed ut illud a quo malum provenire potest, sive ab ipso, sive per comparationem ad ipsum.

R. PRIMI EST: quia Deus est ipsa bonitas.

R. SECUNDI EST: quia *a Deo* potest nobis imminere malum poenae. *Per comparationem* autem ad Deum potest nobis malum culpae provenire, si ab eo separemur.

NOTANDUM: Cum bonum dicatur in ordine ad finem, malum autem importat hujus ordinis privationem; illud est *malum simpliciter* quod excludit ordinem a fine ultimo, quod est malum culpae. Malum autem poenae est quidem malum, inquantum privat aliquod particulare bonum; est tamen *bonum simpliciter* inquantum dependet ab ordine finis ultimi, et est malum secundum quid. (In corp. art.).

Art. II. – *Utrum timor convenienter dividatur in filialem, initialem, servilem et mundanum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia timor in ordine morali, seu in ordine ad Deum, de quo nunc loquimur, est secundum quod per ipsum aliquo modo ad Deum convertimur, vel ab eo avertimur. Et secundum hoc est supradicta divisio. Nam, timor malorum quo a Deo avertimur est timor *humanus* seu *mundanus;* timor quo ad Deum convertimur, aut est timor poenae, et dicitur *servilis*, aut timor culpae, qui est *filialis:* filiorum est enim timere offensam patris. Timor autem qui est et propter

http://www.obrascatolicas.com

poenam et propter culpam, timor *initialis* dicitur, et medius se habet inter utrumque.

NOTANDA: 1. Timor *castus*, qui proprie est uxoris per comparationem ad virum (arg. 3), est idem quod timor filialis, qui per charitatem Deo nos conjungit secundum illud II. Cor. xi, 2: *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* (Ad 2m).

2. Timor *servilis* respicit poenam principaliter, timor autem *initialis* eam respicit secundario (Ad 4m).

Art. III. – *Utrum timor mundanus sit semper malus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia timor mundanus est qui provenit ab amore mundano, tanquam a radice. Timor enim ex amore nascitur; nam, illud timet homo amittere quod amat. Consequenter timor mundanus semper est malus.

NOTANDUM: Naturale est quod homo refugiat proprii corporis detrimentum et damna temporalium rerum; sed quod homo propter ista recedat a justitia, est contra rationem naturalem: et pejus est a justitia recedere quam poenas quascumque pati (Ad 3m).

Art. IV. – *Utrum timor servilis sit bonus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non ex parte servilitatis; sed secundum suam substantiam.

R. PRIMI EST: quia servitus opponitur libertati. Unde servitus non potest ex amore operari. Et timor servilis charitati contrariatur.

R. SECUNDI EST: quia timor servilis, qui poenam timet tanquam principale malum, potest ordinari ad Deum, et non timere poenam ut principale malum, quin species habitus tollatur. Non enim tollitur species habitus per hoc quod ejus objectum vel finis ordinatur ad ulteriorem finem. Et ideo timor servilis secundum suam substantiam bonus est.

NOTANDUM: Amor *mercenarius* dicitur qui Deum diligit propter bona temporalia, quod secundum se charitati contrariatur; et ideo amor mercenarius semper est malus, et specie distinguitur a timore servili (Ad 3m).

Art. V. – *Utrum timor servilis sit idem in substantia cum timore filiali.*

RESP. NEG. – R. EST: quia habitus distinguuntur secundum objecta. Objectum autem timoris servilis est malum poenae, timoris filialis est malum culpae. Malum autem culpae specifice distinguitur a malo poenae.

Art. VI. – *Utrum timor servilis remaneat cum charitate.*

RESP. AFF. – *Scil.:* *a*) timor, inquantum servilis, non manet cum charitate; sed *b*) substantia timoris servilis cum charitate manere potest.

R. PRIMI EST: timor servilis timet poenam tanquam principale malum propter bonum sui, in quo quis finem suum ultimum ponit; et talis timor poenae contrariatur charitati.

R. SECUNDI EST: quia timor servilis, quamvis non timeat separari a Deo, sicut timor castus et filialis, tamen timet Deum ut nocivum proprii boni, in quo non est necesse, secundum suam substantiam, ut constituat suum finem. Sic ergo timor servilis manere potest cum charitate, sicut et amor sui manere potest cum charitate. – Sed talis timor non dicitur servilis, nisi quando poena formidatur sicut principale malum.

Art. VII. – *Utrum timor sit initium sapientiae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Timor (Domini) est initium sapientiae non ut principium essentiale ipsius, sed ut principium effectivum seu operativum.

R. PRIMI EST: quia principium essentiale sapientiae, quae est cognitio Dei directiva vitae

http://www.obrascatolicas.com

humanae secundum rationes divinas, sunt articuli fidei.

R. SECUNDI EST: quia timore incipit homo operari secundum sapientiam: timore quidem servili ut extra disponente ad sapientiam, secundum illud Eccli. I, 27: *Timor Domini expellit peccatum;* timore autem casto vel filiali, ut primo sapientiae effectu, per quem homo Deum reveretur et se ei subjicitur; et sic consequenter in omnibus secundum Deum regulatur, secundum illud Eccli. I, 25: *Radix sapientiae est timere Dominum; rami enim illius longaevi.*

Art. VIII. – *Utrum timor initialis differat secundum substantiam a timore filiali.*

RESP. NEG. – *Scil.:* secundum quod timor initialis accipitur prout competit statui incipientium, in quibus inchoatur quidem timor filialis per inchoationem charitatis.

R. EST: quia timor initialis hoc modo se habet ad filialem sicut charitas imperfecta ad perfectam. Charitas autem perfecta et imperfecta non differunt secundum essentiam, sed solum secundum statum.

NOTANDUM: Timor initialis est medium inter timorem servilem et filialem, non sicut inter ea quae sunt unius generis, non est enim compositus ex utroque; sed sicut imperfectum est medium inter ens perfectum et non ens. Sic enim timor initialis est idem secundum substantiam cum timore filiali, et differt totaliter a timore servili ut talis, licet habeat sibi de timore servili aliquid adjunctum, quia non agit perfecte ex charitate, sed cum admixtione timoris poenae (Ad 2m et ad 3m).

Art. IX. – *Utrum timor sit donum Spiritus sancti.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non timor servilis, licet talis timor sit etiam a Spiritu sancto; sed timor filialis sive castus.

R. PRIMI EST: quia timor servilis, potest habere annexam voluntatem peccandi. Dona autem Spiritus sancti non possunt esse cum voluntate peccandi, quia non sunt sine charitate (I-II, qu. lxviii, art. 5).

R. SECUNDI EST: quia per timorem filialem seu castum Deum reveremur, et refugimus nos ipsi subducere; sic per hunc timorem reddimur bene mobiles a Spiritu sancto, secundum habituales dispositiones animae, quae dona Spiritus sancti dicuntur. – Timor filialis igitur quasi primum locum tenet ascendendo inter dona Spiritus sancti.

NOTANDUM: Donum timoris datur nobis contra superbiam. *Initium* enim *superbiae hominis* est *apostatare a Deo* (Eccli. x, 14). Et est principium humilitatis; sunt enim dona Spiritus sancti principia virtutum intellectualium et moralium; sed virtutes theologicae sunt principia donorum (I-II, qu. lxviii, art. 4 ad 3m).

Art. X. – *Utrum crescente charitate, diminuatur timor.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) timor filialis crescit cum charitate, sicut effectus crescit crescente causa; *b*) timor servilis quantum ad servilitatem, totaliter tollitur charitate adveniente; remanet tamen secundum substantiam timor poenae, et iste timor diminuitur charitate crescente, maxime quantum ad actum.

R. PRIMI EST: quia quanto aliquis magis diligit aliquem, tanto magis timet eum offendere et ab eo separari.

R. SECUNDI EST: quia quanto aliquis magis diligit Deum, tanto minus timet poenam: primo quidem quia minus attendit ad proprium bonum, cui contrariatur poena; secundo quia firmius inhaerens magis confidit de praemio.

http://www.obrascatolicas.com

Art. XI. – *Utrum timor remaneat in patria.*

Resp. Aff. – *Scil.: a*) timor servilis, sive timor poenae nullo modo erit in patria; *b*) timor filialis perficitur sicut et charitas, unde in patria non habebit eumdem actum omnino quem habet modo.

R. primi est: quia talis timor excluditur per securitatem aeternae beatitudinis.

R. secundi est: quia flexibilitas liberi arbitrii, quae est causa peccati et separationis a Deo, non est possibilis in beatis; unde beati non timent se separari a Deo, sed magis eum reverentur. – Similiter, timor inquantum importat defectum naturalem creaturae, secundum quod in infinitum distat a Deo, remanebit etiam in patria. Et ideo timor non evacuabitur totaliter (Ad 3m).

Art. XII. – *Utrum paupertas spiritus sit beatitudo respondens dono timoris.*

Resp. Aff. – R. est: quia ex hoc quod aliquis Deo se subjicit, desinet quaerere in seipso (per superbiam) vel in aliquo alio (in honoribus et divitiis) magnificari, nisi in Deo. Ad paupertatem enim spiritus pertinet exinanitio inflati et superbi spiritus, et abjectio temporalium rerum, quae fit voluntate propria per instinctum Spiritus sancti.

Sic beatitudo paupertatis directe respondet timori. Beatitudo autem luctus respondet ei ex consequenti, timens enim Deum non delectabitur nisi in Deo (Ad 2m).

Notandum: Quantum ad fructus Spiritus sancti, qui dono timoris conveniunt, isti sunt qui ad moderatum usum vel abstinentiam a rebus temporalibus pertinent, sicut modestia, et continentia, et castitas (Ad 4m).

QUAESTIO XX

De desperatione

Deinde considerandum est de vitiis oppositis, et primo de desperatione, secundo de praesumptione. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum desperatio sit peccatum.*

Resp. Aff. – R. est: quia omnis motus appetitivus conformiter se habens intellectui falso, est secundum se malus et peccatum. Desperatio autem se habet conformiter existimationi falsae de Deo, scil. quod Deus peccatori poenitenti veniam deneget, vel quod peccatores ad se non convertat per gratiam justificantem; quod est contra illud Ezech. xviii, 23: *Noli mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat.*

Art. II. – *Utrum desperatio sine infidelitate esse possit.*

Resp. Aff. – R. est: quia aliquis retinendo in universali veram aestimationem fidei, quod scilicet est remissio peccatorum in Ecclesia, potest tamen pati motum desperationis, quod scilicet sibi in tali statu existenti non sit sperandum de venia, corrupta aestimatione ejus circa particulare. Nam, ex propositione universali non infertur conclusio particularis, nisi assumendo particularem.

Notandum: Sicut effectus tollitur non solum sublata causa prima, sed etiam sublata causa secunda, ita motus spei auferri potest non solum sublata universali aestimatione fidei, sed etiam sublata aestimatione particulari, quae est sicut causa secunda (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum desperatio sit maximum peccatorum.*

Resp. Aff. – *Scil.: a*) non secundum se; *b*) sed ex parte nostra desperatio gravior est quam

http://www.obrascatolicas.com

infidelitas et odium Dei, quae sunt maxima peccata.

R. PRIMI EST: quia infidelitas et odium Dei sunt contra Deum, secundum quod in se est; desperatio autem secundum quod ejus bonum participatur a nobis, inquantum homo non sperat se bonitatem Dei participare.

R. SECUNDI EST: quia ex parte nostra desperatio est periculosior, sublata enim spe, irrefrenate homines labuntur in vitia, et a bonis laboribus retrahuntur; unde Isidorus dicit (De Summo bono lib. ii, cap. 14): « Perpetrare flagitium aliquod, mors animae est; sed desperare est descendere in infernum ».

Art. IV. – *Utrum desperatio ex acedia oriatur.*

RESP. AFF. – *Scil.:* inquantum aliquis bonum arduum non aestimet ut possibile sibi adipisci vel per se vel per alium; inquantum vero aliquis non aestimat objectum spei ut bonum arduum, et ideo de hoc non curat, hoc provenit ex luxuria.

R. PRIMI EST: quia hoc provenit ex nimia dejectione; quae quando in affectu hominis dominatur, videtur ei quod nunquam possit ad aliquid bonum relevari. Accedia autem est tristitia quaedam dejectiva spiritus, ideo per hunc modum desperatio ex acedia generatur.

R. SECUNDI EST: quia ad hoc quod bona spiritualia non sapiant nobis quasi bona, vel non videantur nobis quasi magna bona, praecipue perducimur per hoc quod affectus noster est infectus amore delectationum corporalium, inter quae praecipue sunt delectationes venereae.

NOTANDUM: Sicut homines in (bonis) delectationibus existentes efficiuntur majoris spei, ita etiam homines in tristitiis existentes facilius in desperationem incidunt.

QUAESTIO XXI

De praesumptione

Deinde considerandum est praesumptione; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum praesumptio innitatur Deo, an propriae virtuti.*

RESP.: Praesumptio, quae est peccatum in Spiritum sanctum innitur Deo, non autem propriae virtuti.

R. EST: quia talis praesumptio est per immoderantiam spei, quae innititur divinae potentiae; nam, consistit in hoc quod aliquis tendit in aliquod bonum ut possibile per virtutem et misericordiam divinam, quod possibile non est: sicut cum aliquis sperat se veniam obtinere sine poenitentia, vel gloriam sine meritis. – Praesumptio autem quae propriae virtuti innitur consistit in hoc quod aliquis tendit in aliquod bonum ut sibi possibile, quod suam facultatem excedit.

Art. II. – *Utrum praesumptio sit peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia praesumptio, cum importet spem quamdam inordinatam, est motus appetitivus, qui conformiter se habet ad intellectum falsum; et hoc secundum se est malum et peccatum. Nam, falsum est quod in peccato perseverantibus Deus veniam concedat, et a bono opere cessantibus gloriam largiatur.

NOTANDA: 1. Praesumptio non importat superexcessum spei ex hoc quod aliquis nimis sperat de Deo; sed ex hoc quod sperat de Deo aliquid quod Deo non convenit.

2. Peccare cum proposito perseverandi in peccato sub spe veniae, ad praesumptionem pertinet; et hoc non diminuit, sed auget peccatum. Peccare autem sub spe veniae quandoque percipien-

http://www.obrascatolicas.com

dae, cum proposito abstinendi a peccato, et poenitendi de ipso, hoc non est praesumptionis; sed hoc peccatum diminuit, quia per hoc videtur habere voluntatem minus firmatam ad peccandum. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum praesumptio magis opponatur timori quam spei.*

RESP.: Praesumptio directius opponitur spei quam timori.

R. EST: quia praesumptio et spes sunt unius generis; nam praesumptio importat quamdam inordinatam spem de Deo. Illa autem quae sunt unius generis magis directius opponuntur, quam illa quae sunt generum diversorum, contraria enim sunt in eodem genere.

NOTANDUM: Praesumptio manifestam oppositionem videtur habere ad timorem, praecipue servilem, qui respicit poenam ex Dei justitia provenientem, cujus praesumptio remissionem sperat; sed secundum quandam falsam similitudinem magis contrariatur spei, quia importat quamdam inordinatam spem de Deo. (In corp. art.).

Art. IV. – *Utrum praesumptio causetur ex inani gloria.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) praesumptio quae innititur propriae virtuti procedit ex inani gloria; *b*) praesumptio quae inordinate innitur divinae misericordiae et potentiae oritur directe ex superbia.

R. PRIMI EST: quia ex hoc quod aliquis multum desiderat gloriam sequitur quod attentet aliquid super vires suas, praecipue nova quae majorem admirationem habent.

R. SECUNDI EST: quia ille qui sperat se obtinere gloriam sine meritis, vel veniam sine poenitentia, videtur tanti se aestimare, quod etiam eum peccantem Deus non puniat vel a gloria excludat, quod est superbia.

QUAESTIO XXII

De praeceptis pertinentibus ad spem et timorem

Deinde considerandum est de praeceptis pertinentibus ad spem et timorem; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum de spe debeat dari aliquod praeceptum.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) praecepta de actu spei, sicut praecepta de actu fidei, dari debebant ut praeambula ad legem per modum promissionis; *b*) post primam legislationem autem, debebant dari praecepta spei etiam per modum admonitionis vel praecepti.

R. PRIMI EST: quia nisi homo jam crederet et speraret, frustra ei lex proponeretur. Sed sicut praeceptum fidei proponendum fuit per modum denuntiationis vel commemorationis (qu. xvi, art. 1); ita etiam praeceptum spei in prima legislatione proponendum fuit per modum promissionis praemii.

R. SECUNDI EST: quia lege jam posita, inducendi sunt homines, non solum ad observantiam praeceptorum, sed etiam multo magis ad conservandum legis fundamentum; ideo post primam legislationem in sacra Scriptura multipliciter inducuntur homines ad sperandum, etiam per modum admonitionis vel praecepti, et non solum per modum promissionis sicut in lege; sicut patet Ps. lxi, 9: *Sperate in eo, omnis congregatio populi;* et in multis aliis Scripturae locis.

Art. II. – *Utrum de timore fuerit dandum aliquod praeceptum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* tam de timore servili, quam de filiali.

http://www.obrascatolicas.com

R. PRIMI EST: quia sicut aliquis inducitur ad observantiam legis per spem praemiorum, ita etiam inducitur ad legis observantiam per timorem poenarum, in principio quidem non per modum praecepti, sed per comminationem poenarum postea per modum admonitionis et praecepti, sicut dictum est de spe (art. praec.).

R. SECUNDI EST: quia timor filialis, qui reverentiam exhibet Deo, est quasi quoddam genus ad dilectionem Dei, et principium quoddam omnium eorum quae in Dei observantur reverentia. – Sicut igitur, post praeceptum charitatis dantur praecepta de aliis actibus virtutum, ita etiam simul dantur praecepta de timore, et amore charitatis (Ad 2m).

DE CHARITATE

Consequenter considerandum est de charitate; et primo de ipsa charitate; secundo de dono sapientiae ei correspondente. – Circa primum consideranda sunt quinque: primo de ipsa charitate; secundo de objecto charitatis; tertio de actibus ejus; quarto de vitiis oppositis; quinto de praeceptis ad hoc pertinentibus. Circa primum duplex est consideratio: prima quidem de ipsa charitate secundum se; secunda de charitate per comparationem ad subjectum. Circa primum quaeruntur octo:

QUAESTIO XXIII

De charitate secundum se

Art. I. – *Utrum charitas sit amicitia.*

RESP. AFF. – R. EST: quia charitas est amor mutuae benevolentiae inter Deum et hominem fundatus super communicationem beatitudinis aeternae. Amor autem amicitiae est ille mutuae benevolentiae; nam, non sufficit ad rationem amicitiae ut quis bonum vellet amico (in hoc distinguitur ab amore concupiscentiae, qui vult *sibi* bonum alterius), sed requiritur insuper *mutua amatio;* amicus enim est amico amicus. – Dicitur *fundatus super communicationem beatitudinis aeternae,* quia charitas est amor supernaturalis, quae quidem hic, in via, est imperfecta, et perficitur in patria (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum charitas sit aliquid creatum in anima.*

RESP. AFF. – Contra Magistrum Sententiarum (Sent. lib. I, dist. 17), qui posuit charitatem esse ipsum Spiritum sanctum mentem inhabitantem.

R. EST: quia motus charitatis non ita procedit a Spiritu sancto, movente humanam mentem, quod humana mens sit mota tantum, et nullo modo sit principium hujus motus; hoc enim est contra rationem voluntarii; et sequeretur quod diligere non est voluntarium, quod implicaret contradictionem, cum amor de sui ratione importet quod sit actus voluntatis. Insuper, tolleretur ratio meriti, radix enim merendi est dilectio charitatis (I-II, q. cxiv, art. 4). Unde oportet quod si voluntas moveatur a Spiritu sancto ad diligendum, etiam ipsa sit efficiens hunc actum, scilicet per formam sibi inditam, quae est habitus charitatis.

NOTANDA: 1. Nisi charitas esset habitus in nobis infusus, actus charitatis esset imperfectior actibus naturalibus et actibus aliarum virtutum, nec esset facilis et delectabilis. Quod patet esse falsum, quia nulla virtus habet tantam inclinationem ad suum actum sicut charitas nec aliqua ita delectabiliter operatur. Unde maxime necesse est quod ad actum charitatis in nobis existat aliqua habitualis forma superaddita potentiae na-

http://www.obrascatolicas.com

turali, inclinans ipsam ad charitatis actum, et faciens eam prompte et delectabiliter operari. (In fine art.).

2. Sicut in ordine naturali anima est vita corporis, ita in ordine gratiae charitas est formaliter vita animae. Unde, sicut anima immediate unitur corpori, ita charitas animae. Et sic Deus est vita effective et animae per charitatem, et corporis per animam (Ad 2m). – Quod autem charitas animam Deo conjungit, ipsam justificando, hoc demonstrat infinitatem virtutis divinae. Nam, efficacia formae est secundum virtutem agentis, qui formam inducit. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum charitas sit virtus.*

Resp. Aff. – R. est: quia sicut virtus moralis definitur per hoc quod «est secundum rectam rationem», ita etiam attingere Deum constituit rationem virtutis, sicut dictum est supra de fide et spe (qu. iv, art. 5, et qu. xvii, art. 1). Charitas autem, quae est participatio quaedam Spiritus sancti (hic ad 3m), Deum attingit quia Deo nos conjungit.

Notandum: Non omnis amicitia habet rationem laudabilis et honesti, sicut patet in amicitia delectabilis et utilis. Nec omnis amicitia est virtuosa, sed illa tantum quae super honestatem virtutum fundatur. Charitas autem non fundatur principaliter super virtutem humanam, sed super bonitatem divinam (Ad 1).

Art. IV. – *Utrum charitas sit virtus specialis.*

Resp. Aff. – R. est: quia amor charitatis habet pro objecto bonum divinum sub speciali ratione, inquantum scilicet est objectum beatitudinis. Ubi autem est specialis ratio objecti, ibi est specialis habitus. (I-II, q. xviii, art. 2).

Notandum: Quia charitas habet pro objecto ultimum finem humanae vitae, scil. beatitudinem aeternam, ideo extendit se ad actus totius humanae vitae per modum imperii, non quasi immediate eliciens omnes actus virtutum (Ad 2m); et secundum hoc dicitur I Tim., 1, 5: *Finis praecepti charitas est.*

Art. V. – *Utrum charitas sit una virtus.*

Resp. Aff. – *Scil.:* Charitas est simpliciter una virtus, non distincta in plures species.

R. est: quia finis charitatis, quae est amicitia hominis ad Deum, est unus, scilicet, divina bonitas; est etiam una communicatio beatitudinis aeternae, super quam haec amicitia fundatur.

Notanda: 1. Amicitia dividitur in species diversas vel secundum diversitatem finis (et sic habetur amicitia utilis, delectabilis et honesti), vel secundum diversitatem communicationum in quibus amicitiae fundantur, sicut est amicitia consanguineorum, quae fundatur in communicatione naturali, amicitia civium vel pellegrinorum, quae fundantur in communicatione civili vel pellegrinationis. (In corp. art.).

2. Deus et proximus non ex aequo sunt objecta charitatis. Sed Deus est principale objectum, proximus autem ex charitate diligitur propter Deum. Unde charitas remanet una (Ad 1m).

Art. VI. – *Utrum charitas sit excellentissima virtutum.*

Resp. Aff. – R. est: quia inter virtutes theologicas, quae sunt excellentiores virtutibus moralibus vel intellectualibus, illa est potior quae magis Deum attingit, qui est regula suprema omnium virtutum. Haec autem est charitas, quia ipsum Deum attingit, non ut ex eo aliquid nobis proveniat, sicut fides et spes, sed ut in ipso sistat. Id autem quod est per se, semper est majus eo quod est per aliud.

Notandum: Eorum quae sunt infra nos, nobilior est cognitio quam qilectio; propter duod

http://www.obrascatolicas.com

Philosophus (Ethic. lib. vi, cap. 7 et 12) praetulit virtutes intellectuales moralibus. Sed eorum quae sunt supra nos, et praecipue Dei, dilectio cognitioni praefertur. Et ideo charitas est excellentior fide (Ad 1m).

Art. VII. – *Utrum sine charitate possit esse aliqua vera virtus.*

Resp. Neg. – R. est: quia virtus vera simpliciter est illa quae ordinatur ad principale bonum hominis; sicut etiam Philosophus dicit (Physic. lib. vii, text. 17): « virtus est dispositio perfecti ad optimum ». Haec autem ordinatio non fit sine charitate. Ultimum enim et principale bonum hominis est Dei fruitio, secundum illud Psal. lxxii, vers. 27: *Mihi adhaerere Deo bonum est.* – Virtus autem quae ordinatur ad aliquem finem particularem, si talis finis est verum bonum, virtus est quidem vera sed imperfecta, nisi referatur ad finale et perfectum bonum; si non est verum bonum autem, virtus non est vera, sed est falsa similitudo virtutis, sicut e. g., temperantia avari.

Art. VIII. – *Utrum charitas sit forma virtutum.*

Resp. Aff. – R. est: quia actus omnium aliarum virtutum per charitatem ordinantur ad ultimum finem. In moralibus autem forma actus attenditur principaliter ex parte finis. Et ideo charitas est forma omnium virtutum, scilicet effective, inquantum omnibus virtutibus formam imponit ratione finis (Ad 1m).

Notandum: Charitas dicitur fundamentum et radix aliarum virtutum inquantum ex ea aliae virtutes sustentantur et nutriuntur (Ad 2m); et dicitur mater omnium virtutum, quia mater est quae in se concipit ex alio, ita charitas ex appetitu finis ultimi concipit actus aliarum virtutum, imperando ipsos (Ad 3m).

QUAESTIO XXIV

De charitatis subjecto

Deinde considerandum est de charitate in comparatione ad subjectum: et circa hoc quaeruntur duodecim:

Art. I. – *Utrum voluntas sit subjectum charitatis.*

Resp. Aff. – R. est: quia charitatis objectum non est aliquod bonum sensibile, sed bonum divinum, quod solo intellectu cognoscitur. Et ideo charitatis subjectum non est appetitus sensitivus, sed appetitus intellectivus, id est voluntas. Praeter appetitum sensitivum et appetitum intellectivum non datur alius appetitus in homine. Concupiscibilis enim est pars appetitus sensitivi (Ad 1m).

Notandum: Ex hoc quod charitas est in voluntate, non est aliena a ratione. Tamen ratio non est regula charitatis, sed regulatur a Dei sapientia, et excedit regulam rationis humanae, secundum illud Ephes, iii, 19: *Supereminentem scientiae charitatem Christi.* Unde non est in ratione sicut in subjecto, sicut prudentia; neque sicut regulante, sicut justitia, vel temperantia; sed solum per quamdam affinitatem voluntatis ad rationem (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum charitas causetur in nobis ex infusione.*

Resp. Aff. – *Scil.:* charitas non potest neque naturaliter nobis inesse, neque per vires naturales esse acquisita; sed per infusionem Spiritus sancti, qui est amor Patris et Filii, cujus participatio in nobis est ipsa charitas creata, ut supra dictum est (qu. praec. art. 2).

R. est: quia charitas est amicitia hominis ad Deum fundata super communicatione beatitudinis aeternae, quae non est secundum dona na-

http://www.obrascatolicas.com

turalia, sed secundum dona gratuita. ut dicitur Rom. vi, 23: *Gratia Dei vita aeterna.* Unde et ipsa charitas facultatem naturae excedit. Et, ut Apostolus dicit, Rom. v, 5: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

NOTANDUM: Cum charitas dicitur in nobis procedere *ex corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta*, hoc referendum est ad actum charitatis, qui ex praemissis excitatur. Vel etiam hoc dicitur quia hujusmodi actus disponunt hominem ad recipiendum charitatis infusionem. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum charitas infundatur secundum capacitatem naturalem.*

RESP. NEG. – R. EST: quia charitas cum superexcedat proportionem naturae humanae (art. praec.), non dependet ex aliqua naturali virtute, sed ex sola gratia Spiritus sancti eam infundentis. Et ideo quantitas charitatis non dependet ex conditione naturae, vel ex capacitate naturalis virtutis, sed solum ex voluntate Spiritus sancti distribuentis sua dona prout vult (Ephes. iv, 7).

NOTANDUM: Dispositionem vel praeparationem praecedentem, sive conatum gratiam accipientis praevenit Spiritus sanctus movens mentem hominis vel plus vel minus secundum suam voluntatem. Unde et Apostolus dicit, Coloss, i, 12: *Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine.* (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum charitas augeri possit.*

RESP. AFF. – *Scil.:* charitas viae.

R. EST: quia in hac via tanto magis procedimus, quanto Deo magis appropinquamur; cui non appropinquatur passibus corporis, sed affectibus mentis. Hanc autem propinquitatem facit charitas, quia per ipsam mens Deo unitur. Et ideo de ratione charitatis viae est ut possit augeri.

Hoc autem augementum fit per intensionem actus (Ad 1m).

NOTANDUM: Augmentum charitatis non est solum secundum radicationem in subjecto, vel secundum fervorem, sed etiam secundum essentiam; quia nihil est aliud ipsam secundum essentiam augeri, quam eam magis inesse subjecto, quod est magis eam radicari in subjecto. Accidentis enim esse est inesse. (Ad 3m).

Art. V. – *Utrum charitas augeatur per additionem.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) nullo modo charitas augetur per additionem charitatis ad charitatem; *b*) sed solum per hoc quod subjectum magis ac magis participat charitatem, i. e. secundum quod magis reducitur in actum illius, ac magis subditur illi.

R. PRIMI EST: quia si charitas addatur charitati, oportet praesupponere, ad minus secundum intellectum, distinctionem unius charitatis ab alia. Distinctio autem in formis est: aut secundum speciem, aut secundum numerum. Secundum speciem est si forma (seu habitus, de quo in casu) se extendat ad objecta ad quae prius non se extendebat; et hoc de charitate dici non potest, quia etiam minima charitas se extendit ad omnia illa quae sunt ex charitate diligenda. Distinctio autem secundum numerum est illa quae habetur secundum diversitatem subjectorum; et nec hoc modo charitas augeri potest, quia subjectum charitatis non est nisi mens rationalis: una mens rationalis autem alteri addi non potest; et tale augmentum in casu non faceret magis diligentem, sed majorem diligentem. Ergo nullo modo charitas augetur per additionem charitatis.

R. SECUNDI EST: quia hic modus augmenti proprius est cujuslibet formae quae intenditur, eo quod esse hujus formae totaliter consistit in eo quod inhaeret susceptibili.

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDUM: Alii habitus augeri possunt ex parte objectorum, et sic augentur per additionem, sicut scientia et similes habitus; sed ex parte formae accidentalis non augentur per additionem, sed per modum intensionis ejus in subjecto, sicut patet in his quae rarefiunt. Charitas autem hoc altero modo augeri potest, non vero priori (Ad 1m). Et hoc est quod facit Deus charitatem augendo, scilicet quod magis insit, et quod perfectius similitudo Spiritus sancti participetur in anima (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum quolibet actu charitatis charitas augeatur.*

RESP. NEG. – sed quilibet actus charitatis disponit ad charitatis augmentum.

R. EST: quia ex uno actu charitatis homo redditur promptior ad agendum iterum secundum charitatem, et habilitate crescente, homo prorumpit in actum ferventiorem dilectionis, quo conetur ad charitatis profectum; et tunc charitas augetur in actu. In hoc enim gratia imitatur naturam, quae operatur disponens ad augmentum et nihil augens in actu; et postmodum producit in effectum id ad quod disposuerat, sive in plantis sive in animalibus; sicut est in multis guttis cavantibus lapidem (Ad 2m).

Art. VII. – *Utrum charitas augeatur in infinitum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ex triplici parte qua terminus augmento alicujus formae praefigi potest.

R. EST: quia charitas, in statu viae, non habet terminum augmenti, neque ex parte ipsius charitatis, quia est participatio quaedam infinitae charitatis, quae est Spiritus sanctus; neque ex parte causae agentis, seu Dei, quia ejus virtus est infinita; neque ex parte subjecti, quia semper charitate excrescente, superexcrescit habilitas ad alterius augmentum. – Unde augmentum

charitatis est ad aliquem finem; sed ille finis non est in hac vita, sed in futura (Ad 1m).

Art. VIII. – *Utrum charitas in hac vita possit esse perfecta.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) non ex parte diligibilis seu Dei; *b*) sed ex parte diligentis, et quidem non secundum quod totum cor hominis *actualiter semper* feratur in Deum, sicut in patria; *c*) sed prout *habitualiter* competit homini in hac vita.

R. PRIMI EST: quia Deus est bonitas infinita, et ideo per hunc modum nullius creaturae charitas potest esse perfecta, sed charitas Dei, qua seipsum diligit.

R. SECUNDI EST: quia in hac vita impossibile est, propter humanae vitae infirmitatem, semper actu cogitare de Deo, et moveri dilectione ad ipsum.

R. TERTII EST: quia competit homini in hac vita quod *habitualiter* totum cor suum ponat in Deo, ita scilicet quod nihil cogitet vel velit quod divinae dilectioni sit contrarium; et haec perfectio est communis omnibus charitatem habentibus. Imo, competit homini ut studium suum deputet ad vacandum Deo et rebus divinis, praetermissis aliis, nisi quantum necessitas praesentis vitae requirit; et ista est perfectio charitatis, quae est possibilis in via; non tamen est communis omnibus habentibus charitatem.

NOTANDUM: Quantum ad illa verba S. Augustini: « Ubi est perfectio charitatis, nulla est cupiditas »; et illa S. Joannis (I Jn. i, 18): *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus*, notandum est quod hoc dicitur propter peccata venialia; quae non contrariantur habitui charitatis, sed actui; et ita non repugnant perfectioni viae, sed perfectioni patriae (Ad 2m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. IX. – *Utrum convenienter distinguantur tres gradus charitatis, incipiens, proficiens et perfecta.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut in motu corporali primum est recessus a termino, secundum autem est appropinquatio ad alium terminum, et tertium est quies in termino; ita in gradibus charitatis: primo enim incumbit homini studium *principale* ad recedendum a peccato et resistendum concupiscentiis ejus, quae in contrarium charitatis movent: et hoc pertinet ad incipientes, in quibus charitas est nutrienda vel fovenda, ne corrumpatur, sicut in aetate infantili hominis; secundo est ut homo *principaliter* intendat ad hoc quod in bono proficiat, ut charitas per augmentum roboretur, sicut in aetate puerili post adeptum usum rationis; et tertio est ut homo ad hoc *principaliter* intendat ut Deo inhaereat, et eo fruatur: et hoc pertinet ad perfectos, qui cupiunt *dissolvi et esse cum Christo,* quod comparatur ad perfectam hominis aetatem, in qua possit alios homines generare.

Art. X. – *Utrum charitas possit diminui.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Charitas *directe* diminui non potest: *a*) neque per cessationem ab actu, sicut virtutes acquisitae; *b*) neque per alium actum sive a Deo sive ab aliquo peccato; *c*) neque per peccatum veniale.

R. PRIMI EST: quia conservatio uniuscujusque rei dependet ex sua causa. Charitas autem non causatur ab actibus humanis, sicut virtutes acquisitae, sed solum a Deo. Ergo et a Deo conservatur.

R. SECUNDI EST: quia Deus non causat aliquem defectum in nobis, nisi per modum poenae. Poena autem supponit peccatum; peccatum autem mortale non diminuit sed totaliter corrumpit ipsam

charitatem, et quidem cum effective tum meritorie. Effective quidem quia omne peccatum mortale contrariatur charitati (art. 12, hujus qu.); meritorie autem quia cum peccando mortaliter aliquis contra charitatem agit, dignum est ut Deus ei subtrahat charitatem.

R. TERTII EST: quia peccatum veniale ipsam charitatem non attingit neque effective neque meritorie. Non effective quia charitas est circa finem ultimum, veniale autem peccatum est quaedam inordinatio circa ea quae sunt ad finem. Non meritorie autem, quia cum aliquis delinquit in minori, non meretur detrimentum pati in majori. Detrimentum autem de ultimo fine, majus est quam illo quod est de his quae sunt ad finem. Deus enim non plus se avertit ab homine quam homo avertat se ab ipso. – Unde charitas directe nullo modo diminuitur; indirecte tamen seu dispositive potest diminui vel per peccata venialia, vel etiam per cessationem ab exercitio operum charitatis.

Art. XI. – *Utrum charitas semel habita possit amitti.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) non ex parte Spiritus sancti moventis animam ad diligendum Deum; *b*) neque ex parte ipsius charitatis; sed *c*) ex parte subjecti, et quidem in via non vero in patria.

R. PRIMI EST: quia Spiritus sanctus infallibiliter operetur quodcumque voluerit. Unde impossibile est haec duo simul esse vera, quod Spiritus sanctus velit aliquam (efficaciter) movere ad actum charitatis, et quod ipse charitatem amittat peccando.

R. SECUNDI EST: quia charitas non potest aliquid nisi id quod pertinet ad charitatis rationem.

http://www.obrascatolicas.com

R. TERTII EST: quia de ratione formae est quod sit in subjecto amissibiliter, quando non replet totam potentialitatem materiae; sicut patet in formis generabilium et corruptibilium. Sic ergo charitas patriae, quia replet totam potentialitatem rationalis mentis, inquantum scilicet omnis actualis motus ejus fertur in Deum, inamissibiliter habetur. Charitas autem viae non sic replet potentialitatem sui subjecti, quia non semper actu fertur in Deum; et sic potest intervenire aliquod motivum ad peccandum, cui si consentiatur, charitas amittitur (Ad 4m).

Art. XII. – *Utrum charitas amittatur per unum actum peccati mortalis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia quilibet actus peccati mortalis contrariatur charitati secundum propriam rationem. De ratione enim charitatis est ut sic diligat Deum, quod in omnibus velit se ei subjicere, et praeceptorum ejus regulam in omnibus sequi. Quidquid ergo contrariatur praeceptis ejus, manifeste contrariatur charitati: unde de se habet quod charitatem de se excludere possit.

NOTANDA: 1. Habitus acquisiti non contrariantur actibus; unde non statim per unum actum tolluntur; sed charitas, cum sit habitus infusus, dependet ex actione Dei infundentis; qui sic se habet in infusione et conservatione charitatis, sicut sol in illuminatione aeris. (In corp. art.).

2. Charitas amittitur dupliciter: uno modo directe per actualem contemptum; alio modo indirecte, quando comittitur aliquid contrarium charitati, propter aliquam passionem concupiscentiae vel timoris (Ad 2m).

QUAESTIO XXV

De objecto charitatis

Deinde considerandum est de objecto charitatis. Circa quod duo consideranda occurrunt: primo quidem de his quae sunt ex charitate diligenda; secundo de ordine diligendorum. Circa primum quaeruntur duodecim:

Art. I. – *Utrum dilectio charitatis sistat in Deo, an se extendat etiam ad proximum.*

RESP. Se extendit etiam ad proximum.

R. EST: quia idem est specie actus quo diligitur Deus, et quo diligitur proximus. Ratio enim diligendi proximum Deus est; nam, hoc debemus in proximo diligere, ut in Deo sit. Actus autem ejusdem speciei ad eumdem habitum pertinent.

Art. II. – *Utrum charitas sit ex charitate diligenda.*

RESP. AFF. – R. EST: quia charitas est illud bonum quod optamus omnibus quos ex charitate diligimus. Hoc autem bonum quod ex charitate diligimus, est ipsa communicatio spiritualis vitae, per quam in beatitudinem pervenitur (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum etiam creaturae irrationales sint ex charitate diligendae.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) creaturae irrationales non possunt amari ut amicus; sed *b*) ut bona, quae amico optantur, possunt etiam ex charitate diligi.

R. PRIMI EST TRIPLEX: Prima R. est: quia creaturae irrationali proprie bonum velle non possumus; non est enim ejus habere bonum, sed solum creaturae rationalis, quae est domina utendi bono quod habet, per liberum arbitrium. – Secunda R. est: quia omnis amicitia fundatur super aliqua communicatione vitae. Creaturae

http://www.obrascatolicas.com

autem irrationales non possunt communicationem habere in vita humana, quae est secundum rationem. Unde nulla amicitia potest haberi ad creaturas irrationales, nisi forte secundum metaphoram. – Tertia R. est propria charitatis: quia charitas fundatur super communicatione beatitudinis aeternae, cujus creatura irrationalis capax non est.

R. SECUNDI EST: quia possumus bona aliis velle ex charitate, inquantum scilicet ex charitate volumus ea conservari ad honorem Dei et utilitatem hominum: et sic etiam ex charitate Deus creaturas irrationales diligit.

Art. IV. – *Utrum homo debeat seipsum ex charitate diligere.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) non inquantum charitas est amicitia; sed *b*) secundum propriam rationem charitatis prout est amicitia hominis ad Deum principaliter, et ex consequenti ad ea quae sunt Dei.

R. PRIMI EST: quia amicitia proprie non habetur ad seipsum; sed amor quo quis seipsum diligit, est quid majus amicitia: est enim forma et radix amicitiae.

R. SECUNDI EST: quia inter ea quae Dei sunt, est ipse homo, qui charitatem habet.

Art. V. – *Utrum homo debeat corpus suum ex charitate diligere.*

RESP. AFF. – *Scil.:* secundum suam naturam, non autem secundum corruptionem culpae et poenae.

R. EST: quia secundum suam naturam corpus nostrum est a Deo et uti eo possumus (et debemus) ad servitium Dei. Ex dilectione ergo qua Deum diligimus, debemus etiam corpus nostrum

diligere. – Sed infectionem culpae et corruptionem debemus anhelare desiderio charitatis removere. – Item, quia corpus aliquo modo est particeps beatitudinis, potest dilectione charitatis amari (Ad 2m).

Art. VI. – *Utrum peccatores sint ex charitate diligendi.*

RESP. AFF. – *Scil.:* quantum ad naturam, non vero quantum ad culpam.

R. EST: quia secundum naturam quam a Deo habent, capaces sunt beatitudinis, super cujus communicatione charitas fundatur. Sed culpa eorum Deo contrariatur, et est beatitudinis impedimentum; et secundum hoc quicumque peccatores sunt odio habendi, secundum illud Ps. cxxxviii, 22: *Perfecto odio oderam illos.* Ejusdem enim rationis est odire malum alicujus, et diligere bonum ejus (Ad 1m).

NOTANDUM: Amicis peccantibus, sicut Philosophus dicit (Ethic. lib. ix, cap. 3), non sunt subtrahenda amicitiae beneficia, quousque habetur spes sanationis eorum, sed magis est eis auxilium dandum ad recuperationem virtutis. Sed quando in maximam malitiam incidunt, et insanabiles fiunt, tunc non est eis amicitiae familiaritas exhibenda (Ad 2m). – Convivere autem peccatoribus, infirmis quidem est vitandum, propter periculum quod eis imminet ne ab eis subvertantur; perfectis autem, de quorum corruptione non timetur, laudabile est quod cum peccatoribus conversentur, secundum exemplum Christi, ut eos convertant (Ad 5m).

Art. VII. – *Utrum peccatores diligant seipsos.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) peccatores diligunt seipsos secundum modum communem seipsum diligendi; *b*) non autem secundum quod principale est in homine.

http://www.obrascatolicas.com

R. PRIMI EST: quia amare conservationem suiipsius secundum naturam omnibus est naturale et commune.

R. SECUNDI EST: quia principale in homine est mens rationalis, seu *homo interior*, ut ipsum Apostolus nominat (II Cor. iv), et secundum hoc peccatores non vivunt; sed principale in homine aestimant naturam sensibilem et corporalem, seu *exteriorem hominem*, quod non est nisi secundarium in homine. Unde non recte cognoscentes seipsos, non vere diligunt seipsos; sed diligunt id quod seipsos esse reputant.

NOTANDUM: Ut Philosophus probat (Ethic. lib. ix, cap. 4) quinque sunt amicitiae propria, quae boni sibi optant, et quarum contrarium mali sibi volunt. Haec sunt: *a*) interiorem hominem (tanquam sibi amicum) in sua integritate servari; *b*) bona spiritualia ei optare; *c*) ad ea assequenda opera impendere; *d*) delectabiliter ad cor proprium redire, ubi bonae cogitationes in praesenti, memoria praeteritorum bonorum, et spes futurorum bonorum invenientur; *e*) et in seipso dissentionem voluntatis non pati. Contra haec se habent peccatores, qui seipsos amant secundum corruptionem exterioris hominis (In fine art.).

Art. VIII. – *Utrum sit de necessitate charitatis ut inimici diligantur.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) non inquantum sunt inimici; *b*) sed quantum ad naturam, et sic in universali; *c*) quantum vero in speciali, scil. inquantum aliquis moveatur motu dilectionis ad inimicum, hoc non est de necessitate charitatis absolute; sed *d*) est de necessitate charitatis secundum praeparationem animi.

R. PRIMI EST: quia hoc est perversum, et charitati repugnans; hoc est enim diligere malum alterius.

R. SECUNDI EST: quia aliquis diligens Deum et proximum a generalitate dilectionis proximi inimicos suos excludere non potest. (Haec autem dilectio proximi ad legem naturalem pertinet).

R. TERTII EST: quia moveri motu dilectionis in speciali ad quoslibet homines singulariter nec etiam est de necessitate charitatis, est enim impossibile.

R. QUARTI EST: quia homo debet habere animum paratum ad hoc quod in singulari inimicum diligeret, si necessitas occurreret.

NOTANDUM: Si absque articulo necessitatis homo etiam hoc (quod dictum est in quarto) actu adimpleat, ut diligat inimicum propter Deum, hoc pertinet ad perfectionem charitatis (In corp. art.).

Art. IX. – *Utrum sit de necessitate salutis quod aliquis signa et effectus dilectionis inimico exhibeat.*

RESP. NEG. – *Scil.:* non est de necessitate salutis quod quis signa et effectus inimico exhibeat in particulari, nisi in praeparatione animi; sed de necessitate salutis est ut quis etiam inimico signa et effectus dilectionis exhibeat in communi, puta cum aliquis orat pro omnibus fidelibus, vel pro toto populo, aut cum aliquod beneficium impendit aliquis toti communitati, ut dictum est in art. praec.

R. EST: quia effectus et signa charitatis ex interiori dilectione procedunt, et ei proportionantur. Sicut, igitur, tenemur etiam inimicos diligere in communi, ita etiam eis signa communia talis dilectionis exhibere tenemur, secus enim signum esset livoris vindictae. Similiter dicendum est de dilectione in particulari, quae non est de necessitate salutis, nisi in praeparatione animi; sed est de perfectione charitatis.

http://www.obrascatolicas.com

Art. X. – *Utrum debeamus angelos ex charitate diligere.*

RESP. AFF. – R. EST: quia amicitia charitatis fundatur super communicatione beatitudinis aeternae. In hac autem communicatione participant homines cum angelis (Mt. xxii, 30).

Art. XI. – *Utrum debeamus daemones ex charitate diligere.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) daemones ut spiritus diligere non possumus ex charitate ut amicos; sed *b*) possumus eos ex charitate diligere sicut diligimus creaturas irrationales (art. 3 hujus quaes.).

R. PRIMI EST: quia spiritibus illis a Deo aeternaliter damnatis bonum vitae aeternae ex charitate velle non possumus; hoc enim repugnaret charitati Dei, per quam ejus justitiam approbamus.

R. SECUNDI EST: quia possumus velle ex charitate ut illi spiritus in suis naturalibus conservantur ad gloriam Dei.

Art. XII. – *Utrum convenienter enumerentur quatuor ex charitate diligenda, scilicet Deus, proximus, corpus nostrum, et nos ipsi.*

RESP. AFF. – R. EST: quia in communicatione beatitudinis, super qua charitas fundatur, haec quatuor in consideratione veniunt: scilicet Deus, ut principium influens beatitudinem, seu causa beatitudinis; homo et angelus qui directe beatitudinem participant; et corpus humanum, ad quod beatitudo derivatur per quamdam redundantiam. Sic quatuor sunt rationes principales charitatis, secundum haec quatuor quae ex charitate diliguntur. Diversa enim habitudo diligentis ad diversa diligibilia facit diversam rationem diligibilitatis (Ad 1m).

QUAESTIO XXVI

De ordine charitatis

Deinde considerandum est de ordine charitatis: et circa hoc quaeruntur tredecim:

Art. I. – *Utrum in charitate sit ordo.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ubicumque est aliquod principium, oportet quod sit etiam aliquis ordo. Ordo enim est secundum prius et posterius secundum relationem ad aliquod principium. Charitatis autem principium est Deus, in quem charitas tendit principaliter (qu. praec. art. 12, et qu. xxiii, art. 1). Oportet ergo quod in his quae ex charitate diliguntur, attendatur aliquis ordo secundum relationem ad primum principium hujus dilectionis, quod est Deus.

NOTANDUM: Ordo pertinet ad rationem sicut ad ordinantem, et sic fides habet ordinem, secundum quod est principaliter de Deo, secundario autem de aliis quae referuntur ad Deum; sed ad vim appetitivam pertinet sicut ad ordinatam; et hoc modo ordo in charitate ponitur: est tamen principalius in charitate quam in fide, quia ordo principalius invenitur in ipsis rebus, et ex eis derivatur ad cognitionem nostram (Ad 2m et 3m passim).

Art. II. – *Utrum Deus sit magis diligendus quam proximus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia amicitia respicit principaliter id in quo principaliter invenitur illud bonum super cujus communicatione fundatur. Amicitia autem charitatis fundatur super communicatione beatitudinis, quae consistit in Deo essentialiter, sicut in primo principio, a quo derivatur in omnes qui sunt beatitudinis capaces. Et ideo principaliter et maxime Deus est ex charitate diligendus.

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDA: 1. Non oportet quod illud quod est magis visibile, sit magis diligibile, sed quod prius occurrat nobis ad diligendum. Proximus ergo quia est nobis magis visibilis, primo occurrit nobis diligendus. Unde si aliquis proximum non diligit, argui potest quod nec Deum diligat, (ut Scriptura dicit, I Jn. iv, 20: *Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere ?*).

2. Etiam ratione similitudinis, magis Deum diligere debemus quam proximum. Similitudo enim quam habemus ad Deum, est prior, et causa similitudinis quam habemus ad proximum. Nam, ex hoc quod participamus a Deo id quod ab ipso etiam proximus habet, similes proximo efficimur (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum homo debeat ex charitate plus Deum diligere quam seipsum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* cum in ordine naturali, tum imo et magis in ordine gratiae.

R. EST: quia amor fundatur super communicatione bonorum: Deus autem est omnium bonorum cum in ordine naturali, tum et magis in ordine gratiae, commune et fontale principium. Ergo si in ordine naturali homo diligere debet Deum plus quam seipsum, amore naturali; multo magis eum diligere debet in ordine gratiae, amore charitatis.

Art. IV. – *Utrum homo ex charitate magis debeat diligere seipsum quam proximus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* secundum naturam spiritualem, in quo homo recte dicitur diligere seipsum (qu. XXV, art. 7); et secundum hoc debet homo magis se diligere post Deum, quam quemcumque alium.

R. EST: quia homo seipsum diligit ex charitate secundum rationem qua est particeps boni divini; proximus autem diligitur secundum rationem societatis in isto bono. Unde sicut unitas potior

est quam unio; ita quod homo ipse participet bonum divinum, est potior ratio diligendi quam quod alius associetur ipsi in hac participatione. Et ideo homo non debet subire aliquod malum peccati, quod contrariatur participationi beatitudinis, ut proximum liberet a peccato.

NOTANDUM: Licet proximus melior sit Deo propinquior, quia tamen non est ita propinquus charitatem habenti, sicut ipse sibi, non sequitur quod (ex parte subjecti) magis debeat aliquis proximum quam seipsum diligere (Ad 1m).

Art. V. – *Utrum homo magis debeat diligere proximum quam corpus proprium.*

RESP. AFF. – *Scil.:* quantum ad salutem animae.

R. EST: quia consociatio, quae est ratio diligendi proximum, est major ratio diligendi quam participatio beatitudinis per redundantiam, quae est ratio diligendi proprium corpus.

NOTANDUM: Cuilibet homini *imminet* cura proprii corporis; non autem imminet cuilibet homini cura de salute proximi, nisi forte in casu necessitatis; et ideo non est de necessitate charitatis quod homo proprium corpus exponat pro salute proximi, nisi in casu quo tenetur ejus saluti providere; sed quod aliquis sponte ad hoc se offerat, pertinet ad perfectionem charitatis (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum unus proximus sit magis diligendus quam alius.*

RESP. AFF. – R. EST: quia inclinatio gratiae quae est effectus charitatis, proportionatur his quae sunt exterius agenda, sicut affectus naturalis in naturalibus; ita scilicet ut ad eos intensiorem charitatis affectum habeamus, quibus convenit nos magis beneficos esse. Mensura autem hujus affectus regulatur secundum propinquitatem personae amatae ad Deum et ad diligentem, qui sunt dilectionis principium. Haec tamen differen-

http://www.obrascatolicas.com

tia dilectionis non est ex parte objecti, quia quantum ad hoc omnes homines aeque diligimus ex charitate, quia omnibus optamus bonum idem in genere, scilicet beatitudinem aeternam; sed est ex parte nostra, scilicet secundum intensionem actus dilectionis (Ad 1m).

Art. VII. – *Utrum magis debeamus diligere meliores quam nobis conjunctiores.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) ratione objecti et quantum ad speciem, diversitas dilectionis quae est secundum charitatem, attendenda est in proximis diligendis secundum comparationem ad Deum ut scilicet ei qui est propinquior, majus bonum ex charitate velimus; *b*) secundum vero intensionem affectus magis diligendi sunt nobis conjunctiores.

R. PRIMI EST: quia licet bonum quod omnibus vult charitas, scilicet beatitudo aeterna, sit unum secundum se, habet tamen diversos gradus secundum diversas beatitudinis participationes.

R. SECUNDI EST: quia intensio dilectionis est attendenda per comparationem ad ipsum hominem qui diligit.

Insuper, possumus diligere illos qui sunt nobis conjuncti plus quam illos, qui sunt meliores, quia dilectio ad conjunctos est magis stabilis, cum sit in natura fundata. Meliores autem possunt deficere, ut conjuncti possunt meliores esse. – Item, illos qui sunt nobis magis conjuncti pluribus modis diligimus, puta inquantum sunt consanguinei, et concives, etc., dum ad illos qui meliores sunt non habemus nisi amicitiam charitatis (In corp. art.).

NOTANDUM: Quantum ad verba Christi (Lc. xiv, 26): *Si quis venit ad me, et non odit patrem*, etc. dicendum est, in propinquis nostris non praecipimur odi quod propinqui nostri sunt, sed hoc solum quod impediunt nos a Deo; et in hoc non sunt propinqui, sed inimici, secundum illud Micheae, vii, 6: *Inimici hominis domestici ejus* (Ad 1m).

Art. VIII. – *Utrum sit magis diligendus ille qui nobis est magis conjunctus secundum carnalem originem.*

RESP. AFF. – *Scil.:* si comparatur conjunctio unius amicitiae ad conjunctionem alterius amicitiae; non autem si mensuratur dilectio secundum rationem propriam talis conjunctionis.

R. EST: quia conjunctio naturalis originis est prior et immobilior, quam aliae conjunctiones; est enim secundum id quod pertinet ad substantiam; aliae autem conjunctiones sunt supervenientes, et removeri possunt. Et ideo amicitia consanguineorum est stabilior; sed aliae amicitiae possunt esse potiores secundum illud quod est proprium unicuique amicitiae.

Art. IX. – *Utrum homo ex charitate magis debeat diligere filium quam patrem.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) ex parte objecti magis est pater diligendus quam filius; *b*) ex parte autem diligentis magis est diligendus filius quam pater.

R. PRIMI EST: quia pater habet majorem rationem boni quam filius; nam patrem diligimus sub ratione principii, et est Deo similior.

R. SECUNDI EST: quia filius magis conjunctus est parentibus quam pater.

NOTANDA: 1. Quatuor notantur rationes quare parentes magis diligunt filios quam filii parentes. Prima est: quia parentes diligunt filios ut aliquid sui existentes, et haec dilectio similis est dilectioni qua quis diligit seipsum. Secunda est: quia parentes magis sciunt aliquos esse suos filios quam e converso. Tertia est: quia filius est magis propinquus parenti, utpote pars existens, quam pater

http://www.obrascatolicas.com

filio, ad quem habet habitudinem principii. Quarta est: quia parentes diutius amaverunt: nam statim pater incipit diligere filium; filius autem tempore procedente incipit diligere patrem.

2. Quia pater comparatur ad nos in habitudine principii, sicut et Deus; ad patrem proprie pertinet ut ei a filiis honor impendatur; ad filium autem ut ejus utilitati a parentibus provideatur. Quamvis in articulo necessitatis filius obligatus sit ex beneficiis susceptis ut parentibus maxime provideat (Ad 3).

Art. X. – *Utrum homo magis debeat diligere matrem quam patrem.*

Resp. Neg. – *Scil.:* Pater, ut pater, i. e. ratione generationis, magis est diligendus quam mater.

R. est: quia pater habet excellentiorem rationem principii quam mater; pater enim est principium per modum agentis, mater autem magis per modum patientis et materiae.

Notandum: In generatione hominis mater ministrat materiam corporis informem; formatur autem per virtutem formativam, quae est in semine patris. Et quamvis hujusmodi virtus non possit creare animam rationalem, disponit tamen materiam corporalem ad hujusmodi formae susceptionem (Ad 1m).

Art. XI. – *Utrum homo plus debeat diligere uxorem quam patrem et matrem.*

Resp. Neg. – *Scil.: a*) secundum rationem boni, quod est objectum dilectionis, magis sunt diligendi parentes quam uxor; *b*) secundum rationem conjunctionis, magis diligenda est uxor.

R. primi est: quia parentes diliguntur sub ratione principii, et eminentioris cujusdam boni.

R. secundi est: quia uxor conjungitur viro ut una caro existens, secundum illud Mt. xix, 6: *Itaque jam non sunt duo, sed una caro.* Et ideo intensius diligitur uxor, sed major reverentia est parentibus exhibenda.

Notandum: Quantum ad verba Gen. ii, 24: *Propter uxorem relinquet homo patrem et matrem,* dicendum est quod non quantum ad omnia deseritur pater et mater propter uxorem; in quibusdam enim magis debet homo assistere parentibus quam uxori: sed quantum ad unionem carnalis copulae, et cohabitationis, relictis omnibus parentibus, homo adhaeret uxori (Ad 1m).

Art. XII. – *Utrum homo debeat magis diligere benefactorem quam beneficiatum.*

Resp. Neg. – *Scil.: a*) benefactor est magis diligendus (praesertim a beneficiato) ratione majoris boni; *b*) beneficiatus autem magis est diligendus (a benefactore), ratione majoris conjunctionis.

R. primi est: quia benefactor est principium boni in beneficiato, et ideo habet excellentioris boni rationem, sicut dictum est de patre.

R. secundi est quadripartita: Prima R. est: quia beneficiatus est quasi quoddam opus benefactoris. Naturale est autem cuilibet ut diligat opus suum, sicut diligit suum esse, et suum vivere, quod maxime manifestatur in suo agere. – Secunda R. est: quia unusquisque naturaliter diligit illud in quo inspicit suum bonum. Benefactor autem inspicit in beneficiato suum bonum honestum, et beneficiatus in benefactore suum bonum utile. Bonum autem honestum delectabilius consideratur quam bonum utile: tum quia est diuturnius, tum etiam quia bona honesta magis cum delectatione recolimus, quam utilitates quae nobis ab aliis proveniunt. – Tertia R. est: quia ad benefactorem pertinet ut plus amet, quia ad amantem pertinet agere. – Quarta R. est:

http://www.obrascatolicas.com

quia difficilius est beneficia impendere quam recipere. Ea autem in quibus laboramus, plus diligimus; quae vero nobis de facili proveniunt, quodammodo contemnimus.

NOTANDUM: Amor beneficiati ad benefactorem est magis debitus; et ideo contrarium habet rationem majoris peccati. Sed amor benefactoris ad beneficiatum est magis spontaneus; et ideo habet majorem promptitudinem (Ad 2m).

Art. XIII. – *Utrum ordo charitatis remaneat in patria.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Ordo charitatis, quo Deus super omnia diligendus est, necessario manet in patria, ibi tamen quilibet homo beatus *a*) ex parte quidem boni quod alteri optatur, proximum meliorem magis quam seipsum diliget, *b*) ex parte autem diligentis, seipsum intensius quam proximum amabit.

R. PRIMI EST: quia quilibet beatus vult unumquemque habere quod ipsi debetur secundum divinam justitiam, propter perfectam conformitatem voluntatis humanae ad divinam. Tota enim vita beata consistit in ordinatione mentis ad Deum; unde totus ordo dilectionis beatorum observabitur per comparationem ad Deum.

R. SECUNDI EST: quia etiam homo beatus plus seipsum diliget quam proximum etiam meliorem; intensio enim actus dilectionis provenit ex parte subjecti diligentis, ut dictum est supra (art. 7 et 9 hujus quaes.).

NOTANDUM: Contingit tamen in patria quod aliquis sibi conjunctum pluribus modis diliget; non enim cessabunt ab animo beati honestae dilectionis causae. Tamen omnibus istis rationibus praefertur incomparabiliter ratio dilectionis, quae sumitur ex propinquitate ad Deum (In fine art.).

QUAESTIO XXVII

De principali actu charitatis, qui est dilectio

Deinde considerandum est de actu charitatis; et primo de principali actu charitatis, qui est dilectio; secundo de aliis actibus, vel effectibus consequentibus. Circa primum quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum charitatis sit magis proprium amari quam amare.*

RESP. NEG. – *Scil.:* magis est proprium charitatis amare, quam amari.

R. EST: quia magis convenit unicuique quod convenit ei per se et substantialiter, quam quod convenit ei per aliud. Proprium autem charitatis est amare, quod est actus proprius ipsius. Amari vero non est actus charitatis proprius ejus qui amatur, sed contingit ei propter aliquod bonum quod in ipso est, ad quod alius per actum charitatis movetur. Sic matres, quae maxime amant, plus quaerunt amare quam amari.

Art. II. – *Utrum amare, secundum quod est actus charitatis, sit idem quod benevolentia.*

RESP. NEG. – *Scil.:* actus charitatis addit benevolentiae unionem affectus amantis ad amantem.

R. EST: quia amans (amore intellectivo) aestimat amatum quodammodo ut unum sibi, vel ad se pertinens, et sic movetur in ipsum. Benevolentia autem est actus voluntatis, quo alteri bonum volumus; et sic est amicitiae principium: sed per se unionem affectivam non importat.

Art. III. – *Utrum Deus sit propter seipsum ex charitate diligendus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Cum ly *propter* importet habitudinem alicujus causae, dicendum est *a*)

http://www.obrascatolicas.com

quod Deus propter seipsum diligimus secundum priores tres causas, scil. finalem, formalem, et efficientem; *b*) secundum autem causam materialem, seu dispositivam (quae ad materialem reducitur), Deus non propter seipsum diligimus, sed propter aliud.

R. PRIMI EST: quia Deus non ordinatur ad aliud sicut ad finem, sed ipse est finis ultimus omnium; – neque etiam informatur aliquo alio ad hoc quod sit bonus, sed ejus substantia est ejus bonitas, secundum quam exemplariter omnia bona sunt; – neque iterum ei ab altero bonitas inest, sed ab ipso omnibus aliis.

R. SECUNDI EST: quia ex aliquibus aliis disponimur ad hoc quod in Dei dilectione proficiamus; puta per beneficia ab eo suscepta, vel per praemia sperata, vel etiam per poenas, quas per ipsum vitare intendimus: causa enim materialis dilectionis est id quod nos disponit ad dilectionem, uti beneficia suscepta, etc. Sed his susceptis incepimus amare, non amplius propter beneficia, sed propter amici virtutem.

Art. IV. – *Utrum Deus in hac vita possit immediate amari.*

RESP. AFF. – R. EST: quia actus appetitivae virtutis perficitur per hoc quod appetitus inclinatur ad rem ipsam. Et secundum hoc, dilectio, quae est appetitivae virtutis actus, etiam in statu viae tendit in Deum primo, et ex ipso derivatur ad alia; et sic charitas Deum immediate diligit, alia vero Deo mediante.

NOTANDUM: Quamvis incognita non possunt amari, tamen non oportet quod sit idem ordo cognitionis et dilectionis; nam dilectio est cognitionis terminus; et ideo ubi desinit cognitio, scilicet in ipsa re, quae per aliam cognoscitur, ibi statim dilectio incipere potest. (Ad 1m).

Art. V. – *Utrum Deus possit totaliter amari.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) prout totaliter referatur ad rem dilectam, inquantum res diligibilis est tota; *b*) prout totaliter referatur ad diligentem; *c*) non autem secundum comparationem diligentis ad rem dilectam.

R. PRIMI EST: quia totum quod ad Deum pertinet homo diligere debet.

R. SECUNDI EST: quia ex toto posse suo homo debet diligere Deum, et quidquid habet, ad Dei amorem ordinare, secundum illud Deut. vi, 5: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.*

R. TERTII EST: quia cum Dei bonitas sit infinita, et unumquodque intantum diligibile sit, inquantum est bonum; sequitur quod Deus est infinite diligibilis: hoc autem superat omnem virtutem creaturae, sive naturalem, sive infusam, quae est semper finita.

Art. VI. – *Utrum divinae dilectionis sit aliquis modus habendus.*

RESP. NEG. *Scil.:* Dilectio divina habet modum prout modus est in mensura, non autem prout est in mensurato.

R. EST: quia modus importat quamdam mensurae determinationem. Determinatio autem mensurae essentialiter est in ipsa mensura, quia non determinatur ab alio, sed est determinativa et modificativa aliorum. Mensura autem dilectionis Dei est ipse Deus, qui est finis ultimus dilectionis. Unde determinatio dilectionis Dei est essentialiter in ipso Deo. Unde in dilectione Dei non potest accipi modus sicut in re mensurata; sed sicut invenitur modus in mensura, in qua non potest esse excessus. Et ideo, sicut quanto plus attingitur regula, tanto melius est; ita, quanto

http://www.obrascatolicas.com

plus Deus diligitur, tanto est dilectio melior. – Sic finis, qui in omnibus appetibilibus et agibilibus rationem mensurae habet, habet modum secundum seipsum, illa autem quae sunt ad finem habent modum ex eo quod sunt fini proportionata.

NOTANDUM: Sicut illud quod per se est, potius est eo quod est per aliud; ita bonitas mensurae, quae per se habet modum, potior est quam bonitas mensurati, quae habet modum per aliud. Et sic etiam charitas, quae habet modum sicut mensura, praeeminet aliis virtutibus, quae habent modum sicut mensuratae (Ad 1m). – Ita etiam, est differentia inter actum charitatis interiorem, et actus exteriores. Nam interior actus charitatis habet rationem finis, quia ultimum bonum hominis consistit in hoc quod anima Deo inhaereat, secundum illud Ps. lxxii, 27: *Mihi adhaerere Deo bonum est;* exteriores autem actus charitatis sunt sicut ad finem; et ideo sunt commensurandi et secundum charitatem et secundum rationem (Ad 3m).

Art. VII. – *Utrum sit magis meritorium diligere inimicum quam amicum.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) ex parte proximi praeeminet dilectio amici; *b*) ex parte rationis propter quam proximus ex charitate diligitur, seu ex parte Dei, praeeminet dilectio inimici.

R. PRIMI EST: quia amicus est melior, et magis conjunctus, quam inimicus; unde est materia magis conveniens dilectioni. Unde est quod odi amicum pejus est quam odi inimicum.

R. SECUNDI EST DUPLEX: Prima R. est: quia dilectionis amici potest esse alia ratio quam Deus; sed dilectionis inimici solus Deus est ratio. – Secunda R. est: quia praesupposito quod uterque propter Deum diligatur, fortior ostenditur esse Dei dilectio quae animum hominis ad remotiora extendit, scil. usque ad dilectionem inimicorum; sicut virtus ignis tanto ostenditur esse fortior, quanto ad remota diffundit suum calorem. Tamen ad propinquos major est fervor charitatis.

NOTANDUM: Dilectio amicorum apud Deum mercedem non habet, quando propter hoc solum amantur, quia amici; et hoc videtur accidere, quando sic amantur amici, quod inimici non diliguntur. Est tamen meritoria amicorum dilectio, si propter Deum diligantur, et non solum quia amici sunt (Ad 1m).

Art. VIII. – *Utrum sit magis meritorium diligere proximum quam diligere Deum.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) Si utraque dilectio seorsum consideretur, tunc non est dubium quin dilectio Dei sit magis meritoria; *b*) sed magis meritorium est proximum ex charitate diligere, et propter Deum, quam Deum solum amare non amando proximum.

R. PRIMI EST: quia dilectio Dei debetur merces propter seipsam, quia ultima merces est frui Deo, in quem tendit divinae dilectionis motus; unde et diligenti Deum merces promittitur: *Si quis diligit me, diligetur a Patre meo... et manifestabo ei meipsum* (Jn. xiv, 2).

R. SECUNDI EST: quia dilectio Dei perfecta est illa quae se extendit ad proximum, secundum illud: I. Jn. iv, 2: *Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum.* Dilectio autem Dei, quae ad proximum non se extendit, est insufficiens et imperfecta.

NOTANDA: 1. Quantum ad verba S. Pauli (Rom. ix, 3): *Optabam anathema esse a Christo pro fratribus meis*, dicendum est, quod secundum unam Glossae expositionem (ord. Lyrani), hoc Apostolus tunc non optabat quando erat in statu gratia ut scil. separetur a Christo pro fratribus suis; sed hoc optaverat quando erat in statu infidelitatis; unde in hoc non est imitandus. Vel potest dici,

http://www.obrascatolicas.com

sicut dicit Chrysostomus (Hom. 16 in Epis. ad Rom.) quod per hoc volebat Apostolus ad tempus privari fruitione divina, ad hoc quod honor Dei procuraretur in proximis (Ad 1m).

2. Non oportet quod omne difficilius sit magis meritorium; sed quod sic est difficilius ut etiam sit melius: plus enim facit rationem meriti et virtutis bonum quam difficile (Ad 3m).

QUAESTIO XXVIII

De gaudio

Deinde considerandum est de effectibus consequentibus charitatis actum principalem, qui est dilectio: et primo de effectibus interioribus; secundo de exterioribus. Circa primum tria consideranda sunt: primo de gaudio; secundo de pace; tertio de misericordia. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum gaudium in nobis sit effectus charitatis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut gaudium ut passio est effectus amoris, inquantum ex amore causatur vel propter praesentiam boni amati, vel etiam propter hoc quod ipsi bono amato proprium bonum inest et conservatur (I-II, qu. XXV, art. 1, 2 et 3); ita gaudium spirituale est effectus amoris Dei, cujus bonum immutabile est, cum ipse sit sua bonitas, et ex hoc ipso quod amatur, est in amante per nobilissimum sui effectum, secundum illud I. Jn. iv, 16: *Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.* Et ideo spirituale gaudium quod de Deo habetur, ex charitate causatur.

NOTANDUM: Gaudium quod de bono divino in se considerato habetur, melius est et principalius procedit ex charitate, quam gaudium de bono divino, prout a nobis participatur, quod procedit etiam ex spe, per quam expectamus divini boni fruitionem (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum gaudium spirituale quod ex charitate causatur, recipiat admixtionem tristitiae.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) gaudium principale, seu illud quo gaudemus de bono divino secundum se considerato permixtionem tristitiae non patitur; *b*) gaudium charitatis, quo gaudet aliquis de bono divino, secundum quod participatur a nobis, potest habere permixtionem tristitiae.

R. PRIMI EST: quia bonum illud de quo gaudetur, scil. bonum Dei, non potest aliquam mali admixtionem habere.

R. SECUNDI EST: quia haec participatio divini boni in nobis impediri potest per aliquod contrarium quod repugnat participationi divini boni vel in nobis, vel in proximis, quos tanquam nosipsos diligimus. Sic etiam dilatio gloriae, quae erit in patria, pertinet ad impedimentum participationis divini boni, unde dicitur in Psal. cxix, 5: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est!* (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum spirituale gaudium quod ex charitate causatur, possit in nobis impleri.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) non ex parte rei de qua gaudetur, i. e. Dei; *b*) sed parte gaudentis.

R. PRIMI EST: quia sic solum Dei gaudium est plenum de seipso; gaudium Dei enim est infinitum; et hoc est condignum infinitae bonitati Dei; cujuslibet autem creaturae gaudium oportet esse finitum.

R. SECUNDI EST: quia tunc gaudium est plenum quando jam nihil desiderandum restat. Quando

http://www.obrascatolicas.com

autem jam ad beatitudinem perfectam perventum fuerit, nihil desiderandum restabit, quia ibi erit plena Dei fruito, in qua homo obtinebit quidquid etiam circa alia bona desideraverit, secundum illud Psal. cii, 5: *Qui replet in bonis desiderium tuum.* Et ideo quiescet desiderium, non solum quo desideramus Deum, sed etiam erit omnium desideriorum quies. – Et quia istud gaudium omnino plenum et superplenum est, non capitur in homine, sed potius homo intrat in ipsum, secundum illud Mt. xxv, 21: *Intra in gaudium Domini tui.*

NOTANDUM: Cum perventum fuerit ad beatitudinem, unusquisque attinget terminum sibi praefixum ex praedestinatione divina, nec restabit ulterius aliquid quo tendatur; quamvis in illa terminatione unus perveniat ad majorem propinquitatem Dei, alius ad minorem. Et ideo uniuscujusque gaudium erit plenum ex parte gaudentis, quia uniuscujusque desiderium plene quietabitur; erit tamen gaudium unius majus quam alterius, propter pleniorem participationem divinae beatitudinis (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum gaudium sit virtus.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Gaudium non est aliqua virtus a charitate distincta, sed est quidam charitatis actus sive effectus.

R. EST: quia virtus (charitas) denominatur a primo suo actu, non autem ab actibus posterioribus. Primus autem actus charitatis est dilectio, quam sequitur desiderium et gaudium. Unde charitas non determinatur vel definitur a gaudio, sed a dilectione, quae est *actus* charitatis. – Item, quia gaudium ex parte objecti, ex quo virtus specificatur, nullam specialem rationem addit supra amorem, quae possit causare specialem virtutem (Ad 2m).

QUAESTIO XXIX

De pace

Postea considerandum est de pace; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum pax sit idem quod concordia.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Pax includit concordiam, et aliquid addit.

R. EST: quia concordia (quae est diversorum cordium voluntates simul in unum consensum convenientes), importat unionem appetituum diversorum appetentium; pax autem supra hanc unionem importat etiam appetituum unius appetentis unionem; non enim est pax in homine si in ipso adest repugnantia appetitus motuum.

NOTANDA: 1. Sanctus Augustinus in *De Civitate Dei*, lib. xix, cap. 13 dicit quod « pax hominum est ordinata concordia ». Sed ibi loquitur Sanctus Doctor de pace, quae est unius hominis ad alium: et hanc pacem dicit esse concordiam, non quamlibet, sed ordinatam, ex eo scil. quod unus homo concordat cum alio secundum illud quod utrique convenit. Si enim homo concordat cum alio non spontanea voluntate, sed quasi coactus timore alicujus mali sibi imminentis, talis concordia non est vere pax; quia non servatur ordo utriusque concordantis, sed perturbatur ab aliquo timorem inferente. Et propter hoc praemittit, quod « pax est tranquillitas ordinis »; quae quidem tranquillitas consistit in hoc quod omnes motus appetitivi in uno homine conquiescant (Ad 1m).

2. Paci opponitur duplex dissensio; scilicet dissensio hominis ad seipsum, et dissensio hominis ad alterum. Concordiae autem opponitur haec sola secunda dissensio (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum omnia appetant pacem.*

RESP. AFF. – R. EST: quia omnia sunt appetentia bonum. Omne autem appetens appetit

http://www.obrascatolicas.com

tranquille, et sine impedimento pervenire ad id quod appetit, in quo consistit ratio pacis, quam Augustinus (l. c.) definit « tranquillitatem ordinis ».

NOTANDA: 1. Etiam illi qui quaerunt bella et dissentiones, non desiderant nisi pacem, quam se habere non existimant. Ut supra dictum est, non est pax si quis cum alio concordet contra id quod ipse magis vellet. Et ideo homines quaerunt hanc concordiam rumpere bellando, tanquam defectum pacis habentem, ut ad pacem perveniant, in qua nihil eorum voluntati repugnet. Et propter hoc omnes bellantes quaerunt per bella ad pacem aliquam pervenire perfectiorem quam prius haberent (Ad 2m).

2. Pax vera non potest esse nisi circa appetitum veri boni. Unde pax vera non potest esse nisi in bonis et bonorum. Pax autem quae malorum est, est pax apparens, et non vera; unde dicitur Sap. xiv, 22: *In magno virentes inscientiae bello, tot et tam magna mala pacem appellant* (Ad 3m). Verum bonum autem potest haberi perfecte et imperfecte. In primo est pax perfecta, quae consistit in perfecta fruitione summi boni, per quam omnes appetitus uniuntur quietati in uno; et hic est ultimus finis creaturae rationalis, secundum illud Psal. cxlvii, v. 14: *Qui posuit fines tuos pacem.* Alia est pax imperfecta, quae habetur in hoc mundo: quia etsi principalis animae motus quiescat in Deo, sunt tamen aliqua repugnantia et intus, et extra, quae perturbant hanc pacem (Ad 4m).

Art. III. – *Utrum pax sit proprius effectus charitatis.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) cum secundum ordinationem propriorum appetituum in unum; tum *b*) secundum unionem appetitus proprii cum appetitu alterius.

R. PRIMI EST: quia omnes appetitus nostri *per charitatem* feruntur in Deum, tanquam in unum: charitatis enim est ut Deus ex toto corde diligatur, et omnia nostra ad ipsum referamus.

R. SECUNDI EST: quia charitate proximum diligimus sicut nosipsos; ex quo contingit quod homo vult implere voluntatem proximi, sicut et sui ipsius; et propter hoc inter amicabilia unum ponitur « identitas electionis »; et Tullius dicit quod « amicorum est idem velle, et nolle ». (*De amicitia*, ante medium).

NOTANDA: 1. Homo in peccato mortali constitutus non inhaeret principaliter vero finali bono, sed apparenti. Et propter hoc sine gratia gratum faciente non potest esse vera pax, sed solum apparens (Ad 1m).

2. Ad amicitiam non pertinet concordia in opinionibus, sed concordia in bonis conferentibus ad vitam, praecipue in magnis: quia dissentire in aliquibus parvis quasi videtur non esse dissensus. Dissensio autem de minimis et de opinionibus repugnat quidem paci perfectae, in qua plene veritas cognoscetur et omnis appetitus complebitur; non tamen repugnat paci imperfectae, qualis habetur in via (Ad 2m).

3. Pax est *opus justitiae* (Is. xxxii, 17) non directe, sed indirecte, inquantum scilicet (justitia) removet prohibens; sed est opus charitatis directe, quia secundum propriam rationem charitas pacem causat. Est enim amor vis unitiva, ut Dyonisius dicit (De div. nom., cap. 4, part. 2, lect. 9). Pax autem est unio appetitivarum inclinationum (Ad 3m).

Art. IV. – *Utrum pax sit virtus.*

RESP. NEG. – *Scil.:* pax non habet aliam virtutem propriam a qua procedit nisi ipsam charitatem.

R. EST: quia omnes actus ab agente procedentes secundum eamdem rationem, pertinent ad eamdem virtutem; sicut in igne non est alia virtus liquefactiva et rarefactiva. Ita pax, quae est effectus charitatis ex dilectione Dei et proximi procedens, non habet aliam virtutem propriam

http://www.obrascatolicas.com

a qua procedit, nisi ipsam charitatem, sicut dictum est de gaudio (qu. praec., art. 4).

NOTANDUM: Pax ponitur inter beatitudines, quae sunt actus virtutis perfectae (I-II, qu. lxix, art. 1 et 3). Ponitur etiam inter fructus, inquantum est quoddam finale bonum, spiritualem dulcedinem habens (Ad 1m).

QUAESTIO XXX

De misericordia

Postea considerandum est de misericordia; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum malum sit proprium motivum ad misericordiam.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Secundum triplicem modum quo homo aliquid non vult, seu miseriam habet.

R. EST: quia ut Augustinus dicit (De Civ. Dei, lib. ix, cap. 5): « misericordia est alienae miseriae in nostro corde compassio, qua utique, si possimus, subvenire compellimur ». Miseria autem, quae felicitati opponitur, consistit in hoc quod aliquis patiatur quae non vult; quod tripliciter contingere potest: primo, per contrarium appetitui naturali voluntatis; secundo, per contrarium voluntati electionis; tertio per contrarium toti voluntati; puta si aliquis semper sectatus est bona, et eveniunt ei mala. Et haec tria mala sunt motiva specifica misericordiae tanquam ad miseriam pertinentia, quorum ultimum est majus altero, et istud primo.

NOTANDA: 1. Culpa ut talis non habet rationem miseriae, quia est voluntaria. Est tamen etiam misericordiae objectum inquantum habet aliquod annexum quod est contra voluntatem; et secundum hoc peccatoribus compatimur et miseremur (Ad 1m).

2. Sicut justitia non est proprie ad nosipsos, sed ad alios; ita et misericordia, quae est *compassio miseriae alterius*. Sed quia illos, qui sunt nobis conjuncti, quasi aliquid nostri putamus, sicut parentes filios, in eorum malis proprie non miseremur sed *dolemus* (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum defectus sit ratio miserendi ex parte miserentis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ratio miserendi ex parte miserentis est *a*) vel amor ipsius miserentis erga personam, quae miseriam patitur; vel *b*) defectus seu cognitio defectibilitatis ipsius miserentis.

R. PRIMI EST: quia amans reputat ut suum, malum alterius, quem amat. Et sic Deus nobis miseretur, inquantum amat nos tanquam aliquid sui (Ad 1m).

R. SECUNDI EST: quia qui suam defectibilitatem cognoscit, possibilitatem videt similia mala proximi patiendi. Propter hoc senes et sapientes, quia considerant se posse in mala incidere, et etiam debiles et formidolosi, sunt magis misericordes. – Tamen illi qui sunt in infinitis malis, non timent se ulterius pati aliquid; et ideo non miserentur; similiter etiam nec illi qui valde timent quia tantum intendunt propriae passioni, quod non intendunt miseriae alienae (Ad 2m).

3. Superbi non miserentur, quia contemnunt alios, et reputant eos malos; unde reputant quod digne patiantur quidquid patiuntur. Unde Gregorius dicit (Hom. xxxiv in Evang.): « falsa justitia, scilicet superborum, non habet compassionem sed dedignationem » (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum misericordia sit virtus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* secundum quod dolor vel compassio de miseria aliena nominat motum appetitus intellectivi.

http://www.obrascatolicas.com

R. EST: quia talis motus potest esse regulatus secundum rationem, «quando scilicet ita praebetur misericordia, ut conservetur justitia, sive cum indigenti tribuitur, sive cum ignoscitur poenitenti», ut Augustinus dicit (De Civ. Dei, lib. ix, cap. 5). Et sic misericordia est virtus; ratio enim virtutis humanae consistit in hoc, quod motus animi ratione reguletur (I-II, qu. lix, art. 4 et 5). – Dolor vero de miseria aliena, qui nominat motum appetitus sensitivi, est passio; quae tamen etiam a virtute misericordiae regulari potest.

NOTANDA: 1. Nemesis aliquomodo opponitur misericordiae, quia misercors dolet de malis alienis inquantum aestimat aliquem indigna pati; nemisticus autem gaudet, inquantum aestimat aliquos digne pati, et tristatur, si indignis bene accidat; et utrumque est laudabile, et «ab eodem more descendens», ut dicit Augustinus (ibid.). Sed prorie misericordiae opponitur invidia, ut infra dicetur (qu. xxxvi, art. 3). – (Ad 2m).

2. Gaudium et pax nihil adjiciunt super rationem boni, quod est objectum charitatis; et ideo non requirunt alias virtutes quam charitatem. Sed misericordia respicit quamdam specialem rationem, scilicet miseriam ejus cujus miseretur (Ad 3m).

Art. IV. – *Utrum misericordia sit maxima virtutum.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) secundum se misericordia est maxima virtus; *b*) non autem per comparationem ad habentem, nisi ille qui habet sit maximus.

R. PRIMI EST: quia ad misericordiam pertinet (secundum se) quod aliis effundat bonum, et, quod plus est, quod defectus aliorum sublevet; et hoc maxime superioris est. Unde et misereri ponitur proprium Deo; et in hoc maxime dicitur ejus omnipotentia manifestari.

R. SECUNDI EST: quia ille qui supra se aliquem habet, majus est et melius conjungi superiori quam supplere defectum inferioris. Et ideo quantum ad hominem, qui habet Deum superiorem, charitas, per quam Deo unitur, est potior quam misericordia, per quam defectus proximorum supplet.

Sed inter omnes virtutes quae ad proximum pertinent, potissima est misericordia; sicut etiam est potioris actus: nam supplere defectum alterius, inquantum est hujusmodi, est superioris et melioris.

NOTANDUM: Misericordia magis accepta est Deo quam sacrificium. Per exteriora sacrificia enim Deum colimus non propter ipsum, sed propter nos, et propter proximos. Non enim indiget sacrificiis nostris; sed vult sibi ea offerri propter nostram devotionem et proximorum utilitatem. Et ideo misericordia, qua subvenitur defectibus aliorum, est sacrificium ei magis acceptum, utpote propinquius utilitatem proximorum inducens, secundum illud Hebr. ult., 16: *Beneficentiae et communionis nolite oblivisci; talibus enim hostiis promeretur Deus.* – Unde quantum ad exteriora opera, summa religionis christianae in misericordia consistit (Ad 1m et 2m).

QUAESTIO XXXI

De beneficentia

Deinde considerandum est de exterioribus actibus vel effectibus charitatis; et primo de beneficentia; secundo de eleemosyna, quae est quaedam pars beneficentiae; tertio de correctione fraterna, quae est quaedam eleemosyna. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum beneficentia sit actus charitatis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* secundum communem rationem boni quod alicui facimus.

http://www.obrascatolicas.com

R. EST: quia bonum secundum communem rationem boni pertinet ad rationem communem beneficentiae, quae est actus benevolentiae. Haec autem includitur in actu amicitiae seu charitatis. Et sic beneficentia est actus charitatis. – Si vero beneficentia accipiatur sub aliqua ratione boni speciali, erit specialis actus virtutis ad quam tale bonum specialiter pertinet. Sic benefacere bonum alicui sub ratione debiti est actus justitiae; si sub ratione gratuiti, est actus liberalitatis; et sic de aliis (In corp. et ad 3m).

Art. II. – *Utrum sit omnibus benefaciendum.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) cum ratione ipsius beneficentiae, *b*) tum ratione charitatis.

R. PRIMI EST: quia beneficentia movet superiora ad provisionem inferiorum. Homines autem sunt mutabiles; et sic sunt, vel possunt esse, secundum aliquid, vel secundum aliud, sibi invicem superiores et inferiores. Et sic omnibus est benefaciendum.

R. SECUNDI EST: quia beneficentia est actus charitatis; charitas autem se extendit ad omnes, sicut supra dictum est (qu. XXV et XXVI).

Art. III. – *Utrum sit magis benefaciendum his qui sunt nobis magis conjuncti.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) generaliter loquendo magis sunt beneficiendi hi qui sunt nobis magis conjuncti; *b*) tamen diversa beneficia dispensanda sunt secundum diversas conjunctiones; *c*) et hoc variari potest secundum diversitatem locorum, et temporum, et negotiorum.

R. PRIMI EST: quia in hoc gratia et virtus imitantur naturam: agens autem naturale per prius et magis diffundat suam actionem ad ea quae

sunt sibi magis propinqua. Sic etiam Deus in substantias sibi propinquiores per prius et copiosius dona suae bonitatis diffundit.

R. SECUNDI EST: quia unicuique est magis exhibendum beneficium pertinens ad illam rem secundum quam est magis nobis conjunctus; sic consanguineis in naturali conjunctione, concivibus in civili, fidelibus in spirituali, et sic de aliis.

R. TERTII EST: quia in aliquo casu est magis subveniendum extraneo, puta si sit in extrema necessitate, quam etiam patri non tantam necessitatem patienti. – Sic etiam in bello, caeteris paribus, praefertur commiliton conjuncto secundum carnem, propter bonum patriae (Ad 2m); et in extrema necessitate magis liceret deserere filios quam parentes, quos nullo modo deserere licet propter obligationem beneficiorum susceptorum, ut patet per Philosophum (Ethic. lib. viii, cap. ult.). – (Ad 4m).

Art. IV. – *Utrum beneficentia sit virtus specialis.*

RESP. NEG. – R. EST: quia eadem est ratio formalis objecti charitatis et beneficentiae; nam utraque respicit rationem boni communem (art. 1 hujus qu.). Unde beneficentia non est alia virtus a charitate, sed nominat quemdam charitatis actum.

NOTANDUM: Ex hoc quod dantur diversa praecepta charitatis et beneficentiae non sequitur quod sunt duae virtutes diversae, quia praecepta dantur non de virtutibus, sed de actibus virtutum (Ad 1m).

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO XXXII

De eleemosyna

Deinde considerandum est de eleemosyna; et circa hoc quaeruntur decem:

Art. I. – *Utrum dare eleemosynam sit actus charitatis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* mediante misericordia.

R. EST: quia eleemosyna est «opus quo datur aliquid indigenti ex compassione propter Deum». Hoc autem motivum pertinet ad misericordiam (qu. XXX, art. 1 et 2). Misericordia autem est effectus charitatis (qu. XXX, art. 2 et 3). Ergo dare eleemosynam est actus charitatis, mediante misericordia.

NOTANDA: 1. Dare eleemosynam materialiter potest esse sine charitate; formaliter autem eleemosynam dare, i. e., propter Deum delectabiliter, et prompte, et omni eo modo quo debet, non est sine charitate (Ad 1m).

2. Eleemosyna est opus satisfactorium, inquantum miseratio defectum patientis ordinatur ad satisfaciendum pro culpa. Habet autem rationem sacrificii, inquantum ordinatur ad placandum Deum. In primo casu eleemosyna est imperata a justitia; in secundo a latria. Semper tamen est elicita a charitate si est vere christiana. (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum convenienter eleemosynarum genera distinguantur.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Septem sunt misericordiae opera, seu corporales eleemosynae in corporalibus defectibus proximis exhibendae, et totidem spiritualis eleemosynae genera, in spiritualibus defectibus exhibenda.

R. EST: quia septem sunt defectus corporales, et septem spirituales. Corporales autem sic distinguuntur: defectus in vita, et post vitam: in vita, sunt defectus communes, et alii speciales:

communes, quidam sunt interiores, et alii exteriores: interiores sunt fames et sitis, qui subveniuntur per alimentum siccum et per alimentum humidum: ad primum ponitur *pascere esurientes*, et ad secundum *potare sitientem*. Exteriores defectus communes sunt circa tegumentum et circa habitaculum. Quantum ad primum ponitur *vestire nudum;* quantum ad alterum ponitur *suscipere hospitem*. – Quantum ad defectus speciales corporales, hi sunt aut ex causa intrinseca, sicut infirmitas, et circa hoc ponitur *visitare infirmos;* aut ex causa extrinseca, et quantum ad hoc ponitur *redemptio captivorum*. – Post vitam autem exhibetur *mortuis sepultura*. Hi sunt septem genera eleemosynarum corporalium.

Defectibus spiritualibus subvenitur per actus spirituales dupliciter: poscendo a Deo auxilium, scilicet per orationem, *pro aliis orando;* et auxilium humanum impendendo, sic: contra defectum intellectus speculativi *indoctos docendo;* contra defectum intellectus practici *alios consiliando;* contra defectum ex passione virtutis appetitivae provenientem *tristes confortando*. Quantum vero ad inordinatos actus humanos sic providetur: contra inordinatus actus voluntarios ponitur *correctio peccatorum;* contra inordinatos actus in nos commissos ponitur *remissio offensae;* contra actus inordinatos ex fragilitate provenientes, habetur *supportare infirmos*, et hoc non solum quantum ad peccata infirmitatis, sed etiam generaliter quantum ad proximi onera, sec illud Gal. vi, 2: *Alter alterius onera portate*. Et hae sunt septem genera eleemosynarum spiritualium.

Art. III. – *Utrum eleemosynae corporales sint potiores quam spirituales.*

RESP. NEG. – *Scil.:* simpliciter loquendo spirituales sunt potiores.

http://www.obrascatolicas.com

PRIMA R. EST ratione doni: quia donum spirituale quod exhibetur nobilius est dono corporali.

SECUNDA R. EST ex parte ipsius cui subvenitur: quia cui subvenitur per opera spiritualia scilicet spiritus, nobilior est.

TERTIA R. EST ex parte ipsorum actuum quibus subvenitur proximo: quia spirituales actus sunt nobiliores actibus corporalibus, qui sunt quodammodo serviles. – Tamen secundum aliquem particularem casum corporalis eleemosyna alicui spirituali praefertur; puta magis est pascendus fame moriens, quam docendus; et, ut Philosophus dicit (Top. lib. iii, cap. 2, loco 40): « Melius est (indigenti) ditari quam philosophari », quamvis hoc sit simpliciter melius.

NOTANDUM: Recompensatio operum eleemosynarum si est intenta diminuit meritum, secus non diminuit meritum. Recompensatio autem bonorum spiritualium, etiam si est intenta, non diminuit meritum (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum eleemosynae corporales habeant effectum spiritualem.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) eleemosynae corporales non secundum suam substantiam; *b*) sed ex parte earum causae; et *c*) ex parte effectus, habent effectum spiritualem.

R. PRIMI EST: quia secundum hoc non habent nisi corporalem effectum, inquantum scilicet supplent corporales defectus proximorum.

R. SECUNDI EST: quia dare eleemosynam corporalem *propter* dilectionem Dei et proximi affert fructum spiritualem, secundum illud Eccli. xxix, 13: *Perde pecuniam propter fratrem..., pone thesaurum in praeceptis Altissimi; et proderit tibi magis quam aurum.*

R. TERTII EST: quia proximus, cui per corporalem eleemosynam subvenitur, movetur ad orandum pro benefactore. Unde et ibidem subditur: *Conclude eleemosynam in sinu pauperis, et haec pro te exorabit ab omni malo.*

NOTANDUM: Ille qui bene dat eleemosynam, non intendit emere aliquid spirituale per corporale, quia scit spiritualia in infinitum corporalibus praeeminere; sed intendit per charitatis affectum spiritualem fructum promereri (Ad 2m).

Art. V. – *Utrum dare eleemosynam sit in praecepto.*

RESP. AFF. – R. EST: quia dilectio proximi non potest conservari sine subventione necessitatis ejus. Dicitur enim I. Jn. iii, 18: *Non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate.*

Tamen actus charitatis qui per eleemosynam exerceri praecipitur pensandus est cum ex parte dantis, tum ex parte accipientis. Ex parte dantis de praecepto est eleemosynam dare de superfluo, secundum illud Lc. ii, 41: *Quod superest, date eleemosynam.* Ex parte accipientis ut ipse sit in extrema necessitate, secundum illud Ambrosii (De Off. lib. i, c. 30): « Pasce fame morientem; si paveris, occidisti ». In aliis enim necessitatibus minus urgentibus potest etiam ab aliis subveniri. – Alias autem eleemosynas dare est in consilio, sicut et de quolibet meliori bono consilia dantur.

NOTANDA: 1. Bona temporalia, quae homini divinitus conferentur, ejus quidem sunt quantum ad proprietatem; sed quantum ad usum non solum debent esse ejus, sed etiam aliorum, qui ex eis sustentari possunt ex eo quod ei superfluit (Ad 2m). – Et quantum ad futurum non oportet quod quis consideret omnes casus qui possunt contingere; hoc enim esset de crastino cogitare, quod Dominus prohibet. Sed debent dijudicari superfluum et necessarium secundum ea quae probabiliter et ut in pluribus occurrunt (Ad 3m).

http://www.obrascatolicas.com

2. Omnis subventio proximi reducitur ad praeceptum de honoratione parentum, secundum illud Apostoli (I Tim. iv, 8): *Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitae, quae nunc est, et futurae.* Sub pietate autem comprehenditur omnis eleemosynarum largitio (Ad 4m).

Art. VI. – *Utrum quis debeat dare eleemosynam de necessario.*

Resp. Aff. – *Scil.: a*) non de necessario sine quo aliquid esse non potest; *b*) sed de illo, sine quo non potest convenienter vita transigi secundum conditionem et statum propriae personae et aliarum personarum quarum cura ei incumbit.

R. primi est: quia de hoc necessario eleemosynam dare, est sibi et sui vitam substrahere. – Sed hoc dico nisi forte casus immineret, ubi substrahendo sibi, daret alicui magnae personae, per quam Ecclesia vel respubblica sustentaretur; quia pro talis personae liberatione seipsum et suos laudabiliter periculo mortis exponeret; cum bonum commune sit proprio praeferendum.

R. secundi est: quia multis subtractis, adhuc remanet unde possit convenienter aliquis vitam transigere secundum proprium statum. Sed hoc non cadit sub praecepto; quia nullus inconvenienter vivere debet: sed cadit sub consilio, et hoc in duplici casu: primo, quando aliquis perfectionem evangelicam per ingressum in statum religiosum amplectitur; secundo, quando ea quae sibi quis subtrahit de facili resarciri possunt.

Art. VII. – *Utrum possit fieri eleemosyna de injuste acquisitis.*

Resp. Neg. – *Scil.: a*) illicita acquisita *quae debentur* ei a quo acquisita sunt, puta per rapinam, furtum et usuram, *non debent* dari in eleemosynam; *b*) illicite acquisita *quae non debentur* ei a quo acquisita sunt, puta per simoniam, et alia hujusmodi, *debent* in eleemosynas erogari; *c*) acquisita quae sunt in se licita, sed ex aliquo illicito acquisita, puta per turpe lucrum, sicut meretricium, *possunt* in eleemosynam erogari.

R. primi est: quia de talis acquisitis homo tenetur ad restitutionem.

R. secundi est: quia in istis casibus datio et acceptio sunt contra legem.

R. tertii est: quia quamvis in hoc casu mulier turpiter agit et contra legem Dei, tamen in eo quod accipit, non injuste agit, nec contra legem. Unde quod sic illicitum acquisitum est, retineri potest, et de eo eleemosyna fieri.

Notanda: 1. Quantum ad verba Christi: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis* (Lc. xvi, 9), i. e. de divitiis iniquitatis pauperibus elargendo, considerandum est quod divitiae dicuntur iniquitatis quia de facili ad iniquitatem ducunt; vel etiam quia «in pluribus praedecessoribus, quibus patrimonio succedis, aliquis reperitur, qui injuste usurpavit aliena, quamvis tu nescias», ut Ambrosius dicit (De quaest. Evang. lib. ii, q. xxxiv in fine). – (Ad 1m).

2. In extrema necessitate omnia sunt communia. Unde licet, in hoc casu, accipere et dare de alieno. Si tamen fieri potest sine periculo, requisita domini voluntate, debet pauperi providere extremam necessitatem patienti (Ad 3m).

Art. VIII. – *Utrum ille qui est in potestate alicujus constitutus possit eleemosynam facere.*

Resp. Neg. – *Scil.:* quantum ad ea in quibus inferior superiori subjicitur.

R. est: quia sicut in ordine naturali, inferiora secundum superiora regulantur; ita ille qui sub potestate est constitutus, de re secundum quam

http://www.obrascatolicas.com

superiori subjicitur, eleemosynam facere non debet sine licentia superioris vel expresse habita, vel probabiliter praesumpta, nisi forte in articulo extremae necessitatis, in quo licitum esset homini furari, ut eleemosynam daret (Ad 1m).

Si quis vero habeat aliquid secundum quod potestati superiori non subsit, jam secundum hoc non est potestati subjectus, quantum ad hoc proprii juris existens; et de hoc potest eleemosynam facere (In fine art.).

Art. IX. – *Utrum propinquioribus sit magis eleemosyna danda.*

Resp. Aff. – R. est: quia quadam sorte nobis obvenit ut eis magis providere debeamus. – Tamen multo sanctiori magis indigentiam patienti, et magis utili ad commune bonum est magis eleemosyna danda quam personae propinquiori; maxime si non sit multum conjuncta, cujus cura specialis nobis non immineat, et si magnam necessitatem non patiatur.

Art. X. – *Utrum eleemosyna sit abundanter facienda.*

Resp. Aff. – *Scil.:* Cum ex parte dantis, tum ex parte recipientis.

R. primi est: quia ille qui dat multum secundum proportionem propriae facultatis, laudabilis est, ut de vidua patet quam Dominus laudavit (Lc. xxi).

R. secundi est: quia laudabile est ut eleemosyna supplet sufficienter indigentiam recipientis, secundum ejus conditiones personales et sociales (Ad 3m). – Tamen eleemosyna non debet superabundare ad superfluum; sed melius est pluribus indigentibus elargiri.

QUAESTIO XXXIII

De correctione fraterna

Deinde considerandum est de correctione fraterna; et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum fraterna correctio sit actus charitatis.*

Resp. Aff. – *Scil.: a*) correctio fraterna proprie dicta, quae est illa quae respicit peccatum ut quoddam malum ipsius peccantis, est actus charitatis; *b*) illa vero quae respicit peccatum ut quoddam malum societatis, est actus justitiae.

R. primi est: quia correctio fraterna sic proprie dicta ordinatur ad emendationem delinquentis per remotionem mali ejus. Removere autem malum alicujus, ejusdem rationis est sicut bonum ejus procurare; procurare autem fratris bonum pertinet ad charitatem. Et sicut bonum animae potius est bono corporis, ita correctio fraterna potior est quam curatio infirmitatis corporalis, vel subventio, qua excluditur exterior egestas.

R. secundi est: quia secundum hoc, correctio fraterna ordinatur ad conservationem rectitudinis justitiae unius ad alterum.

Notandum: In correctione fraterna prudentia partem habet secundariam quasi dirigens et exequens actum charitatis (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum correctio fraterna sit in praecepto.*

Resp. Aff. – *Scil.:* hoc modo cadit sub praecepto, secundum quod est necessaria ad emendationem fratris, quae est finis correctionis fraternae.

R. est: quia bonum virtutis attenditur ex ratione finis ipsius. – Tamen ratio finis in praeceptis affirmativis attendenda est praecipue in

http://www.obrascatolicas.com

circumstantiis virtuosi actus, ut scilicet fiat ubi debet, et quando debet, et secundum quod debet. Potest enim fieri ut omissio alicujus circumstantiae totaliter tollat bonum virtutis. Unde praeceptum correctionis fraternae obligat quidem semper sed non ad semper (vel pro semper), i. e. pro quolibet loco et tempore.

NOTANDUM 1. Correctio fraterna tripliciter omitti potest: *a) meritorie*, quando ex charitate aliquis correctionem omittit, quia opportunum tempus inquirit, vel quia fratri ipsi metuit, ne deterior ex hoc efficiatur; *b) cum peccato mortali*, quando formidatur judicium vulgi, et carnis excruciatio vel peremptio; dum tamen haec tria ita dominentur in animo quod fraternae charitati praeponantur, et sic propter timorem vel cupiditatem praetermittitur fraterna correctio, dum probabiliter praesumitur de aliquo quod posset a peccato retrahi; *c) cum peccato veniali*, quando timor vel cupiditas tardiorem facit hominem ad corripienda delicta fratris. Et hoc modo quandoque viri sancti negligunt corrigere delinquentes (Ad 1m).

2. Sicut ille qui debet pecuniam creditori, debet eum requirere, cum tempus fuerit, ut ei debitum reddat; ita qui habet specialiter curam alicujus, debet eum quaerere ad hoc quod eum corrigat de peccato. Sed illa beneficia quae non debentur certae personae, sed communiter omnibus proximis, sive sint corporalia, sive spiritualia, non oportet nos quaerere quibus impendamus; sed sufficit quod impendamus eis qui nobis occurrunt (Ad 4m).

Art. III. – *Utrum correctio fraterna pertineat solum ad praelatos.*

RESP. NEG. – *Scil.: a)* correctio fraterna quae specialiter tendit ad emendationem fratris delinquentis *per simplicem admonitionem*, non solum ad praelatos pertinet, sed etiam ad omnes charitatem habentes; *b)* illa vero correctio quae est etiam interdum *per punitionem* ad solos praelatos pertinet.

R. PRIMI EST: quia correctio fraterna est actus charitatis: quicumque ergo charitatem habet, hunc actum charitatis exercere potest et debet.

R. SECUNDI EST: quia ad solos praelatos pertinet, non solum subditos sibi fratres admonere, sed etiam corrigere puniendo. – Unde gravior est cura praelatorum in correctione fraterna, quam aliorum.

Art. IV. – *Utrum quis teneatur corrigere praelatum suum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Correctione illa fraterna quae est actus charitatis.

R. EST: quia haec correctio fraterna pertinet ad quemcumque respectu cujuslibet personae, ad quam charitatem debet habere. – Sed, quia actus virtuosus debet esse moderatus debitis circumstantiis, ideo in correctione qua subditi corrigunt praelatos, debet modus congruus adhiberi, ut scilicet non cum protervia et duritia, sed cum mansuetudine et reverentia corripiantur, et quidem in occulto, nisi immineret periculum fidei, quia hoc in casu etiam publice essent praelati a subditis arguendi (Ad 2m).

NOTANDUM: Considerandum est quod cum aliquis praelatum charitative monet, non propter hoc se majorem existimat, quia in hac vita nullus est qui aliquem defectum non habet; sed auxilium impartitur ei, qui «quanto in loco superiori, tanto in periculo majori versatur». (Ad 3m).

Art. V. – *Utrum peccator debeat corrigere delinquentem.*

RESP. NEG. – PRIMA R. EST: quia ex peccato praecedenti indignus redditur ut alium corrigat.

SECUNDA R. EST: quia si peccatum corripientis sit manifestum, sequeretur scandalum; videtur

http://www.obrascatolicas.com

enim quod ille qui corrigit, non corrigat ex charitate, sed magis ad ostentationem.

TERTIA R. EST: quia corripiens propria peccata parvipendens, seipsum proximo praefert in corde suo, peccata ejus austera severitate dijudicans, ac si ipse esset justus. – Tamen, si peccator cum humilitate corripiat delinquentem, non peccat, nec sibi novam condemnationem acquirit; licet per hoc vel in conscientia fratris vel saltem sua pro peccato praeterito condemnabilem se esse ostendat.

Art. VI. – *Utrum quis debeat a correctione cessare propter timorem, ne ille fiat deterior.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) correctio quae ad praelatos pertinet non est dimittenda propter turbationem ejus qui corripitur; *b*) correctio fraterna cujus finis est emendatio delinquentis per simplicem admonitionem, est, in casu praedicto, dimittenda.

R. PRIMI EST: tum quia si propria sponte emendari non velit, cogendus est per poenas, ut peccare desistat: tum etiam quia si incorrigibilis sit, per hoc providetur bono communi, dum servatur ordo justitiae, et unius exemplo alii deterrentur.

R. SECUNDI EST: quia ea quae sunt ad finem debent regulari secundum quod exigit ratio finis. Finis autem correctionis est emendatio fratris. Si ergo per admonitionem deterior quis efficiatur, ipsa correctio esset magis impeditiva finis.

Art. VII. – *Utrum in correctione fraterna debeat ex necessitate praecepti admonitio secreta praecedere denuntiationem.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) peccata publica sunt publice arguenda; *b*) quantum ad peccata occulta,

si haec talia sunt in nocumentum proximorum vel corporale, vel spirituale; puta si aliquis occulte tractet, quomodo civitas tradatur hostibus, vel si haereticus privatim homines a fide avertat, statim denuntianda sunt, nisi forte aliquis firmiter aestimaret quod statim per secretam admonitionem possit hujusmodi mala impedire; *c*) si vero peccatum occultum solum malum peccantis est et ejus in quem peccatur, praetermittenda est admonitio, et hoc est de necessitate praecepti.

R. PRIMI EST: quia non est tantum adhibendum remedium ei qui peccavit, ut melior fiat; sed etiam aliis, in quorum notitiam devenit, ut non scandalizentur.

R. SECUNDI EST: quia ille qui sic occulte peccat, non solum in te peccat, sed etiam in alios, oportet statim procedere ad denuntiationem, ut hujusmodi nocumentum impediatur.

R. TERTII EST: quia ille qui studet emendationi fratris, debet, si potest, sic emendare fratrem quantum ad conscientiam, *ut fama ejus conserveretur;* quae quidem est utilis primo quidem ipsi peccanti, non solum in temporalibus, in quibus quantum ad multa homo patitur detrimentum, amissa fama; sed etiam quantum ad spiritualia, quia prae timore infamiae multi a peccato retrahuntur, unde quando se infamatos conspiciunt irrefrenate peccant. – Si autem peccator, post admonitionem, non vult a peccato cessare, tunc, servato ordine charitatis et prudentiae, conscientia praeferenda est famae; vult enim Dominus ut saltem cum dispendio famae, fratris conscientia per publicam denuntiationem a peccato liberetur.

NOTANDUM: Praelatus contra hunc ordinem a Domino institutum agens, graviter peccat, et ei obediens in hoc etiam peccat. Praelatus enim non

http://www.obrascatolicas.com

est judex occultorum; et *obedire oportet Deo magis quam hominibus* (Ad 5m).

Art. VIII. – *Utrum testium inductio debeat praecedere publicam denuntiationem.*

RESP. AFF. – R. EST: quia inter correptionem occultorum fratris a fratre et publicam denuntiationem convenienter ponitur medium, scil. inductio testium, sicut Dominus praecipit (Mt. xviii, 16). Nam de uno extremo ad aliud extremum convenienter transitur per medium. Et hoc fit, in casu, ut saltem sine multitudinis infamia frater emendetur. – Tamen, quamdiu spes probabiliter habetur de correctione, per secretam admonitionem procedendum est; nisi forte probabiliter aestimaretur quod hoc ad emendationem fratris non proficeret, sed exinde deterior reddetur; quia propter hoc est totaliter a correctione cessandum, ut supra dictum est (art. 6 hujus quaes.). – (Ad 1m).

QUAESTIO XXXIV

De odio

Deinde considerandum est de vitiis oppositis charitati; et primo de odio, quod opponitur ipsi dilectioni; secundo de accedia et invidia, quae opponuntur gaudio charitatis; tertio de discordia et schismate, quae opponuntur paci; quarto de offensione et scandalo, quae opponuntur beneficentiae et correctioni fraternae. Circa primum quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum quis possit Deum odio habere.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) Deus visus in seipso a nullo potest odio haberi; *b*) visus secundum quosdam effectus, scil. secundum esse, vivere et intelligere creaturarum, a nullo potest odio haberi;

c) secundum quosdam alios effectus potest quis Deum odio habere.

R. PRIMI EST: quia Deus secundum seipsum est ipsa bonitas; de ratione autem boni est ut ametur.

R. SECUNDI EST: quia tales effectus nullo modo possunt esse contrarii voluntati humanae; nam esse, vivere et intelligere est appetibile et amabile omnibus.

R. TERTII EST: quia sunt quidam alii effectus qui repugnant inordinatae voluntati hominum, sicut inflictio poenae, et cohibitio peccatorum per legem divinam, vel aliquid aliud.

Art. II. – *Utrum odium Dei sit maximum peccatorum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia, sicut amor Dei per se Deo inhaeret; ita odium Dei per se avertit voluntatem a Deo: alia autem peccata avertunt per aliud, ad quod est annexa aversio, sicut fornicatio per delectationem ad quam est annexa aversio a Deo. Id autem quod est per se semper potius est eo quod est secundum aliud.

NOTANDUM: Odium Dei maxime est peccatum in Spiritum sanctum, secundum quod peccatum in Spiritum sanctum nominat aliquod genus speciale peccati; ideo tamen non computatur inter species peccati in Spiritum sanctum, quia generaliter invenitur in omni specie peccati in Spiritum sanctum (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum omne odium proximi sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* licet habere odio peccatum in fratre, et omne illud quod pertinet ad defectum divinae justitiae; sed ipsam naturam et gratiam fratris non potest aliquis habere odio sine peccato.

http://www.obrascatolicas.com

R. EST: quia amor debetur proximo secundum id quod a Deo habet, id est, secundum naturam et gratiam; non autem debetur ei amor secundum id quod habet a seipso et diabolo, scilicet secundum peccatum et justitiae defectum.

NOTANDUM: Parentes, quantum ad naturam et affinitatem qua nobis conjunguntur, sunt a nobis secundum praeceptum Dei honorandi, ut patet Exodi XX. Odiendi autem sunt quantum ad hoc quod impedimentum praestant nobis accedendi ad perfectionem divinae justitiae (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum odium proximi sit gravissimum peccatorum quae in proximum committuntur.*

RESP. NEG. – *Scil.:* quantum ad inordinationem voluntatis odium est gravius peccatum; quantum ad nocumentum exteriora peccata sunt pejora.

R. EST: quia per odium deordinatur voluntas hominis, quae est potissimum in homine, et ex qua est radix peccati. Tamen quantum ad nocumentum quod proximo infertur, pejora sunt exteriora peccata quam interius odium, inquantum plus nocent proximo quam odium.

Art. V. – *Utrum odium sit vitium capitale.*

RESP. NEG. – R. EST: quia odium, cum sit gravissimum malum, non est primum in destructione virtutis, quae fit per vitia, sed ultimum; nam in his quae contra naturam fiunt (sicut in destructione virtutis), primo receditur id quod est minus secundum naturam, et ultimo id quod est maxime secundum naturam. Amor autem, praesertim Dei et proximi, est maxime secundum naturam. Unde ultimo per odium receditur. Consequenter odium non est vitium capitale; talia autem vitia sunt ex quibus ut frequentius alia vitia oriuntur.

NOTANDUM: Loquimur hic de odio quod est peccatum; id est, odium non de vero malo, quia odium de vero malo est bonum, et rationem prioritatis habet inter passiones; sed objectum odii, de quo hic loquimur, est malum apparens, et aestimatur ut malum propter corruptionem naturae; et hujusmodi mali odium oportet quod sit in ultimo (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum odium oriatur ex invidia.*

RESP. AFF. – R. EST: quia invidia est tristitia de bono proximi. Bonum igitur proximi redditur nobis odiosum; causat enim in nobis tristitiam, quam naturaliter fugere volumus. Inde est quod ex invidia oritur odium.

NOTANDA: 1. Sicut amor causat desiderium et delectationem in bono, et delectatio ipsa inquantum habet rationem boni causat amorem, et sic est circulatio quaedam inter amorem et delectationem; ita est etiam inter odium et tristitiam. Nam aliquis tristatur de bono alterius, quia ipsum non amat, sed ipsum odio habet, et ipsum odio habet quia de ipso tristatur (Ad 1m).

2. Invidia non potest esse causa odii quod est ad Deum; non enim invidemus his qui maxime a nobis distant: sed cum invidia ad proximum sit mater odii quod est ad proximum, fit per consequens causa odii quod est in Deum (Ad 2m).

3. Odium oritur etiam ex ira, sed diversimode. Nam odium directius oritur ex invidia, per quam ipsum bonum proximi redditur contristabile, et per consequens odibile; sed ex ira oritur odium secundum quoddam augmentum; primo enim per iram appetimus malum proximi, secundum quamdam mensuram, prout scilicet habet rationem vindictae; postea autem per continuitatem irae pervenitur ad hoc quod homo malum proximi absolute desideret, quod pertinet ad rationem odii. Unde patet quod odium ex invidia causatur formaliter secundum rationem objecti, ex ira autem dispositive (Ad 3m).

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO XXXV

De acedia

Deinde considerandum est de vitiis oppositis gaudio charitatis, quod quidem est de bono divino, cui gaudio opponitur acedia; et de bono proximi, cui gaudio opponitur invidia. Unde considerandum est de acedia; secundo de invidia. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum acedia sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Acedia, quae est tristitia de bono spirituali, potest esse mala secundum se, et secundum suum effectum, et in utroque casu est peccatum.

R. EST: quia tristitia potest esse de malo apparenti, et quod in se est vere bonum; et haec est tristitia secundum se mala; vel potest esse tristitia de vero malo, sic tamen quod aggravet hominem, ita ut eum totaliter a bono opere retrahat. Unde Apostolus (II. Cor. 11) non vult ut *poenitens majori tristitia de peccato absorbeatur.*

NOTANDA: 1. Omnis corporalis defectus de se ad tristitiam disponit: et ideo jenunantes circa meridiem, quando jam incipiunt sentire defectum cibi, et urgeri ab aestibus solis, magis ab acedia impugnantur (Ad 2m).

2. Ad humilitatem pertinet ut homo defectus proprios considerans, seipsum non extollat; sed hoc non pertinet ad hum litatem, sed potius ad ingratitudinem, quod bona quae quis a Deo possidet, contemnat: et ex tali contemptu sequitur acedia; de his enim tristamur quae quasi mala vel vilia reputamus (Ad 3m).

3. Remedium contra acediam est consideratio de bonis spiritualibus; quia quanto magis de istis cogitamus, tanto magis nobis placentia redduntur; ex quo cessat acedia (Ad 4m).

Art. II. – *Utrum acedia sit vitium speciale.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) illa acedia quae tristitiam importat de bono divino ex charitate diligendo; *b*) non vero illa qua tristamur de bono cujuslibet virtutis.

R. PRIMI EST: quia gaudium de bono spirituali de quo acedia tristatur, specialiter ad charitatem pertinet, quae est specialis virtus circa bonum divinum; nam omnia spiritualia bona ad bonum charitatis ordinantur. Tristitia ergo de hoc bono specialem rationem habet.

R. SECUNDI EST: quia illa tristitia qua quis tristatur de bono spirituali quod est in actibus singularum virtutum, non pertinet ad aliquod vitium speciale, sed ad omnia vitia.

Art. III. – *Utrum acedia sit peccatum mortale.*

RESP. AFF. - *Scil.:* Acedia est peccatum mortale ex genere suo.

R. EST: quia ex suo genere acedia contrariatur charitati, per quam Deus nos inhabitet. Nam proprius effectus charitatis est gaudium de Deo (qu. xxviii, art. 1); acedia autem est tristitia de bono spirituali, inquantum est bonum divinum. Unde secundum suum genus acedia est peccatum mortale; id est, si haec tristitia suam perfectionem consequitur per plenum rationis consensum in fugam, et horrorem, et detestationem boni divini, carne contra spiritum praevalente, tunc peccatum mortale est; si vero in sola sensualitate consistat propter repugnantiam carnis ad spiritum, tunc est peccatum veniale.

Art. IV. – *Utrum acedia debeat poni vitium capitale.*

RESP. AFF. – R. EST: quia vitium capitale illud est ex quo prompte alia vitia oriantur secundum

http://www.obrascatolicas.com

rationem causae finalis. Propter tristitiam autem multa operantur, vel ut ipsam evitent, vel ejus pondere in aliqua agenda prorumpentes. Unde cum acedia sit tristitia, convenienter ponitur vitium capitale.

NOTANDUM: Fuga a bono divino, quae ex tristitia acediae immediate oritur, potest esse a fine et sic importat *desperationem;* vel ab his quae sunt ad finem ut *ardua*, et secundum hoc est *pusillanimitas;* vel *communiter* circa ea quae sunt ad finem, quod fit per *torporem circa praecepta.* Item, acedia quandoque impugnat contra homines qui bona spiritualia habent, et secundum hoc oritur *rancor;* vel impugnat contra ipsa bona divina, et sic habetur *malitia.* Acedia etiam se transfert ad delectabilia exteriora, scil. per *evagationem circa illicita.* Hae sunt, secundum Gregorium (Moral. lib. xxxi, cap. 17, a medio), sex filiae acediae. Notandum est tamen quod hic desperatio, malitia, etc. habent sensum particularem, quod patet ex dictis. (Ad 2m). – Item notandum est, quod ex rancore acediae oritur *amaritudo;* et ex torpore circa praecepta oritur *otiositas* et *somnolentia*, inquantum quis praecepta omnino praetermittens, vel ea negligenter implet. Ex evagatione autem oriuntur alia quinque: *importunitas mentis, inquietudo corporis, instabilitas, verbositas*, et *curiositas* (Ad 3m).

QUAESTIO XXXVI

De invidia

Deinde considerandum est de invidia; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum invidia sit tristitia.*

RESP. AFF. – *Scil.:* invidia est tristitia de bono alieno *a*) non inquantum est nobis nocivum, sicut bona inimici; sed *b*) inquantum est diminutivum nostrae gloriae vel excellentiae.

R. PRIMI EST: quia sic tristitia est magis timoris effectus, quam aliquid aliud.

R. SECUNDI EST: quia homines invident praecipue de illis bonis in quibus est gloria et in quibus homines amant honorari, et in opinione esse, ut Philosophus dicit (Rhetor. cap. 10).

NOTANDA: 1. Homo non invidet his qui multum distant vel loco, vel tempore, vel statu, sicut plebejus non invidet regi; sed his qui sunt propinqui, quibus se nititur aequare, vel praeferre. Nam cum illi excedunt in gloria, accidit hoc contra nostram voluntatem; et inde causatur tristitia. Similitudo autem delectationem causat, inquantum concordat voluntati (Ad 2m).

2. Amatores honoris sunt magis invidi; et similiter etiam pusillanimes sunt invidi, quia omnia reputant magna; et quidquid boni alicui accidat, reputant se in magno superatos esse. Unde et Job, v, 2 dicitur: *Parvulum occidit invidia.*

Art. II. – *Utrum invidia sit peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia invidia proprie dolet de bono proximi, de quo est gaudendum.

NOTANDUM: Distinguenda est invidia: *a*) a tristitia de excellentia inimici, inquantum nobis nocet, talis enim tristitia est effectus timoris, ut dictum est (art. praec.); *b*) a tristitia quae oritur ex zelo, inquantum volumus bonum habere sicut caeteri habent, et potest esse sine peccato, imo aliquando est virtus; et *c*) a *nemesi* quae oritur ex hoc quod aliquis indigne honoratur. Haec tamen tristitia esse non debet si bona temporalia, quae alicui eveniunt, considerantur evenire ex ordine justitiae divinae (In corp. art.).

Art. III. – *Utrum invidia sit peccatum mortale.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ex genere suo.

R. EST: quia secundum suum genus (quod ex objecto consideratur) invidia contrariatur charitati, per quam est vita animae, secundum illud I. Joan. iii, 14: *Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Nam invidia de eodem objecto de quo cha-

http://www.obrascatolicas.com

ritas gaudet, scil. de bono proximi, tristatur, ut dictum est in art. praec. – Est tamen peccatum veniale si motus invidiae est imperfectus, inquantum scilicet est motus passionis sensualitatis.

Art. IV. – *Utrum invidia sit vitium capitale.*

RESP. AFF. – *Scil.:* eadem ratione sicut acedia.

R. EST: quia sicut acedia est tristitia de bono spirituali divino, ita invidia est tristitia de bono proximi. (Vide quaes. praec. art. 4).

NOTANDA: 1. Invidentia fraternae gratiae, secundum quod aliquis dolet de ipso augmento gratiae Dei, inter gravissima peccata computatur, ut peccatum contra Spiritum sanctum, quia per hanc invidentiam homo quodammodo invidet Spiritui sancto, qui in suis operibus glorificatur (Ad 2m).

2. Filiae invidiae sic enumerantur, secundum principium, medium et terminum motus invidiae: secundum principium quidem conatur aliquis diminuire gloriam alterius vel modo occulto vel manifesto, et sic habetur *susurratio* et *detractio;* secundum medium habetur *exultatio in adversis,* et *afflictio in prosperis;* secundum terminum habetur *odium* (Ad 3m).

QUAESTIO XXXVII

De discordia

Deinde considerandum est de peccatis, quae opponuntur paci: et primo de discordia, quae est in corde; secundo de contentione, quae est in ore; tertio de his quae pertinent ad opus; scil. de schismate, rixa, et bello, ac seditione. Circa primum quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum discordia sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) discordia quae est *per se,* i. e., scienter et cum intentione volita, est

peccatum mortale ex genere suo; *b*) illa autem quae est *per accidens,* seu praeter intentionem, non est peccatum, nisi sit circa ea quae sunt necessaria ad salutem, vel cum pertinacia indebite adhibeatur.

R. PRIMI EST: quia talis discordia per se contrariatur concordiae charitatis, et ideo contrariatur charitati, et sic est peccatum mortale ex genere suo; licet primi motus hujus discordiae propter imperfectionem actus sint peccata venialia.

R. SECUNDI EST: quia, ut dictum est supra (qu. xxix, art. 1), concordia, quae est effectus charitatis, est unio voluntatum, non autem opinionum. Discordia autem, quae est praeter intentionem, non contrariatur unioni voluntatum, sed opinionum.

NOTANDUM: Concordia charitatis est principaliter in bonum divinum, secundario in bonum proximi (In princ. art.).

Art. II. – *Utrum discordia sit filia inanis gloriae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia quod voluntas alicujus in proprio stat, contra voluntatem alterius, provenit ex hoc quod aliquis ea quae sua sunt, praefert his quae sunt aliorum: quod cum *inordinate* fit, pertinet ad superbiam et inanem gloriam.

NOTANDUM: In discordia consideratur quid ut terminus *a quo,* hoc est, recessus a voluntate alterius; et quantum ad hoc causatur ex invidia; consideratur etiam quid ut terminus *ad quem,* hoc est, accessus ad id quod est sibi proprium; et quantum ad hoc causatur ex inani gloria. Et quia in quolibet motu terminus ad quem est potior termino a quo (finis enim est potior principio), potius ponitur discordia filia inanis gloriae quam invidiae (Ad 2m).

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO XXXVIII

De contentione

Deinde considerandum est de contentione; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum contentio sit peccatum mortale.*

Resp. Aff. – *Scil.:* secundum completam rationem contentionis, i. e., si contentio accipiatur secundum quod importat impugnationem veritatis et inordinatum modum.

R. est: quia secundum hoc contentio computatur inter opera carnis, *quae qui agunt, regnum Dei non possidebunt* (Gal. v.). – Tamen si contentio dicatur impugnatio falsitatis cum debito modo acrimoniae, sic contentio est laudabilis. Si autem accipiatur contentio secundum quod importat impugnationem falsitatis cum inordinato modo, sic potest esse peccatum veniale; nisi forte tanta inordinatio fiat in contendendo, quod ex hoc generetur scandalum aliorum, quia tunc potest esse etiam peccatum mortale.

Notanda: 1. Quantum ad verba S. Lucae (xxii, 24): *Facta est contentio inter discipulos Jesu, quis eorum esset major*, notandum est quod in discipulis Christi non erat contentio cum intentione impugnandi veritatem, quia unusquisque defendebat quod sibi verum videbatur; erat tamen in eorum contentione inordinatio; quia contendebant de quo non erat contendendum, scilicet de primatu honoris; nondum enim erant spirituales; unde Dominus consequenter eos compescuit (Ad 1m).

2. Catholici qui contra haereticos ordinate veritatem defendunt, non contendunt contra eos, sed potius e converso (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum contentio sit filia inanis gloriae.*

Resp. Aff. – *Scil.:* sicut et discordia.

R. est: quia sicut discordia in hoc sistit quod discordantium propter propriam excellentiam uterque in sensu proprio stat, et unus alteri non acquiescit; ita contentio in verbis.

QUAESTIO XXXIX

De schismate

Deinde considerandum est de vitiis oppositis paci, pertinentibus ad opus; quae sunt schisma, rixa, seditio et bellum. Primo ergo circa schisma quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum schima sit peccatum speciale.*

Resp. Aff. – R. est: quia peccatum schismatis intentionem specialem habet, scilicet intendit se ab unitate separare, quam charitas facit: in moribus enim id per se est et speciem constituit, quod est intentum.

Notandum: Proprie schismatici dicuntur qui propria sponte et intentione se ab unitate Ecclesiae separant. Ecclesiae autem unitas in duobus attenditur; scilicet in connexione membrorum Ecclesiae ad invicem, seu communicatione; et iterum in ordine omnium membrorum Ecclesiae ad unum caput. Hoc autem caput est ipse Christus cujus vicem in Ecclesia gerit summus Pontifex. Et ideo schismatici dicuntur qui subesse renuunt summo Pontifici, et qui membris Ecclesiae ei subjectis communicare recusant. (In corp. art.).

Art. II. – *Utrum schisma sit gravius peccatum infidelitate.*

Resp. Neg. – *Scil.:* secundum genus infidelitas est gravior.

R. est: quia ex suo genere infidelitas majori bono contrariatur quam schisma. Infidelitas enim

http://www.obrascatolicas.com

est peccatum in ipsum Deum, secundum quod est veritas prima; schisma autem est contra ecclesiasticam unitatem, quae est quoddam bonum participatum, et minus quam sit ipse Deus.

NOTANDUM: In comparatione gravitatis peccatorum non est possibile comparationem facere ex consideratione circumstantiarum, quae infinitis modis variari possunt. (In princ. corp.).

Art. III. – *Utrum schismatici habeant aliquam potestatem.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) potestas sacramentalis remanet etiam in schismaticis; *b*) non vero illa jurisdictionis.

R. PRIMI EST: quia potestas sacramentalis confertur per aliquam consecrationem. Omnes autem consecrationes Ecclesiae sunt immobiles, manente re quae consecratur, sicut altare semel consecratum, non consecratur iterum, nisi fuerit dissipatum. Unde schismaticus vel haereticus rediens ad Ecclesiam, non iterum consecratur. Unde in schismaticis (et in haereticis) remanet potestas sacramentalis; sed usus talis potestatis ab eis est illegitimus.

R. SECUNDI EST: quia potestas jurisdictionalis est quae ex simplici injunctione hominis conferetur; et talis potestas non immobiliter adhaeret; unde in schismaticis et haereticis non manet. Et si aliquid facerint per hanc potestatem, nihil est actum.

Art. IV. – *Utrum sit conveniens poena schismaticorum ut excommunicentur.*

RESP. AFF. – R. EST: quia schismaticus separat se a communione membrorum Ecclesiae; et quantum ad hoc conveniens poena schismaticorum est ut excommunicentur; et subdi recusat

capiti Ecclesiae: unde coerceri non vult per spiritualem potestatem; et ideo justum est ut potestate temporali coerceatur: *per quae* enim *peccat quis, per ea debet puniri* (Sap. xi, 17). Sic S. Doctor leges sui temporis justificat.

QUAESTIO XL

De bello

Deinde considerandum est de bello; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum bellare sit semper peccatum.*

RESP. NEG. – R. EST: quia bellum potest esse secundum tria requisita. Haec sunt: Primo, auctoritas principis, cujus mandato bellum est gerendum. Non enim pertinet ad personam privatam bellum movere, nec multitudinem convocare. Secundo, requiritur causa justa; ut scilicet illi qui impugnantur, propter aliquam culpam impugnationem mereantur. Tertio requiritur ut sit intentio bellantium recta. Unde, ut Augustinus dicit (Contra Faustum, lib. xxii, cap. 74): « Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas; impacatus, et implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, et si qua sunt similia, haec sunt quae in bellis jure culpantur ».

Art. II. – *Utrum clericis et espiscopis sit licitum pugnare.*

RESP. NEG. – R. EST: quia bellica exercitia maxime repugnant illis officiis quibus episcopi et clerici deputantur, propter duo: primo quidem generali ratione, quia bellica exercitia maximas inquietudines habent; unde multum impediunt animum a contemplatione divinorum et a laude Dei, et oratione pro populo; quae ad officium

http://www.obrascatolicas.com

pertinent clericorum; – secundo, propter specialem rationem; nam omnes clericorum ordines ordinantur ad altaris ministerium, in quo sub sacramento repraesentatur passio Christi, secundum illud I. Cor. xi, 26: *Quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* Et ideo non competit eis occidere vel effundere sanguinem, sed magis esse paratos ad propriam sanguinis effusionem pro Christo, ut imitentur opere quod gerunt ministerio. – Praelati tamen et clerici ex auctoritate superioris possunt interesse bellis ut juste pugnantibus spiritualiter subveniant (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum sit licitum in bellis uti insidiis.*

Resp. Aff. – *Scil.: a*) dicere falsum vel non servare pactum etiam in bellis est semper illicitum; *b*) occultare propositum inimicis, per quod ipsi falluntur, licitum est et laudabile.

R. primi est: quia ut Ambrosius dicit (De Off. Lib. I., c. 29): « quaedam jura bellorum, et foedera, etiam inter ipsos hostes, sunt servanda ».

R. secundi est: quia non tenemur semper aliis propositum aut intellectum nostrum aperire. Unde aliquando etiam sacra occultamus, maxime infidelibus, ne ipsa irrideant, secundum illud Mt. vii, 9: *Nolite sanctum dare canibus.* Multo magis ergo ea quae ad impugnandum inimicos paramus, sunt eis occultanda.

Art. IV. – *Utrum liceat diebus festis bellare.*

Resp. Aff. – *Scil.:* si hoc necessitas exposcat.

R. est: quia diebus festis licitum est salutem etiam corporalem proximo procurare, ut Dominus haud semel fecit; multo magis igitur est licitum conservare salutem reipublicae pugnando diebus

festis, per quam impediuntur occisiones plurimorum, et innumera mala et temporalia et spiritualia. – Sed, necessitate cessante, non est licitum bellare in diebus festis propter rationes inductas.

QUAESTIO XLI

De rixa

Deinde considerandum est de rixa; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum rixa sit semper peccatum.*

Resp. Aff. – R. est: quia rixa est quoddam privatum bellum, inter privatas personas, quod non ex aliqua publica auctoritate agitur, sed ex inordinata voluntate. Consequenter rixa semper est peccatum. – Et in eo quidem qui alterum invadit injuste, est *peccatum mortale;* inferre enim nocumentum proximo, etiam opere manuali, non est absque mortali peccato. In eo autem qui se defendit, potest esse sine peccato, et quandoque cum peccato veniali, et quandoque cum peccato mortali, secundum diversum motum animi ejus, et diversum modum se defendendi. Nam si solo animo repellendi injuriam illatam, et cum debita moderatione se defendat, non est peccatum, nec proprie potest dici rixa ex parte ejus. Si vero cum animo vindictae vel odii, vel cum excessu debitae moderationis se defendat, semper est peccatum; sed *veniale* quidem, quando aliquis levis motus odii vel vindictae se immiscet, vel cum non multum excedit moderatam defensionem; *mortale* autem, quando obfirmato animo in impugnantem insurgit ad eum occidendum, vel eum graviter laedendum.

Notandum: Ut Isidorus dicit (Lib. x, Etymolog., in litt. R.): « rixosus est a rictu canino dictus;

http://www.obrascatolicas.com

semper enim ad contradicendum paratus est, et jurgio delectatur, et provocat contendentem ». (Arg. 1).

Art. II. – *Utrum rixa sit filia irae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Rixa magis ex ira oritur, quam ex odio.

R. EST: quia non sufficit irato quod latenter noceat ei contra quem irascitur, sicut odium facit; sed vult quod ipse (contra quem irascitur) sentiat, et quod contra voluntatem suam aliquid patiatur in vindictam ejus quod fecit. Nam, iratus intendit alium laedere eo sciente et repugnante; odium vero absolute intendit malum ipsius sive in manifesto sive in occulto.

NOTANDUM: Ex rixis sequitur odium et discordia in cordibus rixantium; unde ille qui vult seminare discordias, procurat quod homines ad invicem rixentur (Ad 5m).

QUAESTIO XLII

De seditione

Deinde considerandum est de seditione, quae opponitur paci; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum seditio sit speciale peccatum ab aliis distinctum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia seditio habet speciale bonum cui opponitur, scilicet unitatem et pacem multitudinis ejusdem civitatis. – Nam in hoc differt seditio a bello et rixa, quia bellum est proprie contra extraneos hostes; rixa est unius ad alterum, vel paucorum ad paucos: sed seditio est proprie inter partes unius multitudinis seu civitatis inter se dissentientes.

Art. II. – *Utrum seditio sit semper peccatum mortale.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ex suo genere seditio est semper peccatum mortale.

R. EST: quia seditio opponitur unitati multitudinis, id est populi, civitatis vel regni; quae unitas est juris et communis utilitatis.

NOTANDA: 1, Peccatum seditionis primo quidem et principaliter pertinet ad eos qui seditionem procurant, qui gravissime peccant; secundo autem ad eos qui eos sequuntur, perturbantes bonum commune (In corp. art.).

2. Regimen tyrannicum non est justum, quia non ordinatur ad bonum commune, sed ad bonum privatum regentis. Et ideo perturbatio hujus regiminis non habet rationem seditionis; nisi forte quando sic inordinate perturbatur tyranni regimen, quod multitudo subjecta majus detrimentum patitur ex perturbatione consequenti quam ex tyranni regimine. Magis autem tyrannus seditiosus est, qui in populo sibi subjecto discordias et seditiones nutrit, ut tutius dominari possit: hoc enim tyrannicum est, cum sit ordinatum ad bonum proprium praesidentis, cum multitudinis nocumento (Ad 3m).

QUAESTIO XLIII

De scandalo

Deinde considerandum restat de vitiis, quae beneficientiae opponuntur; inter quae alia quidem pertinent ad rationem justitiae, illa scilicet quibus aliquis injuste proximum laedit; sed contra charitatem specialiter scandalum esse videtur. Et ideo considerandum est hic de scandalo; circa quod quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum scandalum convenienter definiatur quod est dictum, vel factum minus rectum, praebens occasionem ruinae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* prout graece σκάνδαλον dicitur, et impactionem pedis significat.

http://www.obrascatolicas.com

R. EST: quia per dictum vel factum inordinatum alterius contingit aliquem ad ruinam spiritualem disponi, inquantum scilicet aliquis sua admonitione vel inductione aut exemplo alterum trahit ad peccandum; et hoc proprie dicitur scandalum.

NOTANDUM: 1. Nihil potest esse homini sufficiens causa peccati quod est spiritualis ruina, nisi propria voluntas. Et ideo dicta vel facta alterius hominis possunt esse solum causa imperfecta, aliqualiter inducens ad ruinam. Et propter hoc non dicitur dans causam ruinae, sed dans occasionem; quod significat causam imperfectam, et non semper causam per accidens (Ad 3m).

2. Scandalum multipliciter accipi potest, nempe: *activum*, quod *per se* ipsum factum vel verbum, vel ex intentione agentis proprie occasionem ruinae proximo praebet; *passivum sine activo*, quando quis recte agit, et quantum de se est non dat occasionem ruinae, sed talis occasio ab alio patitur propter suam malam dispositionem; *activum cum passivo*, puta cum inductione unius alius peccat; *activum sine passivo*, puta cum aliquis inducit alium ad peccandum, et ille non consentit (Ad 4m).

Art. II. – *Utrum scandalum sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) scandalum passivum semper est peccatum, in eo qui scandalizatur; *b*) sed potest esse sine activo; *c*) similiter scandalum activum semper est peccatum.

R. PRIMI EST: quia non scandalizatur quis nisi inquantum aliqualiter ruit spirituali ruina, quae est peccatum.

R. SECUNDI: patet ex dictis in art. praec. not. 2.

R. TERTII EST: quia in eo qui scandalizat vel ipsum opus quod facit, est peccatum; vel etiam si habeat speciem peccati, dimittendum est semper propter proximi charitatem, ex qua unusquisque tenetur saluti proximi providere: et sic qui non dimittit, contra charitatem agit. – Potest

tamen esse scandalum activum sine peccato alterius qui scandalizatur, ut supra dictum est (art. praec. not. 2).

NOTANDA: Verba Domini: *Necesse est ut veniant scandala*, sic diversimode intelligi possunt: *a*) non de necessitate absoluta, sicut nec de necessitate absoluta eveniunt peccata; sed de necessitate conditionali, qua scil. necesse est praescita vel praenuntiata a Deo evenire; si tamen accipiatur conjunctim, ut dictum est (P. I, qu. xiv, art. 13, ad 2m); *b*) necessitate finis, inquantum utilia sunt scandala ad hoc ut « qui probati sunt, manifesti fiant »; *c*) vel necesse est evenire scandala secundum conditionem hominum, qui sibi a peccatis non cavent, i. e. sub hac conditione negligentiae (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum scandalum sit speciale peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) scandalum passivum non potest esse peccatum speciale; *b*) similiter nec activum per accidens; *c*) sed activum per se speciale peccatum est.

R. PRIMI EST: quia ex dicto vel facto alterius aliquem ruere contingit secundum quodcumque genus peccati.

R. SECUNDI EST: quia quod est per accidens (i. e. praeter intentionem, prout per acc. in moralibus sumitur) non constituit speciem.

R. TERTII EST: quia scandalum quod est activum per se, *intendit* speciale proximi nocumentum; finis autem dat speciem in moralibus: et hoc peccatum opponitur directe correctioni fraternae, in qua intenditur specialis nocumenti remotio.

Art. IV. – *Utrum scandalum sit peccatum mortale.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) scandalum passivum quandoque est peccatum veniale, quandoque

http://www.obrascatolicas.com

autem mortale; *b*) scandalum activum quod est per accidens, potest esse veniale tantum, sed quandoque est mortale; *c*) scandalum activum quod est per se, est quandoque mortale, et quandoque veniale tantum.

R. PRIMI EST: quia scandalum passivum quandoque in ipsum habente importat impactionem tantum, non autem et ruinam; quandoque etiam ruinam.

R. SECUNDI EST: quia aliquis potest scandalum activum per accidens committere per factum vel dictum quod secundum se est peccatum veniale tantum; vel per levem indiscretionem facti vel dicti quod secundum se nullam speciem mali habet. Si vero scandalum per acc. activum salutem proximi contemnat, ita ut pro ea conservanda non praetermittat aliquis facere quod sibi libuerit, peccatum mortale est.

R. TERTII EST: quia ille qui scandalum activum per se committit, si intendat inducere ad peccandum mortaliter, est peccatum mortale; et similiter si intendat inducere proximum ad peccandum venialiter per actum peccati mortali; si vero intendat inducere proximum ad peccandum venialiter per actum peccati venialis, est peccatum veniale.

Art. V. – *Utrum scandalum passivum possit etiam in perfectos cadere.*

RESP. NEG. – *Scil.:* in his qui perfecte Deo adhaerent per amorem, non invenitur scandalum, secundum illud Ps. cxviii, 165: *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum.*

R. EST: quia scandalum passivum quamdam commotionem animi a bono importat. Perfecti autem commoveri non possunt, quia ipsi soli Deo inhaerent, cujus est immutabilis bonitas, secundum illud Ps. cxxiv, 1: *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, non commovebitur in aeternum qui habitat in Jerusalem.* Nullus enim commovetur qui rei immobili firmiter inhaeret.

NOTANDUM: Perfecti viri ex infirmitate carnis incidunt interdum in aliqua peccata venialia; non autem ex aliorum dictis vel factis scandalizantur secundum veram scandali rationem; sed potest esse in eis quaedam appropinquatio ad scandalum, secundum illud Ps. lxxii, 2: *Mei pene moti sunt pedes.* (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum scandalum activum possit inveniri in viris perfectis.*

RESP. NEG. – R. EST: quia scandalum activum tale est quod de se sit ut alterum ad ruinam inducat; quod quidem illud solum est quod inordinate fit vel dicitur. In viris autem perfectis nihil ita inordinate fit ut aliis praebeant occassionem peccandi.

NOTANDA: 1. Scandalum passivum semper ab aliquo activo causatur, sed non semper ab aliquo scandalo activo alterius, sed ejusdem qui scandalizatur, quia scilicet ipse seipsum scandalizat. (Ad 1m).

2. Peccata venialia perfectorum praecipue consistunt in subitis motibus, qui cum sit occulti, scandalizare non possunt. Si qua vero etiam in exterioribus dictis vel factis venialia peccata committant, tam levia sunt, ut de se scandalizandi virtutem non habeant (Ad 3m).

Art. VII. – *Utrum bona spiritualia sint propter scandalum dimittenda.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) bona spiritualia, quae sunt de necessitate salutis, non sunt dimittenda propter scandalum vitandum; *b*) alia bona, quae non sunt de necessitate salutis, praetermitti non debent propter scandalum Pharisaeorum; *c*) sunt tamen occultanda vel interdum differenda propter scandalum pusillorum.

http://www.obrascatolicas.com

R. PRIMI EST: quia bona spiritualia, sive quae sub praecepto, sive quae sub consilio cadunt, quae sunt de necessitate salutis, non possunt praetermitti sine paccato mortali.

R. SECUNDI EST: quia scandalum Pharisaicum, quod ex malitia oritur, est, secundum doctrinam et exemplum Domini, contemnendum (Mt. xiii, 57; xv, 12).

R. TERTII EST: quia scandalum pusillorum non ex malitia oritur, sed ex infirmitate vel ignorantia. Unde ubi periculum non imminet, bona spiritualia quae de necessitate salutis non sunt, interdum dimittenda sunt, quousque reddita ratione ujusmodi scandalum cesset. Quod si post rec tam rationem hujusmodi scandalum duret, ja *videtur* ex malitia esse; et sic propter ipsum non sunt hujusmodi spiritualia opera dimittenda.

NOTANDA: 1. Poenarum inflictio non est propter se expetenda; sed poenae infliguntur ut medicinae quaedam ad cohibenda peccata; et ideo in tantum habent rationem justitiae, inquantum per eas peccata cohibentur. Si autem per inflictionem poenarum manifestum sit plura et majora peccata sequi, tunc poenarum inflictio non contenebitur sub justitia; et secundum hoc dicit Augustinus (Lib. iii, contra Epis. Parmeniani, cap. 2, a med.): « ubi schismatis periculum timetur, a punitione peccatorum cessandum est ». Tunc enim poenas ferre non pertinet ad veritatem justitiae. (Ad 1m).

2. Quidam dixerunt peccatum veniale esse committendum propter vitandum scandalum. Sed hoc implicat contraria; si enim faciendum est, jam non est malum, neque peccatum; nam peccatum non potest esse eligibile. Contingit autem aliquid propter aliquam circumstantiam non esse peccatum veniale, quod illa circumstantia sublata peccatum veniale esset; sicut verbum jocosum est peccatum veniale, quando absque utilitate dicitur; si autem ex causa rationabili proferatur, non est otiosum, neque peccatum. (Ad 5m).

Art. VIII. – *Utrum propter scandalum sint temporalia dimittenda.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) bona Ecclesiae temporalia, vel reipubblicae, nobis commissa, non sunt propter scandalum dimittenda; *b*) bona vero nostra propter scandalum pusillorum, vel dimittenda sunt, vel est scandalum prius sedandum; *c*) propter scandalum autem ex malitia non sunt dimittenda, sed repetenda.

R. PRIMI EST: quia talium conservatio, sicut et depositorum, imminet his quibus sunt commissa ex necessitate; et ideo non sunt propter scandalum dimittenda, sicut nec alia quae sunt de necessitate salutis.

R. SECUNDI EST: quia, ut dicit Augustinus (De serm. Dom. in monte. lib. i, c, 20 ad fin.): « Dandum est quod nec tibi, nec alteri noceat, quantum ab homine credi potest; et cui negaveris quod petit, indicanda est ei justitia; et melius ei aliquid dabis, cum petentem injuste correxeris ».

R. TERTII EST: quia si propter scandalum Pharisaeorum dimittantur temporalia, hoc noceret bono communi (daretur enim malis rapiendi occasio), et noceret ipsis rapientibus, qui retinendo aliena, in peccato remanerent.

NOTANDUM: Verba illa Domini (Mt. v, 40): *Ei qui vult tecum in judicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium*, considerandum est secundum Augustinum (De serm Dom. in monte, lib. i, cap. 19), quod illud praeceptum Domini est intelligendum secundum praeparationem animi. ut scilicet homo sit paratus prius pati iniuriam vel fraudem, quam judicium subire, is hoc expediat; quandoque tamen non expedit (Ad 4m), scil. quando hoc vergeret in detrimentum veritatis, vitae et justitiae (Ad 2m).

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO XLIV

De praeceptis charitatis

Deinde considerandum est de praeceptis chatatis; est circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum de charitate debeat dari aliquod praeceptum.*

Resp. Aff. – *Scil.:* maximum praeceptum.

R. est: quia praeceptum est de ratione debiti; debitum autem maxime est de fine. Finis autem spiritualis vitae est ut homo Deo uniatur per charitatem. Consequenter de charitate maximum praeceptum datur, ut dicitur Mt. xxii. – Praecepta autem de actibus aliarum virtutum, sunt « propter aliud », i. e. sunt de his quae sunt ad finem, scilicet ordinantur ad charitatem: quod fit per puritatem cordis, bonitatem conscientiae et veritatem fidei, secundum illud Apostoli (I. Tim., i, 5): *Finis praecepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta.*

Notandum: Obligatio praecepti non opponitur libertati, nisi in eo cujus mens aversa est ab eo quod praecipitur; sicut patet in his qui ex solo timore praecepta custodiunt. Sed praeceptum dilectionis non potest impleri nisi ex propria voluntate; et ideo, quamvis sit praeceptum, tamen libertati non repugnat. (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum de charitate fuerint danda duo praecepta.*

Resp. Aff. – *Scil.:* De dilectione Dei et de dilectione proximi.

R. est: quia non omnes sunt capaces ut de facili considerent unum horum praeceptorum sub alio contineri. Dilectio enim Dei finis praecepti est, ad quam dilectio proximi ordinatur.

Notandum: Licet charitas sit una virtus, habet tamen duos actus, quorum unus ordinatur ad alium sicut ad finem. Praecepta autem dantur de actibus virtutum; et ideo oportuit esse plura praecepta charitatis (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum sufficiant duo praecepta charitatis.*

Resp. Aff. – R. est: quia cum dilectio et amor sit boni, bonum autem sit vel finis, vel id quod est ad finem; convenienter de charitate duo praecepta sufficiunt: unum quidem quo inducimur ad Deum diligendum sicut finem; aliud autem quo inducimur ad diligendum proximum propter Deum sicut propter finem.

Notandum: Non dantur praecepta de dilectione sui et corporis proprii, quia quantumcumque homo excidat a veritate, remanet illi dilectio sui, et dilectio corporis sui. Modus autem diligendi praecipiendus est homini, ut scilicet se ordinate diligat, et corpus proprium; quod quidem fit per hoc quod homo diligit Deum et proximum (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum convenienter mandetur quod Deus diligatur ex toto corde.*

Resp. Aff. – R. est: quia Deus est diligendus sicut finis ultimus, ad quem omnia sunt referenda. Et ideo totalitas quaedam fuit designanda circa praeceptum de dilectione Dei.

Notandum: Dupliciter contingit *ex toto corde* Deum diligere: uno quidem modo in actu, id est, ut totum cor hominis semper actualiter in Deum feratur; et ista est perfectio patriae; alio modo, ut habitualiter totum cor hominis in Deum feratur, ita scilicet quod nihil contra Dei dilectionem cor hominis recipiat; et haec est perfectio viae. Inter has duas vias est alia media; scilicet perfectio charitatis, ad quam ordinantur consilia; ut scilicet homo, quantum possibile est, se abstrahat a rebus temporalibus, etiam licitis, quae occupando animum, impediunt actualem motum cordis in Deum (Ad 2m et ad 3m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. V. – *Utrum super hoc:* Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, *convenienter addatur:* Et ex tota anima tua, et ex tota mente et ex tota fortitudine tua.

Resp. Aff. – R. est: quia voluntas, praeter actum suum proprium, quod est ex corde diligere, movet etiam intellectum, qui significatur per mentem; vim appetitivam inferiorem, quae significatur per animam; et vim executivam exteriorem, quae significatur per fortitudinem, seu virtutem, sive vires. – Praecipitur ergo nobis, ut tota nostra intentio feratur in Deum, quod est ex toto corde; et quod intellectus noster subdatur Deo, quod est ex tota mente; et quod appetitus noster reguletur secundum Deum, quod est ex tota anima; et quod exterior actus noster obediat Deo, quod est ex tota fortitudine, vel virtute, vel viribus Deum diligere.

Art. VI. – *Utrum hoc praeceptum de dilectione Dei possit in via impleri.*

Resp. Neg. – *Scil.:* non potest impleri perfecte, sed imperfecte.

R. est: quia praeceptum aliquod perfecte impletur quando pervenitur ad finem quem intendit praecipiens. Deus autem per hoc praeceptum intendit ut homo sibi totaliter uniatur; quod non fit in via, sed in patria fiet, quando *Deus erit omnia in omnibus*, ut dicitur I. Cor. xv, 28. – In via autem impletur imperfecte, inquantum quis tendit ad finem praecepti et ab ordine ad hunc finem non recedit. Unde sicut miles qui legitime pugnat, licet non vincat, non inde culpatur, nec poenam meretur; ita etiam qui in via hoc praeceptum non implet, nihil contra divinam dilectionem agens, non peccat mortaliter (Ad 2m).

Art. VII. – *Utrum convenienter detur praeceptum de dilectione proximi.*

Resp. Aff. – *Scil.:* in his verbis: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.*

R. est: quia in hoc praecepto convenienter tangitur et ratio diligendi, et dilectionis modus. Ratio dilectionis quidem cum dicitur *proximum*, id est, quia est nobis propinquus, scilicet et secundum naturalem Dei imaginem, et secundum capacitatem gloriae. Modus autem tangitur per verba *Sicut teipsum;* hoc est, sancte, juste et vere. *Sancte*, ratione finis, quia sicut nosmetipsos diligimus propter Deum, ita et proximum diligere debemus; *juste*, ex parte regulae dilectionis, quia sicut nosmetipsos diligimus in bonis, non vero in malis; ita debemus etiam proximum diligere; *vere* autem, ex parte rationis dilectionis, quia proximum diligere debemus non ad utilitatem nostram, sed suam.

Art. VIII. – *Utrum ordo charitatis cadat sub praecepto.*

Resp. Aff. – R. est: quia ordo charitatis pertinet ad ipsam rationem virtutis. Unde ordo charitatis cadit sub praecepto quod de actu virtutis (charitis) datur.

QUAESTIO XLV

De dono sapientiae

Deinde considerandum est de dono sapientiae, quod respondet charitati; et primo de ipsa sapientia; secundo de vitio opposito. Circa primum quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum sapientia debeat inter dona Spiritus sancti computari.*

Resp. Aff. – *Scil.:* illa sapientia quae cognoscit causam altissimam simpliciter.

http://www.obrascatolicas.com

R. EST: quia talis causa altissima est Deus, cognitione cujus omnia possumus judicare et ordinare, quod est proprium sapientiae, secundum illud I. Cor. ii, 15: *Spiritualis judicat omnia;* et sicut ibidem dicitur, *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei;* ex quibus patet sapientiam donum Spiritus sancti esse.

NOTANDA: 1. Sapientia quae causam altissimam non simpliciter, sed alicujus generis cognoscit, facit quidem sapientem, sed in illo genere tantum; et haec non est donum sapientiae de quo loquimur. Talis sapientia secundum quid inveniri potest etiam in malis, secundum illud Jerem. iv, 22: *Sapientes sunt, ut faciant mala; bene autem facere nescierunt.* (Ad 1m).

2. Sapientia ut donum differt ab ea quae est virtus intellectualis acquisita; nam illa acquiritur studio humano; haec autem est *de sursum descendens,* ut dicitur Jacobi iii, 14. Similiter differt a fide; nam fides assentit veritati divinae secundum seipsam; sed judicium quod est secundum veritatem divinam, pertinet ad donum sapientiae (Ad 2m). Item, pietas et timor Dei sunt manifestativa sapientiae (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum sapientia sit in intellectu sicut in subjecto.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Sapientia, quae est donum, causam quidem habet in voluntate scilicet charitatem; sed essentiam habet in intellectu, cujus actus est recte judicare.

R. EST: quia sapientia importat quamdam rectitudinem judicii secundum rationes divinas per quamdam connaturalitatem ad ipsas, sicut dicit Dionysius (De Div. Nom. cap. 2, a medio, lect. 4): « Hierotheus est perfectus in divinis, non solum discens, sed et patiens divina ». Hujusmodi autem compassio, sive connaturalitas (seu affinitas) ad res divinas fit per charitatem, quae quidem unit nos Deo, secundum illud I. Cor. vi, 17: *Qui adhaeret Deo, unus spiritus est.*

NOTANDUM: Intellectus habet duos actus, scilicet percipere et judicare; ad quorum primum ordinatur donum intellectus; ad secundum autem, secundum rationes divinas, donum sapientiae; secundum rationes humanas, donum scientiae (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum sapientia sit speculativa tantum, an etiam practica.*

RESP.: Est etiam practica.

R. EST: quia superior pars rationis, quae sapientiae deputatur, intendit rationibus supernis, scilicet divinis, et conspiciendis, et consulendis, ut Augustinus dicit (De Trin., lib. xii, cap. 14); conspiciendis quidem, secundum quod divina in seipsis contemplatur; consulendis autem, secundum quod per divina judicat de humanis actibus, per divinas regulas dirigens actus humanos. Sic ergo sapientia, secundum quod est donum, non solum est speculativa, sed etiam practica, per quam in rebus humanis amaritudo vertitur in dulcedinem, et labor in requiem (Ad 3m).

Art. IV. – *Utrum sapientia possit esse sine gratia, et cum peccato mortali.*

RESP. NEG. – R. EST: quia sapientia, de qua loquimur, praesupponit charitatem, sicut dictum est (art. 2 hujus qu.). Charitas autem non potest esse cum peccato mortali (qu. xxiv, art. 12).

Art. V. – *Utrum sapientia sit in omnibus habentibus gratiam.*

RESP. AFF. – R. EST: quia nulli sine peccato mortali existenti deest rectum judicium in contemplatione divinorum et in ordinatione rerum humanarum secundum divinas regulas quantum est necessarium ad salutem, quod fit per donum sapientiae secundum illud I. Jn. ii, 27: *Unctio docet*

http://www.obrascatolicas.com

vos de omnibus. – Donum autem sapientiae, quod est gratia gratis data, non est in omnibus habentibus gratiam, sed in illis quibus datum est etiam alios ordinare, illis veritates divinas manifestando, secundum illud I. Cor. xii, 8: *Alii datur per Spiritum sermo sapientiae*, etc.

NOTANDUM: Amentes baptizati, sicut et pueri, habent quidem habitum sapientiae, secundum quod est donum Spiritus sancti; sed non habent actum, propter impedimentum corporale, quo impeditur in eis usus rationis. (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum septima beatitudo respondeat dono sapientiae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Septima beatitudo, quae est *Beati pacifici, quoniam filii vocabuntur*, congrue adaptatur dono sapientiae et quantum ad meritum, et quantum ad praemium.

R. EST: quia pax est tranquillitas ordinis; ordinare autem ad sapientem pertinet. Unde quantum ad meritum, quod exprimitur per verba *Beati pacifici*, i. e., quasi pacem facientes, sive in seipsis, sive in aliis, septima beatitudo dono sapientiae congrue adaptatur. – Quantum ad praemium autem, quod exprimitur per verba *Filii Dei vocabuntur*, congruitas est in hoc quod qui filii Dei vocantur, conformes fiunt imaginis Filii Dei unigeniti et naturalis, quia est sapientia genita. Et ideo participando donum sapientiae, ad Dei filiationem homo pertingit.

QUAESTIO XLVI

De stultitia, quae sapientiae opposita est

Deinde considerandum est de stultitia, quae opponitur sapientiae; et circa hoc quaeruntur tria:

Art. I. – *Utrum stultitia opponatur sapientiae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* sicut contrarium.

R. EST: quia stultus habet sensum hebetatum: dicit enim Isidorus (Etym. lib. x) quod « stultus est qui propter stuporem non movetur »; sapiens, e contra, sensum habet subtilem et perspicacem. Fatuitas autem, quae caret sensu judicandi, negatio est sapientiae.

NOTANDA: 1. Aliquis videtur esse stultus praecipue quando patitur defectum in summa judicii, quae attenditur secundum causam altissimam; nam si deficiat in judicio circa aliquid modicum, non ex hoc vocatur aliquis stultus (Ad 1m).

2. Quantum ad verba Apostoli (I. Cor. iii, 18): *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc saeculo, stultus fiat ut sapiens sit*, considerandum est quod sicut est quaedam sapientia mala, quae dicitur *sapientia saeculi*, quia accipit pro causa altissima et fine ultimo aliquod terrenum bonum; ita etiam est aliqua stultitia bona, huic sapientiae malae opposita, per quam aliquis terrena contemnit; et de hac stultitia loquitur Apostolus (Ad 2m).

3. Non moveri injuriis, quandoque quidem contingit ex hoc quod homini non sapiunt terrena, sed sola caelestia; unde hoc non pertinet ad stultitiam mundi, sed ad sapientiam Dei. Quandoque autem contingit ex hoc quod homo est simpliciter circa omnia stupidus, ut patet in amentibus, qui non discernunt quid sit injuria; et hoc pertinet ad stultitiam simpliciter (ad 4m).

Art. II. – *Utrum stultitia sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non omnis stultitia.

R. EST: quia datur stultitia ex hoc quod homo immergit sensum suum rebus terrenis, ex quo redditur sensus ineptus ad percipienda divina, secundum illud I., Cor. ii, 14: *Animalis homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei.* – Ille vero stupor sensus qui est ex indispositione naturali, sicut patet in amentibus, non est peccatum.

NOTANDUM: Stultitia, ut peccatum, opponitur praeceptis quae dantur de contemplatione veri-

http://www.obrascatolicas.com

tatis, scilicet quae nos obligant ad requirendum quantum possumus, scientiam ad salutem necessariam (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum stultitia sit filia luxuriae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sensus hominis maxime immergitur ad terrena per luxuriam, quae est circa maximas delectationes, quibus anima maxime absorbetur; et ideo stultitia quae est peccatum, maxime nascitur ex luxuria.

QUAESTIO XLVII

De prudentia secundum se *

Consequenter post virtutes theologicas considerandum est circa virtutes cardinales: et primo de prudentia secundum se; secundo de partibus ejus; tertio de dono ei correspondente; quarto de vitiis oppositis; quinto de praeceptis ad hoc pertinentibus. Circa primum quaeruntur sexdecim:

Art. I. – *Utrum prudentia sit in vi cognoscitiva, an in appetitiva.*

RESP.: Est in vi cognoscitiva.

R. EST: quia sicut Isidorus dicit (Etymol. lib. x, ad litt. p.): « prudens dicitur, quasi porro videns; perspicax enim est, et incertorum praevidet casus ». Visio enim pertinet ad vim cognoscitivam; et praevisio incertorum casuum, non pertinet ad sensum, sed ad rationem.

NOTANDUM: Laus prudentiae non consistit in sola consideratione, sed in applicatione ad opus, quod est finis practicae rationis. Et ideo si in hoc defectus accidat, maxime est contrarium prudentiae: quia sicut finis est potissimus in unoquoque, ita et defectus qui est circa finem, est pessimus (Ad 3m).

* Vide nostram « Divinionem Schematicam » Totius Summae.

Art. II. – *Utrum prudentia pertineat solum ad rationem practicam, an etiam ad speculativam.*

RESP.: Pertinet solum ad rationem practicam.

R. EST: quia, sicut Philosophus dicit (Ethic. lib. iv, cap. 5): « prudentis est bene posse consiliari ». Consilium autem est de his quae sunt per nos agenda in ordine ad finem aliquem. Ratio autem eorum quae sunt agenda propter finem, est ratio pratica; unde manifestum est quod prudentia non consistit nisi in ratione practica.

NOTANDUM: Prudentia est sapientia in rebus humanis; non autem sapientia simpliciter, quia non est circa causam altissimam simpliciter; est enim circa bonum humanum (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum prudentia sit cognoscitiva singularium.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ad prudentiam pertinet non solum consideratio rationis, sed etiam applicatio ad opus; operationes autem sunt in singularibus; et ideo necesse est quod prudens et cognoscat universalia principia rationis, et cognoscat singularia, circa quae sunt operationes.

NOTANDUM: Prudentia non consistit in sensu exteriori, quo cognoscimus sensibilia propria, sed in sensu interiori, qui perficitur per memoriam, et per experimentum ad prompte judicandum de particularibus expertis; non tamen ita quod prudentia sit in sensu interiori sicut in subjecto principali; sed principaliter quidem est in ratione, per quamdam autem applicationem pertingit ad hujusmodi sensum (quali etiam judicamus de rebus mathematicis). – (Ad 3m).

Art. IV. – *Utrum prudentia sit virtus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* est virtus moralis.

R. EST: quia ad prudentiam pertinet applicatio rectae rationis ad opus quod non fit sine appetitu recto. Unde prudentia respicit bonum sub ratio-

http://www.obrascatolicas.com

ne formali boni, i. e., inquantum est objectum appetitivae virtutis. Et ideo prudentia non solum habet rationem virtutis quam habent aliae virtutes intellectuales, sed etiam habet rationem virtutis quam habent aliae virtutes morales, quibus etiam connumeratur.

Art. V. – *Utrum prudentia sit virtus specialis.*

Resp. Aff. – *Scil.:* a virtutibus intellectualibus distinguitur prudentia non solum secundum rationem formalem objecti, sed etiam secundum materialem considerationem; ab aliis virtutibus moralibus distinguitur secundum rationem formalem potentiarum.

R. primi est: quia sapientia, scientia et intellectus sunt circa necessaria; ars autem et prudentia circa contingentia; sed ars circa factibilia, quae scilicet in exteriori materia constituuntur, sicut domus, cultellus et hujusmodi; prudentia autem est circa agibilia, quae scilicet in ipso operante consistunt (I-II, qu. lvii art. 4).

R. secundi est: quia prudentia est in potentia intellectiva; aliae autem virtutes morales, in appetitiva.

Notandum: Ex verbis Philosophi (Ethic. libi vi, c. 12) quod « virtus moralis recte facit operari finem, prudentia autem ea quae sunt ad finem », habetur quod prudentia adjuvet omnes virtutes, et in omnibus operetur (Ad 2m).

Art. VI. – *Utrum prudentia praestituat finem virtutibus moralibus.*

Resp. Neg. – R. est: quia prudentiae est applicare universalia principia rationis practicae, quae sunt fines moralium virtutum, ad particulares conclusiones operabilium, i. e., ad ea quae sunt ad finem. Et ideo ad prudentiam non pertinet

praestituere finem virtutibus moralibus; sed solum disponere de his quae sunt ad finem.

Notandum: Virtutibus moralibus praestituit finem ratio naturalis, quae synderesis dicitur (P. I., q. lxxix, art. 12). – (Ad 1m). – Prudentia autem viam parat virtutibus moralibus, disponendo ea quae sunt ad finem. Unde relinquitur quod prudentia sit nobilior virtutibus moralibus, et moveat eas; sed synderesis movet prudentiam, sicut intellectus principiorum scientiam (Ad 3m).

Art. VII. – *Utrum ad prudentiam pertineat invenire medium in virtutibus moralibus.*

Resp. Aff. – R. est: quia licet attingere medium sit finis omnis virtutis moralis, tamen medium invenitur per rectam dispositionem eorum quae sunt ad finem, quod est opus prudentiae.

Notandum: Virtus moralis per modum naturae intendit pervenire ad medium. Sed quia medium, secundum quod medium, non eodem modo invenitur in omnibus; ideo inclinatio naturae, quae semper eodem modo operatur, ad hoc non sufficit, sed requiritur ratio prudentiae (Ad 3m).

Art. VIII. – *Utrum praecipere sit principalis actus prudentiae.*

Resp. Aff. – R. est: quia praecipere est propinquior fini rationis practicae quam consiliari, quod pertinet ad inventionem, et judicare de inventis, quae sunt actus prudentiae priores.

Notandum: Movere absolute pertinet ad voluntatem; sed praecipere importat motionem cum quadam ordinatione; et ideo est actus rationis (Ad 3m).

Art. IX. – *Utrum sollicitudo pertineat ad prudentiam.*

Resp. Aff. – R. est: quia sollicitus dicitur, quasi « solers citus », inquantum aliquis ex quadam solertia animi velox est ad prosequendum ea quae sunt agenda. Hoc autem proprie pertinet

http://www.obrascatolicas.com

ad prudentiam cujus actus praecipuus est circa agenda praecipere de praeconsiliatis et judicatis. Unde Philosophus dicit (Ethic. lib. vi, cap. 9), quod «oportet operari quidem velociter consiliata, consiliari autem tarde».

NOTANDUM: Verba Philosophi (Ethic. lib. vi, cap. 3): «ad magnanimum pertinet pigrum esse et otiosum», non sunt intelligenda in hoc sensu quod magnanimus de nullo sit sollicitus, sed quia non est superflue sollicitus de multis, sed confidit in his de quibus confidendum est, et circa illa non superflue sollicitatur (ad 3m).

Art. X. – *Utrum prudentia se extendat ad regimen multitudinis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non se extendit solum ad proprium bonum, sicut quidam posuerunt.

PRIMA R. EST: quia hoc repugnaret charitati, quae *non quaerit quae sua sunt;* unde et Apostolus de seipso dicit I. Cor. xiii, 5: *Non quaerens quod mihi utile sit, sed quod multis, ut salvi fiant.*

SECUNDA R. EST: quia etiam rationi rectae judicat quod bonum commune sit melius quam bonum unius.

Art. XI. – *Utrum prudentia quae est respectu boni proprii, sit eadem specie cum ea quae est se extendit ad bonum commune.*

RESP. NEG. – R. EST: quia bonum proprium unius, et bonum familiae, et bonum civitatis et regni sunt fines diversi. Ex diversitate finium autem est diversitas rationis objecti formalis. Ex diversitate autem objectorum formalium attenditur diversitas habituum (I-II, qu. lxiv, art. 2 ad 1). Et sic habetur prudentia simpliciter dicta, quae ordinatur ad bonum proprium; alia autem oeconomica quae ordinatur ad bonum commune domus, vel familiae; et tertia politica,

quae ordinatur ad bonum commune civitatis vel regni.

NOTANDUM: Etiam diversi fines, quorum unus ordinatur ad alium, diversificant speciem habitus; sicut equestris, et militaris, et civilis differunt specie, licet finis unius ordinetur ad finem alterius; et similiter licet bonum unius ordinetur ad bonum multitudinis, tamen hoc non impedit quin talis diversitas faciat habitus differre specie; sed ex hoc sequitur quod habitus qui ordinatur ad finem ultimum, sit principalior et imperet aliis habitibus (Ad 3m).

Art. XII. – *Utrum prudentia sit in subditis, an solum in principibus.*

RESP.: est etiam aliquomodo in subditis; scil.: non inquantum subditi sunt, sed inquantum participant ratione.

R. EST: quia ut subditi non regunt, sed reguntur. Sed quia quilibet homo, inquantum est rationalis, participat aliquid de regimine secundum arbitrium rationis, intantum convenit ei prudentiam habere. Unde manifestum est quod «prudentia quidem in principe est ad modum artis architectonicae», ut dicitur (Ethic. lib. vi, cap. 8); «in subditis autem ad modum artis manu operantis», per prudentiam enim homo non solum praecipit aliis, sed etiam sibi ipsi, prout scilicet ratio dicitur praecipere inferioribus viribus (Ad 3m).

Art. XIII. – *Utrum prudentia possit esse in peccatoribus.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) prudentia falsa est in solis peccatoribus; *b*) prudentia vera sed imperfecta est communis bonis et malis; *c*) prudentia vera et perfecta est in solis bonis.

R. PRIMI EST: quia prudentia falsa illa est quae disponit agenda propter malum finem, sicut pru-

http://www.obrascatolicas.com

dens latro ad latrocinium. Et hujusmodi est prudentia de qua Apostolus dicit (Rom. viii, 6): *Prudentia carnis mors est*, quae scilicet finem ultimum constituit in delectatione carnis.

R. SECUNDI EST: quia prudentia vera sed imperfecta habet quidem finem particularem bonum, sed non semper finem totius humanae vitae; sicut prudentia in negotiatore vel in nauta. Si autem haec prudentia, quae est industria naturalis, et *dinotica* dicitur, est imperfecta propter defectum principalis actus, tunc non est nisi in malis, quia consilium ad effectum non perducit (Ad 3m).

R. TERTII EST: quia prudentia vera et perfecta, seu simpliciter dicta, illa est quae ad bonum finem totius vitae recte consiliatur, judicat et praecipit, quod non potest esse in peccatoribus.

Art. XIV. – *Utrum prudentia sit in omnibus habentibus gratiam.*

RESP. AFF. – *Scil.:* loquimur de prudentia infusa.

R. EST: quia virtutes sunt connexae (I-II, qu. lxv, art. 1). Et ideo quicumque habet charitatem, habet et omnes alias virtutes. Quicumque autem charitatem habet, gratiam habet.

Art. XV. – *Utrum prudentia insit nobis a natura.*

RESP. NEG. – R. EST: quia prudentia non est circa fines, sed circa ea quae sunt ad finem, quae multipliciter diversificantur secundum diversas personas et negotia. E contra, inclinatio naturalis semper est ad aliquid determinatum. – Tamen potest esse naturalis inclinatio respectu finium; et sic inchoative potest prudentia esse nobis indita a natura.

NOTANDA: 1. Prudentia magis est in senibus, non solum propter naturalem dispositionem quietantem mutum passionum sensibilium, sed etiam propter experientiam longi temporis (Ad 2m).

2. Etiam in brutis animalibus sunt determinatae viae perveniendi ad finem; unde videmus quod omnia animalia ejusdem speciei similiter operantur. Sed hoc non potest esse in homine propter rationem ejus, quae cum sit cognoscitiva universalium, ad infinita singularia se extendit (Ad 3m).

Art. XVI. – *Utrum prudentia possit amitti per oblivionem.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Prudentia non tollitur directe per oblivionem, sed magis corrumpitur per passiones.

R. EST: quia prudentia non consistit in sola cognitione, de qua tantum est oblivio; sed etiam in appetitu. Principalis enim actus prudentiae est praecipere, quod est applicare cognitionem habitam ad appetendum et operandum. – Potest tamen oblivio impedire prudentiam, inquantum procedit ad praecipiendum ex aliqua cognitione, quae per oblivionem tolli potest.

QUAESTIO XLVIII

De partibus prudentiae

Deinde considerandum est de partibus prudentiae; et circa hoc quaeruntur quatuor: primo quae sunt partes prudentiae; secundo de partibus quasi integralibus ejus; tertio de partibus subjectivis ejus; quarto de partibus potentialibus.

Art. Unicus – *Utrum convenienter assignentur tres partes prudentiae.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) Partes integrales (sicut tectum est pars domus); et tales partes prudentiae sunt: Memoria, intelligentia, docilitas, solertia, ratio, providentia, circumspectio, et cautio;

http://www.obrascatolicas.com

b) partes subjectivae (sicut bos et leo sunt partes animalis); et tales partes prudentiae sunt: prudentia sui seu regitiva, et prudentia moltitudinis seu directiva; *c*) et partes potentiales (sicut nutritivum et sensitivum sunt partes animae); et tales partes prudentiae sunt: Eubulia, synesis, et prudentia, secundum quod est praeceptiva.

R. PRIMI EST: quia tales partes (integrales) necesse est concurrere ad perfectum actum prudentiae. Secundum enim quod prudentia est cognoscitiva requiruntur: *a*) circa ipsam cognitionem: *memoria* praeteritorum et *intellectus* seu *intelligentia* praesentium; *b*) circa acquisitionem cognitionis: *docilitas*, et *solertia*, quae est pars eustochiae, quae est bona conjecturatio; *c*) circa usum cognitionis: *ratio*, ad quam pertinet *providentia* circa finem, *circumspectio* ut attendat circumstantias negotii, et *cautio* ut vitet impedimenta.

R. SECUNDI EST: quia partes subjectivae virtutis sunt species ejus. Species autem prudentiae sunt: prudentia per quam aliquis regit *seipsum ;* et prudentia per quam aliquis regit *multitudinem*. Et haec iterum subdividitur in prudentiam *militarem*, *oeconomicam* et *regnativam*, quae est in superioribus; in subditis autem simpliciter *politica* dicitur.

R. TERTII EST: quia partes potentiales alicujus virtutis dicuntur virtutes adjunctae, quae ordinantur ad aliquos secundarios actus, vel materias, quasi non habentes totam potentiam principalis virtutis. Et secundum hoc ponuntur partes prudentiae *eubulia*, quae est circa consilium, est enim bene consiliativa; *synesis*, quae est circa judicium eorum quae secundum regulas communes fiunt; et *gnome*, quae est circa judicium eorum in quibus oportet quandoque a communi lege recedere; *prudentia* vero est circa principalem actum, qui est praecipere.

QUAESTIO XLIX

De singulis prudentiae partibus quasi integralibus

Deinde considerandum est de singulis prudentiae partibus quasi integralibus; et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum memoria sit pars prudentiae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia experimentum, quod ad prudentiam requiritur, cum ipsa sit de particularibus contingentibus, est ex pluribus memoriis (Metaph. lib. I, cap. 1).

NOTANDUM: Quatuor sunt per quae homo proficit in bene memorando. Quorum primum est ut eorum quae vult memorari, quasdam similitudines assumat convenientes, nec tamen omnino consuetas; quia ea quae sunt inconsueta, magis miramur, et sic de eis animus magis et vehementius detinetur; ex quo fit quod eorum quae in pueritia vidimus, magis memoremur. Secundo oportet ut homo ea quae memoriter vult tenere, sua consideratione ordinate disponat, ut ex uno memorato facile ad aliud procedatur. Tertio oportet ut homo sollicitudinem apponat, et affectum adhibeat ad ea quae vult memorari; quia quanto aliquid magis fuerit impressum animo, tanto minus elabitur. Quarto oportet quod ea frequenter meditemur quae volumus memorari. Unde Philosophus dicit (Lib. de memor., cap. 2), quod « meditationes memoriam salvant »; quia, ut dicitur (l. c.): « consuetudo est quasi natura ». (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum intellectus sit pars prudentiae.*

RESP. AFF. – *Scil. :* prout intellectus importat quamdam rectam aestimationem alicujus extremi principii, quod accipitur ut per se notum.

R. EST: quia prudentia est recta ratio agibilium; et ideo necesse est quod totius processus

http://www.obrascatolicas.com

prudentiae ab intellectu derivetur. Talis autem intellectus est quaedam recta aestimatio de aliquo particulari fine (Ad 1m); et dicitur intellectus inquantum est alicujus principii, et sensus, inquantum est particularis. Tamen hoc non est intelligendum de sensu particulari, quo cognoscimus propria sensibilia; sed de sensu interiori, quo de particulari judicamus (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum docilitas debeat poni pars prudentiae.*

Resp. Aff. – R. est: quia prudentia consistit circa particularia operabilia; in quibus cum sint quasi infinitae diversitates, non possunt ab uno homine sufficienter omnia considerari, nec per modicum tempus, sed per temporis diuturnitatem. Unde in his quae ad prudentiam pertinent, maxime indiget homo ab aliis erudiri.

Art. IV. – *Utrum solertia sit pars prudentiae.*

Resp. Aff. – R. est: quia sicut docilitas ad hoc pertinet ut homo bene se habeat in acquirendo rectam opinionem ab alio; ita solertia ad hoc pertinet ut homo bene se habeat in acquirendo rectam aestimationem per seipsum.

Notandum: Solertia accipitur pro eustochia, quae est bene conjecturativa de quibuscumque; solertia autem est *facilis* et *prompta* conjecturatio circa inventionem medii (In corp. art.).

Art. V. – *Utrum ratio debeat poni pars prudentiae.*

Resp. Aff. – *Scil.:* ad prudentiam necesse est ut homo sit bene ratiocinativus.

R. est: quia opus prudentiae est esse bene consiliativum. Consilium autem est inquisitio quaedam ex quibusdam ad alia procedens; hoc autem est opus rationis.

Art. VI. – *Utrum providentia debeat poni pars prudentiae.*

Resp. Aff. – R. est: quia contingentia futura, secundum quod sunt per hominem in finem humanae vitae ordinabilia, pertinent ad prudentiam. Utrumque autem horum importatur in nomine providentiae; importat enim providentia respectum quemdam alicujus distantis, ad quod ea quae in praesenti occurrunt, ordinanda sunt.

Art. VII. – *Utrum circumspectio possit esse pars prudentiae.*

Resp. Aff. – R. est: quia necesse est ut homo id quod ordinatur in finem, comparet etiam cum his quae circumstant. Cum enim prudentia sit circa singularia operabilia, in quibus multa concurrunt, contingit aliquid secundum se consideratum esse bonum et conveniens fini, quod tamen ex aliquibus concurrentibus redditur vel malum, vel non opportunum ad finem.

Art. VIII. – *Utrum cautio debeat poni pars prudentiae.*

Resp. Aff. – R. est: quia in contingentibus operabilibus verum potest admisceri falso et malum bono. Unde necessaria est cautio ad prudentiam, ut sic accipiantur bona quod vitentur mala.

QUAESTIO L

De partibus subjectivis prudentiae

Postea considerandum est de partibus subjectivis prudentiae. Et quia de prudentia per quam aliquis regit seipsum, jam dictum est (q. xlvii, art. 10 et 11); restat nunc dicendum de speciebus pru-

http://www.obrascatolicas.com

dentiae quibus multitudo gubernatur; circa quas quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum regnativa debeat poni species prudentiae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia regi, ad quem pertinet regere civitatem vel regnum, prudentia competit secundum specialem et perfectissimam sui rationem; et propter hoc regnativa ponitur species prudentiae.

NOTANDUM: Duae virtutes sunt maxime propriae regi, scilicet prudentia et justitia. Quia tamen dirigere magis pertinet ad regem, exequi autem ad subditos; ideo regnativa magis ponitur species prudentiae quae est directiva, quam justitiae quae est executiva (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum politica convenienter ponatur pars prudentiae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia homines servi, vel quicumque subditi ita aguntur ab aliis per praeceptum, quod tamen agunt seipsos per liberum arbitrium; et ideo requiritur in eis quaedam rectitudo regiminis, per quam seipsos dirigant in obediendo principantibus; et ad hoc pertinet species prudentiae quae politica vocatur.

NOTANDUM: Per prudentiam communiter dictam regit homo seipsum in ordine ad proprium bonum; per politicam (prudentiam) autem in ordine ad bonum commune (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum oeconomica debeat poni species prudentiae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia oeconomica habet objectum speciale quod sub regimini cadit, scil. domum, quae medio modo se habet inter unam singularem personam et civitatem vel regnum; nam sicut singularis persona est pars domus, ita una domus est pars civitatis vel regni.

NOTANDUM: Ad aliqua particularia quae sunt in domo disponenda, possunt aliqui peccatores provide se habere; sed non ad ipsum totum bene vivere domesticae conversationis, ad quod praecipue requiritur vita virtuosa (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum militaris debeat poni species prudentiae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ars et ratio imitantur naturam. Natura autem dedit animalibus non solum vim concupiscibilem, per quam moveantur ad ea quae sunt saluti eorum accomodata, sed etiam vim irascibilem, per quam animal resistit impugnantibus. Unde et his quae sunt secundum rationem non solum oportet esse prudentiam politicam, per quam disponantur convenienter ea quae pertinent ad bonum commune, sed etiam militarem, per quam hostium insultus repellantur.

NOTANDUM: Executio militiae pertinet ad fortitudinem, sed directio ad prudentiam, et praecipue secundum quod est in duce exercitus (Ad 3m).

QUAESTIO LI

De virtutibus adjunctis prudentiae

Postea considerandum est de virtutibus adjunctis prudentiae, quae sunt partes potentiales ipsius; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum ebulia sit virtus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia facit actum proprium hominis bonum bene consiliando. Nam eubulia dicitur ab εὐ quod est bonum, et βουλή quodest consilium, quasi bona consiliatio, vel potius bene consiliativa. – Unde eubulia non invenitur in peccatoribus, sed tantum in virtuosis (Ad 3m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. II. – *Utrum eubulia sit virtus distincta a prudentia.*

Resp. Aff. – R. est: quia per eubuliam efficitur homo bene consiliativus, per prudentiam autem bene praeceptivus. Haec duo autem ita ab invicem distinguuntur, ut aliquando ab invicem separatae inveniuntur. – Quod si etiam prudentis est bene consiliari, hoc ad prudentiam pertinet imperative; ad eubuliam autem elicitive (Ad 1m). Ordinatur enim eubulia ad prudentiam, sicut virtus secundaria ad principalem (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum synesis sit virtus.*

Resp. Aff. – R. est: quia praeter eubuliam quae est bene consiliativa, requiritur ad prudentiam alia virtus, quae est bene judicativa eorum quae sunt ad finem, et haec synesis dicitur, ex graeco σύνετοι, id est sensati, vel εὐσύνετοι id est, homines boni sensus. Synesis ad sensum communem pertinet, eubulia autem ad inventionem.

Notandum: Synesis est bene judicativa ex hoc quod virtus cognoscitiva, in qua est synesis, non est imbuta pravis conceptionibus, sed veris et rectis; et sic res apprehendit secundum quod in se sunt et aptae ad finem consequendum (In fine art.).

Art. IV. – *Utrum gnome sit specialis virtus.*

Resp. Aff. – R. est: quia contingit quandoque aliquid esse faciendum praeter communes regulas agendorum: puta cum impugnatori patriae non est depositum reddendum, vel aliquid aliud hujusmodi. Et ideo oportet de hujusmodi judicare secundum aliqua altiora principia, quam sint regulae communes, secundum quas judicat synesis: et secundum illa altiora principia exigitur altior virtus judicativa, quae vocatur *gnome*, quae importat quamdam perspicacitatem judicii.

QUAESTIO LII

De dono consilii

Postea considerandum est de dono consilii, quod respondet prudentiae; et circa hoc quaeruntur quatuor.

Art. I. – *Utrum consilium debeat poni inter dona Spiritus sancti.*

Resp. Aff. – R. est: quia Deus movet unumquodque secundum modum ejus quod movetur. Est autem proprium rationali creaturae quod per inquisitionem rationis moveatur ad aliquid agendum; quae quidem inquisitio consilium dicitur; et ideo Spiritus sanctus dicitur per modum consilii creaturam rationalem movere; et propter hoc consilium ponitur inter dona Spiritus sancti.

Notandum: In inquisitione consilii prudentia vel eubulia, sive sit acquisita, sive infusa, dirigit hominem secundum ea quae ratio comprehendere potest. Sed ratio humana non potest comprehendere omnia singularia contingentia quae occurrere possunt; unde dicitur (Sap. ix, 14) quod *cogitationes mortalium sint timidae, et incertae providentiae nostrae.* Et ideo indiget homo in inquisitione consilii dirigi a Deo; quod fit per donum consilii, per quod homo dirigitur quasi consilio a Deo accepto; sicut etiam in rebus humanis, qui sibi ipsis non sufficiunt in inquisitione consilii, a sapientioribus consilium requirunt (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum donum consilii respondeat virtuti prudentiae.*

Resp. Aff. – *Scil.:* Donum consilii respondet prudentiae, sicut ipsam adjuvans et perficiens.

R. est: quia per donum consilii ratio humana a Spiritu sancto regulatur et movetur; per hoc autem maxime perficitur rectitudo rationis, quae ad prudentiam pertinet: est enim prudentia recta ratio agibilium.

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDUM: Non fuit conveniens quod donum correspondens prudentiae diceretur praeceptum vel judicium, quae sunt etiam actus prudentiae, sed consilium; quia praeceptum et judicium non sunt moti, sed moventis: in donis autem Spiritus sancti mens humana magis se habet ut mota, quam ut movens (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum donum consilii maneat in patria.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Donum consilii est in beati, inquantum in eis a Deo continuatur cognitio eorum quae sciunt, et inquantum illuminantur de his quae nesciunt circa agenda.

R. EST: quia non praecedit in beatis inquisitio dubitationis, sed simplex conversio ad Deum, quod est Deum consulere, sicut Augustinus dicit (Super Gen. ad litt., lib. v, cap. 19): « Angeli de inferioribus Deum consulunt ». – Nam dubitatio pertinet ad consilium, secundum statum vitae praesentis, non autem pertinet secundum quod est consilium in patria (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum quinta beatitudo, quae est de misericordia, respondeat dono consilii.*

RESP. AFF. – R. EST: quia donum consilii proprie est de his quae sunt utilia ad finem. Maxime autem utilis ad finem est misericordia, secundum illud: *Pietas ad omnia utilis est* (I. Tim. iv, 8). Et ideo specialiter dono consilii respondet beatitudo misericordiae, non sicut elicienti, sed sicut dirigenti.

NOTANDUM: Inter fructus Spiritus sancti non ponitur aliquid respondens dono consilii. Ratio hujus est quia inter fructus nihil ponitur quod pertineat ad cognitionem practicam, sed solum ea quae pertinent ad operationes, in quibus cognitio practica dirigit; inter quae ponitur bonitas et benignitas, quae correspondent misericordiae (Ad 3m).

QUAESTIO LIII

De vitiis prudentiae oppositis, et primo de imprudentia

Postea considerandum est de vitiis oppositis prudentiae. Dicit enim Augustinus (Contra Julianum, lib. iv, cap. 4) quod « omnibus virtutibus non solum sunt vitia manifesta directione contraria, sicut prudentiae temeritas; verum etiam vicina quodammodo, nec veritate, sed quadam specie fallente similia, sicut ipsi prudentiae non temeritas vel imprudentia, sed astutia ». Primo ergo considerandum est de vitiis quae manifeste contrarietatem habent ad prudentiam, quae scilicet vitia proveniunt ex defectu prudentiae, vel eorum quae ad prudentiam requiruntur; secundo de vitiis quae habent quamdam similitudinem falsam cum prudentia, quae scilicet contingunt per abusum eorum quae ad prudentiam requiruntur. Quia vero sollicitudo ad prudentiam pertinet, circa primum considerandа sunt duo: primo quidem de imprudentia; secundo de negligentia, quae sollicitudini opponitur. Et circa primum quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum imprudentia sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) imprudentia *negative* sumpta potest esse sine peccato; *b*) *privative* accepta est peccatum ratione negligentiae; *c*) *contrarie* considerata est peccatum secundum rationem propriam prudentiae, et aliquando est peccatum grave, aliquando autem leve.

R. PRIMI EST: quia *negative* sumpta non proprie dicitur imprudentia: importat enim solam carentiam prudentiae, quae potest esse sine peccato.

R. SECUNDI EST: quia *privative* accepta imprudentia dicitur inquantum aliquis caret prudentia, quam quis natus est et debet habere, et quam quis non habet quia non adhibet studium ad prudentiam habendam.

http://www.obrascatolicas.com

R. TERTII EST: quia *contrarie* considerata imprudentia est secundum quod ratio contrario modo movetur vel agit prudentiae; puta si recta ratio prudentiae agit consiliando, imprudens consilium spernit; et sic de aliis quae in actu prudentiae consideranda sunt. – Et sic divertit homo a regulis quibus ratio prudentiae rectificatur. Quod si hoc contingat per aversionem a regulis divinis, est peccatum mortale; puta cum quis quasi contemnens et repudians divina documenta, praecipitanter agit. Si vero praeter eas agat absque contemptu, et absque detrimento eorum quae sunt de necessitate salutis, est peccatum veniale.

Art. II. – *Utrum imprudentia sit speciale peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia contrariatur prudentiae, quae est virtus specialis (In *Sed contra*).

NOTANDUM: Imprudentia est *peccatum generale* in sensu absoluto quidem, non secundum essentiam, quia non praedicatur de omnibus peccatis, sicut nec prudentia de omnibus bonis actibus; sed per participationem, sicut et prudentia; inquantum scilicet participatur quodammodo in omnibus virtutibus, inquantum est directiva eorum; ita et imprudentia in omnibus vitiis et peccatis: nullum enim peccatum potest accidere, nisi sit defectus in aliquo actu rationis dirigentis. – Est etiam *peccatum generale* respectu quorumdam vitiorum, quae sunt species ejus; scil. per oppositum ad diversas partes subjectivas, per oppositum ad partes potentiales prudentiae, et per oppositum ad ea quae requiruntur ad prudentiam ut partes quasi integrales ejus. De his agendum est in subsequentibus articulis. (In corp. art.).

Art. III. – *Utrum praecipitatio sit peccatum sub imprudentia contentum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia praecipitatio importat inordinationem consilii, quod ad impruden-

tiam pertinet. Nam praecipitatio habetur cum quis feratur ad agendum per impetum voluntatis, vel passionis, pertransitis gradibus quibus quis ordinate descendit ad operationem recte consiliando.

NOTANDA: 1. Gradus per quos oportet descendere a ratione ad operationes externas sunt: *memoria* praeteritorum, *intelligentia* praesentium, *solertia* in considerandis futuris eventibus, *ratiocinatio* conferens unum alteri, *docilitas* per quam aliquis acquiescit sententiis majorum (In corp. art.).

2. Temeritas proprie habetur si quis praecitetando regulam dirigentem contemnat. Unde temeritas ex radice superbiae provenit; sed sub praecipitatione continetur (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum inconsideratio sit speciale peccatum sub imprudentia contentum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia cum consideratio importet actum intellectus veritatem rei intuentis, maxime ad judicium pertinet, quod est actus prudentiae. Unde et defectus recti judicii ad vitium inconsiderationis pertinet, prout scilicet aliquis in recte judicando deficit ex hoc quod contemnit vel negligit attendere ea ex quibus rectum judicium procedit. Consequenter inconsideratio est peccatum, et sub imprudentia continetur.

NOTANDUM: Quantum ad verba Domini (Mt. x, 19): *Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini*, considerandum est quod Dominus non prohibet considerare ea quae sunt agenda vel dicenda quando homo habeat opportunitatem; sed dat fiduciam discipulis, ut deficiendo sibi opportunitate, vel propter imperitiam, vel quia subito praeoccupantur, in solo divino confidant consilio; quia *cum ignoramus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui ut oculos nostros dirigamus ad Deum*, sicut dicitur II Paral. xx, 12; alioquin si homo praetermittat facere quod potest, solum divinum auxilium expectans, videtur tentare Deum (Ad 1m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. V. – *Utrum inconstantia sit vitium sub imprudentia contentum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia inconstantia importat recessum quemdam a bono proposito definito. Hujus autem recessus principium habet a vi appetitiva, consummatur vero per defectum rationis. Omnes autem defectus rationis practicae pertinent ad imprudentiam, sicut omnis rectitudo ejusdem rationis ad prudentiam. – Unde sicut praecipitatio est ex defectu circa actum consilii, et inconsideratio circa actum judicii; ita inconstantia circa actum praecepti.

Art. VI. – *Utrum praedicta vitia oriantur ex luxuria.*

RESP. AFF. – *Scil.:* maxime ex luxuria oriuntur, quae totaliter extinguit judicium rationis.

R. EST: quia, ut Philosophus dicit (Ethic. lib. vi, cap. 5): « delectatio maxime corrumpit aestimationem prudentiae »; et praecipue delectatio quae est in venereis, quae totam animam absorbet.

QUAESTIO LIV

De negligentia

Postea considerandum est de negligentia; et circa hoc quaeruntur tria:

Art. I. – *Utrum negligentia sit peccatum speciale.*

RESP. AFF. – R. EST: quia negligentia importat defectum debitae sollicitudinis. Unde eo modo quo sollicitudo est specialis virtutis actus, necesse est quod negligentia sit speciale peccatum. Sollicitudo autem est quidam specialis actus rationis

(qu. xlvii, art. 9); et secundum hoc negligentia speciale peccatum est, quamvis inveniatur etiam aliqualiter in omnibus peccatis (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum negligentia opponatur prudentiae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia rectitudo sollicitudinis pertinet ad prudentiam; negligentia autem opponitur sollicitudini. Unde per oppositum negligentia ad imprudentiam pertinet. – Item ad prudentiam pertinet eligere ea quae sunt ad finem; negligens autem dicitur « quasi nec eligens », ut Isidorus dicit (Etym. lib. x, ad litt N.). Unde negligentia opponitur prudentiae.

NOTANDUM: Differentia inter negligentiam, pigritiam et torporem haec est: quia *negligentia* consistit in defectu interioris actus, ad quem pertinet etiam electio; *pigritia* importat tarditionem ad exequendum; *torpor* autem remissionem quamdam in ipsa executione (Ad 1m). – Item, sicut et inconstantia, negligentia est circa actum praecipiendi. Sed incostantia deficit in praecipiendo, quasi ab aliquo impedita; negligentia vero per defectum promptae voluntatis (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum negligentia possit esse peccatum mortale.*

RESP. AFF. – *Scil.:* cum ex parte ejus quod praetermittitur; tum ex parte voluntatis.

R. PRIMI EST: quia id quod per negligentiam praetermittitur, potest esse de necessitate salutis, sive sit actus, sive circumstantia.

R. SECUNDI EST: quia voluntas potest per negligentiam ita esse remissa circa ea quae sunt Dei, ut totaliter a Dei charitate deficiat; et hoc praecipue contingit quando negligentia sequitur ex contemptu.

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO LV

De vitiis oppositis prudentiae secundum similitudinem, et primo de prudentia carnis

Postea considerandum est de vitiis oppositis prudentiae, quae habent similitudinem cum ipsa; et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum prudentia carnis sit peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia *prudentia carnis* proprie dicitur secundum quod aliquis bona carnis habet ut ultimum finem suae vitae. Manifestum est autem quod hoc est peccatum.

NOTANDUM: Dicitur *prudentia* (carnis, vel etiam mundi), quia prudentia importat ordinem ad aliquem finem appetibilem; si igitur talis finis est aliquod bonum carnis vel mundi inordinatum, dicitur *carnis* vel *mundi prudentia*, secundum illud Rom. viii, 7: *Prudentia carnis inimica est Deo*, et illud Lucae xvi, 8: *Filii hujus saeculi prudentiores sunt in generatione sua*, etc. (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum prudentia carnis sit peccatum mortale.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Si prudentia carnis accipiatur secundum absolutam prudentiae rationem, ita scilicet quod in cura carnis constituatur ultimus finis totius vitae, sic est peccatum mortale; si vero accipiatur secundum rationem particularis prudentiae, sic est peccatum veniale.

R. PRIMI EST: quia per hoc homo avertitur a Deo, cum impossibile sit esse plures fines ultimos (I-II, qu. i, art. 5).

R. SECUNDI EST: quia per hoc contingit quod aliquis inordinate afficitur ad aliquod delectabile carnis absque hoc quod avertatur a Deo per peccatum mortale, unde non constituit finem totius vitae in delectatione carnis.

Art. III. – *Utrum astutia sit speciale peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia astutia consistit in hoc quod aliquis ad finem aliquem consequendum vel bonum, vel malum, utitur non veris viis, sed simulatis et apparentibus. Unde distinguitur astutia a prudentia carnis, quae consistit in hoc quod per studium rationis ordinatur quis ad finem qui non est vere bonus, sed apparens.

Art. IV. – *Utrum dolus sit peccatum ad astutiam pertinens.*

RESP. AFF. – R. EST: quia dolus importat quamdam executionem astutiae. Nam ad astutiam proprie pertinet excogitare simulatas et apparentes vias ad aliquem finem prosequendum vel bonum, vel malum; ad dolum autem pertinet executionem assumptionis talium viarum, per verba scilicet et per facta. Sicut tamen astutia proprie accipitur in malo, abusive autem in bono; ita etiam et dolus, qui est astutiae executio (Ad 1m).

Art. V. – *Utrum fraus ad astutiam pertineat.*

RESP. AFF. – R. EST: quia fraus proprie pertinet ad executionem astutiae quod fit *per facta.*

Art. VI. – *Utrum licitum sit sollicitudinem habere de temporalibus rebus.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Sollicitudo (superflua) temporalium rerum tripliciter potest esse illicita.

R. PRIMI EST ex parte ejus de quo sollicitamur: quia illicitum est temporalia tanquam finem quaerere.

R. SECUNDI EST ex parte studii: quia propter superfluum studium, quod apponitur ad temporalia procuranda, homo a spiritualibus, quibus principalius inservire debet, retrahitur; et ideo

http://www.obrascatolicas.com

dicitur Mat. xiii, 22, quod *sollicitudo saeculi suffocat verbum.*

R. TERTII EST ex parte timoris superflui: quia Dominus talem timorem excludit, secundum illud Mt. vi, 31: *Quarite primum regnum Dei... et haec omnia adjicientur vobis.*

Art. VII. – *Utrum quis debeat esse sollicitus futurorum.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Sollicitudo futurorum inordinata vel incongrua illicita est.

R. EST: quia, ut dicitur (Eccle. viii, 6), *Omni negotio tempus est, et opportunitas.* – Unde hujusmodi sollicitudinem tanquam superfluam Dominus prohibet, dicens: *Nolite solliciti esse in crastinum... Sufficit diei malitia sua,* i. e. afflictio sollicitudinis.

Art. VIII. – *Utrum hujusmodi vitia oriantur ex avaritia.*

RESP. AFF. – R. EST: quia prudentia carnis, astutia, dolus et fraus similitudinem quamdam habent cum prudentia in aliquali usu rationis. Usus autem rationis indebitus maxime apparet in vitiis justitiae oppositis, inter quae maxime est avaritia. Et ideo praedicta vitia maxime ex avaritia oriuntur.

QUAESTIO LVI

De praeceptis pertinentibus ad prudentiam

Deinde considerandum est de praeceptis pertinentibus ad prudentiam; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum de prudentia fuerit dandum aliquod praeceptum inter praecepta decalogi.*

RESP. NEG. – R. EST: quia praecepta Decalogi cum ad naturalem rationem pertineant, sunt

praecipue circa fines humanae vitae. Nam dictamina rationis humanae sunt praecipue circa fines, qui se habent in agendis, sicut principia naturalis cognitionis in speculativis. Prudentia autem non est circa finem, sed circa ea quae sunt ad finem. Unde de prudentia non fuit dandum praeceptum inter praecepta Decalogi directe. Ad prudentiam tamen, secundum quod est directiva omnium virtuosorum actuum, omnia praecepta Decalogi pertinent.

NOTANDUM: Doctrina evangelica est doctrina perfectionis; et ideo oportuit quod in ipsa perfecte instrueretur homo de omnibus quae pertinent ad rectitudinem vitae, sive sint fines, sive sint ea quae sunt ad finem. Et propter hoc oportuit in doctrina evangelica etiam de prudentia praecepta dari (Ad 2m). – Similiter dicendum est de subsequentibus documentis veteris Testamenti, in quibus conveniens fuit dari praecepta etiam circa ea quae sunt ad finem (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum in veteri lege fuerint convenienter praecepta prohibitiva proposita de vitiis oppositis prudentiae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* praecepta prohibitiva astutiam.

R. EST: quia ad praeceptum maxime requiritur ratio debiti. Hanc autem justitia respicit. Astutia autem quantum ad executionem maxime committitur in his circa quae est justitia (qu. lv, art. 5), sicut cum dolo et fraude aliquis alicui calumniam ingerit, vel ejus bona surripit; quod in lege sic prohibetur: Levit. xix, 13: *Non facies calumniam proximo tuo;* et Deut. xxv, 13: *Non habebis in saeculo tuo diversa pondera, minus et majus.*

NOTANDUM: Praecepta prohibitiva non dantur circa vitia quae directe opponuntur prudentiae, quia talia habent manifestam contrarietatem ad prudentiam, et ideo non ita pertinent ad injustitiam sicut executio astutiae (Ad lm).

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO LVII

De jure *

Consequenter post prudentiam considerandum est de justitia, circa quam quadruplex consideratio occurrit: prima est de justitia; secunda de partibus ejus; tertio de dono ad hoc pertinente; quarta de praeceptis ad justitiam pertinentibus. Circa justitiam vero consideranda sunt quatuor: primo quidem de jure; secundo de ipsa justitia; tertio de injustitia; quarto de judicio. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum jus sit objectum justitiae.*

Resp. Aff. – *Scil.:* Specialiter justitiae prae aliis virtutibus determinatur secundum se objectum, quod vocatur justum, seu jus.

R. est: quia illud quod est rectum in operibus aliarum virtutum, non accipitur nisi per comparationem ad agentem; rectum vero quod est in opere justitiae, etiam praeter comparationem ad agentem constituitur per comparationem ad alium. Et hoc est quod proprie dicitur justum vel jus.

Art. II. – *Utrum jus convenienter dividatur in jus naturale et jus positivum.*

Resp. Aff. – R. est: quia jus sive justum est aliquod opus adaequatum alteri secundum aliquem aequalitatis modum. Hoc autem duplici modo fieri potest, scilicet vel ex ipsa natura rei, et secundum hoc jus vocatur naturale; vel ex condicto, scilicet quando aliquis reputat se contentum, si tantum accipiat, et hoc est jus seu justum positivum, quod potest esse inter personas privatas, vel inter personas quae auctoritatem publicam habent: et sic jus positivum subdividitur in privatum et publicum.

* Vide nostram « Divisionem schematicam » (Tab. XXII).

Notanda: 1. Si aliquid de se repugnantiam habeat ad jus naturale, non potest voluntate humana fieri justum; puta si statuatur quod liceat furari, vel adulterium committere. Unde dicitur Isa. x, 1: *Vae qui condunt leges iniquas.*

2. Etiam jus divinum dividitur in naturale et positivum. Nam jus divinum dicitur quod divinitus promulgatur; et hoc quidem partim est de his quae sunt naturaliter justa, sed tamen eorum justitia homines latet; partim autem de his quae fiunt justa institutione divina. In lege divina enim sunt quaedam praecepta, quia bona, i. e., de se bona; et prohibita, quia mala: quaedam autem bona, quia praecepta, i. e., ratione praecepti; et mala, quia prohibita. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum jus gentium sit idem cum jure naturali.*

Resp. Neg. – *Scil.:* Jus gentium non est idem cum jure naturali secundum absolutam hujus considerationem.

R. est: quia secundum absolutam considerationem jus naturale est adaequata commensuratio secundum naturam, sicut inter masculinum et feminam; et hoc jus, quod importat absolutam apprehensionem rei, est nobis et aliis animalibus commune. Alia autem commensuratio juris seu justi est quidem naturalis, non absoluta, sed secundum quod ex ipsa natura sequitur, secundum naturalem hominum rationem, puta proprietas possessionum. Et tales jus solis hominibus est commune, et vocatur jus gentium, sicut Cajus jurisconsultus dicit (Lib. ix): « Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes paraeque custoditur, vocaturque jus gentium ».

Notanda: 1. Servitus pertinens ad jus gentium, inquantum scilicet utile est servo quod regatur a sapientiori, et domino quod a servo juvetur, est naturalis secundo modo (Ad 2m).

http://www.obrascatolicas.com

2. Ea quae sunt juris gentium, naturalis ratio dictat, puta ex propinquo habentia aequitatem, inde est quod non indigent aliqua speciali institutione, sed ipsa naturalis ratio ea instituit (Ad 3m).

Art. IV. – *Utrum debeat specialiter distingui jus paternum et dominativum.*

Resp. Aff. – *Scil.:* jus paternum et dominativum distingui debet a jure seu justo simpliciter dicto.

R. est: quia jus sive justum simpliciter dictum est inter unum et alterum, inquantum est simpliciter alterum. Patris autem ad filium, et domini ad servum non est comparatio sicut simpliciter ad alterum; filius enim est aliquid existens patris, et servus est quasi instrumentum domini sui. Inter patrem ergo et filium est justum sive jus speciale, quod paternum dicitur; et similiter inter dominum et servum est jus dominativum. – Similiter virum inter et uxorem est jus speciale quod oeconomicum dicitur. Vir enim et uxor habent immediatam relationem ad domesticam communitatem, in qua jus speciale fundatur. – In his specialibus juribus, ut patet, deficit perfecta ratio juris vel justi: filius enim est aliquid patris, servus domini, et uxor viri (Ad 2m).

Notandum: Aliae diversitates personarum, quae sunt in civitate habent justum secundum perfectam rationem justitiae. Distinguitur tamen istud justum secundum diversa officia; unde dicitur jus militare, vel jus magistratuum aut sacerdotum; non propter defectum a simpliciter justo, sicut dicitur jus paternum et dominativum; sed propter hoc quod unicuique conditioni personae, secundum proprium officium, aliquid proprium debetur (Ad 3m).

QUAESTIO LVIII

De justitia

Deinde considerandum est de justitia; circa quam quaeruntur duodecim:

Art. I. – *Utrum convenienter definiatur justitia, quod est perpetua et constans voluntas jus suum unicuique tribuendi.*

Resp. Aff. – *Sicl.:* Praedicta definitio est completa definitio justitiae; nisi quod actus ponitur pro habitu, qui per actum specificatur.

R. est: quia cum virtus sit habitus qui est principium boni actus, necesse est quod virtus definiatur per actum bonum circa propriam materiam virtutis. Hic autem propria materia justitiae tangitur per verba: *Jus suum unicuique tribuens;* quia ut Isidorus dicit (Etymol. lib. x, ad litt I.): «justus dicitur, quia jus custodit». Bonitas autem actus indicatur per hoc quod actus dicitur voluntarius, et stabilis et firmus, nempe per verba: *constans et perpetua voluntas.*

Notandum: Judex reddit quod suum est per modum imperantis et dirigentis, quia judex est justum animatum, et princeps est custos justi, ut dicitur (Ethic. Lib. v, cap. 4 et 6); sed subditi reddunt quod suum est unicuique per modum executionis (Ad 5m).

Art. II. – *Utrum justitia semper sit ad alterum.*

Resp. Aff. – R. est: quia, ut dictum est (qu. praec., art. 1 et 2), nomen justitiae importat aequalitatem; unde ex sua ratione justitia habet quod sit ad alterum; nihil enim est sibi aequale, sed alteri.

Notandum: In uno eodemque homine dicitur esse justitia, secundum quod ratio imperat ira-

http://www.obrascatolicas.com

scibili et concupiscibili, et secundum quod haec obediunt rationi, et universaliter secundum quod unicuique parti hominis attribuitur quod ei convenit; sed haec justitia secundum metaphoram dicitur; nam actiones non sunt proprie potentiarum, sed suppositorum et totorum (In corp. art.).

Art. III. – *Utrum justitia sit virtus.*

Resp. Aff. – R. est: quia justitiae convenit quod de virtute humana dicitur scilicet quod reddit actum humanum bonum, et ipsum hominem bonum facit. Nam justitia operationes humanas rectificat. Unde « in ea virtutis splendor est maximus », ut Tullius dicit (De Off. lib. 1).

Art. IV. – *Utrum justitia sit in voluntate sicut in subjecto.*

Resp. Aff. – R. est: quia justitia ordinatur ad rectificandum actum voluntatis; non enim dicimur justi ex hoc quod recte aliquid cognoscimus; sed ex hoc quod volumus aliquid in ordine ad alterum, secundum proportionem unius ad alterum; quod ad appetitum rationalem pertinet.

Art. V. – *Utrum justitia sit virtus generalis.*

Resp. Aff. – R. est: quia bonum cujuslibet virtutis, sive ordinantis aliquem hominem ad seipsum, sive ordinantis ipsum ad aliquas alias personas singulares, est referibile ad bonum commune, ad quod ordinat justitia; pars enim, id quod est, totius est. Secundum hoc igitur, actus omnium virtutum possunt ad justitiam pertinere, secundum quod ordinat hominem ad bonum commune. Et quantum ad hoc justitia dicitur virtus generalis, quae etiam *justitia legalis* dicitur, quia per eam homo concordat legi ordinanti actus omnium virtutum in bonum commune.

Art. VI. – *Utrum justitia, secundum quod est generalis, sit idem per essentiam cum omni virtute.*

Resp. Neg. – R. est: quia justitia generalis sive legalis non est talis per praedicationem, sicut genus quod praedicatur de speciebus et pertinet ad essentiam ipsarum; sed est talis secundum suam virtutem, inquantum ordinat actus omnium aliarum virtutum moralium in bonum commune, ut dictum est (art. praec.); et hoc modo generale non oportet quod sit idem in essentia cum his ad quae est generale: non est enim eadem essentia causae et effectus. – Sic igitur justitia secundum essentiam est virtus specialis; secundum virtutem autem est virtus generalis.

Notandum: Quaelibet virtus a justitia legali imperata, dici potest, secundum Philosophum (Ethic. lib. v, cap. 1, in fine), justitia legalis; et secundum hunc modum loquendi justitia legalis est idem in essentia cum omni virtute; differt autem ratione (Ad 3m).

Art. VII. – *Utrum sit aliqua justitia particularis praeter justitiam generalem.*

Resp. Aff. – R. est: quia oportet praeter justitiam legalem quae ordinat hominem immediate ad bonum commune, esse alias virtutes quae immediate ordinant hominem circa particularia bona. Inter has virtutes autem oportet esse particularem quamdam justitiam, quae ordinat hominem circa ea quae sunt ad alteram singularem personam: non est enim eadem ratio boni communis et boni singularis (Ad 2m).

Art. VIII. – *Utrum justitia particularis habeat materiam specialem.*

Resp. Aff. – R. est: quia cum justitia ordinatur ad alterum, non autem proprie ad seipsum, non est circa totam materiam virtutis moralis,

http://www.obrascatolicas.com

sed solum circa exteriores actiones et res, secundum quamdam rationem objecti specialem, prout scilicet secundum eas unus homo alteri coordinatur.

Art. IX. – *Utrnm justitia sit circa passionem.*

RESP. NEG. – R. EST: quia justitiae subjectum est voluntas, cujus motus vel actus non sunt passiones (I-II, qu. xxii, art. 3). – Item, quia justitia est circa ea quae sunt ad alterum: non autem per passiones interiores immediate ad alterum ordinamur. Et ideo justitia circa passiones non est.

NOTANDUM: Justitia legalis, quae ordinatur ad bonum commune, magis se potest extendere ad interiores passiones, quibus homo aliqualiter disponitur in seipso, quam justitia particularis, quae ordinatur ad bonum alterius singularis personae Ad 3m).

Art. X. – *Utrum medium justitiae sit medium rei.*

RESP. AFF. – R. EST: quia materia justitiae est exterior operatio, secundum quod ipsa (operatio) vel res cujus est usus, debitam proportionem habet ad aliam personam: et ideo medium justitiae consistit in quadam proportionis aequalitate rei exterioris ad personam exteriorem. Aequale autem est realiter medium inter majus et minus; unde justitia habet medium rei.

NOTANDUM: Hoc medium rei justitiae est etiam medium retionis, et ideo in justitia salvatur ratio virtutis moralis (Ad 1m).

Art. XI. – *Utrum actus justitiae sit reddere unicuique quod suum est.*

RESP. AFF. – R. EST: quia actus justitiae est operatio exterior, secundum quod ipsa (operatio), vel res quae per eam utimur, proportionatur alteri personae, ad quam per justitiam ordinamus. Hoc est autem unicuique quod suum est reddere.

NOTANDUM: Subvenire miseris, quod pertinet ad misericordiam sive pietatem, et liberaliter benefacere, quod pertinet ad liberalitatem, per quamdam reductionem attribuitur justitiae, sicut principali virtuti, seu cardinali. Misericordia, liberalitas at aliae hujusmodi sunt virtutes secundariae adjunctae justitiae, ut infra (qu. lxxx, art. 1) patebit (Ad 1m).

Art. XII. – *Utrum justitia praeemineat inter omnes virtutes morales.*

RESP. AFF. – *Scil.:* cum justitia legalis, tum justitia particularis praecellit inter omnes alias virtutes morales.

R. PRIMI EST: quia bonum commune, quod est objectum justitiae legalis, praeclarius est bono singulari unius personae, quod est objectum aliarum virtutum. Et secundum hoc Philosophus dicit (Ethic. lib. v, cap. 1 ante finem) quod « praeclarissima virtutum videtur esse justitia, et neque est Hesperus, neque Lucifer ita admirabilis ».

R. SECUNDI EST duplex: prima ex parte subjecti: quia justitia (particularis) est in nobiliori parte animae, i. e., in appetitu rationali, scilicet in voluntate, aliis virtutibus moralibus existentibus in appetitu sensitivo, * ad quem pertinent passiones, quae sunt materia aliarum virtutum moralium. – Secunda R. est ex parte objecti: quia aliae virtutes laudantur solum secundum bonum ipsius virtuosi; justitia autem laudatur secundum quod virtuosus ad alium bene se habet; et sic justitia quodammodo est bonum alterius. Philosophus autem dicit (Rhetor. lib. 1, cap. 1): « Necesse est maximas virtutes esse eas quae sunt aliis utilissimae ».

* S. D. non includit hic prudentiam, quae non est in appetitu sensitivo, sed in intellectu, et est simpliciter principalior omnibus virtutibus moralibus (II-II, q. 123, art. 12).

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO LIX

De injustitia

Deinde considerandum est de injustitia; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum injustitia sit vitium speciale.*

Resp. Aff. – *Scil.: a*) injustitia quae opponitur justitiae legali est secundum essentiam vitium speciale; *b*) secundum intentionem autem est vitium generale; *c*) injùstitia quae opponitur justitiae particulari est vitium particulare.

R. primi est: quia talis injustitia respicit speciale objectum, scilicet bonum commune, quod contemnitur.

R. secundi est: quia per contemptum boni communis potest homo ad omnia peccata deduci; sicut etiam omnia vitia, inquantum repugnant bono communi, injustitiae habent rationem.

R. tertii est: quia talis injustitia materiam specialem habet, quae justitiae particulari opponitur, scilicet inaequalitas quamdam ad alterum, prout homo vult habere plus de bonis, puta divitiis et honoribus, et minus de malis, puta laboribus et damnis.

Art. II. – *Utrum aliquis dicatur injustus ex hoc quod facit injustum.*

Resp. Neg. – R. est: quia injustum facere potest fieri praeter intentionem vel ex passione; quod est fieri absque habitu injustitiae.

Notandum: Injustus proprie ille est qui ex electione injustum facit, quando scilicet ipsa injustificatio per se placet. Tunc enim injustificatio proprie procedit ab habitu, quia unicuique habenti aliquem habitum, est secundum se acceptum, quod convenit illi habitui (In corp. art.).

Art. III. – *Utrum aliquis possit pati injustum volens.*

Resp. Neg. – *Scil.:* per se loquendo nullus potest pati injustum volens; potest tamen per accidens et quasi materialiter.

R. est: quia per se et formaliter loquendo nullus potest facere nisi volens, nec pati nisi nolens. Illud enim proprie et per se homo facit quod volens facit; et e contrario illud proprie homo patitur quod praeter voluntatem suam patitur. – Per accidens autem, et quasi materialiter loquendo, potest aliquis id quod est de se injustum vel facere nolens (sicut cum quis praeter intentionem operatur), vel pati volens, sicut cum aliquis plus alteri dat sua voluntate quam debeat.

Art. IV. – *Utrum quicumque facit injustum peccet mortaliter.*

Resp. Aff. – *Scil.:* Facere injustum scienter et volenter est peccatum mortale ex genere suo.

R. est: quia omne nocumentum alteri illatum, ex se charitati repugnat, quae movet ad volendum bonum alterius. Et ideo cum injustitia semper consistat in nocumento alterius, manifestum est quod facere injustum, ex genere suo est peccatum mortale.

Notandum: Ille qui in parvis facit injustitiam, deficit a perfecta ratione ejus quod est injustum facere, inquantum potest reputari non esse omnino contra voluntatem ejus qui hoc patitur; puta si auferat aliquis alicui unum pomum, vel aliquid tale, de quo probabile est quod ille inde non laedatur, nec ei displiceat (Ad 2m).

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO LX

De judicio

Postea considerandum est de judicio; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum judicium sit actus justitiae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia judicium, quod est quasi jus dicens, est actus judicis, *inquantum judex est*, et importat rectam determinationem ejus quod est justum, quod proprie pertinet ad justitiam. Propter quod Philosophus (Ethic. lib. V, cap. 4) dicit quod « homines ad judicem confugiunt, sicut ad quamdam justitiam animatam ».

NOTANDUM: Ad rectum judicium, sive proprie dictum, sive sensu ampliato, in speculativis et in practicis, duo requiruntur: quorum unum est ipsa virtus proferens judicium; et sic judicium est actus rationis; dicere enim vel definire aliquid, rationis est. Aliud autem est dispositio judicantis, ex qua habet idoneitatem ad recte judicandum; et sic in his quae pertinent ad justitiam, judicium procedit ex justitia. Sic ergo judicium est quidem actus justitiae sicut inclinantis ad recte judicandum; prudentiae autem sicut judicium proferentis; unde et synesis ad prudentiam pertinens dicitur bene judicativa (qu. li, art. 3). – (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum sit licitum judicare.*

RESP. AFF. – R. EST: quia judicare est actus justitiae. Ut judicium autem sit actus justitiae tria requiruntur: primo quidem ut procedat ex inclinatione justitiae; secundo quod procedat ex auctoritate praesidentis; tertio quod proferatur secundum rectam rationem prudentiae. Si vero judicium deficiat in primo, erit perversum vel injustum; si vero in secundo, erit usurpatum; si vero in tertio, erit suspiciosum vel temerarium. Et talia judicia sunt illicita, et ideo a Domino prohibita, secundum illud Mt. vii, 1: *Nolite judicare, ut non judicemini.*

NOTANDUM: Illi qui sunt in gravibus peccatis, non debent judicare eos qui sunt in eisdem peccatis, vel minoribus. Et praecipue hoc est intelligendum, quando illa peccata sunt publica, quia ex hoc generaretur scandalum in cordibus aliorum. Si autem non sunt publica, sed occulta, et necessitas judicandi immineat propter officium, potest cum humilitate et timore vel arguere vel judicare (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum judicium ex suspicione procedens sit illicitum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* quando suspicio procedit *a*) ex hoc quod aliquis in seipso malus est; vel *b*) ex hoc quod aliquis male afficitur ad alterum: est peccatum. Quando autem suspicio provenit ex longa experientia, diminuit rationem suspicionis.

R. PRIMI ET SECUNDI EST: quia tales causae suspicionis pertinent ad perversitatem affectus.

R. TERTII EST: quia talis experientia ad certitudinem proficit, quod est contra rationem suspicionis; unde Philosophus dicit (Rethor. lib. ii, cap. 13): « senes sunt maxime suspiciosi, quia multoties experti sunt aliorum defectus ».

NOTANDUM: Triplex est gradus suspicionis: primus est ut homo ex levibus indiciis de bonitate alicujus dubitare incipiat; et hoc est veniale et leve peccatum; pertinet enim ad tentationem humanam sine qua vita ista non ducitur; secundus gradus est cum aliquis pro certo malitiam alterius aestimat ex levibus indiciis; et hoc si sit de aliquo gravi, est peccatum mortale, inquantum non est sine contemptu proximi; tertius gradus est cum aliquis judex ex suspicione procedit ad aliquem condemnandum; et hoc directe ad injustitiam pertinet, quae est circa exteriores operationes (qu. lviii art. 9): injustitia autem est peccatum mortale ex genere suo (qu. praec., art. 4). – (In corp. art. et ad 3m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. IV. – *Utrum dubia sint in meliorem partem interpretanda.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Dubia judicia de malitia alterius, semper sunt in meliorem partem interpretanda; in judicio autem de rebus unusquisque debet niti ad hoc secundum quod res sunt.

R. PRIMI EST: quia ex hoc ipso quod aliquis habet malam opinionem de alio absque sufficienti causa, injuriatur ei, et contemnit ipsum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque inferre absque causa cogente. Et ideo ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere in meliorem partem interpretando quod dubium est.

R. SECUNDI EST: quia in judicio in quo de rebus judicamus, non attenditur bonum vel malum ex parte ipsius rei, de qua judicamus, cui nihil nocet qualitercumque judicemus de ipsa; sed attenditur ibi solum bonum judicantis, si vere judicet; vel malum, si falso; quia verum est bonum intellectus, falsum autem est malum ipsius (Ad 2m).

NOTANDUM: Potest contingere quod ille qui in meliorem partem interpretatur, frequentius fallitur; sed melius est quod aliquis frequenter fallatur, habens bonam opinionem de aliquo malo homine, quam quod rarius fallatur, habens malam opinionem de aliquo homine bono; quia ex hoc fit injuria alicui, non autem ex primo (Ad 1m). Ex hoc enim quod aliquis bonus judicatur, habetur honorabilis; si autem malus judicetur, contemptibilis habetur. Et ideo ad hoc potius tendere debemus in tali judicio, quod hominem judicemus bonum, nisi manifesta ratio in contrarium appareat (Ad 2m).

Art. V. – *Utrum sit semper secundum leges scriptas judicandum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* et quantum ad jus naturale, et quantum ad jus positivum, quod fit ex quodam condicto inter homines.

R. EST: quia leges scribuntur ad utriusque juris declarationem; alioquin judicium deficeret, vel a justo naturali vel a justo positivo.

NOTANDA: 1. Scriptura legis continet quidem jus naturale, non autem instituit; jus autem positivum et continet et instituit, quia dat ei auctoritatem et robur (In corp. art.).

2. Lex scripta sicut non dat robur juri naturali, ita nec potest ejus robur minuere vel auferre, quia nec voluntas hominis potest immutare naturam. Et ideo si scriptura legis contineat aliquid contra jus naturale, injusta est, nec habet vim obligandi (Ad 1m).

Art. VI. – *Utrum judicium per usurpationem raddatur perversum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia judicium ferre est quodammodo dictum legis interpretari, applicando ipsum ad particulare negotium. Ejusdem autem auctoritatis est legem interpretari et legem condere. Unde judicium ferre competit ei qui legem condit, i. e., publicae auctoritati. Perversum est ergo judicium quod non fertur auctoritate publica, de qua hic loquimur: et hoc est judicium usurpatum.

NOTANDUM: Potestas saecularis subditur spirituali sicut corpus animae; et ideo non est usurpatum judicium, si spiritualis praelatus se intromittat de temporalibus, quantum ad ea in quibus subditur ei saecularis potestas, vel quae ei a saeculari potestate relinquuntur (Ad 3m).

QUAESTIO LXI

De partibus justitiae

Deinde considerandum est de partibus justitiae, et primo de partibus subjectivis, quae sunt species justitiae, scilicet distributiva et commutativa; secundo de partibus quasi integralibus; tertio

http://www.obrascatolicas.com

de partibus quasi potentialibus, scilicet de virtutibus adjunctis. Circa primum occurrit duplex consideratio: prima de ipsis justitiae partibus; secunda de vitiis oppositis. Et quia restitutio videtur esse actus commutativae justitiae, primo considerandum est de distinctione justitiae commutativae et distributivae; secundo de restitutione. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum convenienter ponantur duae species justitiae, scilicet commutativa et distributiva.*

Resp. Aff. – R. est: quia justitia fit vel inter duas personas ad invicem, sicut pars ad partem, et talis est justitia commutativa; vel est totius ad partem, vel partes; et hunc modum dirigit justitia distributiva, quae est distributiva communium secundum proportionalitatem.

Notandum: Actus distributionis, qui est communium bonorum, pertinet solum ad praesidentem communibus bonis; sed tamen justitia distributiva est etiam in subditis quibus distribuitur; inquantum scilicet sunt contenti justa distributione (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum medium eodem modo accipiatur in justitia distributiva et commutativa.*

Resp. Neg. – R. est: quia in justitia distributiva datur aliquid alicui privatae personae, inquantum id quod est totius, est debitum parti; quod quidem tanto majus est, quanto ipsa pars majorem principalitatem habet in toto. Et ideo in justitia distributiva non accipitur medium secundum eaqualitatem rei ad rem, sed secundum proportionem rerum ad personas, ut scilicet sicut una persona excedit aliam, ita etiam res quae datur uni personae, excedat rem quae datur alii. Et ideo dicit Philosophus (Ethic. lib. v, cap. 3) quod tale medium est secundum «geometricam

proportionalitatem», in qua attenditur aequale non secundum quantitatem, sed secundum proportionem. – In commutationibus autem redditur aliquid alicui singulari personae propter rem ejus quae accepta est, ut maxime patet in emptione et venditione, in quibus primo invenitur ratio commutationis. Et ideo oportet adaequare rem rei, ut quanto iste plus habet quam suum sit, de eo quo deest alterius, tantumdem restituat ei cujus est. Et sic fit aequalitas secundum arithmeticam medietatem.

Art. III. – *Utrum materia utriusque justitiae sit diversa.*

Resp. Aff. – *Scil.:* si accipiamus materiam utriusque justitiae ea quorum operationes sunt usus, eadem est materia distributivae et commutativae justitiae; – si vero accipiamus ut materiam utriusque justitiae *actiones ipsas* principales, quibus utimur personis, rebus et operibus, sic invenitur utrobique alia materia.

R. primi est: quia res distribui possunt a communi in singulos, et commutari de uno in alium; et etiam est quaedam distributio laboriosorum operum et recompensatio.

R. secundi est: quia distributiva justitia est directiva distributionum; commutativa vero justitia est directiva commutationum, quae attendi possunt inter duas personas.

Notanda: 1. Commutationes inter duas personas, quaedam sunt involuntariae, quaedam vero voluntariae: involuntariae quidem quando aliquis utitur re alterius, vel persona, vel opere, eo invito; quod quidem contingit quandoque occulte per fraudem, quandoque etiam manifeste per violentiam; uti in furto et rapina, in homicidio et mutilatione membrorum, in adulterio et seductione,

http://www.obrascatolicas.com

etc., de quibus infra. – Voluntariae autem commutationes dicuntur, quando aliquis voluntarie transfert rem suam in alterum ratione debiti; sicut accidit in venditione et emptione, in mutuo seu commodato, in locatione et conductione, etc., de quibus etiam infra in particulari.

Art. IV. – *Utrum justum sit simpliciter idem quod contrapassum.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Justum in commutativa justitia idem est quod contrapassum; non autem in distributiva.

R. EST: quia contrapassum importat aequalem recompensationem passionis ad actionem praecedentem, quod quidem tripliciter dicitur: scil. *propriissime*, ut in passionibus et actionibus injuriosis, quibus aliquis personam proximi laedit, puta si percutit quod repercutiatur; *secundario*, prout aliquis qui damnum intulit, in re etiam ipse damnificatur; *improprie*, quando hoc nomen *contrapassi* transfertur ad voluntarias commutationes. In omnibus autem his debet fieri secundum rationem justitiae commutativae recompensatio secundum aequalitatem, ut scil. passio compensata sit aequalis actioni. Quod in distributiva justitia locum non habet, quia in distributiva justitia non attenditur aequalitas secundum proportionem rei ad rem, vel passionis ad actionem, unde dicitur contrapassum; sed secundum proportionalitatem rerum ad personas, ut supra dictum est (art. 2 hujus quaes.).

NOTANDUM: Quando actio injuriosa est voluntaria, excedit injuria; et sic accipitur ut major res: unde oportet majorem poenam ei recompensari, non secundum differentiam quoad nos, sed secundum differentiam rei (Ad 3m).

QUAESTIO LXII

De restitutione

Deinde considerandum est de restitutione; et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum restitutio sit actus justitiae commutativae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia restituere nihil aliud esse videtur quam iterato aliquem statuere in possessionem vel dominium rei suae; et ita in restitutione attenditur aequalitas justitiae secundum recompensationem rei ad rem; quod pertinet ad justitiam commutativam.

NOTANDUM: Secundum primam impositionem nominis, restitutio videtur locum habere praecipue in rebus exterioribus, quae manentes eaedem et secundum substantiam, et secundum jus dominii, ab uno possunt ad alium devenire. Sed sicut ab hujusmodi rebus nomen commutationis translatum est ad actiones vel passiones quae pertinent ad reverentiam vel injuriam alicujus personae, seu nocumentum vel profectum; ita etiam nomen restitutionis derivatur ad haec, quae licet realiter non maneant, tamen manent in effectu vel corporali, puta cum ex percussione laeditur corpus, vel qui est in opinione hominum, sicut cum aliquis verbo opprobrioso remanet infamatus, vel etiam minoratus in suo honore (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum sit necessarium ad salutem quod fiat restitutio ejus quod ablatum est.*

RESP. AFF. – *Scil.:* quod injuste ablatum est.

R. EST: quia conservare justitiam est de necessitate salutis. Justitia autem conservatur per restitutionem, inquantum restituere importat redditionem illius rei, quae injuste ablata est sic enim per iteratam ejus exhibitionem aequalitas reparatur.

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDA: 1. Si aliquid juste ablatum est, aequalitas erit; et ideo non erit necessarium ut restituatur, quia justitia in aequalitate consistit (In corp. art.).

2. In quibus non potest recompensari aequivalens, sufficit quod ibi recompensetur quod possibile est; sicut patet de honoribus qui sunt ad Deum et ad parentes, ut Philosophus dicit (Ethic. lib. viii, cap. ult.). Et ideo quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliquid aequale, debet fieri recompensatio qualis possibilis est; puta cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personae, secundum arbitrium boni viri (Ad 1m).

3. Quantum ad restitutionem famae observandum est quod aliquis potest alicui famam tripliciter auferre: uno modo verum dicendo et juste, puta cum aliquis crimen alicujus prodit ordine debito servato, et tunc non tenetur ad restitutionem famae; alio modo falsum dicendo et injuste, et tunc tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse: tertio modo verum dicendo, sed injuste, puta cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum, et tunc tenetur ad restitutionem famae, quantum potest, sine mendacio tamen, utpote quod dicat se male dixisse, vel quod injuste eum diffamaverit; vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut dictum est supra. (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum sufficiat restituere simplum quod injuste ablatum est.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Ante judicis condemnationem, non plus quam quis accipit, restituere tenetur; sed ex culpa injustae ablationis, tenetur secundum judicis sententiam restitutionem facere.

R. PRIMI EST: quia sic adhibetur remedium per restitutionem, inquantum per eam aequalitas reparatur; ad quod sufficit quod restituat tantum quantum habuerit de alieno.

R. SECUNDI EST: quia remedium ad culpam adhibetur per poenam, cujus inflictio pertinet ad judicem.

Art. IV. – *Utrum aliquis debeat restituere quod non abstulit.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Si aliquis damnificet aliquem impediendo ne adipiscatur quod erat in via habendi, e. g. messem ex semine, vel lucrum ex pecunia, non oportet recompensare ex aequo; tenetur tamen aliquam recompensationem facere secundum conditionem personarum et nogotiorum.

R. EST: quia minus est habere aliquid virtute quam habere actu; qui autem est in via adipiscendi aliquid, habet illud solum secundum virtutem vel potentiam; et ideo si redderetur ei ut haberet hoc in actu, restitueretur ei quod est ablatum, non simplum, sed multiplicatum, quod non est de necessitate restitutionis (art. praec.).

Art. V. – *Utrum oporteat semper restitutionem facere ei a quo acceptum est aliquid.*

RESP. AFF. – R. EST: quia rerum adaequatio commutativae justitiae quae fit per restitutionem, non potest fieri, nisi ei, qui minus habet quam quod suum est, suppleretur quod deest.

NOTANDA: 1. Quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei cui restitutio facienda est, vel alteri, non ei debet tunc restitui; quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus cui restituitur; omnia enim quae possidentur, sub ratione utilis cadunt. Nec tamen debet ille qui detinet rem alienam, sibi appropriare, sed vel reservare, ut congruo tempore restituat, vel etiam alii tradere tutius conservandam (Ad 1m).

2. Aliquis dupliciter dat illicite: uno modo contra legem; et talis meretur amittere quod dedit, et ille qui accipit, non debet sibi retinere, sed debet in pios usus convertere. Alio modo aliquis illicite dat, quia propter rem illicitam dat, licet ipsa datio non sit illicita; sicut cum quis dat meretrici propter fornicationem. Unde et mulier potest sibi retinere quod ei datum est; sed si superflue aliquid

http://www.obrascatolicas.com

per fraudem vel dolum extorcisset, teneretur eidem restituere (Ad 2m).

3. Si ille cui debet fieri restitutio sit omnino ignotus, debet homo restituere secundum quod potest, scil. dando in eleemosynas pro salute ipsius (sive sit mortuus, sive sit vivus), praemissa tamen diligenti inquisitione de persona ejus cui est restitutio facienda. Si vero sit mortuus ille cui est restitutio facienda, debet restitui haeredi ejus, qui comparatur quasi una persona cum ipso. Si vero ille sit multum distans, sibi transmitti debet quod ei debetur, et praecipue si sit res magni valoris, et possit commode trasmitti: alioquin debet in aliquo loco tuto deponi, ut pro eo conservetur, et domino significari (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum teneatur semper restituere ille qui accepit.*

Resp. Aff. – *Scil.: a*) sive ratione rei, *b*) sive ratione acceptionis si haec fit injuriosa, i. e. contra voluntatem ejus qui est rei dominus, vel *c*) si acceptio rei sit in utilitatem ejus qui accipit, sicut in mutuo; *d*) non autem semper tenetur ad restitutionem qui accipit rem alterius absque injuria, et non pro utilitate propria, sicut patet in depositis.

R. primi est: quia quod aliquis habet ultra id quod suum est, debet ei subtrahi, et dari ei cui deest, secundum formam commutativae justitiae.

R. secundi est: quia in hoc casu tenetur ad restitutionem non solum ratione rei, sed etiam ratione injuriosae actionis, etiamsi res apud ipsum non remaneat.

R. tertii est: quia in hoc casu ille qui accepit tenetur ad restitutionem ejus quod accepit, non solum ratione rei, sed etiam ratione acceptionis, etiamsi rem amiserat; tenetur enim recompensare ei qui gratiam fecit; quod non fiet, si per hoc damnum incurrat.

R. quarti est: quia ille qui accepit, in isto casu, in nullo tenetur ratione acceptionis; quinimo accipiendo impendit obsequium; tenetur autem ratione rei. Et propter hoc si ei substrahatur res absque sua culpa, non tenetur ad restitutionem; secus autem esset, si cum magna sua culpa rem depositam amitteret.

Art. VII. – *Utrum illi qui non acceperunt teneantur restituere.*

Resp. Aff. – R. est: quia ad restitutionem tenetur aliquis non solum ratione rei alienae, quam accepit, sed etiam ratione injuriosae acceptionis. Et ideo quicumque est causa injustae acceptionis, tenetur ad restitutionem.

Notanda: 1. Causa injustae acceptionis est vel directa, et haec potest fieri: *a*) ex parte acceptionis, per jussionem seu mandatum, consilium, consensum, et per laudem; *b*) ex parte ipsius accipientis, scil. per recursum vel qualitercumque auxilium ferendo; *c*) ex parte rei acceptae, per participationem in furto et rapina; – vel est causa indirecta, quando aliquis non impedit, cum possit et debeat impedire. Haec autem his verbis comprehenduntur:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus.

Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

2. Sequentia praemissarum considerantur ut causae efficaces damni, et ideo *semper* ad restitutionem obligant: scil. jussio, quae est principalis causa movens; secundo, consensus, sine quo rapina fieri non potest; tertio, recursus, quando scilicet aliquis est receptator latronum, et eis patrocinium praestat; quarto, participans; quinto, tenetur ille qui non obstat, cum obstare teneatur. – In aliis autem casibus enumeratis *non semper* obligatur aliquis ad restituendum: non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid hujusmodi, est efficax causa rapinae. Unde solum tenetur consiliator, aut palpo, id est, adulator, ad restitutionem, quando probabiliter aestimari potest quod

http://www.obrascatolicas.com

ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta (In corp. art.).

3. Non semper ille qui non manifestat latronem tenetur ad restitutionem, aut qui non obstat, vel qui non reprehendit; sed solum quando incumbit alicui ex officio. (Ad 3m).

Art. VIII. – *Utrum quis teneatur statim restituere an vero possit restitutionem differre.*

RESP. AFF. – *Scil.:* tenetur statim restituere.

R. EST: quia sicut accipere rem alienam est peccatum contra justitiam, ita etiam detinere eam; quia per hoc quod aliquis detinet rem alienam invito domino, impedit eum, ab usu rei suae, et sic ei facit injuriam. Quod si quis restituere non potest, debet remissionem vel dilationem petere ab eo cui debet, aut per se aut per alium (Ad 2m).

QUAESTIO LXIII

De acceptione personarum

Deinde considerandum est de vitiis oppositis praedictis justitiae partibus; et primo de acceptione personarum, quae opponitur justitiae distributivae; secundo de peccatis quae opponuntur justitiae commutativae. – Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum personarum acceptio sit peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia nihil opponitur virtuti, nisi peccatum. Acceptio autem personarum opponitur justitiae distributivae, quia praeter proportionem agit. Acceptio enim personarum consistit in hoc quod alicui ailquid attribuitur non propter aliquam causam quae faciat eum dignum, sed simpliciter intuitu personae, puta si aliquis promoveatur ad praelationem quia est dives, vel consanguineus, vel alia hujusmodi. Ad personam

enim refertur quaecumque conditio non faciens ad causam, propter quam sit dignus hoc dono.

Art. II. – *Utrum in dispensatione spiritualium locum habeat personarum acceptio.*

RESP. AFF. – *Scil.:* si spiritualia bona conferantur minus idoneo ad utilitatem communem.

R. EST: quia non est acceptio personarum si in dispensatione spiritualium, illi qui sunt simpliciter minus boni, melioribus praeferantur, ratione utilitatis communis, sicut etiam Deus gratias gratis datas quandoque concedit minus bonis.

Art. III. – *Utrum in exhibitione honoris et reverentiae locum habeat peccatum acceptionis personarum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* si non adsit virtutis ratio, quae causa est honoris.

R. EST: quia honor est quoddam testimonium de virtute ejus qui honoratur; et ideo sola virtus est debita causa honoris. – Sciendum tamen est, quod aliquis potest honorari non solum propter virtutem propriam, sed etiam propter virtutem alterius, sicut principes et praelati honorantur, etiamsi sint mali, inquantum gerunt personam Dei, et communitatis cui praeficiuntur.

NOTANDUM: Parentes et domini sunt honorandi propter participationem divinae dignitatis, qui est omnium pater et dominus. Senes autem sunt honorandi propter signum virtutis, quod est senectus, licet hoc signum quandoque deficiat. – Divites sunt honorandi propter hoc quod majorem locum in communitatibus obtinent. Si autem solum intuitu divitiarum honorentur, erit peccatum acceptionis personarum. (In corp. art.).

Art. IV. – *Utrum in judiciis locum habeat peccatum acceptionis personarum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia personarum acceptio inaequalitatem quamdam habet, inquantum at-

http://www.obrascatolicas.com

tribuitur alicui personae aliquid praeter proportionem suam in qua consistit aequalitas justitiae. Talis autem inaequalitas ad aequalitatem reducitur per judicium judicis, quod est actus justitiae.

NOTANDUM: Cum punitur aliquis gravius propter injuriam in majorem personam commissam, non est personarum acceptio; quia ipsa diversitas personae facit, quantum ad hoc, diversitatem rei, ut dictum est (qu. lviii, art. 10). – (Ad 2m).

QUAESTIO LXIV

De vitiis oppositis commutativae justitiae, et primo de homicidio

Postea considerandum est de vitiis oppositis commutativae justitiae, et primo considerandum est de peccatis quae committuntur circa involuntarias commutationes; secundo de peccatis quae committuntur circa commutationes voluntarias. Committuntur autem peccata circa involuntarias commutationes per hoc quod aliquod nocumentum proximo infertur contra ejus voluntatem; quod quidem potest fieri dupliciter, scilicet facto et verbo: facto quidem, cum proximus laeditur vel in persona propria, vel in persona conjuncta, vel in propriis rebus. De his ergo per ordinem considerandum est; et primo de homicidio, per quod maxime nocetur proximo; et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum occidere quaecumque viventia sit illicitum.*

RESP. NEG. – R. EST: quia nullus peccat ex hoc quod utitur re aliqua ad hoc ad quod est. Quaedam autem viventia imperfectiora sunt propter perfectiora, scilicet plantae propter animalia, et animalia propter homines. Inter alios usus autem maxime necessarius est ut animalia plantis, et homines animalibus utantur in cibum. Quod

etiam ex ipsa ordinatione divina patet, Gen. ix, 3: *Omne quod movetur et vivit, erit vobis in cibum.*

Art. II. – *Utrum sit licitum occidere peccatores.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non modo licet, sed necessarium est, si communitati graviter perniciosi et periculosi sint.

R. EST: quia omnis pars est naturaliter propter totum. Persona autem singularis comparatur ad totam communitatem sicut pars ad totum. Sicut igitur propter salutem totius corporis humani expedit praecisio alicujus membri quod est corruptivum aliorum membrorum, ita si aliquis homo sit periculosus communitati, et corruptivus ipsius propter aliquod peccatum, laudabiliter et salubriter occiditur, ut bonum commune conservetur. *Modicum* enim *fermentum totam massam corrumpit*, ut dicitur I. Cor. v. 6.

NOTANDUM: Quantum ad dignitatem humanam in peccatore, considerandum est, quod homo peccando ab ordine rationis recedit; et ideo decidit a dignitate humana prout scilicet homo est naturaliter liber, et propter seipsum existens, et incidit quodammodo in servitutem bestiarum, ut scilicet de ipso ordinetur, secundum quod est utile aliis, secundum illud Psal. xlviii, 21: *Comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.* Et secundum hoc peccatorem occidere potest esse bonum, sicut occidere bestiam. Pejor est enim malus homo quam bestia, et plus nocet, ut Philosophus dicit (Polit. lib. i, cap. 2). – (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum occidere hominem peccatorem liceat privatae personae.*

RESP. NEG. – R. EST: quia occidere malefactorem licitum est inquantum ordinatur ad salutem totius communitatis; et ideo ad illum solum pertinet cui committitur cura communitatis conservandae.

http://www.obrascatolicas.com

Art. IV. – *Utrum occidere malefactores liceat clericis.*

RESP. NEG. – PRIMA R. EST: quia sunt electi ad altaris ministerium, in quo repraesentatur passio Christi occisi, qui *cum percuteretur, non repercutiebat,* (I. Petr. ii, 23).

SECUNDA R. EST: quia clericis committitur ministerium novae legis, in qua non determinatur poena occisionis vel mutilationis corporalis. Et ideo ut sint ministri novi Testamenti, debent a talibus abstinere.

NOTANDA: 1. Deus etiam corporaliter aliquando malefactores occidit; tamen non oportet quod in hoc omnes eum imitentur; quia unusquisque debet Deum imitari in hoc quod sibi specialiter congruit (Ad 1m).

2. Praelati Ecclesiarum accipiunt officium principum terrae, non ut ipsi judicium sanguinis exerceant per seipsos, sed quod eorum auctoritate per alios exerceatur (Ad 3m).

Art. V. – *Utrum liceat alicui occidere seipsum.*

RESP. NEG. – PRIMA R. EST: quia naturaliter quaelibet res seipsam amat; et ideo quaelibet res naturaliter conservat se in *esse,* et corrumpentibus resistit quantum potest. Unde quod aliquis seipsum occidat, est contra inclinationem naturalem, et contra charitatem, qua quilibet debet seipsum diligere.

SECUNDA R. EST: quia quaelibat pars id quod est, est totius. Quilibet homo est pars communitatis; unde in hoc quod seipsum interficit, injuriam communitati facit.

TERTIA R. EST: quia vita est quoddam donum divinitus homini attributum, et ejus potestati subjectum. Et ideo qui seipsum vita privat, in Deum peccat, cui soli pertinet judicium mortis et vitae, secundum illud Deut. xxxii, 39: *Ego occidam, et ego vivere faciam.*

NOTANDUM: Occidere seipsum gravissimum est peccatum, quia sibi ipsi maxime nocet, cui maximam dilectionem debet: est etiam pericolosissimum, quia non restat tempus ut per poenitentiam expietur (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum liceat in aliquo casu interficere innocentem.*

RESP. NEG. – R. EST: quia vita justorum est conservativa et promotiva boni communis, quia ipsi sunt principalior pars multitudinis. Et ideo nullo modo licet occidere innocentem. Solus Deus hoc facere potest qui dominium habet vitae et mortis (Ad 1m). – Peccator autem occidi potest, non inquantum homo est, sed per comparationem ad bonum commune, quod per peccatum corrumpitur. Unde, qui innocentem vel justum occidit, majus peccatum committit, quam ille qui, sine auctoritate necessaria, peccatorem interficit (Ad 2m).

NOTANDUM: Si judex scit aliquem innocentem esse, qui falsis testibus convincitur, debet diligentius examinare testes, ut inveniat occasionem liberandi innoxium, sicut Daniel fecit. Si autem hoc non potest, debet eum superiori relinquere judicandum. Si autem nec hoc potest, non peccat secundum allegata sententiam ferens, quia ipse non occidit innocentem, sed illi qui eum asserunt nocentem. Minister autem judicis condemnantis innocentem, si sententia intollerabilem errorem contineat, non debet obedire; alias excusarentur carnifices qui martyres occiderunt; si vero non contineat manifestam injustitiam, non peccat praeceptum exequendo, quia ipse non habet discutere superioris sententiam; nec ipse occidit innocentem, sed judex, cui ministerium exhibet (Ad 3m).

Art. VII. – *Utrum liceat alicui occidere aliquem, se defendendo.*

RESP. AFF. – *Scil.:* dum quis se defendere intendat cum moderamine inculpatae tutelae.

http://www.obrascatolicas.com

R. EST: quia nihil prohibet unius actus esse duos effectus, quorum alter solum sit in intentione, alius vero sit praeter intentionem, praesertim si effectus qui intenditur est conservatio vitae propriae. Tamen potest aliquis actus ex bona intentione proveniens, illicitus reddi, si non sit proportionatus fini. – Nec tamen necessarium est ad salutem ut homo actum moderatae tutelae praetermittat ad evitandam occisionem alterius; quia plus tenetur homo vitae suae providere quam vitae alienae.

Art. VIII. – *Utrum aliquis causaliter occidens hominem, incurrat homicidii reatum.*

RESP. NEG. – *Scil.:* nisi rei illicitae operam dederit, vel ad hoc evitandum minus diligens fuerit.

R. EST: quia ea quae causalia sunt, simpliciter loquendo, non sunt intenta neque voluntaria. – Contingit tamen, id quod non est actu et per se volitum vel intentum, esse per accidens volitum vel intentum, secundum quod causa per accidens dicitur removens prohibens. Et ideo si aliquis det operam rei illicitae, vel etiam det operam rei licitae, non adhibens diligentiam debitam, non evadit homicidii reatum, si ex ejus opere mors hominis consequatur.

QUAESTIO LXV

De mutilatione membrorum

Deinde considerandum est de peccatis aliarum injuriarum quae in personam committuntur; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum mutilare aliquem membro suo, in aliquo casu possit esse licitum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* sive auctoritate propria, si aliquod membrum est putridum et totius corporis corruptivum; sive auctoritate publica in poenam.

R. PRIMI EST: quia pars totius humani corporis est propter totum. Unde disponendum est de membro humani corporis secundum quod expedit toti.

R. SECUNDI EST: quia totus homo ordinatur, ut ad finem, ad totam communitatem, cujus est pars. Potest autem contingere quod abscissio membri, etsi vergat in detrimentum totius corporis, ordinetur tamen ad bonum communitatis, inquantum alicui infertur in poenam ad cohibitionem peccatorum. Et ideo sicut per publicam potestatem aliquis licite privatur totaliter vita propter aliquas majores culpas; ita etiam privatur membro propter aliquas culpas minores.

Art. II. – *Utrum liceat patribus verberare filios, aut dominis servos.*

RESP. AFF. – *Scil.:* causa correctionis et disciplinae.

R. EST: quia filius subditur potestati patris, et servus potestati domini. Nullus enim juste punit aliquem, nisi per modum poenae, propter justitiam; quod competit illi cujus jurisdictioni aliquis subjectus est.

NOTANDA: 1. Quantum ad verba Apostoli (Ephes., vi, 4): *Vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros*, notandum est, quod per hoc non prohibetur quin filios patres verberent causa disciplinae, sed quod non immoderate eos affligant verberibus (Ad 1m).

2. Sicut civitas est perfecta communitas, ita princeps civitatis habet perfectam potestatem coercendi; et ideo potest infligere poenas irreparabiles, scilicet occisionis vel mutilationis. Pater autem et dominus, qui praesunt familiae domesticae, quae est imperfecta communitas, habent imperfectam potestatem coercendi, secundum le-

http://www.obrascatolicas.com

viores poenas, quae non inferunt irreparabile nocumentum, et hujusmodi est verberatio (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum liceat aliquem hominem incarcerare.*

RESP. AFF. – *Scil.:* vel qualitercumque detinere.

R. EST: quia ordo justitiae hoc exigere potest, aut, in poenam, aut ad cautelam alicujus mali vitandi.

NOTANDUM: Detinere hominem ad horam ab aliquo opere illicito statim perpetrando, cuilibet licet; sicut cum aliquis detinet aliquem ne se praecipitet, vel ne alium feriat. Sed simpliciter aliquem includere, vel ligare, ad eum solum pertinet qui habet disponere universaliter de actibus et vita alterius: quia per hoc impeditur non solum a malis faciendis, sed etiam a bonis agendis (Ad 3m).

Art. IV. – *Utrum peccatum aggravetur ex hoc quod praedictae injuriae inferuntur in personas aliis conjunctas.*

RESP. AFF. – R. EST: quia cum infertur injuria in aliquam personam conjunctam alteri qualitercumque, illa injuria pertinet ad duas personas; et ideo, caeteris paribus, ex hoc ipso aggravatur peccatum.

NOTANDUM: Injuriae illatae in viduas et pupillos magis exagerantur, tum quia magis opponuntur misericordiae, tum quia idem nocumentum hujusmodi personis inflictum est eis gravius, quia non habent relevantem (Ad 2m).

QUAESTIO LXVI

De peccatis justitiae oppositis quae fiunt in rebus, et primo de furto et rapina

Deinde considerandum est de peccatis justitiae oppositis, per quae infertur nocumentum proximo

in rebus: scilicet de furto et rapina. Et circa hoc quaeruntur novem:

Art. I. – *Utrum naturalis sit homini possessio exteriorum rerum.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) non quantum ad naturam rerum; sed *b*) quantum ad earum usum.

R. PRIMI EST: quia natura non subjacet humanae potestati, sed solum divinae, cui omnia ad nutum obediunt.

R. SECUNDI EST: quia per rationem et voluntatem homo uti potest rebus exterioribus ad suam utilitatem, quasi propter se factis; semper enim imperfectiora sunt propter perfectiora (qu. lxiv, art. 1). Tale autem naturale dominium hominis fundatur in hoc quod homo secundum rationem, creatus est ad imaginem et similitudinem Dei, ut dicitur (Gen. I, 26): *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram; et praesit piscibus maris*, etc.

Art. II. – *Utrum liceat alicui rem aliquam quasi propriam possidere.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) quantum ad potestatem procurandi et disponendi; *b*) non autem quantum ad usum.

R. PRIMI EST tripartita: *a*) quia sic magis sollicitus est unusquisque ad procurandum aliquid quod sibi soli competit, quam id quod est commune omnium vel multorum; quia unusquisque laborem fugiens, relinquit alteri id quod pertinet ad commune; *b*) quia ordinatius res humanae tractantur, si singulis immineat propria cura alicujus rei procurandae; esset autem confusio si quilibet indistincte quaelibet procuret; *c*) quia per hoc magis pacificus status hominum conservatur, dum unusquisque re sua contentus est.

http://www.obrascatolicas.com

R. SECUNDI EST: quia quantum ad usum non debet homo habere res exterieres ut proprias, sed ut communes, ut scilicet de facili aliquis eas communicet in necessitate aliorum. Unde Apostolus dicit (I. Tim. ult., 17): *Divitibus hujus saeculi praecipe... facile tribuere, communicare de bonis*, etc.

NOTANDA: 1. Quantum ad dictum: Secundum naturam omnia sunt communia, dicendum est, quod communitas rerum attribuitur juri naturali, non quia jus naturale dictet omnia esse possidenda communiter, et nihil esse quasi proprium possidendum; sed quia secundum jus naturale non est distinctio possessionum, sed magis secundum humanum condictum, quod pertinet ad jus positivum, ut supra dictum est (qu. lvii, art. 2 et 3). Unde proprietas possessionum non est contra jus naturale, sed juri naturali superadditur per adinventionem rationis humanae (Ad 1m).

2. Dives non illicite agit, si praeoccupans possessionem rei, quae a principio erat communis, aliis etiam communicet; peccat autem si alios ab usu illius rei indiscrete prohibeat. Unde Basilius dicit: « Cur tu abundans, ille vero mendicat, nisi ut tu bonae dispensationis merita consequaris, ille vero patientiae praemiis coronetur ? » (In serm. sup. illud: *Destruam horrea mea*, vers. fin.). – (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum sit de ratione furti occulte accipere rem alienam.*

RESP. AFF. – R. EST: quia furtum est alienae rei occulta ablatio. Nam, ad rationem furti tria concurrunt: primo, ut quis usurpet alienum; et in hoc furtum contrariatur justitiae; secundo, ut furtum sit circa rem possessam, i. e., non est contra personam, sicut homicidium et adulterium; tertio, quod occulte usurpetur alienum; secundum hoc enim propria ratio furti est ut sit occulta acceptatio rei alienae. Talis enim occultatio est causa peccati, et constituit speciem peccati. Alia

autem occultatio, quae est quaedam simplex circumstantia peccati. scil. quae est signum verecundiae, vel quae fit ut tollat scandalum, diminuit peccatum (Ad 1m).

NOTANDUM: Detinere id quod alteri debetur, eamdem rationem nocumenti habet cum acceptione injusta; et ideo sub injusta acceptione intelligitur etiam injusta detentio (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum furtum et rapina sint peccata differentia specie.*

RESP. AFF. – R. EST: quia aliam rationem peccati habet rapina, et aliam furtum; nam furtum et rapina rationem peccati habent ex hoc quod acceptio ex parte ejus cui aliquid subtrahitur est involuntaria: sed in furto hoc involuntarium est per ignorantiam, in rapina autem est per violentiam. Unde furtum et rapina eumdem finem remotum habent, scil. rem alienam subtrahere; sed finem proximum habent diversum, quia unum per occultationem vult rem alienam subtrahere, aliud per violentiam (Ad 2m). Finis autem proximus mutat speciem.

Art. V. – *Utrum furtum semper sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* duplicem rationem peccati habet.

R. EST: quia furtum, inquantum est ecceptio rei alienae, opponitur justitiae; inquantum vero rem alienam occulte subtrahit, rationem habet doli seu fraudis.

Art. VI. – *Utrum furtum sit peccatum mortale.*

RESP. AFF. – R. EST: quia per furtum homo infert nocumentum proximo in suis rebus; et si passim homines sibi invicem furarentur, periret humana societas. Unde furtum tanquam con-

http://www.obrascatolicas.com

trarium charitati, quae est spiritualis vita animae, est peccatum mortale.

NOTANDUM: Ad verba Prov. vi, 30: *Non grandis est culpa, cum qui furatus fuerit,* dicendum est, quod furtum non esse grandis culpa dicitur: primo, propter necessitatem inducentem ad furandum, quae diminuit, vel totaliter tollit culpam. Unde subditur: *Furatur enim, ut esurientem impleat animam.* Alio modo, per comparationem ad adulterii, quod punitur morte. Unde subditur de fure quod *deprehensus reddet septuplum; qui autem adulter est, perdet animam suam* (ad 1m). – In his autem quae minima sunt, ratio apprehendit, quasi nihil; nisi ille qui furatur animum furandi et inferendi nocumentum habeat, quia in talibus potest esse peccatum mortale, sicut et in solo cogitatu per consensum (Ad 3m).

Art. VII. – *Utrum liceat alicui furari propter necessitatem.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Si necessitas sit evidens et urgens tunc licite potest aliquis ex rebus alienis suae necessitati subvenire, sive manifeste, sive occulte sublatis; nec hoc proprie habet rationem furti vel rapinam.

R. EST: quia hoc non esset contra jus naturale vel jus divinum. Nam secundum naturalem ordinem ex divina providentia institutum, res inferiores sunt ordinatae ad hoc quod ex his subveniatur hominum necessitati. Et ideo per rerum divisionem et appropriationem ex jure humano procedentem, non impeditur quin hominis necessitati sit subveniendum ex hujusmodi rebus. Jus enim humanum non potest juri naturali vel divino derogare.

Art. VIII. – *Utrum rapina possit fieri sine peccato.*

RESP. NEG. – R. EST: quia in societate hominum nullus habet coactionem, nisi per publicam potestatem; et ideo quicumque per violentiam

aliquid alteri aufert, si sit privata persona, non utens publica potestate, illicite agit, et rapinam committit.

NOTANDUM: Illi qui depraedantur hostes, si bellum habeant justum, ea quae per violentiam in bello acquirunt, eorum efficiuntur; et hoc non habet rationem rapinae, unde nec ad restitutionem tenentur; quamvis possint in acceptione praedae justum bellum habentes, peccare per cupiditatem ex prava intentione, si scilicet non propter justitiam, sed propter praedam principaliter pugnent. Si vero illi qui praedam accipiunt, habeant bellum injustum, rapinam committunt, et ad restitutionem tenentur (Ad 1m).

Art. IX. – *Utrum furtum sit gravius peccatum quam rapina.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Rapina gravius peccatum est furto, non modo ratione involuntarii, sed etiam ratione injuriosae acceptionis.

R. EST: quia rapina est involuntaria per violentiam, furtum autem per ignorantiam, ut dictum est supra (art. 4); insuper, quia per rapinam non solum infertur alicui damnum in rebus, sed etiam vergit in quamdam personae ignominiam, sive injuriam; et hoc praeponderat fraudi, vel dolo, quae pertinent ad furtum.

QUAESTIO LXVII

De vitiis oppositis commutativae justitiae, et primo de injustitia judicis

Deinde considerandum est de vitiis oppositis commutativae justitiae, quae consistunt in verbis quibus laeditur proximus; et primo de his quae pertinent ad judicium; secundum de nocumentis verborum quae fiunt extra judicium. Circa primum quinque consideranda occurrunt. Primo quidem de injustitia judicis in judicando. Secundo, de injustitia accusatoris in accusando. Tertio, de

http://www.obrascatolicas.com

injustitia ex parte rei in sua defensione. Quarto de injustitia testis in testificando. Quinto, de injustitia advocati in patrocinando. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum quis possit juste judicare eum qui non est sibi subjectus.*

Resp. Neg. – R. est: quia sententia judicis debet habere vim coactivam; alioquin judicium non esset efficax. Potestatem autem coactivam non habet licite in rebus humanis, nisi ille qui fungitur publica potestate. Qui autem potestate publica funguntur, reputantur superiores eorum, in quos potestatem accipiunt, sicut in subditos. Unde nullus potest juste judicare aliquem nisi sit ejus subjectus, sive per potestatem ordinariam, sive per commissionem.

Notandum: In rebus humanis aliqui propria sponte possunt se subjicere aliorum judicio, quamvis non sint eis superiores; et inde est quod necesse est arbitrium poena vallari. Sic Christus propria sponte humano judicio se subdidit (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum judici liceat judicare contra veritatem quam novit, propter ea quae in contrarium proponuntur.*

Resp. Aff. – *Scil.:* si ea quae in contrarium proponuntur, postquam districtius discusserit, non potest (judex) de jure repellere, debet ea in judicando sequi.

R. est: quia judicare pertinet ad judicem, non tanquam ad personam privatam, sed secundum quod fungitur publica potestate; et ideo informari debet in judicando non secundum id quod ipse novit tanquam privata persona, sed secundum id quod sibi innotescit tanquam personae publicae; i. e., secundum leges publicas et per instrumenta et testes.

Notandum: Homo in his quae ad propriam personam pertinent, debet informare conscientiam suam ex propria scientia; sed in his, quae pertinent ad publicam potestatem, debet informare conscientiam suam secundum ea quae in publico judicio sciri possunt, etc. (Ad 4m).

Art. III. – *Utrum judex possit aliquem condemnare, etiamsi non sit aliquis accusator.*

Resp. Neg. – R. est: quia justitia non est ad seipsum, sed ad alterum. Et ideo oportet quod judex inter aliquos duos dijudicet; quod quidem fit cum unus actor, et alius est reus. Unde Philosophus dicit (Ethic, lib. v, cap. 4): « homines ad judicem confugiunt sicut ad quamdam justitiam animatam ».

Notandum: Deus in suo judicio procedit ex propria notitia veritatis (Ad 3m), et utitur conscientia peccantis, quasi accusatore, secundum illud Rom. ii, 15: *Inter se invicem cognitionum accusantium, aut etiam defendentium;* vel etiam evidentia facti, quantum ad ipsum, secundum illud Gen. iv, 10: *Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra.* (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum judex licite possit poenam relaxare.*

Resp. Neg. – *Scil.:* nisi sit supremus judex, et ille qui passus est injuriam velit eam remittere.

Prima R. est ex parte accusatoris: quia judex tenetur unicuique jus suum reddere.

Secunda R. est ex parte reipublicae: quia ad bonum reipublicae pertinet quod malefactores puniantur. – Tamen supremus judex vel princeps, cum plenariam potestatem in republica habeat, poterit reum licite absolvere, si ille qui passus est injuriam, velit eam remittere, et si hoc publicae utilitati viderit non esse nocivum.

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO LXVIII

De pertinentibus ad injustam accusationem

Postea considerandum est de his quae pertinent ad injustam accusationem; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum homo teneatur ad accusandum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Si accusator probare potest quod crimen, de quo aliquis accusatur, vergit in detrimentum reipublicae, vel in corruptelam multitudinis corporalem seu spiritualem; secus non tenetur homo ad accusandum.

R. EST: quia omnes tenemur quietem reipublicae procurare, quod fit etiam per punitionem peccantium. – Si autem non fuerit tale peccatum quod in multitudinem redundet, vel etiam si sufficientem probationem adhibere non possit, non tenetur ad intentandam accusationem; quia ad hoc nullus tenetur quod non potest debito perficere.

NOTANDA: 1. Haec est differentia inter denuntiationem et accusationem, quia in denuntiatione attenditur emendatio fratris, in accusatione autem attenditur punitio criminis. Poenae autem praesentis vitae non per se expetuntur, quia non est hic ultimum retributionis tempus; sed inquantum sunt medicinales, conferentes vel ad emendationem personae peccantis, et ad hoc est denuntiatio; vel ad bonum reipublicae, ad quod ordinatur accusatio (In corp. art.).

2. Subditi praelatos suos accusare prohibentur, qui non affectione charitatis, sed sua pravitate vitam eorum diffamare et reprehendere quaerunt; vel etiam si subditi accusare volentes fuerint criminosi; alioquin si fuerint alias idonei ad accusandum, licet subditis ex charitate suos praelatos accusare (Ad 2m).

3. Revelare secreta in malum personae, est contra fidelitatem; non autem si revelentur propter bonum commune, quod semper praeferendum est bono privato. Et ideo contra bonum commune nullum secretum licet recipere. Nec tamen omnino est secretum quod per sufficientes testes potest probari (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum sit necessarium accusationem in scriptis fieri.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ea quae verbo tenus dicuntur, facile labuntur a memoria; unde non posset judici esse certum quid et qualiter dictum sit, cum debet proferre sententiam, nisi esset in scriptis redactum. Et ideo rationabiliter institutum est ut accusatio, sicut et alia quae in judicio aguntur, redigatur in scriptis.

NOTANDUM: Denuntiator non obligat se ad probandum; unde nec punitur, si probare nequiverit. Et propter hoc in denuntiatione non est necessaria scriptura; sed sufficit, si aliquis denuntiet Ecclesiae, quae ex officio suo procedet ad fratris emendationem (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum accusatio reddatur injusta propter calumniam, praevaricationem et tergiversationem.*

RESP. AFF. – R. EST: quia per calumniam, crimina falsa accusato imponendo, aliquis injuste agit contra eum: nullus enim debet nocere alicui injuste, ut bonum commune promoveat. Per praevaricationem vero, i. e., fraudem in accusatione adhibenda, adversam partem adjuvando; et per tergiversationem, i. e., totaliter ab accusatione desistendo, quasi tergum a justa causa vertendo, bonum reipublicae, quod principaliter in accusatione intenditur, malitiose impeditur impedita peccati punitione.

NOTANDUM: Contingit quandoque ex animi levitate ad accusationem procedere, quia scilicet

http://www.obrascatolicas.com

aliquis nimis faciliter credit quod audivit; et hoc temeritatis est. Aliquando autem ex justo errore movetur aliquis ad accusandum. Quae omnia secundum prudentiam judicis debent discerni, ut non pronuntiet eum calumniatum fuisse qui ex levitate animi, vel justo errore in falsam accusationem prorupit (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum accusator qui in probatione defecerit, teneatur ad poenam talionis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia justum est ut ille qui per accusationem aliquem in periculum gravis poenae inducit, ipse etiam similem poenam patiatur; hoc autem requirit aequalitas justitiae inter accusatorem et accusatum. – Tamen, si judex cognoverit aliquem de falso accusasse, non voluntate nocendi, sed involuntarie propter ignorantiam ex justo errore, non imponit poenam talionis (Ad 1m).

NOTANDUM: Ille qui male accusat, peccat et contra personam accusati, et contra rem publicam; unde propter utrumque punitur. Et ideo accusatus, si innocens fuerit, potest ei injuriam suam remittere; sed injuriam reipublicae non potest ei remitti ab eo qui accusatur, sed potest ei remitti per principem, qui curam reipublicae gerit (Ad 2m).

QUAESTIO LXIX

De peccatis quae sunt contra justitiam ex parte rei

Deinde considerandum est de peccatis quae sunt contra justitiam ex parte rei; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum absque peccato mortali possit accusatus veritatem negare, per quam condemnaretur.*

RESP. NEG. – *Scil.:* si judex secundum formam juris veritatem ab eo exigat.

R. EST: quia ad debitum justitiae pertinet quod aliquis obediat suo superiori in his ad quae jus praelationis se extendit. Judex autem ut supra dictum est (qu. lxvii, art. 1), superior est respectu ejus qui judicatur. Et ideo ex debito tenetur accusatus judici veritatem exponere, quam ab eo secundum formam juris exigit. Et ideo si confiteri noluerit veritatem quam dicere tenetur, vel si eam mendaciter negaverit, mortaliter peccat. Si vero judex hoc exquirat quod non potest secundum ordinem juris, non tenetur ei accusatus respondere; sed potest vel per appellationem vel aliter licite subterfugere. Mendacium tamen dicere non licet.

NOTANDA: 1. Quando aliquis secundum ordinem juris a judice interrogatur, non ipse se prodit, sed ab alio proditur; dum ei necessitas respondendi imponitur per eum cui obedire tenetur (Ad 1m).

2. Ille qui mentitur in judicio, se excusando, facit et contra dilectionem Dei, cujus est judicium, et contra dilectionem proximi; i. e., contra judicem, cui debitum negat; et contra accusatorem, qui punitur, si in probatione deficiat (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum accusato liceat calumniose se defendere.*

RESP. NEG. – *Scil.:* non licet ei vel falsitatem dicere, vel veritatem tacere quam confiteri tenetur, neque etiam aliquem dolum vel fraudem adhibere; quod est calumniose se defendere.

R. EST: quia haec omnia vim mendacii habent. Licet tamen aliquando veritatem tacere; non enim aliquis tenetur omnem veritatem confiteri, sed illam solum quam ab eo potest et debet requirere judex secundum ordinem juris; puta cum praecessit infamia super aliquo crimine, vel aliqua expressa indicia apparuerunt, vel etiam cum praecessit probatio semiplena, i. e., testi-

http://www.obrascatolicas.com

monium unius testis gravis, cujus dictum infirmari non potest.

NOTANDUM: Si reus in causa sanguinis corrumpat adversarium suum, peccat quidem inducendo eum ad illicitum; non autem huic peccato lex civilis adhibet poenam; et pro tanto licitum esse dicitur. Multa enim secundum leges humanas impunita relinquuntur, quae secundum divinum judicium sunt peccata, sicut patet in simplici fornicatione; quia lex humana non exigit ab homine omnimodam veritatem, quae paucorum est, et non potest inveniri in tanta multitudine populi, quantum lex humana habet necesse sustinere (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum reo liceat judicium per appellationem declinare.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Si appellatio fit in confidentia justae causae; si vero fit ne contra reum justa sententia proferatur, est injusta.

R. PRIMI EST: quia hoc est prudenter evadere, cum accusatus injuste a judice gravetur.

R. SECUNDI EST: quia hoc est calumniose se defendere: facit enim injuriam et judici, cujus officium impedit, et adversario suo, cujus justitiam, quantum potest, perturbat.

NOTANDUM: Potestati inferiori intantum aliquis subjici debet, inquantum ordinem superioris servat: a quo si exorbitaverit, ei subjici non oportet; puta si aliud jusserit proconsul, et aliud imperator. Cum autem judex aliquem injuste gravat, quantum ad hoc relinquit ordinem superioris potestatis, secundum quam necessitas ei juste judicandi imponitur. Et ideo licitum est ei qui contra justitiam gravatur, ad directionem superioris potestatis recurrere, appellando vel ante sententiam, vel post (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum liceat condemnato ad mortem se defendere, si possit.*

RESP. NEG. – *Scil.:* si juste damnetur.

R. EST: quia licitum est judici eum resistentem impugnare; unde relinquitur quod ex parte ejus sit bellum injustum; unde indubitanter peccat.

NOTANDUM: Nullus ita condemnatur quod ipse sibi inferat mortem, sed quod ipse mortem patiatur; et ideo non tenetur facere id unde mors sequatur, quod est manere in loco, unde ducatur ad mortem; * tenetur tamen non resistere agenti, quin patiatur quod justum est eum pati; sicut etiam si aliquis sit condemnatus ut fame moriatur, non peccat, si cibum sibi occulte ministratum sumat, quia non sumere esset seipsum occidere (Ad 2m).

QUAESTIO LXX

De injustitia pertinente ad personam testis

Deinde considerandum est de injustitia pertinente ad personam testis; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum homo teneatur ad testimonium ferendum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* *a*) si testimonium requiratur auctoritate superioris, cui administratio justitiae pertinet, et hoc in manifestis; *b*) independenter ab auctoritate superioris, si testimonium requiratur ad liberandum hominem vel ab injusta morte, seu poena quacumque, vel a falsa infamia, vel ab aliquo damno, tunc tenetur homo ad testificandum.

---

* Juxta sententiam quae apud theologos communiter accipitur, reus juste ad mortem damnatus potest carceres et vincula rumpere et effugiat, non tamen tenetur hoc facere etiamsi injuste damnatur, ut patet apud martyres.

http://www.obrascatolicas.com

R. PRIMI EST: quia in hoc obedire tenetur secundum ordinem juris, scil. in manifestis, et in his de quibus infamia praecessit. Si autem exigitur ab eo testimonium in aliis, puta in occultis et de quibus infamia non praecessit, non tenetur ad testificandum.

R. SECUNDI EST: quia praeceptum Domini est; dicitur enim Psalm. lxxxi, 4: *Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate;* et Prov. xxiv, 11: *Erue eos qui ducuntur ad mortem;* et Rom. i, 32: *Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus;* ubi dicit Glossa: « Consentire est tacere, cum possis redarguere ».

NOTANDA: 1. Ad condemnationem alicujus non tenetur aliquis sponte testimonium ferre, quia si circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc speciale damnum nascitur. Similiter, si immineat periculum accusatori, non est curandum, quia ipse in hoc periculum sponte se ingessit. Alia autem ratio est de reo, cui periculum imminet eo nolente (In fine art.).

2. Quantum ad ea quae sub secreto communicantur (extra confessionem sacramentalem), tenetur homo ea statim propalare vel testificando, vel denuntiando, quae pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem, vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personae, vel si aliud est hujusmodi, quia secus frangeret fidem quam alteri debet. Ea vero quae quis prodere non tenetur, nullo modo tenetur ea prodere, etiam ex praecepto superioris, quia servare fidem est de fide naturali nihil autem potest praecipi homini contra id quod est de jure naturali (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum sufficiat duorum vel trium testimonium.*

RESP. AFF. – *Scil.:* si testes concordent quoad substantiam facti.

R. EST: quia in humanis, quae circa contingentia et variabilia sunt, non requiritur certitudo

demonstrativa; sed sufficit probabilis certitudo, quae ut in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat. Talis est enim certitudo in testimonio duorum vel trium testium fundata, et jure divino (Deut. xix, 15: *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum*) et humano comprobata.

– Quantum ad concordantiam et discordantiam testium, videndum est responsum ad 2m.

NOTANDUM: Contra homines, qui habent de aliis judicare, non de facili est testibus credendum, quia saepe propter justitiam multos adversarios habent (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum alicujus testimonium sit absque ejus culpa repellendum.*

RESP.: Testimonium alicujus aliquando repellendum est propter culpam (ipsius testis), aliquando vero absque ejus culpa.

R. EST: quia probabile est quod propter culpam (testis) testimonium inefficax reddatur, sicut si testis sit infidelis vel infamis, vel publico crimine reus. Aliquando vero defectus testis provenit ex defectu rationis, vel ex affectu sive amoris sive odii, vel ex exteriori conditione, sicut sunt pauperes, servi, et illi quibus imperari potest, de quibus probabile est quod de facili possunt induci ad testimonium ferendum contra veritatem. Et sic patet quod testimonium alicujus repellitur et propter culpam, et absque culpa.

Art. IV. – *Utrum falsum testimonium semper sit peccatum mortale.*

RESP. AFF. – *Scil.:* triplici ex capite.

R. EST: quia, *primo*, falsum testimonium est perjurium, testes enim non admittuntur nisi jurati: et hoc est peccatum ex toto genere suo mor-

http://www.obrascatolicas.com

tale; *secundo*, quia est violatio justitiae, quod est peccatum ex genere suo mortale; et *tertio*, quia est mendacium, quod potest esse mortale si est graviter perniciosum, secus est veniale.

NOTANDA: Dicere falsum testimonium non per se et ex intentione, sed per accidens et contra id quod testis intendit, non est peccatum mortale. (Si tamen testis postmodum adverteret falsum esse id quod deposuit, teneretur illud retractare, nisi sine gravi suo incommodo fieri non possit ea retractatio, alioquin incurrerit onus restituendi, si quum possit sua retractatione damnum avertere, non faciat).

2. Injustum judicium non est judicium; et ideo ex vi judicii falsum testimonium in injusto judicio prolatum ad injustitiam impediendam, non habet rationem peccati mortalis, sed solum ex juramento violato (Ad 2m).

QUAESTIO LXXI

De injustitia quae fit in judicio ex parte advocatorum

Postea considerandum est de injustitia quae fit in judicio ex parte advocatorum, et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum advocatus teneatur praestare patrocinium causae pauperum.*

RESP. NEG. – *Scil.:* nisi ad hoc praesens pauperum necessitas compellat.

R. EST: quia cum nullus sufficiat omnibus indigentibus misericordiae opus impendere, sufficit si indigentibus qui sibi hic et nunc occurrunt, homo misericordiae opus impendat, si scilicet in promptu non appareat quomodo eis possit aliter subveniri. Si enim in promptu appareat quomodo aliter eis subveniri possit vel per seipsum, vel per aliam personam magis conjunctam

aut majorem facultatem habentem, non tenetur ex necessitate indigenti subvenire, ita quod non faciendo peccet; quamvis si subvenerit absque tali necessitate, laudabiliter faciat. – Et idem dicendum est de medico, notario, procuratore et caeteris aliis qui officio publico ejusmodi funguntur.

Art. II. – *Utrum convenienter aliqui secundum jura arceantur ab officio advocandi.*

RESP. AFF. – *Scil.:* cum propter impotentiam, tum propter indecentiam.

R. EST: quia defectus ad hoc quod aliquis possit convenienter officium advocandi exercere potest esse vel per se seu ratione impotentiae, sicut apud illos qui deficiunt sensu, sive interiori, sicut furiosi et impuberes, qui interiori necessaria peritia carent; sive exteriori, sicut surdi et muti; vel defectus potest esse ratione indecentiae, sive in hoc quod aliquis est rebus majoribus obligatus, sicut monachi et clerici, nisi pro propriis ecclesiis; sive propter defectum personae tum corporalem, ut patet de caecis, tum spiritualem, sicut apud infames, infideles et damnatos de gravibus criminibus, non enim decet ut alterius justitiae patronus existat qui in seipso justitiam contempsit.

Art. III. – *Utrum advocatus peccet, si injustam causam defendat.*

RESP. AFF. – R. EST: quia advocatus et auxilium et consilium praestat ei cujus causae patrocinatur. Unde si scienter injustam causam defendit, absque dubio graviter peccat, et ad restitutionem tenetur ejus damni quod contra justitiam per ejus auxilium altera pars incurrit. Est enim cooperator ad malum. – Si autem ignoranter injustam causam defendit, putans esse

http://www.obrascatolicas.com

justam, exsatur secundum modum quo ignorantia excusari potest.

NOTANDUM: Advocatus, si in principio credidit causam justam esse, et postea in processu apparet eam esse injustam, non debet eam prodere, ut scilicet aliam partem juvet, vel secreta suae causae alteri parti revelet. Potest tamen et debet causam deserere, vel eum cujus causam agit, ad cedendum inducere, sive ad componendum sive adversarii damno (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum advocato liceat pro suo patrocinio pecuniam accipere.*

RESP. AFF. – *Scil.:* dum moderate accipiat, considerata conditione personarum et negotiorum et laboris, et consuetudine patriae.

R. EST: quia quae quis non tenetur alteri exhibere, juste potest pro eorum exhibitione recompensationem accipere. Manifestum est autem quod advocatus non semper tenetur patrocinium praestare, aut consilium dare causis aliorum. Et ideo si vendat suum patrocinium, sive consilium, non agit contra justitiam. Et eadem ratio est de medico opem ferente ad sanandum, et de omnibus aliis hujusmodi personis.

QUAESTIO LXXII

De injuriis verborum, quae inferuntur extra judicium, et primo de contumelia

Deinde considerandum est de injuriis verborum, quae inferuntur extra judicium: et primo de contumelia; secundo de detractione; tertio de susurratione; quarto de derisione; quinto de maledictione. Circa primu quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum contumelia consistat in verbis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ad contumeliam proprie pertinet, id, quod est contra honorem

alicujus, deducere in notitiam *ejus* et aliorum. Hoc autem fit per aliqua signa, inter quae primatum habent verba, « quae habent principatum significandi quaecumque animo concipiuntur ». Et ideo contumelia proprie loquendo in verbis consistit. Unde Isidorus dicit (Etym. lib. x, ad. litt. c) quod: « contumeliosus dicitur aliquis, quia velox est, et tumet verbis injuriae »; tamen extenso nomine etiam in factis dicitur.

NOTANDUM: *Contumelia* proprie habetur per verba quae injuriose manifestant culpam alterius; *convicium* vero per verba quae generaliter defectum culpae et poenae, sive defectum corporalem injuriose manifestant; *improperium* autem manifestat defectum minorationis, sive indigentiae, et proprie fit quando aliquis injuriose alteri ad memoriam reducit auxilium quod contulit ei necessitatem patienti (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum contumelia, sive convicium sit peccatum mortale.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Si verba contumeliosa proferantur cum intentione dehonorandi.

R. EST: quia homo non minus amat suum honorem, quam rem possessam. Unde proprie et per se convicium vel contumeliam dicere non minus peccatum mortale est quam furtum et rapinam. – Si autem verbum convicii vel contumeliam aliquis alteri dixerit propter correctionem vel propter aliquid hujusmodi, non committit peccatum, nisi hoc immoderate seu incaute fecerit; et in hoc etiam peccatum mortale fieri potest.

Art. III. – *Utrum aliquis debeat contumelias sibi illatas sustinere.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) tenemur habere animum paratum ad contumelias tolerandas, si expe-

http://www.obrascatolicas.com

diens fuerit; *b*) quandoque tamen oportet ut contumeliam illatam repellamus.

R. PRIMI EST: quia hoc est secundum praecepta patientiae, ut patet ex Domini verbis: *Si quis percusserit te in unam maxillam, praebe ei et aliam* (Luc. vi, 29); ut scilicet homo sit paratus hoc facere si opus fuerit.

R. SECUNDI EST duplex: primo, propter bonum ejus qui contumeliam infert, ut videlicet ejus audacia reprimatur, et de caetero alia non attentet: unde Dominus alapa cesus dixit (Jn. xviii, 23): *Quid me caedis?...* Secundo, propter bonum multitudinis, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas.

NOTANDUM: Audaciam conviciantis contumeliose debet aliquis moderate reprimere, scilicet propter officium charitatis, non propter cupiditatem privati honoris. Unde dicitur Prov. xxvi, 4: *Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam, ne ei similis efficiaris.*

Art. IV. – *Utrum contumèlia oriatur ex ira.*

RESP. AFF. – *Scil.:* maxime ex ira oritur.

R. EST: quia nulla vindicta est irato magis in promptu quam inferre contumeliam alteri; et sic contumelia magnam habet propinquitatem ad finem irae, qui est vindicta.

NOTANDUM: Contumelia non oritur directe ex superbia; disponit tamen superbia ad contumeliam, inquantum illi qui se superiores aestimant, facilius alios contemnunt, et injurias eis irrogant; facilius enim irascuntur, utpote reputantes indignum quidquid contra eorum voluntatem agitur (Ad 1m).

QUAESTIO LXXIII

De detractione

Postea considerandum est de detractione; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum detractio convenienter definiatur, quod est denigratio alienae famae per verba.*

RESP. AFF. – *Scil.:* per verba occulta.

R. EST: quia in hoc differt detractio a contumelia: uno modo quantum ad modum proponendi verba, quia scilicet contumeliosus manifeste contra aliquem loquitur, detractor autem occulte; alio modo quantum ad finem intentum, sive quantum ad nocumentum illatum, quia scilicet contumeliosus derogat honori, detractor famae. – (Unde detractio definitur: Injusta denigratio famae alienae per occulta verba).

NOTANDA: 1. Verba detractionis dicuntur occulta, non simpliciter, sed per comparationem ad eum de quo dicuntur, quia eo absente et ignorante dicuntur. Sed contumeliosus in faciem contra hominem loquitur (Ad 2m).

2. Aliquis dicitur detrahere alteri, non quia diminuit de veritate, sed quia diminuit famam ejus. Quod quidem fit quandoque directe, quandoque indirecte: directe quidem quadrupliciter: uno modo, quando falsum imponit alteri; secundo quando peccatum adauget suis verbis; tertio, quando occultum revelat; quarto, quando id quod est bonum dicit mala intentione factum. Indirecte autem, vel negando bonum alterius, vel malitiose reticendo, vel diminuendo (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum detractio sit peccatum mortale.*

RESP. AFF. – R. EST: quia auferre alicui famam valde grave est, quia inter res temporales videtur fama esse pretiosior, per cujus defectum impeditur homo a multis bene agendis. Propter quod di-

http://www.obrascatolicas.com

citur Eccli. xli, 15: *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi quam mille thesauri magni et pretiosi.* Et ideo detractio, per se loquendo, est peccatum mortale.

NOTANDA: 1. Si verba, per quae fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum necessarium, debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, nec potest dici detractio. (Circumstantiae autem debitae hae sunt: primo, ut non plus nec pluribus reveletur quam sit necesse ad evitandum malum, vel bonum consequendum; secundo, ut probabile sit quod revelatio habitura sit bonum effectum; tertio, ut fiat ex recta intentione; quarto, ut bonum consequendum, vel malum avertendum sit alicujus momenti).

2. Si aliquis proferat ex animi levitate, vel propter causam aliquam non necessariam, non est peccatum mortale, nisi forte verbum quod dicitur sit adeo grave, quod notabiliter famam alicujus laedat, et praecipue in his quae pertinent ad honestatem vitae: quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis. Et in hoc casu tenetur aliquis ad restitutionem famae (In corp. art.).

Art. III. – *Utrum detractio sit gravior omnibus peccatis quae in proximum committuntur.*

RESP. NEG. – *Scil.:* per se loquendo, detractio secundum suum genus est majus peccatum quam furtum; minus tamen quam homicidium vel adulterium.

R. EST: quia majus nocumentum homini infertur per sublationem boni corporis, quam per sublationem bonorum externorum. Unde inter caetera peccata quae committuntur in proximum, homicidium gravius est, per quod tollitur vita proximi jam actu existens; consequenter autem adulterium, quod est contra debitum ordinem generationis humanae, per quam est introitus ad vitam. Inter exteriora bona autem fama praeeminet divitiis, eo quod propinquior est spiritua-

libus bonis; unde dicitur Prov. xxii, 1: *Melius est nomen bonum quam divitiae multae.* – Per accidens autem gravitas peccati attenditur ex parte peccantis, qui gravius peccat, si ex deliberatione peccet quam si peccet ex infirmitate, vel incautela.

NOTANDUM: Ira, quae in manifesto vindictam quaerit, parit contumeliam. Sed detractio, quae est in occulto, magis est filia invidiae quam irae. Invidiae autem est gloriam proximi minuere (Ad 3m).

Art. IV. – *Utrum audiens qui tolerat detrahentem graviter peccet.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Ille qui aliquem ad detrahendum inducit, vel si placeat ei detractio propter odium ejus cui detrahitur, non minus peccat, quam detrahens, et quandoque magis.

R. EST: quia, ut Apostolus dicit (Rom. I, 32): *digni sunt morte, non solum qui peccata faciunt, sed etiam qui facientibus peccata consentiunt.*

NOTANDA: 1. Si aliquis ex timore, vel negligentia, vel etiam verecundia quadam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multo minus quam detrahens, et plerumque venialiter. Quandoque tamen etiam hoc potest esse peccatum mortale, vel propter hoc quod alicui ex officio incumbit detrahentem corrigere; vel propter aliquod periculum consequens; vel propter radicem, qua timor humanus quandoque potest esse peccatum mortale (In fine art.).

2. Non semper aliquis debet resistere detractori, arguendo eum de falsitate, et maxime si sciat verum esse quod dicitur; sed debet eum verbis redarguere de hoc quod peccat fratri detrahendo, vel saltem ostendere quod ei detractio displiceat per tristitiam faciei (vel tacendo, recedendo, et sermonem ad alia divertendo): quia, ut dicitur Prov. xxv, 23, *ventus Aquilo dissipat pluvias, et facies tristis linguam detrahentem.* (Ad 2m).

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO LXXIV

De susurratione

Deinde considerandum est de susurratione; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum susurratio sit peccatum distinctum a detractione.*

RESP. AFF. – *Scil.:* susurratio et detractio conveniunt quidem in materia et in modo loquendi, differunt tamen in fine.

R. EST: quia susurro et detractor uterque malum de proxmio occulte dicit; sed detractor intendit denigrare famam; susurro autem intendit amicitiam separare, secundum illud Prov xxvi, 20: *Susurrone subtracto, jurgia conquiescunt.* Et iterum (Eccli. xxviii, 11): *Vir peccator conturbabit amicos, et in medio pacem habentium immittet inimicitiam.*

NOTANDUM: Bilinguis proprie dicitur susurro. Cum enim amicitia sit inter duos, nititur susurro ex utraque parte amicitiam rumpere; et ideo duabus linguis utitur ad duos, uni dicens malum de alio, propter quod dicitur Eccli. xxviii, 15: *Susurro et bilinguis maledictus*, et subditur: *multos enim turbavit pacem habentes* (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum detractio sit gravius peccatum quam susurratio.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Susurratio est majus peccatum quam detractio, et etiam quam contumelia.

R. EST: quia peccatum in proximum tanto est gravius, quanto per ipsum majus nocumentum proximo infertur. Amicitiam autem quam destruere intendit susurro melior est quam honor, et amari quam honorari. Inter caetera enim exteriora bona praeeminet amicus, quia « sine amicis

nullus vivere potest », ut patet per Philosophum (Ethic. lib. viii, cap. 1). Unde dicitur Eccli. vi, 15: *Amico fideli nulla est comparatio.*

QUAESTIO LXXV

De derisione

Deinde considerandum est de derisione; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum derisio sit speciale peccatum ab aliis praemissis distinctum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia finis derisionis est distinctus ab aliis. Nam, sicut aliquis conviciando intendit conviciati honorem deprimere, et detrahendo minuere famam, et susurrando tollere amicitiam; ita etiam irridendo aliquis intendit quod ille qui irridetur, erubescat.

NOTANDA: 1. Subsannatio et irrisio conveniunt in fine, sed differunt in modo: quia irrisio fit ore, id est, verbo et cachinnis; subsannatio autem naso rugato, ut dicit Glossa super illud Psal. ii, 4: *Qui habitat in coelis, irridebit eos.* Talis autem differentia non diversificat speciem. (Ad 1m).

2. Specialem rationem habet derisio etiam ex hoc quod conscientiam alicujus inquietat, confundendo ipsum. Magnum autem bonum est quies et securitas conscientiae, quam derisor perturbat (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum derisio possit esse peccatum mortale.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Derisio in parvis veniale peccatum est; in magnis autem mortale est, et eo gravius quo major reverentia debetur personae quae illuditur.

R. EST: quia derisio de parvo malo seu defectu potest pro ludo accipi, quamvis habeat aliquem contemptum; si autem malum quod deridetur

http://www.obrascatolicas.com

sit magnum, tunc non pro ludo, sed seriose accipitur, et sic contemptus gravis, imo gravior quam contumelia, quia contumeliosus videtur accipere malum alterius seriose, illusor autem in ludum.

QUAESTIO LXXVI

De maledictione

Postea considerandum est de maledictione; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum liceat maledicere aliquem.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non per se loquendo, sed per accidens maledicere aliquem licitum est.

R. quia in maledictione per accidens dicta, principalis intentio dicentis non fertur ad malum, sed ad bonum: sive sub ratione justitiae, sicut quando Deus et Ecclesia maledicunt; sive sub ratione utilis, puta cum aliquis optat aliquem peccatorem pati aliquam aegritudinem ut melior efficiatur. – Per se loquendo autem maledicere, est malum alterius imperare vel optare intendens; et sic maledicere utroque modo, scilicet quantum malum est, quasi ipsum malum imperativo et optativo, illicitum est.

NOTANDUM: Maledicere, quod est malum de alio dicere, modo indicativo considerato, ad detractionem pertinet (In corp. art.).

Art. II. – *Utrum liceat creaturam irrationalem maledicere.*

RESP. AFF. – *Scil.:* *a*) maledicere rebus irrationabilibus inquantum sunt creaturae Dei est omnino illicitum; *b*) maledicere eis secundum se consideratis est etiam illicitum; *c*) maledicere eis inquantum relationem habent ad homines licitum est.

R. PRIMI EST: quia talis maledictio redundat in Deum, et ideo est blasphemia.

R. SECUNDI EST: quia talis maledictio otiosa est et vana.

R. TERTII EST: quia talis maledictio redundat in hominem. Et hoc triplici modo fieri potest: scilicet *a*) inquantum humanae necessitati ex creaturis irrationabilibus subvenitur; et hoc modo Dominus homini dixit: *Maledicta terra in opere tuo* (Gen. iii, 17), ut scilicet per ejus sterilitatem homo puniretur; – *b*) per modum significationis; et sic Dominus maledixit ficulneam in significationem Judaeae; – *c*) per modum continentis, scilicet temporis et loci; et sic Job maledixit diei nativitatis suae, propter culpam originalem, quam nascendo contraxit, et propter sequentes poenalitates; et propter hoc etiam potest intelligi David maledixisse montibus Gelboe, ut legitur II. Reg. c. i, scilicet propter caedem populi quae in eis contigerat.

Art. III. – *Utrum maledicere sit peccatum mortale.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Maledictio per quam pronuntiatur malum contra aliquem vel imperando, vel optando peccatum mortale est ex genere suo.

R. EST: quia velle vel imperio movere ad malum alterius, secundum se repugnat charitati.

NOTANDUM: Verbum maledictionis prolatum contingit esse peccatum veniale vel propter parvitatem mali quod quis alteri meledicendo imprecatur, vel etiam propter affectum ejus qui profert meledictionis verba, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex surreptione aliqua talia verba profert; quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur (In fine art.).

http://www.obrascatolicas.com

Art. IV. – *Utrum maledicere sit gravius peccatum quam detractio.*

Resp. Neg. – *Scil.:* secundum se et caeteris paribus detrahere gravius peccatum est quam maledicere.

Rrima R. est: quia detractio, sicut etiam contumelia, susurratio et derisio, malum culpae dicunt; maledictio autem malum poenae.

Secunda R. est: quia vitia supra dicta inferunt proximo nocumentum; maledictio autem, prout nunc sumitur, tantum desiderat nocumentum proximo.

Maledictio vero quae fit per modum imperii, cum habeat rationem causae, potest esse detractione gravior, si majus nocumentum inferat quam sit denigratio famae; vel levior, si minus.

QUAESTIO LXXVII

De fraudulentia, quae committitur in emptionibus et venditionibus

Deinde considerandum est de peccatis quae sunt circa voluntarias commutationes: et primo de fraudulentia, quae committitur in emptionibus et venditionibus; secundo de usura, quae fit in mutuis. Circa alias enim commutationes voluntarias non invenitur aliqua species peccati, quae distinguatur a rapina, vel furto. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum licite aliquis possit vendere rem plus quam valeat.*

Resp. Neg. – *Scil.:* *a*) fraudem adhibere ad hoc quod alquid plus justo pretio vendatur, omnino peccatum est; *b*) carius vendere vel vilius emere rem quam valeat, est secundum se injustum et illicitum; *c*) secundum quod per accidens emptio

et venditio cadit in utilitatem unius et detrimentum alterius, licite poterit aliquid vendi plus quam valeat secundum se; *d*) si vero aliquis multum juvetur ex re alterius quam accepit, ille vero qui vendit, non damnificetur carendo re illa, non debet eam supervendere.

R. primi est: quia semper peccatum est proximum decipere in damnum ipsius.

R. secundi est: quia si vel pretium excedat quantitatem valoris rei, vel e converso res excedat pretium, tolletur justitiae aequalitas.

R. tertii est: quia in tali casu justum pretium erit ut non solum respiciatur ad rem quae venditur, sed ad damnum quod venditor ex venditione incurrit.

R. quarti est: quia utilitas quae alteri accrescit, non est ex vendente, sed ex conditione mentis. Nullus autem debet vendere alteri quod non est suum: licet possit ei vendere damnum quod patitur. Ille tamen qui ex accepta multum juvatur, potest propria sponte aliquid vendenti supererogare; quod pertinet ad ejus honestatem.

Notandum: Justum pretium rerum non est punctualiter determinatum, sed magis in quadam aestimatione consistit; ita quod modica additio vel minutio non videtur tollere aequalitatem justitiae (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum venditio reddatur illicita propter defectum rei venditae.*

Resp. Aff. – *Scil.:* sive si defectus rei sit secundum suam speciem, sicut quando una res pro alia venditur; sive si defectus sit secundum quantitatem; sive si sit secundum qualitatem.

R. est: quia in istis casibus, si venditor scienter fecerit, fraudem committit, et ad restitutionem tenetur. – Si autem venditor hoc ignoranter

http://www.obrascatolicas.com

fecerit, non peccat; sed tenetur, cum ad ejus notitiam pervenerit, damnum recompensare emptori; (nisi venditor emptori declaraverit se nolle vitii periculum sustinere; tunc enim emptor rem suo periculo emit).

Art. III. – *Utrum venditor teneatur dicere vitium rei venditae.*

Resp. Aff. – *Scil.: a)* si vitium rei est occultum, et occasionem praebere possit damni et periculi emptori, damni quidem quia res vitiosa minori pretio vendi, periculi autem si res propter vitium ab usu impeditur, tunc tenetur venditor vitium rei dicere; – *b)* si vero vitium sit manifestum, vel cum usus rei etsi non competat venditori, potest tamen esse conveniens aliis, et si ipse propter hujusmodi vitium subtrahat quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum vitium rei.

R. primi est: quia dare alicui occasionem damni et periculi semper illicitum est. Unde si hujusmodi vitia sint occulta, et venditor non detegat, erit illicita et dolosa venditio; et tenetur venditor ad damni recompensationem.

R. secundi est: quia forte propter hujusmodi vitium emptor vellet plus subtrahi de pretio quam esset subtrahendum; nec est necessarium quod homo alteri semper det auxilium vel consilium pertinens ad ejus qualemcumque promotionem.

Art. IV. – *Utrum liceat negotiando aliquid carius vendere quam emere.*

Resp. Aff. – *Scil.: a)* aliquid carius vendere quam emere negotiando, propter res necessarias vitae consequendas, licitum est et laudabile; *b)* negotiari autem propter lucrum, illicitum est, nisi ad aliquem finem modestum sit ordinatum.

R. primi est: quia talis commutatio necessitati naturali deservit, et improprie negotiatio dicitur.

R. secundi est: quia sic negotiari, quantum de se est, deservit cupiditati lucri, quae terminum nescit, sed in infinitum tendit. – Lucrum tamen, quod est negotiationis finis, etsi in sui ratione non importet aliquid honestum vel necessarium, nihil tamen importat in sui ratione vitiosum vel virtuti contrarium; unde nihil prohibet, lucrum ordinari ad aliquem finem necessarium vel etiam honestum; et sic negotiatio licita redditur (non autem fit ratione cupiditatis); sicut cum aliquis lucrum moderatum, quod negotiando quaerit, ordinat ad domus suae sustentationem.

Notandum: Negotiari proprie dicitur quando aliquis emit ut carius vendat. Illa autem commutatio naturalis et ad vitae necessitates necessaria, non proprie dicitur negotiatio, quia proprie non ad negotiatores pertinet sed ad oeconomicos vel politicos, qui curam societatis habent (In corp. art. et ad 2m).

QUAESTIO LXXVIII

De peccato usurae, quod committitur in mutuis

Deinde considerandum est de peccato usurae, quod committitur in mutuis; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum accipere usuram pro pecunia mutuata sit peccatum.*

Resp. Aff. – *Scil.:* accipere usuram, i. e., pretium usus, pro pecunia mutuata est secundum se injustum.*

---

* Sanctus Doctor considerat usuram hic secundum se, et ut talis semper prohibita remanet, ut patet ex declarationibus Ecclesiae.

http://www.obrascatolicas.com

R. EST: quia pecunia computatur inter illas res in quibus per mutuum transfertur dominium, eo quod usus istarum rerum est consumptio earum. Unde quaerere pretium pro usu talium rerum, est eamdem rem bis vendere, vel vendere quod non est. Sicut ille qui pecuniam quaerit et pro vino, quem vendit, et pro eo quod vinum ab emptore bibitur. Pecunia enim, ut Philosophus dicit (Ethic. lib. v, c. 5; et Polit. lib. i, c. 5 et 6), principaliter est inventa ad commutationes faciendas; et ita proprius et principalis pecuniae usus est ipsius consumptio, sive distractio, secundum quod in commutationes expenditur. – Unde Philosphus (Polit. lib. i. cap. 7), naturali ratione ductus dicit, quod « *usuraria acquisitio pecuniarum est maxime praeter naturam* » (Ad 3m).

NOTANDUM: Lex humana concessit usuras, non quasi existimans eas esse secundum justitiam, sed ne impedirentur utilitates multorum (Ad 3m).*

Art. II. – *Utrum liceat pro pecunia mutuata aliquam aliam commoditatem expetere.*

RESP. NEG. – *Scil.:* commoditatem, quae pecunia mensurari potest, non licet aliquem pro pecunia mutuata expetere; potest tamen compensationem exigere benevolentiae et amoris vel aliquid hujusmodi, quod pecunia non mensuratur.

---

* Ex consensu omnium theologorum sunt rationes quibus mutuum pecuniae reddi potest licitum; v. g. lucrum cessans, damnum emergens, periculum sortis, etc. – Quod videtur auctoritate Codicis Juris Canonici comprabatum. Dicit enim Codex (can. 1543): Si res fungibilis ita alicui detur ut ejus fiat et postea tantundem in eodem genere restituatur, nihil lucri, ratione ipsius contractus. percipi potest; sed in praestatione rei fungibilis non est per se illicitum de lucro legali pacisci, nisi constet ipsum esse immoderatum, etc.

R. EST: quia omne illud pro pecunia habetur cujus pretium potest pecunia mensurari. Pecuniam autem pro pecunia mutuata exigere, illicitum est (Art. praec.).

NOTANDA: 1. Ille qui mutuum dat, potest absque peccato in pactum deducere cum eo qui mutuum accipit, recompensationem damni, per quod subtrahitur sibi aliquod quod debet habere; hoc enim non est vendere usum pecuniae, sed damnum vitare. Recompensationem vero damni, quod consideratur in hoc quod de pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere, quia non debet vendere id quod nondum habet, et potest impediri multipliciter ab habendo (Ad 1m).

2. Munus *ab obsequio* vel *a lingua*, quasi ex obligatione pacti taciti vel expressi, pro mutuata pecunia exigere vel expectare, tanquam usura existimatur; hoc autem exigere vel expectare non quasi ex obligatione rei, sed ex benevolentia, quae sub aestimatione pecuniae non cadit, licitum est (Ad 3m).*

3. Carius vendere quam sit justum pretium, eo quod emptor non statim solvit, est usuram committere. Hujusmodi enim expectatio pretii solvendi habet rationem mutui. Similiter dicendum est de emptore, qui vilius vult emere quam sit justum pretium, eo quod pecuniam ante solvit quam possit ei res tradi; quia etiam ista anticipatio solutionis pecuniae habet mutui rationem.**

---

* Munus *ab obsequio* est servitium aliquod temporale; munus *a lingua* est alloqui principem vel quemvis alium in favorem alterius; munus *a manu* est tum pecunia, tum aliud quodvis donum pecunia aestimabile.

** S. Alphonsus, de Lugo, Lessius, Toletus, Sanchez, et alii existimant unicuique licitum esse suas merces carius vendere ob expectatam solutionem, dummodo rei valorem haec differentia non excedat. – Usura tamen ut talis semper illicita est et his verbis eam Concilium Viennense damnavit: « Si quis in illum errorem inciderit, ut pertinaciter affirmare praesumat, exercere usuras non esse peccatum; decernimus eum velut haereticum esse puniendum ».

http://www.obrascatolicas.com

Art. III. – *Utrum quidquid de pecunia usuraria quis lucratus fuerit, reddere teneatur.*

RESP. NEG. – *Scil.: a)* si talia fuerint per usuram extorta quorum usus est ipsa eorum consumptio, non tenetur homo ad restituendum, nisi id quod accepit; *b)* si vero talia sunt quorum usus non est eorum consumptio, tenetur homo ad restituendum non solum rem ipsam, sed etiam fructus inde perceptos.

R. PRIMI EST: quia res quorum usus est ipsa earum rerum consumptio, non habent usumfructum secundum jura; id enim quod de tali re est acquisitum, non est fructus hujusmodi rei, sed humanae industriae. Et ideo non tenetur ad restitutionem, nisi forte per detentionem talis rei alter sit damnificatus *, amittendo aliquid de bonis suis; quia tunc tenetur ad recompensationem nocumenti.

R. SECUNDI EST: quia tales fructus sunt rerum quarum alius est dominus, et ideo ei debentur, sicut in locatione domorum vel agrorum, et similium.

Art. IV. – *Utrum liceat pecuniam accipere mutuo sub usura.*

RESP. AFF. – R. EST: quia quamvis nullo modo liceat hominem ad peccandum inducere; tamen uti peccato alterius ad bonum, licitum est; quia et Deus utitur omnibus peccatis ad aliquod bonum. Unde, in proposito, nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum sub usuris; licet tamen ab eo qui hoc paratus est facere, et usuras exercet, mutuum accipere sub usuris, propter aliquod

* En *lucrum cessans* vel *damnum emergens*.

bonum quod est subventio suae necessitatis vel alterius.

NOTANDUM: Ille qui accipit pecuniam mutuo sub usuris, non dat occassionem usurario usuras accipiendi, sed mutuandi. Usuras autem accipit ex malitia sua. (Ad 2m).

QUAESTIO LXXIX

De partibus integralibus justitiae, quae sunt facere bonum et declinare a malo

Deinde considerandum est de partibus quasi integralibus justitiae; quae sunt bonum facere, et a malo declinare; et de vitiis oppositis. Circa quod quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum declinare a malo et facere bonum, sint partes justitiae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* facere bonum et declinare a malo, sub speciali ratione boni et mali, sunt partes integrales justitiae generalis et specialis.

R. EST: quia utrumque requiritur ad perfectum actum justitiae. Justitia enim, secundum quod est virtus specialis, respicit bonum sub ratione debiti ad proximum; et secundum hoc ad justitiam specialem pertinet facere bonum sub ratione debiti in comparatione ad proximum, et vitare malum oppositum, scilicet quod est nocivum proximo. Ad justitiam vero generalem pertinet facere bonum debitum in ordine ad communitatem et ad Deum, et vitare malum oppositum.

Unde facere bonum et declinare a malo sunt partes integrales utriusque justitiae.

NOTANDA: 1. Si loquamur de bono et malo in communi, facere bonum et vitare malum pertinent ad omnem virtutem; et secundum hoc non possunt poni partes justitiae proprie dictae (In princ. art.).

2. Declinare a malo, secundum quod ponitur pars justitiae, non importat negationem puram,

http://www.obrascatolicas.com

quod est non facere malum; hoc enim non meretur palmam, sed solum vitat poenam. Importat autem motum voluntatis repudiantis malum, ut ipsum nomen declinationis ostendit; et hoc est meritorium, praecipue quando aliquis impugnatur, ut malum faciat, et resistit (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum transgressio sit speciale peccatum.*

RESP. AFF. – PRIMA R. EST: quia ad rationem propriam transgressionis pertinet attendere contemptum praecepti; sicut ad propriam rationem justitiae legalis pertinet attendere debitum praecepti.

SECUNDA R. EST: quia trangressio proprie dicta contrariatur praecepto negativo; sicut omissio praecepto affirmativo.

Art. III. – *Utrum omissio sit speciale peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* omissio boni debiti.

R. EST: quia talis omissio opponitur speciali parti justitiae, quae est *facere bonum.* – Trangressio opponitur aliae parti justitiae, scil. declinare a malo.

NOTANDUM: Omissio est peccatum actuale, non quia habet aliquem actum sibi essentialem, sed secundum quod negatio actus reducitur ad genus actus, et secundum hoc non agere accipitur ut agere quoddam (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum peccatum omissionis sit gravius quam peccatum transgressionis.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Simpliciter et absolute loquendo, transgressio est gravius peccatum quam omissio, licet aliqua omissio possit esse gravior aliqua transgressione.

R. EST: quia magis distat contrarium a suo contrario, quam simplex ejus negatio. Transgressio autem contrariatur actui virtutis; omissio autem importat negationem ipsius; puta peccatum omissionis est, si quis debitam reverentiam parentibus non exhibeat; peccatum autem transgressionis, si contumeliam vel quamcumque injuriam eis inferat.

NOTANDA: 1. Cum omissio tum transgressio opponitur ei quod est bonum facere; sed primum contradictorie, secundum contrarie, quod majorem distantiam importat; et ideo transgressio est gravius peccatum (Ad 2m).

2. Etiam omissioni non solum debetur poena damni, sed etiam poena sensus, secundum illud Matth. vii, 19: *Omnis arbor quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur;* et hoc propter radicem ex qua procedit, licet non habeat ex necessitate actualem conversionem ad aliquod bonum commutabile, sicut habet transgressio (Ad 4m).

QUAESTIO LXXX

De partibus potentialibus justitiae

Deinde considerandum est de partibus potentialibus justitiae, id est, de virtutibus ei annexis; et circa hoc duo sunt consideranda: primo quidem quae virtutes justitiae annectantur; secundo considerandum est de singulis virtutibus justitiae annexis.

Art. Unicus – *Utrum convenienter assignentur virtutes justitiae annexae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* sequentes virtutes: *a*) ratione defectus justitiae a ratione aequalis: Religio, pietas et observantia; *b*) ratione defectus justitiae a ratione debiti: Veritas, gratia, vindicatio, liberalitas et amicitia.

R. EST: quia virtutes annexae illae sunt quae alicui virtuti (cardinali) annectuntur non solum propter convenientiam cum ipsa, sed etiam ut, quantum possibile est, ad deficientiam ipsius suppleant. Justitia autem, cujus est unicuique

Digitized by Arquivo Histórico Jesuítico

http://www.obrascatolicas.com

reddere quod suum est, deficere potest dupliciter: scil. a ratione aequalis, et a ratione debiti. A ratione aequalis: quantum ad Deum, ad parentes et ad virtutem. Quidquid enim Deo redditur, vel parentibus, et virtuti, est secundum debitum justitiae, sed nunquam potest esse aequale sicut oportet. Et sic convenienter assignantur priores tres virtutes quasi justitiae annexae, scilicet Religio erga Deum, pietas erga parentes et observantia erga homines virtuosos, ut Tullius dicit (Ethic. lib. iv, cap. 3): « homines aliqua dignitate antecedentes quodam cultu et honore dignantur ». – Debitum autem justitiae est duplex: scil. legale, quod est secundum legem; et morale, quod est quod aliquis debet ex honestate virtutis. Debitum legale attendit justitia, quae est principalis virtus. Debitum morale attendi potest cum ex parte debentis, tum ex parte ejus cui debetur. Ad primum requiritur ut talis se exhibeat homo in verbis et in factis qualis ipse est; et ad hoc adjungitur justitiae *Veritas*. Ex parte ejus cui debetur adjungitur *gratia* in bonis, et *vindicta* in malis, in his scilicet quae sunt necessaria secundum debitum; in his vero quae sunt ad majorem honestatem, adjungitur *liberalitas*, et *affabilitas* seu *amicitia*, aut alia hujusmodi.

NOTANDUM: Epikeja non adjungitur justitiae particulari, sed legali; et videtur esse idem cum ea quae dicta est eugnomosyne (Ad 5m).

QUAESTIO LXXXI

De religione secundum se

Deinde considerandum est de singulis partibus praedictarum virtutum quantum ad praesentem intentionem pertinet: et primo considerandum est de religione; secundo de pietate; tertio de observantia; quarto de gratia; quinto de vindicta; sexto

de veritate; septimo de amicitia; octavo de liberalitate; nono de epikeja. De aliis autem hic enumeratis supra dictum est partim in tractatu de charitate, scilicet de concordia et aliis hujusmodi; et partim in hoc tractatu de justitia, sicut de bona commutatione et innocentia. De legislativa autem in tractatu de prudentia. – Circa religionem vero tria consideranda occurrunt: primo quidem de ipsa religione secundum se; secundo de actibus ejus; tertio de vitiis oppositis. Circa primum quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum religio ordinet hominem solum ad Deum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia religio sive dicatur a frequenti relectione (sive meditatione), sive ex iterata electione ejus quod negligenter amissum est, sive dicatur a religatione, religio proprie importat ordinem ad Deum. Ipse enim est cui principaliter alligari debemus tanquam indeficienti principio.

NOTANDA: 1. Religio habet duplices actus: quosdam quidem proprios et immediatos, quos elicit, per quod homo ordinatur ad solum Deum, sicut sacrificare, adorare et alia hujusmodi: alios autem actus habet, quod producit mediantibus virtutibus quibus imperat, ordinans eos ad divinam reverentiam. Et secundum hoc actus religionis per modum imperii ponitur esse, *visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum;* quod est actus elicitus a misericordia; *immaculatum autem se custodire ab hoc saeculo*, imperative quidem est religionis, elicitive autem temperantiae, vel alicujus hujusmodi virtutis (Ad 1m).

2. *Latria* dicitur servitus illa Dei specialis secundum singularem rationem, quia scilicet Ipse omnia fecit, et quia summum in omnibus rebus obtinet principatum (Ad 3m). – Honor autem specialis qui Deo debetur tanquam primo omnium principio, per quod ratio cultus specialis ei debetur, nomine graeco *Eusebia* (cultus legitimus), vel *Theosebia* (vel theoseteia: cultus divinus) exprimitur (Ad 5m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. II. – *Utrum religio sit virtus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia omnis actus humanus bonus pertinet ad virtutem; virtus enim est quae facit bonum habentem et ejus opus bonum reddit. Reddere autem Deo honorem, quod ad religionem pertinet, bonum est; est enim secundum ordinem justitiae. Religio ergo est virtus.

NOTANDA: 1. Religio differt a dono timoris Dei. Nam revereri Deum est actus doni timoris. Ad religionem autem pertinet facere aliqua propter divinam reverentiam. Unde non sequitur quod religio sit idem quod donum timoris, sed quod ordinetur ad ipsum sicut ad aliquid principalius; sunt enim dona principaliora virtutibus moralibus, ut supra habitum est (quaes. ix, art., 1 ad 3m). – (Ad 1m).

2. De dictamine rationis naturalis est quod homo aliqua faciat ad reverentiam divinam. Sed quod haec determinate faciat, vel illa, istud non est de dictamine rationis naturalis, sed de institutione juris divini, vel humani (scil. per leges divinas, vel per leges ecclesiasticas). – (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum religio sit una virtus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia una est ratio formalis objecti religionis, scilicet exhibere reverentiam uni Deo secundum unam rationem; inquantum scilicet est primum principium creationis et gubernationis rerum.

Art. IV. – *Utrum religio sit specialis virtus ab aliis distincta.*

RESP. AFF. – R. EST: quia habet specialem rationem boni, scil. exhibere Deo debitum honorem. Honor autem Deo competit ratione suae singularis excellentiae, inquantum omnia in infinitum transcendit secundum omnimodum excessum.

NOTANDUM: Religio dicitur virtus generalis, ex hoc quod imperet omnibus aliis virtutibus, ut

supra dictum est (art. 1 hujus quaestionis, *notandum* 1). – (Ad 1m).

Art. V. – *Utrum religio sit virtus theologica.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Religio non est virtus theologica, sed moralis.

R. EST: quia objectum seu materia religionis non est ipse Deus, sicut est in virtutibus theologicis; sed sunt ea quae ad Deum ordinantur, sicut ad finem, utpote oblationes sacrificiorum et alia hujusmodi, quibus Deus colitur. – Sic fides, spes et charitas, habent actum circa Deum sicut circa proprium objectum; et ideo suo imperio causant actum religionis, quae operatur quaedam in ordine ad Deum (Ad 1m).

Art. VI. – *Utrum Religio sit praeferenda aliis virtutibus moralibus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia religio magis de propinquo accedit ad Deum quam aliae virtutes morales, inquantum operatur ea quae directe et immediate ordinantur in honorem divinum. Et ideo religio praeeminet inter alias virtutes morales.

Art. VII. – *Utrum religio habeat aliquem exteriorem actum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Religio habet quidam interiores actus quasi principales, et per se ad religionem pertinentes; exteriores vero actus, quasi secundarios, et ad interiores actus ordinatos.

R. EST: quia mens humana ad hoc quod conjungatur Deo, sensibilium manuductione indiget, secundum illud Apostoli (Rom. I, 20): *invisibilia Dei per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Et ideo in divino cultu necesse est aliquibus corporalibus uti, ut eis quasi signis quibusdam mens hominis excitetur ad spirituales actus, quibus Deo conjungitur.

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDUM: Quantum ad verba Domini (Jn. iv, 24): *Deus spiritus est, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate adorare oportet*, considerandum est quod Dominus loquitur hic quantum ad id quod est principale et per se intentum in cultu divino (Ad 1m).

Art. VIII. – *Utrum religio sit idem sanctitati.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Religio idem est sanctitati secundum essentiam; non autem secundum rationem.

R. EST: quia sanctitas dicitur per quam mens hominis, munditia et firmitate, seipsam et actus suos Deo applicat; quod etiam ad essentiam religionis pertinet. – Sic igitur, religio dicitur secundum quod exhibet Deo debitum famulatum in his quae pertinent specialiter ad cultum divinum, sicut in sacrificiis, oblationibus, et aliis hujusmodi; sanctitas autem dicitur, secundum quod homo non solum haec, sed aliarum virtutum opera refert in Deum, vel secundum quod homo se disponit per bona quaedam opera ad cultum divinum; et in hoc differt a sanctitate secundum rationem.

NOTANDUM: Sic sanctitas, ut specialis virtus, idem est secundum essentiam religioni; ut virtus autem quaedam generalis omnes virtutum actus per imperium ordinat in bonum divinum; sicut et justitia legalis dicitur generalis virtus, inquantum ordinat omnium virtutum actus in bonum commune (Ad 1m).

QUAESTIO LXXXII

De devotione

Deinde considerandum est de actibus religionis: et primo de actibus interioribus, qui secundum praedicta sunt principaliores; secundo de actibus exterioribus, qui sunt secundarii. Interiores autem actus religionis videntur esse devotio et oratio. Primo ergo de devotione agendum est, secundo de oratione. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum devotio sit specialis actus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* voluntatis.

R. EST: quia devotio, quae a devovendo dicitur, nihil aliud est quam « voluntas quaedam prompta tradendi se ad ea quae pertinent ad Dei famulatum », quod est specialis actus voluntatis.

NOTANDUM: Cum devotio sit actus voluntatis hominis offerentis seipsum Deo ad ei serviendum, qui est ultimus finis, consequens est quod devotio imponat *modum* humanis actibus, sive sint actus ipsius voluntatis circa ea quae sunt ad finem, sive etiam sint actus aliarum potentiarum, quae a voluntate moventur (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum devotio sit actus religionis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut ad religionem proprie pertinet operari ea quae ad divinum cultum, seu famulatum ordinata sunt; ita etiam ad religionem pertinet promptam voluntatem habere ad hujusmodi exequenda, quod est esse devotum: utriusque enim actus idem est objectum.

NOTANDUM: Charitas causat devotionem, inquantum ex amore aliquis redditur promptus ad serviendum amico; per devotionem autem charitas nutritur, sicut et quaelibet amicitia conservatur et augetur per amicabilium operum exercitium et meditationem (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum contemplatio seu meditatio sit devotionis causa.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ex parte nostra, seu ex causa intrinseca.

R. EST: quia omnis actus voluntatis procedit ex aliqua consideratione: bonum enim intellectum est objectum voluntatis. Devotio autem est quidam voluntatis actus, ut dictum est. Et sic medi-

http://www.obrascatolicas.com

tatio est causa devotionis, inquantum homo per meditationem concipit quod se tradat divino obsequio. – Causa autem devotionis extrinseca et principalis est Deus, qui, ut Ambrosius dicit (Lc. ix, super illud: *Et conversus increpavit*, etc.): « et quem vult religiosum facit; et si voluisset, Samaritanos ex indevotis devotos fecisset ».

NOTANDA: Ad cognitionem, et ideo ad dilectionem, divinorum, manuducimur per aliqua sensibilia nobis nota, inter quae praecipuum est humanitas Christi, secundum quod in Praefatione Nativitatis dicitur: *Ut dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilium amorem rapiamur.* (Ad 2m).

2. Duplex consideratio inducit ad devotionem: una ex parte bonitatis et beneficiorum Dei; alia ex parte hominis considerantis suos defectus, ex quibus indiget ut Deo innitatur. Prima excitat dilectionem; alia praesumptionem excludit (In corp. art.).

3. Scientia et quidquid aliud ad magnitudinem pertinet, occasio est quod homo confidat de seipso, et sic non totaliter se Deo tradat. Inde est quod hujusmodi quandoque occasionaliter devotionem impediunt: et in simplicibus et mulieribus devotio abundat, elationem comprimendo. Si tamen scientiam et quamcumque aliam perfectionem homo perfecte Deo subdat, ex hoc ipso devotio augetur (Ad 3m).

Art. IV. – *Utrum laetitia sit devotionis effectus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Devotio quae consequitur ex consideratione Dei bonitatis, primo et per se causat laetitiam, secundario et per accidens causat tristitiam: e converso, devotio, quae est ex consideratione propriorum defectuum, primo et per se causat tristitiam, per accidens vero laetitiam.

R. EST: quia ex consideratione divinae bonitatis, quae est quasi terminus voluntatis motus tradentis se Deo, per se quidem sequitur delectatio secundum illud Ps, lxxvi, 4: *Memor fui Dei, et*

delectatus sum; sed per accidens haec consideratio tristitiam quamdam causat in his qui nondum plene Deo fruuntur, secundum illud Psal. xli, 3: *Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum;* et postea sequitur: *Fuerunt mihi lacrymae meae panes*, etc. – E contra, ex consideratione propriorum defectuum, quae est tanquam terminus a quo, per se tristitia causatur, per accidens autem laetitia, propter spem divinae subventionis.

QUAESTIO LXXXIII

De oratione

Deinde considerandum est de oratione; et circa hoc quaeruntur decem et septem:

Art. I. – *Utrum oratio sit actus appetitivae virtutis.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Oratio, de qua nunc loquimur, prout significat quamdam deprecationem vel petitionem, non est actus voluntatis, sed rationis practicae.

R. EST: quia petere sive deprecari, sicut etiam imperare, ordinationem quamdam important, prout scilicet homo disponit aliquid per aliud esse faciendum. Hoc autem ad rationem pertinet, cujus est ordinare.

NOTANDA: 1. Secundum Cassiodorum (super illud Psal. xxxviii: *Exaudi orationem meam*), oratio dicitur quasi *oris ratio*. Ratio autem speculativa et practica in hoc differunt, quod ratio speculativa est apprehensiva solum rerum; ratio vero practica est non solum apprehensiva, sed etiam causativa, sive per modum imperii, sive per modum petitionis seu deprecationis, i. e., orationis (In corp. art.).

2. Deus dicitur desiderium pauperum exaudire, vel quia desiderium est causa petendi, vel ad ostendendum exauditionis velocitatem, quia scilicet dum adhuc aliquid in desiderio pauperum est, Deus exaudit, ante orationem proponant (Ad 1m).

http://www.obrascatolicas.com

3. In oratione hoc praecipue petendum est ut Deo uniamur, secundum illud Ps. xxvi, 4: *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae.* (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum sit conveniens orare.*

Resp. Aff. – *Scil.:* contra illos qui dicunt: *a*) res humanas non regi providentia divina; *b*) omnia in rebus humanis ex necessitate contingi; *c*) orationibus dispositionem divinae providentiae immutari*.

R. est: quia non propter hoc oramus, ut divinam dispositionem immutemus, quod est impossibile; sed ut id impetremus quod Deus disposuit per orationes esse implendum; ut scil. « homines postulando mereantur accipere quod eis Deus omnipotens ante saecula disposuit donare », ut Gregorius dicit (Dialogorum lib. I, c. 8).

Notandum: Deus nobis multa praestat ex sua liberalitate, etiam non petita; sed quod aliqua vult praestare nobis petentibus, hoc est propter nostram utilitatem; ut scil. fiduciam quamdam accipiamus recurrendi ad Deum, et ut recognoscamus eum esse bonorum nostrorum auctorem. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum oratio sit actus religionis.*

Resp. Aff. – R. est: quia per orationem homo Deo reverentiam exhibet, inquantum scilicet ei se subjicit, et profitetur orando se eo indigere sicut auctore suorum bonorum. Unde manifestum est quod oratio est proprie religionis actus, per quam religio intellectum hominis in Deum movet (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum solus Deus debeat orari.*

Resp. Neg. – *Scil.: a*) soli Deo orationem

* Haec autem omnia improbata sunt in Parte Prima, q, xix, a. 7 et 8, et q. xxii, art. 2 et 4, et q. cxv, art. 6, et q. cxvi.

porrigimus ut ipse eam adimpleat; *b*) sanctis angelis et hominibus per modum impetrationis.

R. primi est: quia omnes orationes nostrae ordinari debent ad gratiam et gloriam consequendam, quae solus Deus dat, secundum illud Ps. lxxxiii, 12: *Gratiam et gloriam dabit Dominus.*

R. secundi est: quia sanctorum meritis et precibus apud Deum nostrae orationes effectum sortiuntur, secundum illud Apoc. viii, 4: *Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu angeli coram Deo.* Et hoc etiam patet ex praxi Ecclesiae.

Notandum: Beati ea cognoscunt in Verbo quae illis petimus voce vel corde, secundum quod eos decet cognoscere (Ad 2m). – Animae autem quae sunt in purgatorio nondum visione Verbi fruuntur, ut possint cognoscere ea quae nos cogitamus vel dicimus, et ideo eorum suffragia non imploramus orando (Ad 3m).

Art. V. – *Utrum in oratione debeamus aliquid determinate a Deo petere.*

Resp. Aff. – R. quia sunt quaedam bona quibus homo male uti non potest, quae scilicet malum eventum habere non possunt; haec autem sunt quibus beatificamur, et quibus beatitudinem meremur: quae quidem sancti orando absolute petunt, secundum illud Ps. lxxix, 4: *Ostende faciem tuam, et salvi erimus.* – Quantum autem ad alia Spiritus Sanctus adjuvat infirmitatem nostram et inspirando nobis sancta desideria, recte postulare nos facit (Rom. viii, 26). –(Ad 1m).

Art. VI. – *Utrum homo debeat temporalia petere a Deo orando.*

Resp. Aff. – *Scil.:* non principaliter, sed sicut adminicula quaedam, quibus adjuvamur ad tendendum in beatitudinem.

http://www.obrascatolicas.com

R. EST: quia per temporalia bona vita corporalis sustentatur, et ipsa nobis organice deserviunt ad actus virtutum.

NOTANDUM: Quando mens nostra intendit temporalibus rebus, ut in eis quiescat, remanet in eis depressa; sed quando intendit eis in ordine ad beatitudinem consequendam, non ab eis deprimitur, sed magis elevatur sursum (Ad 3m).

Art. VII. – *Utrum debeamus pro aliis orare.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ratione charitatis.

R. EST: quia illud debemus orando petere quod debemus desiderare. Desiderare autem debemus bona non solum nobis, sed etiam aliis; hoc enim pertinet ad rationem dilectionis, quam proximis debemus impendere (qu. XXV et XXVI).

Art. VIII. – *Utrum debeamus pro inimicis orare.*

RESP. AFF. – *Scil.:* eo modo quo debemus et eos diligere.

R. EST: quia orare pro aliis charitatis est (art. praec.). – Unde necessitatis est ut in communibus nostris orationibus, quas pro aliis facimus, inimicos non excludamus. Quod autem pro eis specialiter oremus, perfectionis est, non necessitatis, nisi in aliquo casu speciali, scil. si inimicus sit in articulo necessitatis, aut si veniam petat.

NOTANDUM: Circa imprecationes quae in sacra Scriptura contra inimicos ponuntur, dicendum est quod hae intelligi possunt quadrupliciter: primo, secundum quod prophetae solent «in figura imprecantis futura praedicere»; secundo, prout quaedam temporalia mala peccatoribus quandoque a Deo in correctionem mittuntur; tertio, quia intelliguntur petere non contra ipsos homines, sed contra regnum peccati; quarto, conformando voluntatem suam divinae justitiae, circa damnationem perseverantium in peccato (Ad 1m).

Art. IX. – *Utrum convenienter septem petitiones orationis dominicae assignentur.*

RESP. AFF. – *Scil.:* oratio dominica perfectissima est.

R. EST: quia in oratione dominica non solum petuntur omnia quae recte desiderare possumus, sed etiam eo ordine quo desideranda sunt; ut sic haec oratio non solum instruat postulare, sed etiam sit informativa totius nostri affectus. – Sic, in prima petitione: *Sanctificetur nomen tuum,* volumus gloriam Dei, quae est finis noster ultimus ex parte Dei. In secunda: *Adveniat regnum tuum,* petimus ut in ipsum finem perveniamus. Circa ea autem quae sunt ad finem, primo petimus quod principaliter et per se ad beatitudinem ducit: *Fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra;* secundo, quod instrumentaliter nos adjuvat ad merendum: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie:* sive hoc intelligatur de pane sacramentali, cujus quotidianus usus proficit homini, in quo intelliguntur etiam omnia alia sacramenta; sive etiam intelligatur de pane corporali, ut per panem intelligatur omnis sufficientia victus. Deinde petimus alia quibus per accidens in beatitudinem ordinamur, scil. per remotionem prohibentis, secundum tria; *a*) ut *dimittantur nobis debita nostra; b*) ut a tentatione non vincamur: *Et ne nos inducas in tentationem; c*) ut liberemur a malo, scil. a poenalitate praesentis vitae, ut quae impedit sufficientiam vitae: *Libera nos a malo.*

NOTANDUM: Oratio non porrigitur Deo ut ipsum flectamus, sed ut in nobis ipsis fiduciam excitemus postulandi; quae quidem praecipue excitatur in nobis considerando ejus charitatem ad nos, qua bonum nostrum vult; et ideo dicimus: *Pater*

http://www.obrascatolicas.com

noster: et ejus excellentiam, qua potest; et ideo dicimus: *Qui es in caelis* (ad 5m).*

Art. X. – *Utrum orare sit proprium rationalis creaturae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia orare est actus rationis, per quem aliquis superiorem deprecatur. Hoc autem proprie rationalis creaturae est, scilicet hominibus et angelis; angeli enim quandoque sub creaturis rationabilibus comprehenduntur (Ad 2m).

---

* St. Augustinus (De sermone Domini in monte. lib. ii, cap. 11), sic comparat petitiones septem donis et beatitudinibus:

PETITIONES:

I. Sanctificetur nom. tuum.
II. Adveniat regnum tuum.
III. Fiat voluntas tua.
IV. Panem nostrum quotidianum da nobis.
V. Dimitte nobis debita nostra.
VI. Et ne nos inducas in tentationem.
VII. Libera nos a malo.

DONA CORRESPONDENTIA PETITIONIBUS:

I. Timor Domini
II. Pietas
III. Scientia
IV. Fortitudo
V. Consilium
VI. Intellectus
VII. Sapientia

BEATITUDINES CORRESPONDENTES PETITIONIBUS ET DONIS:

I. Beati pauperes spiritu...
II. Beati mites...
III. Beati qui lugent...
IV. Beati qui esuriunt...
V. Beati misericordes...
VI. Beati mundo corde...
VII. Beati pacifici...

(Ad 3m).

Art. XI. – *Utrum sancti qui sunt in patria, orent pro nobis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* melius pro nobis orant cum sint in patria, quam cum in corpore sunt constituti.

R. EST: quia oratio pro aliis ex charitate provenit (art. 7 et 8 hujus quaes.). Sancti autem qui sunt in patria, sunt perfectioris charitatis, et Deo conjunctiores. Unde magis viatoribus juvari possunt orationibus. Et hoc secundum divinum ordinem est, qui ex superiorum excellentia, in inferiora refundatur.

NOTANDUM: Orationes sanctorum, qui in patria sunt, habent efficaciam impetrandi ex praecedentibus eorum meritis, et ex divina acceptatione (Ad 1m). Unde hoc petunt quod aestimant eorum orationibus implendum secundum Dei voluntatem (Ad 2m). – Quantum ad animas in purgatorio existentes, inquantum sunt in statu poenae, sunt nobis inferiores, et secundum hoc non sunt in statu orandi, sed magis ut oretur pro eis (Ad 3m).

Art. XII. – *Utrum oratio debeat esse vocalis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* cum oratio communis, sive pubblica; tum aliquando oratio singularis, seu privata.

R. PRIMI EST: quia oratio communis, quae per ministros Ecclesiae in persona totius fidelis populi Deo offertur, oportet quod innotescat toti populo, pro quo profertur; quod non posset fieri, nisi esset vocalis.

R. SECUNDI EST: *a*) quia aliquando per exteriora signa sive vocum, sive etiam aliquorum factorum movetur mens hominis secundum apprehensionem, et per consequens secundum affectionem; *b*) ut sic homo Deo serviat secundum illud totum quod ex Deo habet, id est, non solum mente, sed etiam corpore; quod praecipue com-

http://www.obrascatolicas.com

petit orationi, secundum quod est satisfactoria; *c*) propter quamdam redundantiam ab anima in corpus, ex vehementi affectione, secundum illud Ps. XV, 9: *Laetatum est cor meum, et exultavit lingua mea.*

Art. XIII. – *Utrum de necessitate orationis sit quod sit attenta.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) ad rationem meriti non ex necessitate requiritur quod attentio adsit orationi per totum; *b*) etiam ad aliquid impetrandum sufficit prima intentio; *c*) ad refectionem mentis autem de necessitate requiritur attentio, scil. actualis.

R. PRIMI EST: quia vis primae intentionis, qua aliquis ad orandum accedit, reddit totam orationem meritoriam, sicut in aliis meritoriis actibus accidit. (Haec autem intentio *virtualis* dicitur.).

R. SECUNDI EST: quia hanc primam intentionem Deus principaliter intendit.

R. TERTII EST: quia ut dicitur, I. Cor. XIV, 14, *Si orem lingua, mens mea sine fructu est.*

NOTANDA: 1. Triplex est attentio, quae orationi vocali adhiberi potest: una quidem, qua attenditur ad verba ne aliquis in eis erret (attentio *superficialis*); altera, qua attenditur ad sensum verborum (attentio *litteralis*); tertia, qua attenditur ad finem orationis, scilicet ad Deum, et ad rem pro qua oratur; quae quidem est maxime necessaria, et hanc possunt habere etiam idiotae (attentio *spiritualis*). – (In fine art.).

2. Mens humana propter infirmitatem naturae diu stare in alto non potest; pondere enim infirmitatis humanae deprimitur anima ad inferiora; et ideo contingit quod quando mens orantis ascendit in Deum per contemplationem, subito evagetur ex quadam infirmitate (Ad 2m). – Si quis vero ex proposito in oratione mente evagetur, hoc peccatum est, et impedit orationis fructum (Ad 3m).

Art. XIV. – *Utrum oratio debeat esse diuturna.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) secundum causam suam oratio debet esse continua et sine intermissione; *b*) secundum seipsam oratio non potest esse assidua, i. e. continua.

R. PRIMI EST: quia causa orationis est desiderium charitatis, quod in nobis debet esse continuum, vel actu vel virtute; omnia autem debemus in gloriam Dei facere (I. Cor. X).

R. SECUNDI EST: quia oportet aliis operibus occupari.

NOTANDA: 1. Uniuscujusque rei quantitas debet esse proportionata fini, sicut quantitas potionis sanitati. Unde et conveniens est ut oratio tantum duret, quantum est utile ad excitandum interioris desiderii fervorem. Cum vero hanc mensuram excedit, ita quod sine taedio durare non possit, non est ulterius oratio protendenda, sive oratio singularis seu privata, sive communis seu publica. (In corp. art.).

2. Notanda sunt haec verba S. Aug. (Ad Probam, c. 10): « Absit ab oratione multa locutio, sed non desit multa precatio, si fervens perseverat intentio. Nam multum loqui, est in orando rem necessariam superfluis agere verbis; multum autem precari, est ad eum quem precamur, diuturna et pia cordis excitatione pulsare. Plerumque autem hoc negotium plus gemitibus quam sermonibus agitur, plus fletu quam affatu ». (Ad 1m).

3. Aliquis continue orare dicitur his modis: *a*) propter continuationem desiderii, ut dictum est supra; *b*) cum non intermittat quin temporibus statutis oret; *c*) propter effectum in ipso orante, qui etiam post orationem remanet magis devotus; *d*) cum aliquis suis beneficiis provocat alium ut pro se oret, etiam quando ipse ab orando cessat et quiescit (Ad 4m).

Art. XV. – *Utrum oratio sit meritoria.*

RESP. AFF. – *Scil.:* inquantum procedat ex radice charitatis.

http://www.obrascatolicas.com

R. EST: quia bonum aeternum, cujus fruitionem actibus virtutum meremur, est objectum charitatis.

NOTANDA: 1. Oratio procedit a charitate mediante religione, cujus est actus oratio, concomitantibus etiam quibusdam aliis virtutibus, scilicet humilitate et fide. Fides est necessaria ex parte Dei, ut scilicet credamus ab eo nos posse obtinere quod petimus. Humilitas autem est necessaria ex parte ipsius petentis, qui suam indigentiam recognoscit. Est etiam et devotio necessaria; sed haec ad religionem pertinet, cujus est primus actus necessarius ad omnes consequentes. Efficaciam autem impetrandi habet (oratio) ex gratia Dei, quem oramus; qui etiam nos ad orationem inducit (In corp., art.).

2. Oratio, quae impetrat gratiam gratum facientem, procedit ex aliqua gratia (scil. actuali), quasi ex gratuito dono; quia ipsum *orare* est quoddam donum Dei (Ad 1m).

3. Si id quod petitur sit utile ad beatitudinem hominis, quasi pertinens ad ejus salutem, meretur illud non solum orando, sed etiam alia bona opera faciendo; et ideo indubitanter accipit quod petit, sed quando debet accipere. Quod tamen potest impediri, si in petendo non perseveret. Et ideo ponuntur quatuor conditiones, quibus concurrentibus semper aliquis impetrat quod petit: ut scil. pro se petat, necessaria ad salutem, pie, et perseveranter (Ad 2m). – Secundum hoc homo per orationem potest mereri et quidem de condigno vitam aeternam, et augmentum gratiae sanctificantis (passim ibid.).

Art. XVI. – *Utrum peccatores orando impetrent aliquid a Deo.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) Deus peccatores, inquantum tales, non audit ex misericordia, sed quandoque ad vindictam; *b*) orationem autem peccatoris audit, ex bono naturae desiderio procedentem, non quidem ex justitia, sed ex pura misericordia.

R. PRIMI EST: quia potest Deus iratus permittere peccatorem adhuc amplius ruere in peccata secundum desiderium ipsius peccatoris.

R. SECUNDI EST: quia naturam Deus diligit, culpam autem odio habet.

NOTANDUM: Quamvis oratio peccatoris non sit meritoria, potest tamen esse impetrativa, quia meritum innititur justitiae, sed impetratio innititur gratiae (Ad 2m).

Art. XVII. – *Utrum convenienter dicantur esse orationis partes, obsecrationes, orationes, postulationes et gratiarum actiones.*

RESP. AFF. – R. EST: quia tria requiruntur ad orationem communiter dictam, quarum una duas partes habet. Requiritur enim primo, ut orans accedat ad Deum: oratio enim est «ascensus intellectus seu mentis ad Deum»; et haec pars dicitur *oratio*. Secundo requiritur petitio, quae si est determinata dicitur *postulatio*, si autem indeterminata dicitur *supplicatio;* si vero solum factum narretur in oratione dicitur *insinuatio;* et haec pertinet ad aliam partem orationis. Tertio requiritur ratio impetrandi; quae ex parte Dei est ejus sanctitas, et ad hoc pertinet *obsecratio*, quae est per sacra contestatio, sicut cum dicimus: *Per nativitatem tuam, libera nos, Domine.* Ex parte autem nostra requiritur *gratiarum actio*, quia de acceptis beneficiis gratias agentes, meremur accipere potiora. Haec quatuor attendi possunt in pluribus Ecclesiae collectis. Sic, e. g., in collecta festi SS.mae Trinitatis, quod dicitur: *Omnipotens sempiterne Deus*, pertinet ad orationem ascensum in Deum; quod dicitur: *Qui dedisti famulis tuis*, etc., pertinet ad gratiarum actionem; quod dicitur: *Praesta quaesumus*, etc., pertinet ad postulationem; quod in fine ponitur: *Per Dominum nostrum*, etc., pertinet ad obsecrationem.

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO LXXXIV

De exterioribus actibus latriae

Postea considerandum est de exterioribus actibus latriae, et primo de adoratione, per quam aliquis suum corpus ad Deum venerandum exhibet; secundo de illis actibus quibus aliquid de rebus exterioribus Deo offertur; tertio de actibus quibus ea quae Dei sunt, assumuntur. Circa primum quaeruntur tria:

Art. I. – *Utrum adoratio sit actus latriae sive religionis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia adoratio ordinatur in reverentiam ejus qui adoratur. Reverentiam autem Deo exhibere est proprium religionis seu latriae.

NOTANDUM: (Triplicem distinguunt theologi adorationem: prima quae est excellentiae divinae, et dicitur *latria;* secunda quae est excellentiae creatae supernaturalis, et vocatur *dulia;* tertia quae est excellentiae creatae naturalis, et dicitur *cultus* sive civilis sive religiosus).

Art. II. – *Utrum adoratio importet actum corporalem.*

RESP. AFF. – *Scil.:* inquantum id quod latriae exterius est, referatur ad id quod est interius et principalius.

R. EST: quia cum ex duplici natura compositi sumus, intellectuali scilicet et sensibili, duplicem adorationem Deo offerimus; scilicet spiritualem, quae consistit in interiori mentis devotione; et corporalem, quae consistit in exteriori corporis humiliatione.

Art. III. – *Utrum adoratio requirat determinatum locum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non propter adorationem mentis; sed propter adorationem corporalem.

R. EST: quia mens Deum apprehendit quasi non comprehensum aliquo loco; tamen corporalia signa necesse est quod in determinato loco et situ sint.

NOTANDUM: Determinatus locus eligitur ad adorandum propter tria: primo quidem propter loci consecrationem, ex qua specialem devotionem concipiunt orantes; secundo, propter sacra mysteria et alia sanctitatis signa quae ibi continentur; tertio, propter concursum multorum adorantium, ex quo fit oratio magis exaudibilis, secundum illud Mt. xviii, 20: *Ubi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum.* (Ad 2m).

QUAESTIO LXXXV

De his quae Deo a fidelibus dantur, et primo de sacrificio

Postea considerandum est de actibus quibus aliquae res exteriores Deo offeruntur. Circa quos occurrit triplex consideratio: primo quidem de his quae Deo a fidelibus dantur; secundo de votis, quibus et aliqua promittuntur. Circa primum considerandum est de sacrificiis, oblationibus, primitiis et decimis. Circa sacrificia quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum offerre sacrificium Deo sit de lege naturae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* inquantum ad rationem sacrificii pertinet Deo aliqua sensibilia offerre in signum debitae subjectionis et honoris.

R. EST: quia sicut in rebus naturalibus naturaliter inferiora superioribus subduntur, ita etiam naturalis ratio dictat homini secundum naturalem inclinationem, ut ei quod est supra hominem, i. e. Deo, subjectionem et honorem exhibeat secundum suum modum, scil. ut sensibilibus signis utatur ad hoc exprimendum.

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDUM: Oblatio sacrificii in communi est de lege naturali; sed determinatio sacrificiorum est ex institutione humana vel divina (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum soli Deo sit sacrificium offerendum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sacrificium quod exterius offertur, interius sacrificium spirituale significat, quo anima seipsam Deo offert. Anima autem se offert Deo in sacrificium, sicut principio creationis, et sicut fini suae beatificationis, et haec soli Deo competunt (I P., q. cxviii, art. 2, et I-II, qu. ii et iii).

Art. III. – *Utrum oblatio sacrificii sit specialis actus virtutis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia oblatio sacrificii fit in specialem finem, scil. in divinam reverentiam,; unde ad determinatam virtutem pertinet, scil. ad religionem.

NOTANDUM: Quidam actus, qui in divinam reverentiam ordinantur, puta cum aliquis eleemosynam facit, vel cum aliquis proprium corpus alicui afflictioni subjicit, sacrificia dicuntur; sed proprie sacrificia dicuntur illi actus religionis virtutis qui non habent ex alio laudem, nisi quia fiunt propter reverentiam divinam (In corp. art.).

Art. IV. – *Utrum omnes teneantur ad sacrificia offerenda.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) ad sacrificium interius, quod est primum et principale, omnes tenentur. Circa sacrificium exterius, distinguendum est: *b*) quantum ad protestationem divinae subjectionis, non omnes eodem modo tenentur; *c*) quantum ad actus exteriores aliarum virtutum in divinam reverentiam, non omnes tenentur.

R. PRIMI EST: quia omnes tenentur Deo devotam mentem offerre.

R. SECUNDI EST: quia ad hoc aliter tenentur illi qui sunt sub lege nova, vel veteri; aliter illi qui non sunt sub lege. Nam illi qui sunt sub lege, tenentur ad determinata sacrificia offerenda secundum legis praecepta; illi vero qui non erant sub lege, tenebantur ad aliqua exterius facienda in honorem divinum, secundum condecentiam ad eos inter quos habitabant, non autem determinate ad haec, vel ad illa.

R. TERTII EST: quia horum actuum quidam cadunt sub praecepto, quidam vero sunt supererogationis.

QUAESTIO LXXXVI

De oblationibus et primitiis

Postea considerandum est de oblationibus et primitiis; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum homines teneantur ad oblationes ex necessitate praecepti.*

RESP. AFF. – *Scil.:* in quatuor casibus.

R. EST: quia tenetur aliquis: *a*) ex praecedenti conventione; sicut cum alicui conceditur aliquis fundus Ecclesiae, ut certis temporibus certas oblationes faciat, quod tamen habet rationem census (seu annui redditus, vel tributi); *b*) propter praecedentem deputationem, sive promissionem; sicut cum aliquis offert donationem inter vivos, vel cum relinquit in testamento Ecclesiae aliquam rem mobilem vel immobilem in posterum solvendam; *c*) propter Ecclesiae necessitatem, puta si ministri Ecclesiae non haberent unde sustentarentur; *b*) propter consuetudinem; tenentur enim fideles in aliquibus solemnitatibus ad aliquas oblationes consuetas. Tamen in his duobus ultimis casibus remanet oblatio quodammodo

http://www.obrascatolicas.com

voluntaria; scilicet quantum ad quantitatem vel speciem rei oblatae.

Art. II. – *Utrum solum sacerdotibus debeantur oblationes.*

RESP. AFF. – R. EST: quia soli sacerdotes sunt constituti sequestres et medii inter populum et Deum, sicut de Moyse legitur (Deut. V).

NOTANDUM: Expendendae sunt oblationes partim in his quae pertinent ad cultum divinum, partim in his quae pertinent ad proprium victum (sacerdotum), partim etiam in usus pauperum (In fine art.). – Oblationes autem postquam fuerint consecratae, non possunt cedere in usum laicorum; sicut vasa et vestimenta sacra (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum homo possit oblationes facere de omnibus rebus licite possessis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* quantum res sunt de se.

R. EST: quia in lege nova omnis creatura Dei reputatur munda (Tit. i); et ideo quantum est de se, de quolibet licite possesso potest oblatio fieri. – Per accidens tamen contingit quod de aliquo licite possesso oblatio fieri non potest; puta si vergat in detrimentum alterius; ut si filius aliquis offerat Deo id unde debet patrem nutrire; vel propter scandalum, vel propter contemptum, vel aliquid aliud hujusmodi.

NOTANDUM: De injuste acquisitis et possessis non potest oblatio fieri; quia ut dicitur (Eccli. XXXIV, 21): *Immolantis ex iniquo oblatio est maculata.*

Art. IV. – *Utrum ad primitias solvendas homines teneantur.**

RESP. AFF. – R. EST: quia ad jus naturale pertinet ut homo ex rebus sibi datis a Deo aliquid

* Primitiae sunt primi fructus cujusque generis ex terra nascentis, qui Deo offeruntur in recognitionem quod ab eo fructus terrae nobis proveniant.

exhibeat ad ejus honorem. Quod autem talibus personis exhibeatur, aut de primis fructibus, aut in tali quantitate, hoc fuit in veteri lege jure divino determinatum; in nova autem lege definitur per determinationem Ecclesiae, ex qua homines obligantur ut primitias solvant secundum consuetudinem patriae, et indigentiam ministrorum Ecclesiae. – Tamen primitiae dantur per modum oblationis; de cujus ratione est quod sit voluntaria (Ad 3m).

QUAESTIO LXXXVII

De decimis

Postea considerandum est de decimis; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum homines teneantur dare decimas ex necessitate praecepti.*

RESP. AFF. – *Scil.:* partim ex jure naturali, partim ex institutione Ecclesiae.

R. EST: quia quod eis qui divino cultui ministrant ad salutem totius populi, populus necessaria victus ministraret, ratio naturalis dictat; sicut et his qui communi utilitati invigilant, scilicet principibus et militibus, et aliis hujusmodi, stipendia victus debentur a populo. Tamen determinatio certae partis exhibendae ministris divini cultus non est de jure naturali, sed est introducta institutione divina, ut, Malach. iii, 10, dicitur: *Inferte omnem decimationem in horreum meum, ut sit cibus in domo mea.* Hanc autem praxim Ecclesia conservat. *

* Sic Codex Juris Canonici, habet (can. 1502): « Ad decimarum et primitiarum solutionem quod attinet, peculiaria statuta ac laudabiles consuetudines in una quaque regione serventur ».

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDUM: Laudabiliter ministri Ecclesiae decimas Ecclesiae non requirunt, ubi sine scandalo requiri non possent propter dissuetudinem vel propter aliquam aliam causam. Nec tamen sunt in statu damnationis qui non solvunt in locis illis in quibus Ecclesia non petit; nisi forte propter obstinationem animi, habentes voluntatem non solvendi, etiamsi si ab eis peterentur (Ad 5m).

Art. II. – *Utrum de omnibus teneantur homines decimas dare.*

RESP. AFF. – R. EST: quia radix solutionis decimarum est debitum, quo seminantibus spiritualia debentur carnalia, secundum illud Apostoli (I. Cor. ix, 11): *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si carnalia vestra metamus?* Omnia autem quaecumque homo possidet, sub carnalibus continentur; et ideo de omnibus possessis decimae sunt solvendae, scilicet secundum consuetudinem patriae, et indigentiam ministrorum, praesertim in lege nova ubi arctius ministris interdicitur ne se ingerant negotiis lucrativis (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum decimae sint clericis dandae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Decimae, ut tales, solis clericis sunt dandae.

R. EST: quia jus accipiendi decimas spirituale est, ut supra dictum est.

NOTANDUM: In veteri lege speciales quaedam decimae deputabantur subventioni pauperum. Sed in nova lege decimae dantur clericis, non solum propter sui sustentationem, sed etiam ut ex eis subveniant pauperibus. Et ideo non superfluunt, sed ad hoc necessariae sunt possessiones ecclesiasticae, et oblationes, et primitiae simul cum decimis (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum etiam clerici teneantur decimas dare.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Clerici inquantum tales, i. e., inquantum habent ecclesiasticas possessiones, decimas solvere non tenentur; ex alia vero causa, scilicet propter hoc quod possident proprio jure, sunt ad decimas solvendas obligati.

R. EST: quia ex diversis causis contingit et respectu diversorum, eumdem esse dantem et recipientem, sicut agentem et patientem.

QUAESTIO LXXXVIII

De voto, per quod aliquid Deo promittitur

Deinde considerandum est de voto, per quod aliquid Deo promittitur; et circa hoc quaeruntur duodecim:

Art. I. – *Utrum votum consistat in solo proposito voluntatis.*

RESP. NEG. – R. EST: quia votum * importat quamdam obligationem ad aliquid faciendum vel dimittendum; propositum autem voluntatis de se talem obligationem non importat, sed insuper requiritur promissio. Unde tria ex necessitate requiruntur ad votum: primo quidem deliberatio; secundo propositum voluntatis; tertio promissio, in qua perficitur ratio voti. Quandoque alia duo superadduntur ad confirmationem voti, scilicet pronuntiatio oris, et testimonium aliorum.

---

*Votum theologi definiunt: *Promissio deliberata Deo facta de meliori bono* (i. e., secundum S. Thomam, *de bono perfectiori quam commune*. Art. II).

http://www.obrascatolicas.com

Art. II. – *Utrum votum semper debeat fieri de meliori bono.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Votum propriissime est de bono meliori illo quod communiter est de necessitate salutis.

R. EST: quia propriissime illud cadit sub voto quod est omnino voluntarium: promissio enim est alicujus quod quis pro aliquo voluntarie facit. Unde quod absolute necessarium est, vel non est, non cadit sub voto. Illud autem quod necessitatem finis habet, puta sine quo non potest esse salus, cadit quidem sub voto, inquantum voluntarie fit, non autem inquantum est necessitatis; unde hoc non propriisime cadit sub voto. – Similiter vana esset promissio, si quis alicui promitteret id quod ei non esset acceptum. Consequens est quod de nullo illicito nec de aliquo indifferenti debeat fieri votum, sed solum de aliquo actu virtutis Deo accepto.

Art. III. – *Utrum omne votum obliget ad sui observationem.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ad fidelitatem hominis pertinet ut solvat id quod promittit. Homo autem fidelitatem Deo maxime debet. Et ideo maxime obligatur homo ad hoc quod impleat vota Deo facta. Quod si illud quod quis vovit impossibile reddatur, debet hoc facere quod in se est, ut saltem habeat promptam voluntatem faciendi quod potest.

Art. IV. – *Utrum expediat aliquid vovere.*

RESP. AFF. – R. EST: quia promissionem quam Deo facimus, non propter Dei utilitatem facimus, sed propter nostram; quod enim Deo redditur, reddenti additur, ut Augustinus dicitur (In Epis. ad Armentarium et Paulinam). – Item, vovendo

voluntatem nostram immobiliter firmamus ad id quod expedit facere.

NOTANDUM: Necessitas voti similitudinem habet cum confirmatione beatorum, quae non diminuit, se magis perficit libertatem. Unde Augustinus (l. c.) dicit: quod « felix necessitas est quae in meliora compellit » (Ad 1m).

Art. V. – *Utrum votum sit actus latriae, sive religionis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* per modum imperii.

R. EST: quia votum est ordinatio quaedam eorum quae quis vovet in divinum cultum seu obsequium.

NOTANDUM: Votum soli Deo fit; sed promissio etiam potest fieri homini; et ipsa promissio boni quae fit homini, potest cadere sub voto, inquantum est quoddam opus virtuosum. Et per hunc modum intelligendum est votum quo quis vovet aliquid sanctis, vel praelatis; ut ipsa promissio facta sanctis vel praelatis cadat sub voto materialiter, inquantum scilicet homo vovit Deo, se impleturum quod sanctis vel praelatis promittit (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum magis sit laudabile et meliorium facere aliquid ex voto, quam sine voto.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ex triplici ratione.

PRIMA R. EST: quia opus nobilioris virtutis melius est et magis meritorium. Quae autem ex voto fiunt ad latriam pertinent, ut dictum est (art. praec.). Sic, v. g., jejunare, quod est actus abstinentiae, et continere, quod est actus castitatis, sunt meliora et magis meritoria, si fiant ex voto; quia sic jam pertinent ad divinum cultum, quasi quaedam Dei sacrificia.

SECUNDA R. EST: quia ille qui vovet aliquid, et facit, plus se Deo subjicit, quam ille qui solum facit: subjicit enim se Deo non solum quantum

http://www.obrascatolicas.com

ad actum, sed etiam quantum ad potestatem, quia de caetero non potest aliud facere; sicut plus daret homini qui daret ei arborem cum fructibus, quam qui daret ei fructus tantum.

TERTIA R. EST: quia per votum immobiliter voluntas firmatur in bonum. Facere autem aliquid ex voluntate firmata in bonum, pertinet ad perfectionem virtutis; sicut peccare ex obstinatione magis aggravat peccatum.

NOTANDUM: Necessitas voluntati contraria, seu coactionis, tristitiam causat; sed necessitas voti in his qui sunt bene dispositi, inquantum voluntatem confirmat, non causat tristitiam, sed gaudium. Si tamen ipsum opus secundum se consideratum, e. g. jejunium, triste et involuntarium redderetur post votum, dum tamen remaneat voluntas votum implendi, adhuc est magis meritorium, quam si fieret sine voto: quia impletio voti est actus religionis, quae est potior virtus quam abstinentia, cujus actus est jejunare (Ad 2m).

Art. VII. – *Utrum votum solemnizetur per susceptionem sacri ordinis, et per professionem ad certam regulam.*

RESP. AFF. – R. EST: quia solemnitates (quae in quodam apparatu consistunt, ut patet in solemnitate novae militiae, vel in solemnitate nuptiarum, etc.), non consueverunt adhiberi, nisi quando aliquis totaliter manicipatur alicui rei. Per susceptionem autem sacri ordinis aliquis totaliter mancipatur divino ministerio; et per professionem certae regulae aliquis, per abrenuntiationem saeculi et propriae voluntatis, statum perfectionis assumit.

NOTANDUM: Vota, ex hoc quod fiant in publico, possunt habere quamdam solemnitatem humanam, non autem solemnitatem spiritualem et divinam, sicut habent vota praemissa, etiamsi coram paucis fiant. Unde aliud est votum esse publicum, aliud esse solemne (Ad 3m).

Art. VIII. – *Utrum illi qui sunt alterius potestati subjecti, impediantur a vovendo.*

RESP. AFF. – *Scil.:* inquantum ad id in quo sunt subjecti.

R. EST: quia quicumque est subjectus alicui, quantum ad id in quo est subjectus, non est suae potestatis facere quod vult, sed dependet ex voluntate alterius. Nec virtuosum esset si quis id quod est alterius Deo offerat (Ad 1m).

Art. IX. – *Utrum pueri possint voto se obligare ad religionis ingressum.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) si puer vel puella ante pubertatis annos nondum habeat usum rationis, nullo modo potest se ad aliquid voto obligare; *b*) si vero ante pubertatis annos attingit usum rationis, potest quidem (quantum in ipso est) se obligare; sed votum ejus potest irritari per parentes; *c*) ante annos pubertatis nullo modo potest obligari voto solemni religionis, etiamsi si habeat usum rationis et sit doli capax.

R. PRIMI patet.

R. SECUNDI EST: quia pueri ante annos pubertatis sunt, secundum legem humanam, quae ad id respicit quod in pluribus accidit, semper subditi parentibus.

R. TERTII EST: quia statutum Ecclesiae hoc prohibet. – Post annos autem pubertatis possunt jam se pueri voto religionis obligare, vel simplici vel solemni, absque voluntate parentum.

Art. X. – *Utrum possit in voto dispensari.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ad modum dispensationis quae fit in observantia alicujus legis (I-II, qu. xc, art. 2).

http://www.obrascatolicas.com

R. EST: quia illi qui vovet quodammodo sibi statuit legem, obligans se ad aliquid quod est secundum se, et, ut in pluribus, bonum. Consequenter, si contingat quod in aliquo casu sit vel simpliciter malum, vel inutile, vel majoris boni impeditivum, necesse est quod determinetur votum non esse servendum, vel in aliud commutandum: utrumque tamen in potestate Eccleisae consistit.

Art. XI. – *Utrum in voto solemni continentiae possit fieri dispensatio.*

RESP. NEG. – *Scil.:* in voto solemni continentiae statui religionis annexo, non potest fieri dispensatio; in voto continentiae ordini sacro annexo potest per Ecclesiam dispensari.

R. EST: quia in primo casu votum est essentialiter annexum statui religionis; castitas enim est annexa regulae monachali. Unde, sicut id quod est Deo consecratum, puta calix, non potest, si maneat integer, suam consacrationem amittere; ita homo Deo consecratus, quamdiu vivit, nunquam consecratus esse desinit. Unde Papa non potest facere quod ille qui est professus religionem, non sit religiosus *. In alio casu autem votum solemne continentiae non est essentialiter annexum ordini sacro, sed ex statuto Ecclesiae: unde videtur quod per Ecclesiam dispensari possit.

NOTANDA: 1. Quod in voto continentiae per professionem solemnizzato non potest dispensari,

* S. Thomas, in Sent. iv, dist. 38, qu. i, art. 4 ad 4m, sententiam huic contrariam docuit, quam ut probabiliorem docent S. Alphonsus cum Cajetano, Salmanticenses, Scotus, S. Antonius, Suares, Lessius, Sanchez et multi alii. – Quod autem de vita monachali hic dicitur videtur sensum habere quod Papa non possit dispensare ut monachus simul sit conjugatus et manere monachus.

hoc non est inquantum est actus castitatis, sed inquantum incipit ad latriam pertinere per professionem religionis (Ad 2m).

2. Quia coitus non ordinatur directe ad conservationem personae, sed ad conservationem speciei, abstinentia coitus per continentiam non vergit in periculum personae, sicut abstinetia cibi aliquando vergere potest. Unde non est similis ratio de dispensatione in voto abstinentiae, et in voto continentiae. Si autem per accidens ex continentia aliquod periculum personale accidat, potest aliter (quam per coitum) subveniri, scilicet per abstinentiam, vel alia corporalia remedia (Ad 3m).

3. Religiosus qui fit episcopus, sicut non absolvitur a voto continentiae, ita nec a voto paupertatis; quia nihil debet habere tanquam proprium, sed sicut dispensator communium bonorum Ecclesiae: similiter etiam non absolvitur a voto obedientiae, sed per accidens obedire non tenetur, si superiorem non habeat (Ad 4m).

Art. XII. – *Utrum ad commutationem vel dispensationem voti requiratur praelati * auctoritas.*

RESP. AFF. – R. EST: quia votum est promissio Deo facta de aliquo quod sit Deo acceptum. Praelatus autem in Ecclesia gerit vicem Dei. Et ideo in commutatione vel dispensatione votorum requiritur praelati auctoritas, qui in persona Dei determinat quid sit Deo acceptum.

NOTANDUM: Homo in religionem ingrediens non tenetur implere vota quae existens in saeculo fecit; quia religionem ingrediens moritur priori vitae, et totam suam novam vitam Dei obsequio deputat. Religionis enim onus satis hominem onerat, ut alia superaddere non oporteat (Ad 1m).

* Praelatus hic intelligitur qui habet spiritualem jurisdictionem fori exterioris in subditos: cujusmodi sunt episcopi, et alii praelati episcopis inferiores qui jurisdictionem quasi episcopalem habent in suos religiosos, si sint exempti.

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO LXXXIX

De juramento

Deinde considerandum est de actibus exterioribus latriae, quibus aliquid divinum ab hominibus assumitur, quod est vel sacramentum aliquod, vel ipsum nomen divinum. Sed de sacramenti assumptione locus erit tractandi in tertia hujus operis parte; de assumptione autem nominis divini nunc agendum est. Assumitur autem divinum nomen ab homine tripliciter: uno modo per modum iuramenti ad propria verba confirmanda; alio modo per modum adjurationis ad alios inducendos; tertio modo per modum invocationis ad orandum, vel laudandum. Primo ergo de juramento agendum est; circa quod quaeruntur decem:

Art. I. – *Utrum jurare sit testem Deum invocare.*

Resp. Aff. – R. est: quia quasi pro jure introductum est, ut quod sub invocatione divini testimonii dicitur, pro vero habeatur. Et ideo jurare est Deum in testem invocare, in confirmationem factorum contingentium hominum, quae per rationem necessariam confirmari non possunt. Quod si agatur de praesentibus et praeteritis juramentum dicitur *assertorium;* si autem de aliquo futuro, juramentum *promissorium* vocatur.

Notandum: Duplex est modus jurandi: unus quidem per simplicem Dei contestationem, sicut cum aliquis dicit: *Est mihi Deus testis,* vel: *Coram Deo loquor;* vel: *Per Deum,* quod idem est. Alius modus est per execrationem (juramentum imprecatorium), dum scilicet aliquis se vel aliquid ad se pertinens ad poenam (a Deo infligendam) obligat, nisi sit verum quod dicitur (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum sit licitum jurare.*

Resp. Aff. – *Scil.:* cum adsit necessitas et adhibeatur debita cautela.

R. est: quia juramentum secundum se honestum est et utile. Quod patet ex origine et fine: ex origine quidem, quia juramentum est introductum ex fide qua homines credunt Deum habere infallibilem veritatem et universalem omnium cognitionem et provisionem; ex fine autem, quia juramentum inducitur ad justificandum homines, et ad finiendum controversias. Tamen non licet ex levi causa jurare vel sine debita cautela; et secundum hoc intelligenda sunt verba Domini (Mt. v, 34): *Ego dico vobis non jurare omnino;* de facili enim homo in verbo delinquit, secundum illud Jacobi iii, 2: *Si quis in verbis non offendit, hic perfectus est vir.*

Art. III. – *Utrum convenienter ponantur tres comites juramenti, videlicet justitia, judicium et veritas.*

Resp. Aff. – R. est: quia duo requiruntur ad bonum usum juramenti: primo quidem quod aliquis non leviter, sed ex necessaria causa et discrete juret: et quantum ad hoc requiritur *judicium,* scilicet discretionis ex parte jurantis; secundo quantum ad id quod per juramentum confirmatur, ut scilicet neque sit falsum, neque sit aliquid illicitum; et quantum ad hoc requiritur veritur *veritas* per quam aliquis juramento confirmat quod verum est; et *justitia,* per quam confirmat quod licitum est. – Judicio caret juramentum incautum; veritate juramentum mendax; justitia juramentum iniquum sive illicitum.

Notandum: Tria praedicta magis requiruntur ad juramentum quam ad alios humanos actus. In juramento enim est periculum magnum, tum propter Dei magnitudinem, cujus testimonium invocatur, tum etiam propter labilitatem linguae humanae, cujus verba juramento confirmantur (Ad 3m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. IV. – *Utrum jurare sit actus religionis sive latriae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia in hoc ipso quod homo per Deum jurat, profitetur Deum potiorem, utpote cujus veritas est indefectibilis et cognitio universalis; et sic Deo aliquo modo reverentiam exhibet; unde Apostolus dicit (Hebr. vi, 16): *homines per majorem se jurant;* et Philosophus (Metaph. lib. i, cap. 3, a med): « Juramentum est honorabilissimum ».

Art. V. – *Utrum juramentum sit appetendum et frequentandum, tanquam utile et bonum.*

RESP. NEG. – R. EST: quia id quod non quaeritur nisi ad subveniendum infirmitati vel defectui, non numeratur inter ea quae sunt per se appetenda, sed inter ea quae sunt necessaria; sicut patet de medicina quae quaeritur ad subveniendum infirmitati. Juramentum autem quaeritur ad subveniendum alicui defectui, quo scilicet unus homo alteri discredit.

NOTANDUM: Sicut medicina est utilis ad sanandum, et tamen quanto est virtuosior, tanto magis nocumentum inducit, si non debite sumatur; ita etiam juramentum utile quidem est ad confirmationem (veritatis); tamen quanto est magis venerandum, tanto est magis periculosum, nisi debite inducatur (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum liceat per creaturas jurare.*

RESP. AFF. – *Scil.:* cum in juramento quod fit per simplicem contestationem et secundario quidem, tum juramento quod fit per execrationem (art. 1 hujus quaes.).

R. PRIMI EST: quia juramentum quod fit per contestationem innitur divinae veritati, sicut et fides. Fides autem est per se quidem et principaliter de Deo, qui est ipsa veritas; secundario

autem de creaturis, in quibus veritas Dei relucet (qu. i, art. 1). Sic, aliquae creaturae assumuntur ad juramentum inquantum in eis divina veritas manifestatur; sicut juramus per Evangelium, i. e., per Deum, cujus veritas in Evangelio manifestatur.

R. SECUNDI EST: quia in hoc juramento quod fit per execrationem, inducitur creatura aliqua, ut in qua divinum judicium exerceatur; sic solet homo jurare per animam suam, vel per filium suum, aut per aliquam aliam rem quam diligit. – Quantum ad verba Domini (Mt. v, 34): *Ego dico vobis non jurare omnino, neque per coelum, neque per terram*, etc., dicendum est quod Dominus prohibuit jurare per creaturas, ita quod eis exhibeatur reverentia divina (Ad 1m).

Art. VII. – *Utrum juramentum habeat vim obligandi.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) juramentum assertorium (quod est de praeterito vel de praesenti) habet vim obligandi non quantum ad ipsam rem, sed quantum ad actum jurandi, ut scil. juret id quod jam verum est vel fuit; *b*) juramentum autem promissorium (quod est de his quae facienda sunt ab eo qui jurat), habet vim obligandi respectu rei quam aliquis juramento firmavit.

R. PRIMI EST: quia obligatio non potest esse de re quae jam fuit vel est.

R. SECUNDI EST: quia aliquis tenetur ut faciat verum esse id quod juravit se esse facturus; alioquin deest veritas juramento. – Si tamen deest juramento discretionis judicium, puta si solutio reddatur ei impossibilis per aliquem eventum; vel si juramento deest justitia, inquantum per solutionem juramenti adesset peccatum, vel impeditivum boni: tunc juramentum non habet

http://www.obrascatolicas.com

vim obligandi, quia non adsunt comites, scilicet judicium et justitia.

NOTANDUM: Quando non est eadem jurantis intentio et ejus cui jurat, si hoc proveniat ex dolo jurantis, debet juramentum servari secundum sanum intellectum ejus cui juramentum praestatur. Unde Isidorus dicit (De summo bono lib. ii, cap. 31, a med.): « Quacumque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientiae testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui juratur, intelligit ». Si autem jurans dolum non adhibeat, obligatur secundum intentionem jurantis. Unde Gregorius dicit (Moral. lib. xxvi, cap. 7): « Humanae aures talia verba nostra judicant, qualia foris sonant; divina vero judicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur » (Ad 4m).

Art. VIII. – *Utrum major sit obligatio juramenti quam voti.*

RESP. NEG. – *Scil.:* secundum suam rationem votum est magis obligatorium quam juramentum.

R. EST: quia obligatio voti causatur ex fidelitate quam Deo debemus, ut scilicet ei promissum solvamus; obligatio autem juramenti causatur ex reverentia quam debemus ei, ex qua tenemur quod verificemus id quod per nomen ejus promittimus: infidelitas irreverentiam continet, sed non convertitur.

Art. IX. – *Utrum aliquis possit in juramento dispensare.*

RESP. AFF. – *Scil.:* pari ratione sicut dispensatur in lege et in voto.

R. EST: quia id quod in se vel universaliter consideratum est utile et honestum, secundum aliquem particularem eventum, potest esse inhonestum et nocivum, et secundum hoc, sicut non potest cadere sub lege, nec sub voto, neque sub juramento cadere potest: nam, si sit inhonestum,

repugnat justitiae; si autem nocivum, repugnat judicio. – Agitur, ut patet, de juramento promissorio. Nam materia juramenti assertorii, quod est de praeterito vel praesenti, in quamdam necessitatem jam transiit, et immutabilis facta est (Ad 1m).

NOTANDUM: Quandoque aliquid sub juramento promittitur de quo dubium est, utrum sit licitum vel illicitum, proficuum vel nocivum aut simpliciter aut in aliquo casu; et in hoc potest quilibet episcopus dispensare. Quandoque vero sub juramento promittitur aliquid quod est manifeste licitum et utile; et in tali juramento non videtur habere locum dispensatio vel commutatio, nisi aliquid melius occurrat ad communem utilitatem faciendum, quod maxime videtur pertinere ad potestatem papae, qui habet curam universalis Ecclesiae; vel etiam absoluta relaxatio, quod etiam ad papam pertinet in omnibus generaliter quae ad dispensationem rerum ecclesiasticarum pertinent, super quas habet plenitudinem potestatis; sicut et ad unumquemque pertinet irritare juramentum quod a sibi subditis factum est, circa ea quae ejus potestati subduntur (Ad 3m).

Art. X. – *Utrum juramentum impediatur per aliquam conditionem personae, vel temporis.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) ex parte Dei cui reverentia juramento praebetur, excluduntur a juramento pueri ante annos pubertatis, et perjuri; *b*) ex parte hominis excluduntur personae magnae dignitatis.

R. PRIMI EST: quia pueri ante annos pubertatis, generaliter perfectum usum rationis nondum habent, quo possunt Deum reverentia debita juramentum praestare. Perjuri autem non admittuntur, quia ex retroactis praesumitur quod debitam reverentiam juramento non exhibebunt.

R. SECUNDI EST: quia non indiget dictum hominis confirmatione, nisi quia de eo dubitatur, quod

http://www.obrascatolicas.com

dignitati personae aliquo modo derogat. Unde «sacerdotes ex levi causa jurare non debent»; tamen pro aliqua necessitate vel magna utilitate licitum est eis jurare, et praecipue pro spiritualibus negotiis.

NOTANDUM: Quantum ad juramenta angelorum et Dei, dicendum est quod juramentum angeli inducitur non propter defectum ipsius, quasi non sit ejus simplici dicto creddendum, sed ad ostendendum, id quod dicitur, ex infallibili Dei dispositione procedere (Apoc. x, 6); sicut etiam et Deus aliquando in Scripturis jurans inducitur ad ostendendum immobilitatem ejus quod dicitur, sicut Apostolus dicit (Hebr. vi). – (Ad 4m).

QUAESTIO XC

De assumptione divini nominis per modum adjurationis

Postea considerandum est de assumptione divini nominis per modum adjurationis; et circa hoc quaeruntur tria:

Art. I. – *Utrum liceat adjurare hominem.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) superiores possunt sibi subditis per invocationem divini nominis vel cujuscumque rei sacrae adjurando necessitatem agendi aliquid imponere; *b*) inferiores autem sibi superiores adjurare possunt non quidem imperando sed deprecando.

R. EST: quia sicut homo seipsum ordinare potest ad aliquid agendum, ita etiam et alios, inferiores quidem imperando, quos potest ex debito praestiti juramenti compellere, superiores autem deprecando.

NOTANDUM: Adjurare non est aliquem ad jurandum inducere, sed per quamdam similitudinem juramenti a se inducti, alium ad aliquid agendum provocare (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum liceat daemones adjurare.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) non per modum deprecationis vel inductionis; sed, *b*) per modum compulsionis, ut nostros inimicos.

R. PRIMI EST: quia ille modus adjurandi videtur ad quamdam benevolentiam vel amicitiam pertinere, quae non licet ad daemones uti.

R. SECUNDI EST: quia possumus eos per virtutem divini nominis tanquam inimicos repellere, ne nobis noceant spiritualiter vel corporaliter, secundum illud Luc. x, 19: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici; et nihil vobis nocebit.* – Non tamen licitum est eos adjurare ad aliquid ab eis addiscendum, vel etiam ad aliquid per eos obtinendum, quia hoc pertineret ad aliquam societatem cum ipsis habendam: nisi forte ex speciali instinctu vel revelatione divina, aliqui sancti ad aliquos effectus daemonum operatione utantur.

Art. III. – *Utrum liceat irrationalem creaturam adjurare.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) non inquantum irrationalis creatura est in se; sed, *b*) inquantum referatur ad eum a quo agitur et movetur.

R. PRIMI EST: quia sic vanum esset irrationalem creaturam adjurare.

R. SECUNDI EST: quia irrationales creaturas inquantum Deo subjectae sunt possunt adjurare per modum deprecationis ad Deum, quod pertinet ad eos qui divina invocatione miracula faciunt; inquantum autem in nostrum nocumentum a daemone utuntur, per modum compulsionis adjurantur, sicut in Ecclesiae exorcismis.

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO XCI

De assumptione divini nominis ad invocandum per orationem vel laudem

Deinde considerandum est de assumptione divini nominis ad invocandum per orationem vel laudem. Et de oratione quidem jam dictum est (qu. lxxxiii). Unde nunc de laude restat dicendum. Et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum Deus sit ore laudandus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non quidem propter Deum, sed propter ipsum laudantem.

R. EST: quia ad Deum verbis utimur, non quidem ut ei, qui est inspector cordium, nostros conceptus manifestemus, sed ut nosipsos et alios audientes ad ejus reverentiam inducamus, et ad ejus affectum excitamus.

NOTANDUM: Laude hominis ad hominem utimur, ut vel ei vel aliis innotescat quod bonam opinionem de laudato habemus; ut per hoc et ipsum qui laudatur ad meliora provocemus; et alios apud quod laudatur, in bonam opinionem et reverentiam, et imitationem ipsius inducamus (In corp. art.).

Art. II. – *Utrum in divinis laudibus sint cantus assumendi.*

RESP. AFF. – R. EST: quia secundum diversas melodias sonorum, animi hominum diversimode disponuntur. Et ideo salubriter fuit institutum ut in divinas laudes cantus assumerentur, ut animi infirmorum magis provocarentur ad devotionem. – Vituperandi sunt autem cantus qui magis ad ostentationem vel ad delectationem quam ad devotionem excitanda fiunt (Ad 2m).

QUAESTIO XCII

De vitiis religioni oppositis, et primo de superstitione

Postea considerandum est de vitiis religioni oppositis; et primo de illis quae cum religione conveniunt in hoc quod exhibent cultum divinum; secundo de vitiis manifestam contrarietatem ad religionem habentibus, per contemptum eorum quae pertinet ad divinum cultum. Primum autem horum pertinet ad superstitionem; secundum ad irreligiositatem. Unde primo considerandum est de ipsa superstitione et de partibus ejus; deinde de irreligiositate et partibus ejus. Circa primum quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum superstitio sit vitium religioni contrarium.*

RESP. AFF. – R. EST: quia superstitio exhibet cultum divinum vel cui non debet, vel eo modo quo non debet. Unde superstitio opponitur religioni non secundum excessum, seu circumstantiam *quantum*, sed secundum alias circumstantias, sicut accidit in vitiis oppositis magnanimitati et magnificentiae.

Art. II. – *Utrum sint diversae superstitionis species.*

RESP. AFF. – R. EST: quia superstitio diversificatur ex parte modi et ex parte objecti. Ex parte modi si exhibeatur divinus cultus Deo vero quidem, modo tamen indebito. Ex parte objecti, superstitio specificatur secundum diversos fines divini cultus: scilicet, *a*) ad reverentiam Deo exhibendam; et contra hoc habetur *idololatria*, quae divinam reverentiam indebite exhibet creaturae; *b*) ordinatur finis divini cultus ad hoc ut homo instruatur a Deo; et contra hoc est *superstitio divinativa*, quae daemones consulit; *c*) ad quamdam directionem humanorum actuum; et contra hoc habetur *superstitio quarumdam observationum*.

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO XCIII

De speciebus superstitionis, et primo de superstitione indebiti cultus veri Dei

Deinde considerandum est de speciebus superstitionis, et primo de superstitione indebiti cultus veri Dei; secundo de superstitione idololatriae; tertio de superstitione divinationum; quarto de superstitione observationum. Circa primum quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum in cultu veri Dei possit esse aliquid perniciosum.*

Resp. Aff. – *Scil.:* mendacium in significatione facti; sive ex parte rei significatae, sive ex parte colentis.

R. est: quia, ut Augustinus dicit (Lib. De Mendacio, cap. 14), « mendacium maxime perniciosum est quod fit in his quae ad christianam religionem pertinent ». Quod uno modo fit ex parte rei significatae, a qua discordat significatio cultus; puta, si aliquis verbo vel caeremoniis confiteretur Christum esse passurum. Alio modo contingit hoc ex parte colentis, sicut si quis ex parte Ecclesiae cultum Deo exhiberet contra modum divina auctoritate ab Ecclesia constitutum, et in Ecclesia consuetum.

Art. II. – *Utrum in cultu Dei possit esse aliquid superfluum.*

Resp. Aff. – *Scil.:* non secundum absolutam quantitatem, sed secundum quantitatem proportionis.

R. est: quia secundum absolutam quantitatem nihil potest homo facere quod non sit minus eo quod Deo debet; potest tamen in Dei cultu aliquid non esse proportionatum fini; puta si

aliquid sit quod, quantum est de se, non pertinet ad Dei gloriam, neque ad hoc quod mens hominis feratur in Deum. Unde quod dicitur Luc. xvii, 21: *Regnum Dei intra vos est*, contra superstitiosos est, qui scilicet exterioribus principalem curam impendunt.

QUAESTIO XCIV

De idololatria

Deinde considerandum est de idololatria; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum idololatria recte ponatur species superstitionis.*

Resp. Aff. – R. est: quia, ut dictum est (qu. xcii, art. 1), ad superstitionem pertinet excedere debitum modum divini cultus; quod quidem maxime fit quando divinus cultus exhibetur cui non debet exhiberi. Per idololatriam autem cultus divinus, qui soli Deo debetur, creaturae (sive hominibus, sive daemonibus, sive creaturis aliis) exhibetur.

Art. II. – *Utrum idololatria sit peccatum.*

Resp. Aff. – Prima R. est contra illos qui putabant divinam reverentiam exhibendam esse cuilibet superiori naturae, quasi Deo propinquiori: quia etsi omnes superiores revereri debeamus, non tamen eadem reverentia omnibus debetur; sed aliquid speciale summo Deo debetur; qui singulari ratione omnes excellit; et hoc est latriae cultus.

Secunda R. est contra illos qui putabant idolatriam exhibere non ut aliquid per se bonum, sed tanquam vulgari consuetudini consonum, et ideo tempore persecutionum licitum esse

http://www.obrascatolicas.com

aliquem idola colere exterius, dum fidem in mente servaret: quia cum exterior cultus sit signum interioris cultus, perniciosa falsitas est, si quis exteriorem cultum exhibeat alicui contra id quod sentit in mente. Unde Augustinus dicit contra Senecam (De Civ. Dei, lib. vi, cap. 10 in fine), quod « eo damnabilius colebat idola, quo illa quae mendaciter agebat, sic ageret, ut eum populus veraciter agere existimaret ».

Art. III. – *Utrum idololatria sit gravissimum peccatorum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ex parte ipsius peccati; non vero semper ex parte peccantis.

R. PRIMI EST: quia in peccatis quae contra Deum committuntur, quae tamen sunt maxima, gravissimum esse videtur quod aliquis honorem divinum creaturae impendat; quia, quantum est in se, facit alium Deum in mundo, minuens principatum divinum, et sic totum ordinem perturbet.

R. SECUNDI EST: quia secundum hoc, nihil prohibet gravius peccare haereticos qui scienter corrumpunt fidem, quam idololatras ignoranter peccantes; et similiter etiam alia peccata possunt esse majora propter majorem contemptum peccantis.

Art. IV. – *Utrum causa idololatriae fuerit ex parte hominis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ut causa dispositiva; non autem ut causa consummativa.

R. EST: quia homines ex inordinatione affectus ad aliquem hominem, vel propter delectationem repraesentationis, sicut accidit propter aliquam optimam sculpturam vel picturam; vel propter ignorantiam veri Dei, quae (tria) ex dispositione hominis proveniunt, potest homo cultum divinum creaturis exhibere. – Quantum autem ad causam consummativam, haec fuit ex parte daemonum, qui se colendos hominibus errantibus exhibuerunt, in idolis dando responsa, et aliqua, quae videbantur hominibus mirabilia, faciendo.

QUAESTIO XCV

De superstitione divinativa

Postea considerandum est de superstitione divinativa: et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum divinatio sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* divinatio semper est peccatum: non illa tamen quae praenuntiat ea quae ex necessitate eveniunt, vel ut in pluribus, quae humana ratione praenosci possunt: neque etiam si quis futura alia contingentia, Deo revelante, cognoscat; sed illa quae praesumit futura contingentia ex propriis revelare.

R. EST: quia causae talium futurorum contingentium non habent inclinationem determinatam ad hujusmodi effectus. Et ideo hujusmodi effectus non possunt praenosci, nisi in seipsis considerentur. Homo autem hujusmodi effectus non potest considerare in seipsis, nisi dum sunt praesentes, sicut cum homo videt Socratem currere vel ambulare; sed considerare hujusmodi in seipsis, antequam fiant, est Dei proprium, qui solus in sua aeternitate videt ea quae futura sunt, quasi praesentia (I. P., qu. xiv, art. 13). Sic ergo divinare est sibi usurpare quod Dei est.

Art. II. – *Utrum divinatio sit species superstitionis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia divinatio importat indebitum quemdam cultum Divinitatis; inquan-

http://www.obrascatolicas.com

tum scilicet auxilium daemonum assumit ad aliquid faciendum vel cognoscendum. Omnis enim divinatio ex operatione daemonum provenit vel quia daemones expresse invocantur ad futura manifestanda, vel quia daemones ingerunt se vanis inquisitionibus futurorum, ut mentes hominum implicent vanitate.

Art. III. – *Utrum sit determinari plures divinationis species.*

Resp. Aff. – R. est: quia, ut dictum est (art. praec.), in divinatione aut expresse invocantur daemones, aut praeter intentionem hominis se occulte ingerunt ad praenuntiandum futura quaedam; quod quidem fit, aut quando ad praenoscendo futura aliquid consideramus in dispositionibus aliquarum rerum, aut quando ad praenoscendo futura consideramus ea quae eveniunt ex quibusdam quae ab hominibus serio fiunt ad aliquid occultum inquirendum, sicut cum consideratur quid aperienti librum occurrat. Sic triplex est divinationis genus; quorum primum pertinet ad *necromanticos*; secundum ad *augures*; tertium ad *sortes*. Sub quolibet autem horum multa alia continentur, ut patet in corpore articuli, quae hic sic breviter resumuntur:

Ad primum genus pertinent: praestigium, divinatio somniorum, necromantia, divinatio per phytones (per *media*), geomantia, hydromantia, aeromantia, pyromantia. – Ad secundum: genethliacium, augurium (quod dicitur a garritu avium), auspicium, omen, chrimantia (divinatio manus), spatulamantia (ex quibusdam signis in spatula alicujus animalis apparentibus). – Ad tertium: *geomantia* (ex figuris quas res assumunt, vel ex scriptis in occulto repositis, etc.) quae omnia *sortium* nomen habent.

Art. IV. – *Utrum divinatio quae fit per invocationes daemonum, sit licita.*

Resp. Neg. – *Scil.*: omnino illicita est.

Prima R. est: quia esset expressum pactum cum daemone, quod omnino illicitum est.

Secunda R. est: quia etiamsi aliquando daemon vera dicat, intentio tamen sua semper est ut homines perducat in aliquid quod est saluti humanae nocivum. Propterea Dominus increpavit daemonem, dicens: *Obmutesce* (Lc. iv).

Art. V. – *Utrum divinatio quae fit per astra, sit illicita.*

Resp. Aff. – *Scil.*: Si quis consideratione astrorum utatur ad praecognoscendos futuros casuales vel fortuitos eventus, aut etiam ad cognoscendum per certitudinem futura opera hominum, procedit hoc ex falsa et vana opinione, et sic operatio daemonis se immiscet; unde erit divinatio superstitiosa et illicita. Si vero aliquis utatur consideratione astrorum ad praecognoscendum futura quae ex caelestibus causantur corporibus, puta siccitates et pluvias, et alia hujusmodi, non erit illicita divinatio nec superstitiosa.

R. est: quia alia ratione disponuntur a divina providentia motus et situs caelestium corporum, et alia ratione eventus contingentium futurorum; illa enim disponuntur secundum rationem necessitatis, ut semper et eodem modo proveniant, sicut eclipses, etc., haec autem secundum rationem contingentiae, ut variabiliter contingant.

Notandum: Corpora caelestia non possunt esse per se causa operationum liberi arbitrii: nullum enim corpus potest imprimere in rem incorpoream; possunt tamen ad hoc dispositive inclinare, inquantum imprimunt in corpus humanum, et per consequens in vires sensitivas, quae sunt actus corporalium organorum, quae inclinant ad huma-

http://www.obrascatolicas.com

nos actus. Quia tamen vires sensitivae obediunt rationi, nulla necessitas ex hoc libero arbitrio imponitur; sed contra inclinationem caelestium corporum homo potest per rationem operari (In corp. art.). – Plures tamen hominum passiones corporales sequuntur, et ideo actus eorum disponuntur, ut in pluribus, secundum inclinationem caelestium corporum: pauci autem sunt, id est, sapientes, qui ratione hujusmodi inclinationes moderentur; et secundum hoc astrologi vera aliquando pronuntiant, scilicet ut in communibus eventibus. Haec tamen propter fraudem daemonum sunt evitanda, «ne consortio daemoniorum animam deceptam pacto quodam societatis irretiant». (Ad 2m).

Art. VI. – *Utrum divinatio quae fit per somnia, sit illicita.*

Resp. Aff. – *Scil.:* si quis utatur somniis ad praecognoscendum futura secundum quod somnia procedunt ex revelatione divina, vel ex causa naturali intrinseca sive extrinseca, quantum potest se virtus talis causae extendere, non erit illicita divinatio. Si autem hujusmodi divinatio causetur ex revelatione daemonum, cum quibus pacta habentur expressa, quia ad hoc invocantur, vel tacita, quia hujusmodi divinatio extenditur ad quod se non potest extendere, erit divinatio illicita et superstitiosa.

R. patet ex praecedentibus articulis.

Art. VII. – *Utrum divinatio quae fit per auguria, et omnia et alias hujusmodi observationes exteriorum rerum, sit illicita.*

Resp. Aff. – *Scil.:* omnis hujusmodi divinatio, si extendatur ultra illud ad quod potest pertingere secundum ordinem naturae vel divinae providentiae, est superstitiosa et illicita.

R. patet ex supra dictis; secus enim opinio innitatur falsae opinioni, et locum daret daemoni ut in rebus humanis immisceatur.

Art. VIII. – *Utrum divinatio sortium sit illicita.*

Resp. Aff. – *Scil.:* divinatio per sortes, caelestium dispositioni commissas, illicita est; ut vero in Deum sortes referuntur, recte fieri potest ea quae per sortes est divinatio.

R. primi est: quia actus hominum, qui requiruntur ad sortes, non subduntur dispositioni stellarum, nec etiam eventus ipsorum; unde talis divinatio est vana et falsa, et per consequens non carens daemonum ingestione.

R. secundi est: quia expectare sortis judicium a Deo, secundum se non est malum, dummodo hoc fiat: *a*) occurrente aliqua necessitate; *b*) cum debita reverentia; *c*) quod divina oracula, verba Evangelii vel sacrae Scripturae, non convertantur ad terrena negotia; *d*) quod in electionibus ecclesiasticis, quae ex Spiritus sancti inspiratione fieri debent, aliqui sortibus non utantur. – Quantum ad electionem Mathiae per sortem, haec facta fuit ante Pentecostem, cum scilicet plenitudo Spiritus sancti in Ecclesia nondum erat. Electio autem diaconorum non fuit facta per sortes.

QUAESTIO XCVI

De superstitione observantiarum

Postea considerandum est de superstitionibus observantiarum; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum uti observantiis artis notoriae sit illicitum.*

Nota: Ars notoria est quaedam ratio adipiscendi scientiam sine humano labore per inspectionem quarumdam figurarum aut prolationem quorumdam verborum ignotorum, adhibitis interdum aliquibus jejuniis et orationibus.

http://www.obrascatolicas.com

Resp. Aff. – R. quia ars notoria non utitur his (inspectione figurarum, etc.) ut causis, sed ut signis, et quidem supervacuis, et per consequens pertinentibus « ad pacta quaedam significationum cum daemonibus placita atque foederata », ut Augustinus dicit (De Doctr. Christ., lib. ii, cap. 23, circa med.).

Art. II. – *Utrum observationes ad corporum immutationem ordinatae, puta ad sanitatem vel ad aliquod hujusmodi, sint illicitae.*

Resp. Aff. – *Scil.:* si tales immutationes non habent connexionem naturalem cum sic dictis « observationibus ».

R. est: quia naturaliter non videantur posse tales immutationes causare, consequens est quod nec adhibeantur ad hos effectus causandos tanquam causae, sed solum quasi signa: et sic pertinent ad pacta significationum cum deamonibus inita.

Art. III. – *Utrum observationes quae ordinantur ad praecognoscendum aliqua fortunia vel infortunia, sint illicitae.*

Resp. Aff. – R. est: quia homines hujusmodi observationes attendunt, non ut quasdam causas, sed ut signa quaedam futurorum eventuum bonorum, vel malorum, ex vanitate humana introducta, cooperante daemonum malitia, qui nituntur animos hominum hujusmodi vanitatibus implicare. Et ideo manifestum est omnes hujusmodi observationes esse superstitiosas et illicitas. Si quis autem praesagium futurorum aventuum consideret ex sua causa, non erit illicitum.

Art. IV. – *Utrum suspendere divina verba ad collum sit illicitum.*

Resp. Aff. – *Scil.:* si verba vel signa assumantur tanquam incantationes, quae naturalem, divinam vel ecclesiasticam efficaciam non habent.

R. est: quia hujusmodi ad vanitatem hominum pertinent, et ad reverentiam divinam non ordinantur. Unde etiam proferre divina verba, aut invocare divinum nomen, si respectus habeatur solum ad reverentiam Dei, a quo expectatur effectus, licitum erit: si vero habeatur respectus ad aliquid aliud vane observatum, illicitum erit (Ad 1m).

QUAESTIO XCVII

De tentatione Dei

Deinde considerandum est de vitiis religioni oppositis per religionis defectum, quae manifestam habent contrarietatem ad religionem: unde sub irreligiositate continentur. Hujusmodi autem sunt ea quae pertinent ad contemptum, sive ad irreverentiam Dei et rerum sacrarum. Primo ergo considerandum est de vitiis quae pertinent directe ad irreverentiam Dei; secundo de his quae pertinent ad irreverentiam sacrarum rerum. – Circa primum considerandum occurrit de tentatione qua Deus tentatur, et de perjurio, in quo nomen Dei irreverenter assumitur. – Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum Dei tentatio consistat in aliquibus factis, in quibus solius divinae potestatis expectatur effectus.*

Resp. Aff. – *Scil.:* tentatio Dei consistit in aliquibus factis (vel dictis), in quibus non alterius, seu humanae, sed solius divinae potestatis (scientiae, bonitatis, etc.) expectatur effectus.

http://www.obrascatolicas.com

R. EST: quia tentare est proprie experimentum sumere de eo qui tentatur, et non de alio. Unde tentatio Dei consistit in exploratione ipsius scientiae, potestatis vel voluntatis, dictis vel factis, aperte vel insidiose, expresse vel interpretative; i. e., sine utilitate vel necessitate se periculo committere, experiens quis utrum possit a Deo liberari.

Art. II. – *Utrum tentare Deum sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* tentare Deum ut quis divinam cognoscat virtutem, peccatum est.

R. EST: quia ignorare vel dubitare de his quae pertinent ad Dei perfectionem, est peccatum. Tentare enim est experimentum sumere de eo de quo quis non est certus. – Unde experimentum sumere de his quae ad divinam perfectionem sumere, non quia aliquis de his dubitat, sed ut aliis divina manifestentur ad utilitatem eorum, sicut per miracula, non est peccatum.

Art. III. – *Utrum tentatio Dei opponatur virtuti religionis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia finis religionis est Deo reverentiam exhibere. Manifestum est autem quod tentare aliquem ad irreverentiam ejus pertinet.

Art. IV. – *Utrum tentatio Dei sit gravius peccatum quam superstitio.*

RESP. NEG. – R. EST: quia magis contra Dei reverentiam agit qui suo facto protestatur errorem contra divinam excellentiam, quam qui protestatur dubitationem. Superstitiosus autem protestatur errorem (qu. xcii); ille autem qui tentat Deum protestatur dubitationem de divina excellentia.

QUAESTIO XCVIII

De perjurio

Deinde considerandum est de perjurio; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum falsitas ejus quod in juramento confirmatur, requiratur ad perjurium.*

RESP. AFF. – *Scil.:* principaliter.

R. EST: quia cum actus morales sortiantur speciem ex fine, et finis juramenti sit confirmatio dicti humani; sequitur quod perjurium, quod est perversitas juramenti, praecipue a falsitate specificatur. Secundario autem perjurium est quando deest in juramento justitia, scilicet si quod assertur non sit licitum; et quando deest judicium, i. e. cum indiscrete aliquis jurat. (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum omne perjurium sit peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia omne perjurium dat intelligere vel quod Deus non cognoscit, vel quod falsitatem testificari velit: quod semper peccatum est.

NOTANDUM: Ille qui jurat se facturum aliquid illicitum, jurando incurrit perjurium propter defectum justitiae; sed si non impleat quod juravit, in hoc non incurrit perjurium; quia hoc non erat tale quid quod sub juramento cadere potest (Ad 1m). Similiter, ille qui jurat se non intraturum religionem, vel non daturum eleemosynam, vel aliquid hujusmodi, jurando, perjurium incurrit propter defectum judicii; et ideo quando facit id quod melius est, non est perjurium, sed perjurio contrarium; contrarium enim ejus quod facit sub juramento cadere non poterat (Ad 2m).

Art. – III. – *Utrum omne perjurium sit peccatum mortale.*

RESP. AFF. – *Scil.:* perjurium ex sua ratione est peccatum mortale,

http://www.obrascatolicas.com

R. EST: quia perjurium de sua ratione importat contemptum Dei; ex hoc enim habet rationem culpae, quia ad irreverentiam Dei pertinet.

NOTANDUM: Coactio non aufert juramento promissorio vim obligandi respectu ejus quod licite fieri potest. Et ideo si aliquis non impleat quod coactus juravit, nihilominus perjurium incurrit et mortaliter peccat (qu. lxxxix, art. 7, ad 3m). Potest tamen per auctoritatem Summi Pontificis ab obligatione etiam juramenti absolvi (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum peccet ille qui injungit juramentum ei qui perjurat.*

RESP. NEG. – *Scil.: a)* ille qui exigit juramentum pro seipso, propria sponte, si nescit eum juraturum falsum, non peccat; sed esset tentatio humana; *b)* si scit eum juraturum falsum, peccat mortaliter; *c)* ille autem qui exigit juramentum pro alio, ex necessitate officii sibi commissi, non videtur esse in culpa, etsi sciat eum falsum jurare.

R. PRIMI EST: quia hoc procedit tantum ex quadam infirmitate, qua homo dubitat alium esse verum dicturum.

R. SECUNDI EST: quia sine necessitate dat occasionem ruinae proximi.

R. TERTII EST: quia non videtur ille exigere, sed ille ad cujus instantiam exigit.

NOTANDUM: Licet ejus qui per falsos deos jurare paratus est, juramentum recipere; non tamen licet eum inducere ad hoc quod per falsos deos juret; quia licet malo uti propter bonum, sicut et Deus utitur; non tamen licet aliquem ad malum inducere (Ad 4m).

QUAESTIO XCIX

De sacrilegio

Deinde considerandum est de vitiis ad irreligiositatem pertinentibus, per quae rebus sacris irreverentia exhibetur: et primum de sacrilegio; secundo, de simonia. – Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum sacrilegium sit sacrae rei violatio.*

RESP. AFF. – R. EST: quia res sacra ex eo dicitur quod ad cultum Dei ordinatur. Unde omne illud quod ad irreverentiam rerum sacrarum pertinet, ad inujriam Dei pertinet, et habet sacrilegii rationem.

NOTANDUM: Cum rectores reipublicae quasi divinae providentiae ministri sint (Sap. vi, 5), illud quod pertinet ad irreverentiam principis, scilicet disputare de ejus judicio, an oporteat ipsum sequi, secundum quamdam similitudinem sacrilegium dicitur (Ad 1m). – Similiter, id quod fit in injuriam populi christiani, scilicet quod infideles ei praeficiantur, pertinet ad irreverentiam sacrae rei. Unde rationabiliter *sacrilegium* dicitur (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum sacrilegium sit peccatum speciale.*

RESP. AFF. – R. EST: quia habet specialem rationem deformitatis, scilicet violatio rei sacrae per aliquam irreverentiam.

Art. III. – *Utrum species sacrilegii distinguantur secundum res sacras.*

RESP. AFF. – R. EST: quia objectum sacrilegii est res sacra; et ideo distingui oportet sacrilegii species per varia rerum sacrarum genera, scilicet personae, loca, et res, praesertim Eucharistia, quae ad cultum Dei et sanctitatem ordinantur. Sacrilegium autem est gravius, quanto res sacra in quam peccatur, majorem obtinet sanctitatem.

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDUM: Omne peccatum quod sacra persona committit, materialiter quidem, et quasi per accidens, est sacrilegium. Unde Hieronymus dicit quod « nugae in ore sacerdotis sacrilegium sunt, vel blasphemiae ». (Bernard. De Considerat. lib. ii, cap. 1). Formaliter autem et proprie illud solum peccatum sacrae personae sacrilegium est quod agitur directe contra ejus sanctitatem, puta si virgo Deo dicata fornicetur. (Ad 3m).

Art. IV. – *Utrum poena sacrilegii debeat esse pecuniaria.*

RESP. AFF. – *Scil.:* loquitur hic S. Thomas secundum usum ipsius temporis.

R. EST: quia sacrilegus qui sacra non reveretur, non sufficienter videtur a peccando arceri per hoc quod sacra ei interdicuntur (per excommunicationem), de quibus non curat; et ideo secundum leges humanas adhibetur capitalis poena; secundum vero Ecclesiae statuta, quae mortem corporalem non infligit, adhibetur poena pecuniaria, ut saltem poenis temporalibus homines a sacrilegiis revocentur.

QUAESTIO C

De simonia

Deinde considerandum est de simonia; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum simonia sit studiosa voluntas emendi vel vendendi aliquid spirituale vel spirituali annexum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* peccatum simoniae incurrit qui studiosa voluntate emit vel vendit aliquid spirituale vel spirituali annexum.

R. EST: quia in hoc fuit precise peccatum Simonis Magi quod ab apostolis Spiritus Sancti gratiam pecunia emere voluit (ad 1m). Dicitur

voluntas studiosa ad designandum electionem, quae principaliter pertinet ad virtutem et ad vitium (Ad 2m).

NOTANDUM: Res spiritualis emi vel vendi non potest quia est emptionis vel venditionis materia indebita; quod autem cadit super materiam indebitam malum est ex genere, ratione moralitatis. Et hoc propter tria: *a*) quia res spiritualis non potest aliquo terreno pretio compensari; *b*) quia praelatus Ecclesiae non est dominus sed dispensator rerum spiritualium; *c*) quia res spirituales ex gratuita Dei voluntate proveniunt; unde dicitur: *Gratis accepistis, gratis date* (Mt. x, 8). – (In corp. art.).

Art. II. – *Utrum semper sit illicitum pro sacramentis pecuniam dare.*

RESP. AFF. – *Scil.:* accipere pecuniam pro spirituali sacramentorum gratia est crimen simoniae; accipere autem aliqua ad sustentationem eorum qui sacramenta Christi ministrant, secundum ordinationem Ecclesiae et consuetudines approbatas, non est simonia, neque peccatum.

R. PRIMI EST: quia gratia pretio aestimari non potest; et ejus rationi repugnat quod non gratuito detur.

R. SECUNDI EST: quia secundum hoc non sumitur pecunia tanquam pretium mercedis, sed tanquam stipendium necessitatis, secundum illud Apostoli (I. Cor. ix, 12): *Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt, edunt; et qui altari deserviunt, cum altari participant?*

NOTANDUM: Nullo modo debet quis pecuniam dare pro sacramentorum administratione ut sic, neque etiam pro baptismo in articulo mortis, sed potius debet (si adultus est) absque baptismo decedere: suppleretur enim ei ex baptismo flaminis quod ei ex sacramento deesset (Ad 1m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. III. – *Utrum liceat dare et accipere pecuniam pro spiritualibus actibus.*

Resp. Neg. – *Scil.:* illicitum est pecuniam dare (vel quidquid pecunia aestimari potest) vel accipere pro eo quod spirituale est in actibus spiritualibus; sed accipere aut dare aliquid pro sustentatione ministratium spiritualia, secundum ordinationem Ecclesiae et consuetudinem approbatam, licitum est.

R. patet ex art. praecedenti.

Notandum: Non licet per pecuniam sibi vel aliis viam parare ad rem spiritualem obtinendam. Licet tamen, postquam jus alicui jam acquisitum est, per pecuniam injusta impedimenta removere (Art. praec. Ad 5m).

Art. IV. – *Utrum sit licitum pecuniam accipere pro his quae sunt spiritualibus annexa.*

Resp. Neg. – *Scil.: a*) illa quae sunt spiritualibus annexa, quasi ab iis dependentia, et quae nullo modo possunt esse sine spiritualibus, nunquam licet aliquem vendere vel emere; *b*) illa vero quae annexa sunt spiritualibus, inquantum ad spiritualia sunt ordinata, sicut jus patronatus et vasa sacra, licet aliquem vendere aut emere, non tamen inquantum sunt spiritualibus annexa.

R. primi est: quia cum talia non possint a spiritualibus separari, eis venditis, intelliguntur etiam spiritualia venditioni subjici.

R. secundi est: quia hujusmodi non praesupponunt spiritualia, sed magis ea ordine temporis praecedunt; unde, inquantum talia, vendi possunt, non autem inquantum sunt spiritualibus annexa.

Notandum: Pro necessitate Ecclesiae et pauperum, materia vasorum sacrorum vendi potest, dummodo praemissa oratione prius confringantur; quia post confractione non intelliguntur esse vasa sacra, sed purum metallum (Ad 2m). Idem dicendum est de venditione vel emptione terrae, ubi quondam fuit Ecclesia constructa (Ad 3m). – Jus patronatus, quod ordinatur ad praesentandum clericos ad ecclesiastica beneficia, per se vendi non potest, nec in feudum dari; sed transit cum villa quae venditur, vel conceditur (Ad 3m).

Art. – V. – *Utrum liceat spiritualia dare pro munere quod est ab obsequio vel a lingua.*

Resp. Aff. – R. est: quia munus ab obsequio vel a lingua, cum ad utilitatem quamdam ordinatur, pecunia aestimari potest. – Et ideo sicut contrahitur simonia accipiendo pecuniam, vel quamlibet aliam rem exteriorem, quod pertinet ad munus a manu; ita etiam contrahitur per munus *a lingua*, vel *ab obsequio*.

Notandum: Obsequium honestum et ad spiritualia ordinatum, puta ad utilitatem Ecclesiae vel ministrorum ejus auxilium, vel ad alia bona opera, non est *munus ab obsequio*. E contra si sit inhonestum obsequium, vel ad carnalia ordinatum, erit simoniacum (Ad 1m).

Art. VI. – *Utrum sit conveniens simoniaci poena ut privetur eo quod per simoniam acquisivit.*

Resp. Aff. – R. est: quia qui muneris interventu spiritualia quaecumque assequitur, contra voluntatem Domini hoc facit, qui ordinavit ut spiritualia gratis darentur, secundum illud Mt. x, 8: *Gratis accepistis, gratis date* *.

---

* Quantum ad leges ecclesiasticas hodie vigentes circa simoniam, vide Codicem Juris Can.

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO CI

De pietate

Deinde post religionem considerandum est de pietate; cujus opposita vitia ex ipsius consideratione innotescunt. – Circa pietatem ergo quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum pietas se extendat ad determinatas personas aliquorum hominum* *.

Resp. Aff. – *Scil.:* ad parentes, consaguineos et ad conterraneos, et amicos patriae.

R. est: quia post Deum est homo maxime debitor parentibus et patriae, qui sunt principia nostri *esse* et gubernationis. Unde sicut ad religionem pertinet cultum Deo exhibere, ita secundario gradu ad pietatem pertinet exhibere cultum parentibus et patriae. – In cultu autem parentum includitur cultus omnium consanguineorum, quia ex eisdem parentibus processerunt. In cultu autem patriae intelligitur cultus omnium concivium, et omnium patriae amicorum.

Art. II. – *Utrum pietas exhibeat parentibus sustentationem.*

Resp. Aff. – *Scil.:* per accidens; per se enim debetur parentibus reverentia et obsequium.

R. est: quia parentibus debetur quod decet patrem. Patri autem, cum sit superior, per se debetur a filio reverentia et obsequium; per accidens autem, i. e., secundum aliquid quod ei accidit, puta si sit infirmus, vel pauper, debetur etiam sustentatio.

* Pietas, de qua hic agitur, ea est virtus per quam sanguine conjunctis, patriaeque benevolis officium et diligens tribuitur cultus.

Art. III. – *Utrum pietas sit specialis virtus ab aliis distincta.*

Resp. Aff. – R. est: quia ubi invenitur specialis ratio debiti alicui personae, ibi est specialis virtus ad justitiam pertinens. Parentibus autem reverentia et obsequium debetur propter rationem specialem justitiae, scilicet sicut connaturali principio producenti in esse et gubernanti. Hoc autem principium respicit pietas. Et ideo pietas est specialis virtus.

Notandum: Sicut religio est quaedam protestatio fidei, spei et charitatis, quibus homo primordialiter ordinatur in Deum; ita etiam pietas est quaedam protestatio charitatis, quam quis habet ad parentes et ad patriam. (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum occasione religionis sint praetermittenda pietatis officia in parentes.*

Resp. Neg. – *Scil.:* Dummodo exhibendo debita obsequia parentibus, non abstrahamur a divino cultu.

R. est: quia si cultus parentum abstrahat nos a cultu Dei, jam non esset pietatis insistere cultui parentum contra Deum. Unde Hieronymus dicit (In Epis. ad Heliodorum, a princ.): « Per calcatum perge patrem, per calcatam perge matrem, siccis oculis ad vexillum crucis evola: summum genus pietatis est in hac re fuisse crudelem ».

Notandum: Ille qui est in saeculo constitutus, si habet parentes, qui sine ipso sustentari non possunt, non debet, eis relictis, religionem intrare, eorum curam Deo committendo; quia hoc esset Deum tentare. Ille vero qui jam est in religione professus, non debet occasione sustentationis parentum exire claustrum, in quo Christo consepelitur, et se iterum saecularibus negotiis implicare: tenetur tamen, salva sui praelati obedientia, et suae religionis statu, pium studium adhibere, qualiter eius parentibus subveniatur. (Ad 4m).

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO CII

De observantia secundum se et partibus ejus

Deinde considerandum est de observantia secundum se et partibus ejus, per quae de oppositis vitiis erit manifestum. – Circa observantiam autem quaeruntur tria:

Art. I. – *Utrum observantia sit specialis virtus ab aliis distincta* *.

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut sub religione, per quam cultus tribuitur Deo, quodammodo invenitur pietas per quam coluntur parentes; ita sub pietate invenitur observantia, per quam cultus et honor exhibetur personis in dignitate constitutis. Sicut igitur pietas proprie dicta a religione distinguitur; ita observantia proprie dicta distinguitur a pietate (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum ad observantiam pertineat exhibere cultum et honorem his qui sunt in dignitate constituti.*

RESP. AFF. – R. EST: quia hi qui in dignitate sunt constituti habent excellentiam cum potestate quadam in subditos, et officium gubernationis. Ratione igitur excellentiae debetur eis honor, qui est quaedam recognitio excellentiae alicujus. Ratione autem officii gubernationis debetur eis cultus qui in quodam obsequio consistit, dum scilicet aliquis obedit eorum imperio, et vicem beneficiis eorum pro suo modo rependit.

---

* S. Augustinus ex Tullio hanc virtutem his verbis definivit: « Virtus per quam homines aliqua dignitate antecellentes quodam cultu et honore dignamur ».

NOTANDUM: His qui in excellentia sunt constituti debetur: *a*) *honor* ratione sublimioris gradus; *b*) *timor* ratione potestatis, quam habent ad coercendum; *c*) *obedientia* ratione gubernationis; et *d*) *tributa* vel *stipendia* ratione laboris eorum (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum observantia sit potior virtus quam pietas.*

RESP. NEG. – *Scil.:* pietas est potior virtus quam observantia.

R. EST: quia pietas exhibet cultum personis in ordine ad bonum commune; observantia autem cultum et honorem alicui exhibet propter personalem ejus honorem vel gloriam. Item, quia pietas cultum reddit personis nobis magis conjunctis, scilicet parentibus.

NOTANDUM: Quamvis virtuosi secundum se considerati sint magis digni honore quam personae parentum; tamen filii magis obligantur propter beneficia suscepta ab ipsis parentibus et conjunctionem naturalem, ad exhibendum cultum et honorem parentibus, quam extraneis virtuosis. (Ad 3m).

QUAESTIO CIII

De dulia

Deinde considerandum est de partibus observantiae: et primo de dulia, quae exhibet honorem et caetera ad hoc pertinentia personis superioribus; secundo de obedientia, per quam eorum obeditur imperio. – Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum honor importet aliquid corporale.*

RESP. AFF. – *Scil.:* quoad homines.

R. EST: quia honor importat de excellentia alicujus quamdam testificationem, quae quoad Deum potest in solo interiori motu cordis consistere, dum scilicet aliquis recogitat vel Dei excellentiam, vel etiam alterius hominis coram Deo.

http://www.obrascatolicas.com

Sed quoad homines aliquis non potest testimonium ferre nisi per aliqua signa exteriora, i. e., verbis vel factis vel etiam exterioribus rebus.

NOTANDUM: Reverentia non est idem ac honor. Ex una parte reverentia est primum motivum ad honorandum, inquantum aliquis ex reverentia quam habet ad aliquem eum honorat; ex alia parte est honoris finis, inquantum aliquis ad hoc honoratur, ut in reverentia habeatur ab aliis (Ad 1m). – Honor dicitur praemium virtutis inquantum est signum demonstrativum excellentis virtutis (Ad 2m). – Distinguitur a laude, quia laus consistit in solis signis verborum, et secundum hoc laus in honore includitur; item, quia laus est de bonitate alicujus in ordine ad aliquem finem, honor vero de excellentia virtutis absolute. – Gloria autem est effectus honoris et laudis, quia est « clara cum laude notitia », a verbo graeco κλαρία (Ad 3m).

Art. – II. – *Utrum honor proprie debeatur superioribus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia proprie in honorando consideratur excellentia non ipsius honorantis, sed illius qui honoratur; et secundum hoc honor semper debetur alicui propter aliquam excellentiam vel superioritatem.

Art. III. – *Utrum dulia sit specialis virtus a latria distincta.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ubi est alia ratio debiti, ibi est alia virtus. Dulia autem exhibet debitam servitutem homini dominanti; latria vero exhibet servitutem debitam divino dominio.

Art. IV. – *Utrum dulia habeat diversas species.*

RESP. NEG. – *Scil.:* dulia stricte sumpta, prout per eam servus domino reverentiam exhibet, non habet sub se alias species; sumpta vero communiter, habet alias species.

R. PRIMI EST: quia dulia servitus dicitur, et secundum hoc non dividitur in diversas species, sed est una specierum observantiae.

R. SECUNDI EST: quia communiter dicta dulia continet sub se pietatem et observantiam, et quamcumque hujusmodi virtutem, quae homini reverentiam exhibet.

NOTANDUM: Hyperdulia, quae *B. Virgini*, inquantum est Mater Dei, attribuitur, est potissima species duliae communiter sumptae: maxima enim reverentia debetur homini ex affinitate quam habet ad Deum (Ad 2m).

QUAESTIO CIV

De obedientia

Deinde considerandum est de obedientia; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum homo teneatur alteri obedire.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut in rebus naturalibus oportuit ut superiora moverent inferiora ad suas actiones per excellentiam naturalis virtutis collatae divinitus; ita etiam in rebus humanis oportet quod superiores moveant inferiores per suam voluntatem, ex vi auctoritatis divinitus ordinatae.

NOTANDUM: Divina voluntas est prima regula qua regulantur omnes rationales voluntates, cui una magis appropinquat quam alia, secundum ordinem divinitus institutum. Et ideo voluntas unius hominis praecipientis potest esse quasi secunda regula voluntatis alterius obedientis (Ad 2m).

Art. – II. – *Utrum obedientia sit specialis virtus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia habet specialem rationem laudis ex speciali objecto, quod est superioris tacitum vel expressum praeceptum:

http://www.obrascatolicas.com

nam, cum inferiores suis superioribus multa debeant exhibere, inter caetera hoc est unum speciale quod tenentur eorum praeceptis obedire.

NOTANDUM: Voluntas superioris (ut talis) quocumque modo innotescat, est quoddam tacitum praeceptum; et tantum videtur obedientia promptior, quanto expressum praeceptum obediendo praevenit, voluntate superioris intellecta. (In corp. art.).

Art. III. – *Utrum obedentia sit maxima virtutum.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) virtutes theologicae potiores sunt obedientia; *b*) obedientia autem maxima est inter virtutes morales; nec charitas esse potest sine obedientia.

R. PRIMI EST: quia illae virtutes quibus Deo secundum se inhaeretur, scilicet theologicae, sunt potiores virtutibus moralibus, quibus aliquid terrenum contemnitur, ut Deo inhaereatur. Finis enim potior est his quae sunt ad finem.

R. SECUNDI EST: quia supremum bonum humanum quod homo propter Deum contemnere potest est propria voluntas; et hoc fit per obedientiam. – Unde quaecumque alia virtutum opera ex hoc meritoria sunt apud Deum, quod fiunt ut obediatur voluntati divinae. Nam si quis etiam martyrium sustineret, vel omnia sua pauperibus erogaret, nisi haec ordinaret ad impletionem divinae voluntatis, quod directe ad obediendum pertinet, meritoria esse non possent.

Art. IV. – *Utrum in omnibus sit Deo obediendum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia Deus est primus motor omnium voluntatum (I-II, q. ix, art. 6). Et ideo sicut naturali necessitate omnia naturalia subduntur divinae motioni; ita etiam quadam necessitate justitiae (in ordine morali) omnes voluntates tenentur obedire divino imperio.

NOTANDUM: Etsi in volito non semper teneatur homo velle quod Deus vult, semper tamen tenetur velle quod Deus vult eum velle; et hoc homini praecipue innotescit per praeceptum divinum; et ideo tenetur homo in omnibus divinis praeceptis obedire. (Ad. 3m).

Art. V. – *Utrum subditi teneantur suis superioribus in omnibus obedire.*

RESP. NEG. – *Scil.:* subditi non tenentur in omnibus suis superioribus obedire propter duo: *a*) propter praeceptum majoris potestatis; *b*) si superiores subditis praecipiant in quo subditi eis non subdantur.

R. EST: quia obediens movetur ad imperium praecipientis quadam necessitate justitiae.

NOTANDUM: Triplex est obedientia: una sufficiens ad salutem, quae scilicet obedit in his ad quae obligatur; alia perfecta, quae obedit in omnibus licitis; alia indiscreta, quae etiam in illicitis obedit (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum christiani teneantur saecularibus potestatibus obedire.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ordo justitiae requirit ut inferiores suis superioribus obediant: aliter non posset humanarum rerum status conservari. Ordo autem justitiae per fidem Christi non tollitur, sed magis firmatur, secundum illud Rom. iii, 22: *Justititia Dei per fidem Jesu Christi.*

NOTANDA: Illi qui fiunt filii Dei per gratiam, liberi sunt a spirituali servitute peccati, non autem a servitute corporali, qua temporalibus dominis tenentur adstricti. In statu enim vitae per gratiam Christi liberamur a defectibus animae, non autem a defectibus corporis (Ad 1m).

2. Principibus saecularibus intantum homo obedire tenetur, inquantum ordo justitiae requirit. Et ideo si non habeant justum principatum, sed usurpatum, vel si injusta praecipiant, non

http://www.obrascatolicas.com

tenentur eis subditi obedire; nisi forte per accidens, propter evitandum scandalum vel periculum (Ad 3m).

QUAESTIO CV

De inobedientia

Deinde considerandum est de inobedientia; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum inobedientia sit peccatum mortale.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Non obedire divinis praeceptis et superiorum mandatis, est peccatum mortale ex genere suo.

R. EST: quia contrariatur charitati. Nam, inobedientem esse divinis praeceptis est quasi divinae dilectioni contrarium. – In divinis praeceptis continetur etiam quod superioribus obediatur. – Contrariatur insuper dilectioni proximi, inquantum superiori proximo subtrahit obedientiam quam ei debet.

NOTANDUM: Inobedientia oritur ex inani gloria. Nam quod homo praeceptis alterius non subdatur, hoc provenit ex appetitu manifestationis propriae excellentiae (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum inobedientia sit gravissimum peccatorum.*

RESP. NEG. – R. EST: quia peccatum quod directe pertinet ad contemptum Dei, sicut blasphemia, vel aliquid hujusmodi, gravius est, etiam remota per intellectum inobedientia a peccato, quam esset illud peccatum in quo contemnitur solum Dei praeceptum.

NOTANDUM: Una inobedientia est altera gravior, cum ex parte praecipientis, quia quanto superior est ille qui praecipit, tanto ei inobedientem esse sit gravius; tum ex parte praeceptorum, quia tanto est inobedientia gravior, quanto praeceptum

quod quis praeterit, magis est de intentione illius qui praecipit; et quanto praeceptum datur de meliori, tanto est ejus inobedientia gravior (In corp. art.).

QUAESTIO CVI

De gratia sive gratitudine

Deinde considerandum est de gratia, sive gratitudine et ingratitudine. Circa gratiam autem quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum gratia sit specialis virtus ab aliis distincta.*

RESP. AFF. – *Scil.:* gratia, sive gratitudo, quae benefactoribus beneficium reddit, est specialis virtus a religione, pietate, et observantia distincta.

R. EST: quia a supradictis virtutibus distinguitur gratitudo sicut quodlibet posteriorum distinguitur a priori, quasi ab eo deficiens. Nam non quicquid debemus Deo, vel patri, vel personae dignitate praecellenti, debemus alicui benefactorum, a quo aliquod particulare beneficium recepimus. Inde est quod post religionem qua debitum cultum Deo impendimus, et pietatem qua colimus personas dignitate praecellentes, est gratia, sive gratitudo, quae benefactoribus gratiam recompensat.

Art. II. – *Utrum magis teneatur ad gratias reddendas Deo innocens quam poenitens.*

RESP. NEG. – *Scil.: ex quantitate dati* magis tenetur innocens quam poenitens; ex eo vero quod gratia magis *gratis* datur, magis tenetur poenitens quam innocens, caeteris paribus.

R. PRIMI EST: quia majus donum ei (innocenti) datur a Deo, et magis continuatum, caeteris paribus, absolute loquendo.

http://www.obrascatolicas.com

R. SECUNDI EST: quia magis gratum datur illud quod ei datur a Deo, i. e. poenitenti: cum enim esset dignus poena, datur ei gratia. – Et sic licet illud donum quod datur innocenti, sit absolute consideratum majus, tamen donum quod datur poenitenti, est majus in comparatione ad ipsum; sicut etiam parvum donum pauperi datum est majus quam diviti magnum.

Art. III. – *Utrum homo teneatur ad gratiarum actiones omni homini benefacienti.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ordo naturalis requirit ut ille qui suscepit beneficium, per gratiarum recompensationem convertatur ad benefactorem, cui, inquantum hujusmodi, debetur honor et reverentia, eo quod habet rationem principii; sed per accidens debetur ei subventio, vel sustentatio, si indigeat. Nam benefactor, inquantum hujusmodi, est causa beneficiati; effectus autem naturaliter ad suam causam convertitur.

NOTANDUM: Sicut beneficium magis in affectu consistit quam in effectu; ita etiam recompensatio, magis in affectu consistere debet (Ad 5m).

Art. IV. – *Utrum homo debeat statim beneficium recompensare.*

RESP. NEG. – *Scil.:* quantum ad affectum, recompensatio statim fieri debet; quantum autem ad donum debet expectari tempus quo recompensatio sit benefactori opportuna.

R. PRIMI EST: quia, ut Seneca dicit (De Benef., lib. ii, in fin.): « Vis reddere beneficium ? Accipe benigne ».

R. SECUNDI EST: quia si non convenienti tempore, sed statim velit aliquis munus pro munere reddere, non videtur esse virtuosa recompensatio, sed invita.

NOTANDUM: Debitum legale statim est solvendum; alioquin non esset conservata justitiae aequalitas, si unus retineret rem alterius absque ejus voluntate. Sed debitum morale dependet ex honestate debentis: et ideo oportet reddi debito tempore, secundum quod exigit rectitudo virtutis (Ad 1m).

Art. V. – *Utrum gratiarum actio sit attendenda secundum affectum benefactoris, * an secundum effectum.*

RESP.: secundum affectum benefacientis.

R. EST: quia gratia, seu gratitudo, respicit beneficium secundum quod est gratis impensum, quod quidem pertinet ad affectum; ideo etiam gratiae compensatio attendit magis affectum dantis quam effectum. Beneficium formaliter et principaliter in voluntate consistit (Ad 1m). – Affectus benefacientis autem cognoscitur ex ipso modo quo beneficium tribuitur, puta quia gaudenter et prompte aliquis beneficium impendit (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum oporteat aliquem plus exhibere in recompensatione quam susceperit in beneficio.*

RESP. AFF. – R. EST: quia qui beneficium accepit, obligatur ex debito honestatis, ut benefactori aliquid gratis impendat; sicut benefactor gratis beneficium contulit. Non autem videtur gratis aliquid impendere, nisi excedat quantitatem accepti beneficii; quia quamdiu recompensat minus vel aequale, non videtur facere gratis, sed reddere quod accepit. Et ideo gratiae recompensatio semper tendit ut pro suo posse aliquid majus retribuat. – Nec esset inconveniens si obligatio gratitudinis sit interminabilis, cum gratitudo ex charitate procedat (Ad 2m).

---

* Veteres editiones hic et in textu habent *benefacientis.*

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO CVII

De ingratitudine

Deinde considerandum est de ingratitudine; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum ingratitudo sit semper peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia gratitudo est quoddam honestatis debitum, quam virtus requirit. Omne autem quod est virtuti contrarium, peccatum est.

NOTANDUM: Debitum gratitudinis ex debito amoris derivatur. Unde quod aliquis invitus hoc debitum debeat, videtur provenire ex defectu amoris (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum ingratitudo sit speciale peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* inquantum gratitudini opponitur per defectum (virtus enim gratitudinis in aliquid amplius tendit).

R. EST: quia omnis defectus seu privatio speciem sortitur secundum habitum oppositum; sicut caecitas speciem sortitur a visu, et surditas ab auditu. Unde sicut gratitudo est una specialis virtus, ita etiam ingratitudo est unum speciale peccatum.

NOTANDUM: Ingratitudo alia est privativa, alia contraria. Gradus privativae ingratitudinis sunt: *a*) ut homo beneficium non retribuat; *b*) ut dissimulet, quasi non demonstrans se beneficium accepisse; *c*) quod non recognoscat sive per oblivionem, sive quocumque alio modo, et hic maximus gradus ingratitudinis est privativae. – Gradus ingratitudinis contrariae sunt: *a*) quod aliquis retribuat mala pro bonis; *b*) quod beneficium vituperet; *c*) quod beneficium quasi maleficium reputet. – Gradus autem gratitudinis sunt: *a*) quod homo acceptum beneficium recognoscat; *b*) quod laudet et gratias agat; *c*) quod retribuat pro loco et tempore secundum suam facultatem. (In corp. art.).

Art. III. – *Utrum ingratitudo semper sit peccatum mortale.*

RESP. NEG. – *Scil.:* sive ingratitudo *privativa*, sive ingratitudo *contraria*, quandoque est peccatum veniale, quandoque mortale.

R. EST: quia ingratitudo privativa quandoque provenit ex negligentia quadam, aut ex aliqua indispositione hominis ad virtutem; quandoque autem est mortale propter interiorem contemptum, vel etiam propter conditionem ejus quod substrahitur, quod ex necessitate debetur beneficio, sive simpliciter, sive in aliquo necessitatis casu. – Gravitas autem ingratitudinis contrariae dependet ex conditione ejus (operis) quod agitur.

Art. IV. – *Utrum ingratis sint beneficia subtrahenda.*

RESP. NEG. – R. EST: quia qui beneficium facit non debet esse facilis ad ingratitudinem judicandam; frequenter enim aliquis, qui non reddidit, gratus est. – Item, quia benefactor debet tendere ad hoc quod de ingrato gratum faciat. Si vero ex beneficiis multiplicatis ingratitudinem augeat, et pejor fiat, debet a beneficiorum exhibitione cessare. – Notandum est tamen, quod, quantum ad hoc quod ingratus dignus sit, certum est quod meretur beneficii substractionem.

QUAESTIO CVIII

De vindicatione

Deinde considerandum est de vindicatione; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum vindicatio sit licita.*

RESP. AFF. – *Scil.:* si intentio vindicantis feratur principaliter in malum illius de quo vindic-

http://www.obrascatolicas.com

tam sumit, et ibi quiescat, est omnino illicita; si vero intentio vindicantis feratur principaliter ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per poenam peccantis potest esse vindicatio licita, aliis debitis circumstantiis servatis.

R. PRIMI EST: quia delectari in malo alterius pertinet ad odium, quod charitati repugnat; unde dicit Apostolus (Rom. xii, 21): *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.*

R. SECUNDI EST: quia tunc vindicta non est praeter ordinem divinae institutionis (Ad 1m).

NOTANDUM: Injuria quae infertur personae alicui, quandoque redundat in Deum et in Ecclesiam: et tunc debet aliquis propriam injuriam ulcisci. Inquantum vero injuria in aliquem illata ad ejus personam pertinet, debet eam tolerare patienter, si expediat; dicitur enim (Rom. xii): *Non vosmetipsos defendentes* (graece ulciscentes), *charissimi, sed date locum irae: scriptum est enim: Mihi vindicta; et ego retribuam, dicit Dominus.* (Ad 4m).

Art. II. – *Utrum vindicatio sit specialis virtus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ad quamlibet inclinationem naturalem determinatam ordinatur aliqua virtus specialis. Vindicatio autem est virtus perficiens inclinationem naturae specialem ad removendum nocumenta. Unde Tullius in sua Rhetorica (lib. ii, circa princ.) vindictam sic definit: « Vindicta est per quam vis, aut injuria, et omnino quidquid obscurum est (id est ignominiosum), defendendo, aut ulciscendo propulsatur ».

NOTANDA: 1. Punitio peccatorum, secundum quod pertinet ad publicam justitiam, est actus justitiae commutativae; secundum autem quod pertinet ad immunitatem alicujus personae singularis, a qua injuria propulsatur, pertinet ad virtutem vindicationis. (Ad 1m).

2. Fortitudo disponit ad vindictam removendo prohibens, scilicet timorem periculi imminentis. Zelus autem, secundum quod importat fervorem

amoris, importat primam radicem vindicationis, prout aliquis vindicat injurias Dei et proximorum, quas ex charitate reputat quasi suas (Ad 2m).

3. Vindicationi opponuntur duo vitia: unum per excessum, scilicet peccatum crudelitatis; aliud per defectum, sicut cum aliquis est nimis remissus in puniendo. Unde dicitur Prov. xiii, 24: *Qui parcit virgae, odit filium suum* (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum vindicatio debeat fieri per poenas apud homines consuetas.*

RESP. AFF. – *Scil.:* per mortem, verbera et talionem, servitutem et vincula, exilium, damnum et ignominiam, quae sunt octo genera poenarum, secundum Tullium, ut Augustinus refert (De Civ. Dei, lib. xxi, Cap. II).

R. EST: quia vindicatio intantum licita est et virtuosa, inquantum tendit ad cohibitionem malorum. Cohibentur autem aliqui a peccando, qui affectum virtutis non habent, per hoc quod timent amittere aliqua quae plus amant, quam illa quae peccando adipiscuntur. Haec autem quae homo maxime diligit sunt: vitam, incolumitatem corporis, libertatem sui, et bona exteriora, puta divitias, patriam et gloriam; et haec per supradictas poenas amittuntur.

Art. IV. – *Utrum vindicta sit exercenda in eos qui involuntarie peccaverunt.*

RESP. NEG. – *Scil.:* poenae, ut poenae, nonnisi in eos qui voluntarie peccaverunt sunt exercendae: nonnunquam tamen poenae, ut medicinae, justis et involuntarie peccantibus sunt infligendae.

R. PRIMI EST: quia poena, ut poena, non debetur nisi peccato; per poenam enim reparatur aequalitas justitiae, inquantum ille qui peccando nimis secutus est suam voluntatem, aliquid contra suam voluntatem patitur.

http://www.obrascatolicas.com

R. SECUNDI EST: quia medicina quandoque infert nocumentum in minoribus (scilicet temporalibus), ut in melioribus (scil. spiritualibus) auxilium praestet. Cujusmodi sunt plures poenae praesentis vitae divinitus inflictae ad humiliationem vel probationem.

NOTANDA: 1. Quantum ad poenam temporalem quandoque unus punitur pro peccato alterius; et hoc triplici ratione: primo, quia unus homo temporaliter est res alterius, sicut filius patris, servus domini, subditi principum; alio modo inquantum peccatum unius derivatur in alterum, quod fit vel per imitationem, sicut filii imitantur peccata parentum, vel per modum meriti, sicut peccata subditorum merentur praelatum peccatorem, secundum illud Job xxxiv, 30: *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi ;* tertio, quia omnes quasi unum corpus sumus (Ad 1m).

2. Secundum humanum judicium aliquis nunquam puniri debet poena flagelli sine culpa; potest tamen puniri poena damni etiam sine culpa, non vero sine causa; et haec est triplex: uno modo ex hoc quod aliquis ineptus redditur sine sua culpa ad aliquod bonum habendum, sicut propter aegritudinem aliquis removetur ab administratione sui officii; quia bonum in quo damnificatur est bonum commune; tertio quia bonum in quo patitur dependet ex alio (Ad 2m).

QUAESTIO CIX

De veritate

Deinde considerandum est de veritate et vitiis oppositis. Circa veritatem autem quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum veritas sit virtus* *

RESP AFF – *Scil :* non secundum quod aliquid

* Agitur hic de veracitate, quae est habitus quo quisquam solet dicere verum; vel *quo aliquis in vita et sermone talem se demonstrat qualis est.*

veritate dicitur verum; sed secundum quod aliquis verum dicit.

R. PRIMI EST: quia sic accepta veritas non est virtus, sed objectum, seu finis virtutis, scilicet aequalitas quaedam intellectus vel signi ad rem intellectam et signatam, vel etiam rei ad suam regulam.

R. SECUNDA EST: quia hoc ipsum quod est dicere verum, est bonus actus. Virtus autem est « quae bonum facit habentem, et opus ejus bonum reddit ».

NOTANDUM: Veritas, sive veracitas, virtus moralis est inter superflum et defectum sistens. Superfluum veritatis est si quis importune ea quae sua sunt manifestet; defectus autem est si quis occultet, quando manifestare oportet (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum veritas sit specialis virtus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia per virtutem veracitatis homo perficitur ad hoc quod exteriora sua vel verba, vel facta, debito ordine ordinantur ad aliquid, sicut signum ad signatum. Ubi autem est specialis ordo, ibi est specialis ratio bonitatis, quae facit hominem bonum, et ejus opus bonum reddit. Natura enim boni in ordine, modo et specie consistit.

NOTANDUM: Veracitas excludit duplicitatem, qua homo unum praetendit et aliud intendit. Et secundum hoc idem est veritas ac simplicitas, a qua ratione tantum distinguitur (Ad 4m).

Art. III. – *Utrum veritas sit pars justitiae.*

RESP. AFF. – *Scil. :* est pars annexa justitiae.

R. EST: quia veritas seu veracitas annectitur justitiae ut secundaria principali, cum illa in aliquo conveniens et ab illa in aliquo deficiens. Convenit cum justitia: primo, inquantum etiam

http://www.obrascatolicas.com

veritas est ad alterum; secundo, inquantum veritas adaequat signa rebus existentibus circa ipsum hominem. Deficit a ratione justitiae, quia veritas non attendit debitum legale, sed debitum morale tantum, inquantum scil. ex honestate *unus* homo *alteri* debet veritatis manifestationem.

Art. IV. – *Utrum virtus veritatis magis declinet in minus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* affirmando.

R. EST: quia declinare in minus a veritate *affirmando*, est cum aliquis non manifestat totum bonum quod in ipso est, puta scientiam, vel sanctitatem, vel aliquid hujusmodi: quod fit sine praejudicio veritatis, quia in majori etiam est minus. Imo, homines qui minora de seipsis dicunt, gratiosi sunt, quasi aliis condiscendentes per quamdam moderationem; dum alii qui majora de seipsis dicunt quam sint, sut aliis onerosi, quasi excellere alios volentes. – Declinare autem in minus *negando*, scil. ut neget quis sibi inesse quod inest, non pertinet ad hanc virtutem, quia per hoc incurreret falsum.

QUAESTIO CX

De vitiis oppositis veritati, et primo de mendacio

Deinde considerandum est de vitiis oppositis veritati: et primo de mendacio; secundo de simulatione sive hypocrisi; tertio de jactantia et opposito vitio. Circa mendacium quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum mendacium semper opponatur veritati.*

RESP. AFF. – *Scil.:* mendacium directe et formaliter veritatis virtuti opponitur.

R. EST: quia ratio mendacii sumitur a formali (i. e. non a materiali) falsitate, ex hoc scil. quod aliquis habet voluntatem falsum enuntiandi. Unde si aliquis formaliter falsum dicat, habens voluntatem falsum dicendi, licet sit verum id quod dicitur, inquantum tamen hujusmodi actus est voluntarius et moralis, habet per se falsitatem et per accidens veritatem, unde ad speciem mendacii pertingit.

NOTANDUM: Quod aliquis intendat falsitatem in opinione alterius constituere, fallendo ipsum, non pertinet ad speciem mendacii; sed ad quamdam perfectionem ipsius. (In fine art.).

Art. II. – *Utrum mendacium sufficienter dividatur per mendacium officiosum, jocosum et perniciosum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* mendacium, inquantum habet rationem culpae secundum ea quae aggravant vel diminuunt culpam mendacii, recte et sufficienter dividitur in perniciosum, jocosum et officiosum.

R. EST: quia sic dividitur ex parte finis intenti. Aggravat enim culpam mendacii, si aliquis per mendacium intendat alterius nocumentum, quod vocatur mendacium *perniciosum;* diminuitur autem culpa mendacii, si ordinetur ad aliquod bonum, vel delectabile, et sic est mendacium *jocosum;* vel utile, et sic est mendacium *officiosum*, quo intenditur juvamentum alterius, vel remotio nocumenti. – Secundum propriam sui rationem tamen, mendacium dividitur secundum quod transcendit veritatem in majus, quod pertinet ad jactantiam; et secundum quod deficit a veritate in minus, quod pertinet ad ironiam.

Art. III. – *Utrum omne mendacium sit peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia mendacium est malum ex genere: est enim actus cadens super inde-

http://www.obrascatolicas.com

bitam materiam. Cum enim voces naturaliter sint signa intellectuum, innaturale est et indebitum quod aliquis voce significet id quod non habet in mente.

NOTANDUM: In sacra Scriptura, ut Augustinus dicit (Lib. De Mendacio, c. 5), inducuntur aliquorum gesta, quasi exempla perfectae virtutis; de quibus non est aestimandum eos fuisse mentitos. Si qua tamen in eorum dictis appareant quae mendacia videantur, intelligendum est ea figuraliter et prophetice dicta esse (Ad 3m).

Art. IV. – *Utrum omne mendacium sit peccatum mortale.*

RESP. NEG. – R. EST: quia mendacium jocosum, in quo intenditur aliqua levis delectatio, et in mendacio officioso, in quo intenditur etiam utilitas proximi, est tantum peccatum veniale.

NOTANDUM: Mendacium potest considerari; *a*) secundum se, i. e. secundum suam significationem; et tale mendacium si est circa res divinas, semper est peccatum mortale, quia contrariatur charitati; – si est circa hominis bonum in re gravi, puta quod pertinet ad perfectionem scientiae et informationem morum, est mortale, quia infert grave damnum falsae opinionis proximo; – *b*) secundum rationem finis intenti, et sic si dicatur in injuriam Dei, semper est peccatum mortale; similiter si dicatur in grave nocumentum hominis; et tale mendacium et perniciosum; – *c*) inquantum per accidens potest esse peccatum mortale, scil. ratione scandali, vel cujuscumque damni consequenti. (In corp. art.).

QUAESTIO CXI

De simulatione et hypocrisi

Postea considerandum est de simulatione et hypocrisi; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum omnis simulatio sit peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut veritati opponitur quod aliquis per verba exteriora aliud significet quam habet apud se, quod ad mendacium pertinet; ita etiam opponitur veritati quod aliquis per aliqua signa factorum vel rerum aliquid significet contrarium ejus quod in eo est, quod proprie simulatixterioribus Unde simulatio est proprie mendacium quoddam in exterioribus signis factorum consistens; ut, e. g., qui tristis est, rebus aut factis exterioribus simulat se gaudentem. – Unde cum fictio refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis, sicut quando Dominus *finxit se longius ire*, in via Emmaus.

Art. II. – *Utrum hypocrisis sit idem quod simulatio.*

RESP. AFF. – *Scil.:* hypocrisis omnis simulatio est, non omnis autem simulatio hypocrisis, sed ea tantum, qua alterius personam quis simulat; sicut cum peccator simulat personam justi.

R. EST: quia nomen hypocritae tractum est a specie eorum qui in spectaculis contecta facie incedunt, simulantes aliarum personarum.

Art. III. – *Utrum hypocrisis opponatur virtuti veritatis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* sive directe, sive indirecte.

R. EST: quia cum hypocrisis sit quaedam simulatio, qua quis simulat se habere personam quam non habet (art. praec.), consequens est quod directe opponatur veritati. – Indirecte autem hypocrisis veritati opponitur secundum quodcumque accidens, puta secundum aliquem finem remotum, vel secundum aliquod instrumentum actus, vel quodcumque aliud hujusmodi.

http://www.obrascatolicas.com

Art. IV. – *Utrum hypocrisis semper sit peccatum mortale.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) si hypocrita dicatur ille qui non curat sanctitatem habere, sed solum sanctus apparere, sic manifestum est quod hypocrisis est peccatum mortale; *b*) si dicatur hypocrita ille qui intendit simulare sanctitatem, a qua deficit per peccatum mortale, quin velit negligere sanctitatem suam, sic talis simulatio non est semper peccatum mortale.

R. PRIMI EST: quia nullus totaliter privatur sanctitate nisi per peccatum mortale.

R. SECUNDI EST: quia quamvis talis sit in peccato mortali, ex quo privatur sanctitate, non tamen talis simulatio semper repugnat charitati; sed hoc ex fine discernendum est.

QUAESTIO CXII

De jactantia

Postea considerandum est de jactantia et ironia, quae sunt partes mendacii, secundum Philosophum (Ethic. lib. iv, cap. 7). Primo autem circa jactantiam quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum jactantia opponatur virtuti veritatis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* per modum excessus.

R. EST: quia jactantia proprie dicitur quando homo verbis se extollat, sive loquendo de se supra id quod in se est secundum veritatem; sive loquendo de se supra id quod de eo homines opinantur.

NOTANDUM: Arrogantia, per quam aliquis supra se ipsum extollitur, est species superbiae: non tamen est idem jactantiae, sed ut frequentius ejus arusa (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum jactantia sit peccatum mortale.*

RESP. NEG. – *Scil.:* jactantia secundum se considerata, ut mendacium, quandoque est peccatum mortale, quandoque veniale tantum; – similiter, si consideratur secundum suam causam, scil. superbiae, inanis gloriae, vel lucri, est quandoque mortale, quandoque veniale.

R. PRIMI EST: quia talis jactantia potest esse contra gloriam Dei, sicut ex persona regis Tyri dicitur Ezech. xxviii, 2: *Elevatum est cor tuum, et dixisti: Deus ego sum;* vel etiam contra charitatem proximi; sicut cum aliquis jactando seipsum, prorumpit in contumelias aliorum, sicut de Pharisaeo dicitur (Lc. xviii). Quandoque autem jactantia neque est contra Deum, neque contra proximum.

R. SECUNDI EST: quia jactare se ex superbia, inani gloria, vel lucri importare potest grave damnum proximo. – Unde jactantia si comparetur mendacio pernicioso, est secundum se peccatum mortale; si vero mendacio jocoso vel officioso, est veniale (Ad 3m).

QUAESTIO CXIII

De ironia *

Deinde considerandum est de ironia, circa quam quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum ironia de qua aliquis de se fingit minora, sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ironia per quam aliquis

---

* Ironia non sumitur hic pro locutione figurata quae irrisorie aliquid per contrarium dicitur, sed pro simulatione qua quispiam vel asserit de se alquid vile quod in seipso non recognoscit, vel negat de se aliquid magnum quod tamen esse in seipso percipit.

http://www.obrascatolicas.com

de se fingit minora, quae in se non recognoscit, vel cum negat de se aliquid magnum, quod tamen percipit in seipso esse, semper est peccatum.

R. EST: quia sic fingens a veritate declinat. Unde dicit Gregorius (Moral. lib. xxvi, cap. 3): « Incaute sunt humiles qui se mentiendo illaqueant ».

Art. II. – *Utrum ironia sit minus peccatum quam jactantia.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ex parte finis, non vero ex parte materiae.

R. EST: quia ut plurimum jactantia ex turpiori motivo procedit, scil. ex appetitu lucri vel honoris; ironia vero ex hoc quod fugit, licet inordinate, per elationem aliis gravis esse. – Contingit tamen quandoque quod aliquis minora de se fingit ex aliquo alio motivo, puta ad dolose decipiendum; et tunc ironia est gravior. – Ex parte materiae autem sunt aequalia, quia circa idem mentiuntur, scil. circa conditionem personae.

QUAESTIO CXIV

De amicitia, quae affabilitas dicitur

Deinde considerandum est de amicitia, quae affabilitas dicitur, et de vitiis oppositis, quae sunt adulatio et litigium. Circa amicitiam autem seu affabilitatem, quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum amicitia sit specialis virtus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia habet specialem rationem boni; quae in hoc consistit quod homines convenienter ad alios homines ordinantur in communi conversatione tam in factis quam in dictis, ut scil. ad unumquemque se habeant secundum quod decet.

NOTANDUM: Distinguitur haec amicitia, seu affabilitas, ab amicitia proprie dicta, quia amicitia proprie dicta consistit principaliter in affectu, quo unus alium diligit, de qua jam tactatum est supra de charitate (qu. xxiii, xxv, et xxvi). Alia vero amicitia, de qua nunc hic loquimur, consistit in solis exterioribus verbis vel factis, secundum quod similitudinem quamdam habet cum amicitia proprie dicta, inquantum scil. quis decenter habet se ad illos cum quibus conversatur (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum hujusmodi amicitia sit pars justitiae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* est pars adjuncta seu adnexa.

R. EST: quia in aliquo convenit cum justitia, scil. inquantum est ad alterium; et in aliquo a justitia deficit, scil. inquantum non habet plenam debiti rationem; prout alteri aliquis obligatur vel debito legali, ad cujus solutionem lex cogit, vel etiam aliquo debito proveniente ex aliquo beneficio suscepto; sed solum attendit quoddam *debitum honestatis*, quod magis est ex parte ipsius virtuosi, quam ex parte alterius, ut scilicet faciat alteri quod decet eum facere.

QUAESTIO CXV

De adulatione

Deinde considerandum est de vitiis oppositis praedictae virtuti: et primo de adulatione; secundo de litigio. Circa adulationem quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum adulatio sit peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia verbis vel factis excedit modum in delectando. Quod si fiat sola intentione delectandi, dicitur *placiditas;* quod si fiat intentione alicujus lucri consequendi, vocatur *blanditio* vel *adulatio.*

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDUM: Etsi principaliter intendat affabilitas delectare eos quibus convivit, tamen ubi necesse est propter aliquod bonum exequendum vel malum vitandum, non veretur contristare (In corp. art.).

Art. II. – *Utrum adulatio sit peccatum mortale.*

RESP. NEG. – *Scil.:* si aliquis ex sola aviditate delectandi alios, vel etiam ad evitandum aliquod malum, vel consequendum aliquid in necessitate alicui adulatus fuerit, est tantum peccatum veniale.

R. EST: quia sic adulatio non est contra charitatem; sed excedit modum tantum (art. praec.).

NOTANDUM: Adulatio contrariatur charitati tripliciter: *a*) ratione *materiae* puta cum aliquis laudat peccatum alicujus; hoc enim contrariatur dilectioni Dei et proximi; *b*) ratione *intentionis*, puta cum quis alicui adulatur ut fraudulenter ei noceat; *c*) per *occasionem*, sicut cum laus adulatoris fit alteri occasio peccandi, etiam praeter adulatoris intentionem (In corp. art.).

QUAESTIO CXVI

De litigio

Postea considerandum est de litigio; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum litigium opponatur virtuti amicitiae seu affabilitatis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia litigium quod proprie consistit in verbis, cum scilicet unus verbis alterius contradicit, oritur ex hoc quod aliquis personam alterius non veretur contristare; et sic praedictae amicitiae vel affabilitati opponitur, ad quam pertinet delectabiliter aliis convivere.

NOTANDUM: Contradictio quae contingit propter personam dicentis, cui contradicens consentire

recusat propter defectum amoris unientis, videtur ad *discordiam* pertinere charitati contrariam (In corp. art.).

Art. II. – *Utrum litigium sit gravius peccatum quam adulatio.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) litigium est per se et secundum suam speciem gravius vitium quam adulatio; *b*) per accidens tamen ad exteriora motiva comparatum et gravius et levius adulatione esse contingit.

R. PRIMI EST: quia litigium magis repugnat oppositae virtuti, scil. amicitiae seu affabilitatis. Nam placiditas vel adulatio opponitur virtuti affabilitatis in delectando; litigium vero in contristando, quod est magis contrarium amicitiae.

R. SECUNDI EST: quia secundum aliqua exteriora motiva quandoque adulatio est gravior, puta quando intendit per deceptionem indebitum honorem vel lucrum acquirere; quandoque vero litigium est gravius, puta quando homo intendit veritatem impugnare, vel dicentem in contemptum adducere.

QUAESTIO CXVII

De liberalitate

Deinde considerandum de liberalitate et vitiis oppositis, scilicet avaritia et prodigalitate. Circa liberalitatem autem quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum liberalitas sit virtus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ad liberalitatem pertinet rebus hujus mundi, nobis ad sustentationem vitae concessis, quibus etiam male uti possumus, bene uti. Nam, ut Augustinus dicit (Serm. 64 de temp.): « bene uti his quibus male uti possumus, pertinet ad virtutem ».

http://www.obrascatolicas.com

Art. II. – *Utrum liberalitas sit circa pecunias.*

RESP. AFF. – *Scil.:* pecunia liberalitatis propria est materia.

R. EST: quia ea quae emittenda sunt ab uno homine in alium, sunt bona possessa, quae nomine pecuniae significantur.

NOTANDUM: Ad liberalem pertinet emissivum esse. Unde et alio nomine liberalitas *largitas* nominatur. Ad hoc idem pertinere videtur etiam nomen liberalitatis; cum enim aliquis a se emittit, quodammodo illud a sua custodia et dominio liberat, et animum suum ab ejus affectu liberum esse ostendit. (In corp. art.)

Art. III. – *Utrum uti pecunia sit actus liberalitatis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* proprius liberalitatis actus est bonus pecuniarum usus.

R. EST: quia objectum sive materia liberalitatis est pecunia, et quidquid pecunia mensurari potest. Species autem sumitur ex objecto. Unde actus liberalitatis proprius versari debet circa hoc suum objectum, quod est pecunia.

NOTANDUM: Ad liberalitatem pertinet non solum uti pecunia, sed etiam eam praeparare et conservare ad idoneum usum (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum ad liberalem maxime pertineat dare.*

RESP. AFF. – *Scil.:* magis proprium est liberali dare, quam accipere vel circa seipsum expendere.

R. EST: quia proprius usus pecuniae est in emissione ipsius.

Art. V. – *Utrum liberalitas sit pars justitiae.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) non ut species ejus; sed *b*) ut virtus adnexa.

R. PRIMI EST: quia justitia exhibet alteri quod est ejus; sed liberalitas exhibet id quod suum est.

R. SECUNDI EST: quia liberalitas habet quamdam convenientiam cum justitia; et hoc in duobus: primo, quia principaliter est ad alterum, sicut et justitia; secundo, quia est circa res exteriores, sicut et justitia; licet secundum aliam rationem, ut dictum est in articulis praecedentibus.

Art. VI. – *Utrum liberalitas sit maxima virtutum.*

RESP. NEG. – R. EST: quia bonum ad quod primo et per se liberalitas ordinatur non est maximum bonum; ordinatur enim liberalitas ad propriam affectionem circa possessionem pecuniarum et usum moderandum. Haec autem sunt minima. – Tamen ex consequenti liberalitas habet excellentiam quamdam, quia ex hoc quod homo non est amativus pecuniae, sequitur quod de facili utatur ea et ad seipsum, et ad utilitatem aliorum, et ad honorem Dei; et secundum hoc utilis est liberalitas ad multa.

QUAESTIO CXVIII

De vitiis liberalitati oppositis, et primo de avaritia

Deinde considerandum est de vitiis liberalitati oppositis: et primo de avaritia; secundo de prodigalitate. – Circa primum quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum avaritia sit peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia avaritia est immoderatus amor habendi, quo scil. aliquis supra debitum modum vult res exteriores vel acquirere vel retinere. Modus autem hic assumitur ex ratione finis divitiarum, prout scil. sunt necessariae ad vitam secundum uniuscujusque conditionem.

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDUM: Avaritia inquantum importat quod homo plus debito divitias acquirat vel conservet est directe *peccatum in proximum*, quia in exterioribus divitiis non potest unus homo superabundare, nisi alter deficiat; quia bona temporalia non possunt simul possideri a multis (in magna quantitate). Inquantum importat immoderantiam circa interiores affectiones, quas quis ad divitias habet; puta quod quis immoderate divitias amat, avaritia est *peccatum hominis in seipsum*, quia per hoc deordinatur ejus affectus. Ex consequenti autem est *peccatum in Deum*, sicut et omnia peccata mortalia, inquantum homo propter bonum temporale contemnit aeternum (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum avaritia sit speciale peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* avaritia est speciale peccatum inquantum est immoderatus amor habendi possessiones, quae nomine pecuniae designantur, scil. ratione boni utilis.

R. EST: quia secundum hoc habet specialem rationem appetendi bonum inordinate, ut dictum est (art. praec.). – Si vero nomen avaritiae ampliatum est ad omnem immoderatum appetitum habendi quamcumque rem, avaritia non est speciale peccatum.

Art. III. – *Utrum avaritia opponatur liberalitati.*

RESP. AFF. – *Scil.:* inquantum avaritia importat immoderantiam circa interiores affectiones divitiarum.

R. EST: quia tales affectiones moderatur liberalitas. Si autem avaritia importet etiam possessionem rei alienae indebitam, tunc opponatur justitiae.

Art. IV. – *Utrum avaritia semper sit peccatum mortale.*

RESP. NEG. – *Scil.:* avaritia inquantum opponitur justitiae est peccatum mortale ex genere

suo; inquantum opponitur liberalitati, si non opponatur charitati, est veniale tantum.

R. PRIMI EST: quia sic avaritia importat rapinam vel furtum.

R. SECUNDI EST: quia avaritia opponitur liberalitati inquantum importat inordinatum amorem divitiarum. Unde si talis inordinatio amoris repugnat charitati, ut scilicet propter amorem divitiarum aliquis non vereatur facere contra amorem Dei et proximi, erit peccatum mortale. Si autem inordinatio amoris intra hoc sistat, ut scil. homo quamvis superflue divitias amet non tamen praeferat eorum amorem amori divino, ut si propter divitias non velit aliquid facere contra Deum et proximum; sic avaritia est peccatum veniale.

Art. V. – *Utrum avaritia sit maximum peccatorum.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Avaritia non est simpliciter maximum peccatorum.

R. EST: quia gravitas peccati magis est judicanda ex parte boni quod corrumpitur, quam ex parte boni cui subjicitur appetitus: corruptio enim vel privatio boni formaliter se habet in peccato, dum autem conversio ad bonum commutabile materialiter. Ex parte boni autem quod corrumpitur, avaritia est minimum peccatorum, quia objectum ejus est bonum rerum externorum, quod est infimum inter bona humana. Ex parte boni cui subjicitur appetitus, avaritia habet quodammodo majorem deformitatem quam alia peccata, quia subjicitur infimo bono, et in hac subjectione habet similitudinem quamdam idololatriae (Ad 4m).

Art. VI. – *Utrum avaritia sit peccatum spirituale.*

RESP. AFF. – R. EST: quia perficitur in spiritualibus delectationibus. Delectatur enim avarus

http://www.obrascatolicas.com

in hoc quod considerat se possessorem divitiarum.

NOTANDUM: Inter delectationem pure corporalem et delectationem pure spiritualem datur delectatio *animalis*, quae scil. pertinet ad animam sed ratione corporis. Et talis est avaritia, quae non est pure peccatum carnale, nec pure spirituale, quae est circa excellentiam (Ad 1m).

Art. VII. – *Utrum avaritia sit vitium capitale.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Avaritia, quae consistit in appetitu pecuniae, est vitium capitale.

R. EST: quia ex avaritia alia vitia oriuntur secundum rationem finis. Finis autem avari est ut sit per se sibi sufficiens. Haec autem sui sufficientia conditio est felicitatis. Felicitas autem est maxime appetibilis, et propter ejus appetitum homo procedit ad multa facienda vel bona, vel mala.

NOTANDUM: Pecunia ordinatur quidem ad aliud sicut ad finem; inquantum tamen utilis est ad omnia sensibilia acquirenda, continet quodammodo virtute omnia, et ideo habet quamdam similitudinem felicitatis (Ad 2m).

Art. VIII. – *Utrum proditio, fraus, fallacia, perjuria, inquietudo, violentia et contra misericordiam obduratio, sint avaritiae filiae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia haec ex avaritia oriuntur, et praecipue secundum appetitum finis, scil. habendi divitias propter sui ipsius sufficientiam et felicitatem. – Nam, ex hoc quod avaritia excedit in retinendo oritur *obduratio cordis contra misericordiam*. Inquantum excedit in accipiendo, oritur ex ipsa, quantum ad affectum, *inquietudo;* quantum vero ad effectum, oriuntur *violentiae* (in acquirendo aliena per vim), *fallacia* (in verbis), *perjurium* (si addatur confirmatio juramenti), *fraus* (si dolus committitur opere per

res), et *proditio* (si committitur dolus ad personas), sicut de Juda patet, qui ex avaritia prodidit Christum.

NOTANDUM: Praedicta vitia, quamvis non sunt species avaritiae, sunt tamen filiae ejus, ut dictum est. Species autem avaritiae sequentes enumerantur: *parcitas*, inquantum avarus parum det; *tenacitas*, inquantum nihil det; *cuminibilitas*, quasi cumini venditor, quia de parvis magnam vim facit. Sic in retinendo. In accipiendo autem habentur species avaritiae: in *vilia operando*, vel per *actus vitiosos* lucrando, vel ubi non est necesse lucrando, scil. per *usuram*, vel parva *cum magno labore* lucrando, vivos *furando*, mortuos *spoliando*, ab amicis *auferendo* ludo aleatori utendo (Ad 4m).

QUAESTIO CXIX

De prodigalitate

Deinde considerandum est de prodigalitate; et circa hoc quaeruntur tria:

Art. I. – *Utrum prodigalitas opponatur avaritiae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia avaritia et prodigalitas differunt secundum superabundantiam et defectum: ubi enim avarus superabundat, ibi prodigus deficit; et, e contra, ubi superabundat prodigus, ibi deficit avarus. Nam, in affectione divitiarum avarus superabundat, plus eas diligendo quam debet; ibi autem prodigus deficit, minus debito earum sollicitudinem gerendo. Circa exteriora autem superabundat prodigus excedendo in dando, deficit vero in retinendo; avarus, e contra, deficit in dando, et superabundat in accipiendo et retinendo.

NOTANDUM: Prodigi non semper abundant in dando propter voluptates. Ut frequentius tamen ad intemperantias declinant; tum quia ex quo superflue expendunt in aliis, etiam in rebus voluptuosis expendere non verentur, ad quas magis

http://www.obrascatolicas.com

inclinat concupiscientia carnis: tum etiam quia ex quo non delectantur in bonis virtutum, quaerunt sibi corporales delectationes (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum prodigalitas sit peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia, sicut per avaritiam, ita et per prodigalitatem, medium virtutis corrumpitur, sicut in praec. art. dictum est.

Art. III. – *Utrum prodigalitas sit gravius peccatum quam avaritia.*

RESP. NEG. – *Scil.:* prodigalitas secundum se considerata minus peccatum est quam avaritia.

PRIMA R. EST: quia avaritia magis differt a virtute opposita, scil. a liberalitate, quae ut medium se habet inter avaritiam et prodigalitatem.

SECUNDA R. EST: quia prodigus est multis utilis, avarus autem nulli; sed nec sibi ipsi.

TERTIA R. EST: quia prodigalitas est facile sanabilis; sed avarus non facile sanatur. Avaritia enim habet insanabilitatem ex parte defectus humani, in quem scilicet semper procedit humana natura; quia quo aliquis est magis deficiens, eo magis indiget adminiculo exteriorum rerum, et ideo magis in avaritiam labitur (qu. praec., art. 5, ad 3m).

QUAESTIO CXX

De epicheia, seu aequitate

Deinde considerandum est de epicheia, circa quam quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum epicheia sit virtus.* *

RESP. AFF. – R. EST: quia epicheia ordinatur

* Ut patet ex responsione, epicheia speciale objectum habet et prae se fert peculiarem difficultatem, ac proinde haec virtus est ab aliis distincta.

ad hoc ut, in casibus ubi malum est sequi legem positam, aliquis, praetermissis verbis legis, sequatur id quod poscit justitiae ratio et communis utilitas, quod bonum est.

Art. II. – *Utrum epicheia sit pars justitiae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* est pars subjectiva.

R. EST: quia epicheia subjicitur justitiae (communiter dictae) ut generi.

NOTANDUM: Epicheia proprie correspondet justitiae legali, et quodammodo continetur sub ea, et quodammodo excedit eam. Si enim justitia legalis dicatur quae obtemperat legi sive quantum ad verba legis, sive quantum ad intentionem legislatoris, quae potior est, sic epicheia est pars potior legalis justitiae. Si vero justitia legalis dicatur solum quae obtemperat legi secundum verba legis, sic epicheia non est pars legalis justitiae, sed est pars justitiae communiter dictae, divisa contra justitiam legalem, sicut excedens ipsam (Ad 1m).

QUAESTIO CXXI

De pietate

Deinde considerandum est de dono correspondente justitiae, scil. de pietate; circa quam quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum pietas sit donum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia pietas est habitualis dispositio animae per quam cultum et officium exhibemus Deo, ut patri, per instinctum Spiritus Sancti, secundum illud Rom. viii, 15: *Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater.*

NOTANDUM: Pietas quae exhibet patri carnali officium et cultum, est virtus; pietas autem quae est donum, hoc exhibet Deo ut patri (Ad 1m). - Item, sicut per pietatem, quae est virtus, exhibet homo officium et cultum non solum patri carnali,

http://www.obrascatolicas.com

sed etiam omnibus sanguine conjunctis, secundum quod pertinent ad patrem; ita etiam pietas, secundum quod est donum, non solum exhibet cultum et officium Deo, sed etiam omnibus hominibus, inquantum pertinent ad Deum (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum dono pietatis respondeat secunda beatitudo, scilicet: beati mites.*

Resp. Aff. – *Scil.:* secundum rationem enumerationis beatitudinum in Evangelio.

R. est: quia, secundum Augustinum (De serm. Dom. in monte, lib. I, cap. 4), sic (i. e., sec. Mattheum, v, 4), infimo dono, scil. timoris, correspondet prima beatitudo: *Beati pauperes spiritus;* dono pietati autem correspondet secunda beatitudo: *Beati mites,* et sic de aliis. – Sed secundum propriam rationem doni et beatitudinis, dono pietati correspondet quarta beatitudo: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam,* et quinta: *Beati misericordes.*

Notandum: Quantum ad *fructus* Spiritus sancti, bonitas et benignitas attribui possunt directe pietati; mansuetudo autem indirecte, inquantum tollit impedimenta actuum pietatis (Ad 3m).

QUAESTIO CXXII

De praeceptis justitiae

Deinde considerandum est de praeceptis justitiae; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum praecepta decalogi sint praecepta justitiae.*

Resp. Aff. – R. est: quia praecepta decalogi sunt ad alterum sub ratione debiti. Nam tria prima praecepta sunt de actibus religionis, quae est potissima pars justitiae: quartum autem praeceptum est de actibus pietatis, quae est pars justitiae secunda; alia vero sex dantur de actibus

justitiae communiter dictae, quae inter aequales attenditur.

Art. II. – *Utrum primum praeceptum decalogi convenienter tradatur.*

Resp. Aff. – R. est: quia in ordine generationis bonitatis, ad quam (bonitatem) lex attendit, prima pars est in bonitate voluntatis, cujus objectum est finis. Et ideo in eo qui erat per legem instituendus ad virtutem, primo oportuit quasi jacere quoddam fundamentum religionis, per quam homo debite ordinatur in Deum qui est ultimus finis humanae voluntatis. – Alia autem pars est ut contraria et impedimenta tallantur. Praecipuum autem impedimentum religionis est quod homo falso deo inhaereat, secundum illud Matth. vi, 24: *Non potestis Deo servire et mammonae.* Et ideo in secunda parte primi praecepti legis excluditur cultus falsorum deorum.

Notandum: In hoc quod dicitur: *Non habebis deos alienos,* intelliguntur prohiberi omnes superstitiones: quia omnes superstitiones procedunt ex aliquo pacto cum daemonibus inito, tacito vel expresso (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum secundum praeceptum decalogi convenienter tradatur.* *

Resp. Aff. – R. est: quia dupliciter aliquid opponitur verae religioni, scil. per excessum, i. e., per superstitionem; et per defectum, i. e., per irreligiositatem. Cum igitur in primo praecepto prohibeatur superstitio, convenienter hic, in secundo praecepto, prohibetur (praecipue) perjurium, quod ad irreligiositatem pertinet.

---

* Illud praeceptum his verbi traditur: *Non assumes nomen Dei tui in vanum. Nec enim habebit insontem Dominus eum qui assumpaerit nomen Dei sui frustra.* (Ex. xx, 7).

http://www.obrascatolicas.com

Art. IV. – *Utrum tertium decalogi praeceptum convenienter tradatur, scil. de sanctificatione sabbati.*

Resp. Aff. – R. est: quia remotis impedimentis verae religionis per primum et secundum praeceptum Decalogi, consequens fuit ut tertium praeceptum poneretur, per quod homines in vera religione fundarentur. Hoc autem fit per institutionem cultus. Et ideo, sicut ad interiorem cultum, qui consistit in oratione et devotione, magis inducitur homo ex interiori Spiritus sancti instinctu; ita praeceptum legis dandum fuit de exteriori cultu, et quidem sub signo communis beneficii, scil. creationis. Et ideo praemisso praecepto de sanctificatione sabbati (Exod. xx, 11), assignatur ratio, quia *sex diebus fecit Deus coelum et terram, et in septima die requievit.*

Notanda: 1. Praeceptum de sanctificatione sabbati, litteraliter intellectum, est partim morale, partim autem caeremoniale. Ut praeceptum morale fundatur in hoc quod inest homini naturalis inclinatio ad hoc quod cuilibet rei necessariae deputetur aliquod tempus. Unde habere aliquod tempus deputatum ad vacandum divinis, cadit sub praecepto morali. Ut praeceptum caeremoniale habet tres significationes: primo, signum creationis mundi; secundo, ut signum quietis Christi in sepulcro; tertio, signum quietis fruitionis Dei, quae erit in patria. (Ad 1m).

2. Quantum ad opera servilia in die Dominico prohibita, considerandum est quod triplex est servitus, scil. servitus peccati, secundum illud Jn. viii, 34: *Qui facit peccatum, servus est peccati;* alia est qua homo homini servit, scil. secundum corporalia; et tertia est servitus Dei, scil. non solum in spiritualibus, sed etiam in corporalibus, prout est opus latriae. Quantum ad servitutem Dei, licet sabbatum violare, et hoc sine crimine, secundum illud Mt. xii, 5: *sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant,* i. e., corporaliter in sabbato operantur, *et sine crimine sunt;* quia hoc non est contrarium fini observationis sabbati. Quantum ad

alias servitutes, quia magis homo impeditur a rebus divinis per opus peccati quam per opus licitum, quamvis sit corporale; ideo magis contra hoc praeceptum agit qui peccat in die festo, quam qui aliud corporale opus (aliis diebus) licitum facit. – Quantum ad opera proprie servilia, hoc notandum est, quod opera corporalia (non ergo intellectualia) intantum servilia dicuntur, inquantum proprie pertinent ad servientes: inquantum vero sunt communia servis et liberis servilia non dicuntur (Ad 3m).

Art. V. – *Utrum convenienter tradatur quartum praeceptum de honoratione parentum.*

Resp. Aff. – R. est: quia hoc quartum praeceptum ponitur immediate post praecepta ordinantia nos in Deum. Nam sicut Deus est universale principium, ita parentes sunt particulare principium nostri esse; et sic est quaedam affinitas hujus praecepti ad praecepta primae tabulae.

Art. VI. – *Utrum alia sex praecepta decalogi convenienter tradantur.*

Resp. Aff. – R. est: quia conveniens fuit quod, post praecepta pertinentia ad justitiam in particulari consideratam, secundum quam debitum Deo redditur per religionem et parentibus per pietatem, ut supra dictum est (articulis praec.), ponerentur consequenter alia praecepta pertinentia ad justitiam proprie et communiter dictam, quae indifferenter omnibus debitum reddit. – Unde sex ultima praecepta sunt negativa, quia *communiter* ad hoc obligatur homo ut nulli inferat nocumentum. Ea vera quae sunt proximis exhibenda, diversimode exhibentur diversis: et ideo non fuerunt inter praecepta Decalogi ponenda de his affirmativa praecepta. (Ad 1m).

Notandum: Per praecepta prohibitiva concupiscentiae non intelligitur prohiberi primus motus

http://www.obrascatolicas.com

concupiscentiae, qui consistit infra limites sensibilitatis; sed prohibetur directe consensus voluntatis, qui est in opus vel in delectationem (Ad 3m).

QUAESTIO CXXIII

De fortitudine *

Consequenter post justitiam considerandum est de fortitudine: et primo de ipsa virtute fortitudinis; secundo de partibus ejus; tertio de dono ei correspondente; quarto de praeceptis ad ipsam pertinentibus. Circa fortitudinem autem consideranda sunt tria: primo quidem de ipsa fortitudine; secundo de actu praecipuo ejus, scil. de martyrio; tertio de vitiis oppositis ipsi fortitudini. Circa primum quaeruntur duodecim:

Art. I. – *Utrum fortitudo sit virtus.***

RESP. AFF. – R. EST: quia fortitudo (mentis) facit hominem secundum rationem esse, inquantum scil. tollit impedimentum et resistit difficultatibus quibus voluntas ab eo quod est secundum rationem repellitur. Hoc autem est formale virtutis fortitudinis.

NOTANDA: 1. Ut homo secundum rationem sit, et ideo bonus secundum virtutem, tria requirit: *a*) ut ipsa ratio sua rectificetur, quod fit per virtutes intellectuales; *b*) ut ipsa rectitudo rationis instituatur in rebus humanis, quod pertinet ad justitiam; *c*) ut impedimenta tollantur hujus rectitudinis in rebus humanis ponendae, quod fit per temperantiam, quae moderatur delectationes; et per fortitudinem, ut dictum est in responsione. (In corp. art.).

2. Quidam actus sunt tantum similitudinarie fortes; illi scil. qui non ex propria virtute fortitu-

---

* Vide nostram «*Divisionem Schematicam*»; Tab. XXIV.

** Juxta mentem Divi Thomae fortitudo definiri potest: «Virtus moderans motus animi circa quaecumque terribilia, praesertim circa pericula mortis sustinenda vel repellenda».

dinis procedunt, sed ex alia causa, puta ex desiderio honoris, et alia hujusmodi (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum fortitudo sit virtus specialis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* secundum quod importat firmitatem tantum in sustinendis et repellendis his in quibus maxime difficile est firmitatem habere.

R. EST: quia secundum hoc fortitudo habet materiam sibi propriam et determinatam. – Inquantum vero importat quamdam animi firmitatem, quae ad omnem virtutem requiritur ut firmiter et immobiliter operetur, sic fortitudo non est specialis virtus, sed generalis.

Art. III. – *Utrum fortitudo sit circa timores et audacias.*

RESP. AFF. – *Scil.:* fortitudo est circa timores et audacias, quasi cohibitiva timorum, et audaciarum moderativa.

R. EST: quia ad virtutem fortitudinis pertinet removere impedimentum quo retrahitur voluntas a sequela rationis. Quod autem aliquis retrahatur ab aliquo difficili, pertinet ad rationem timoris. Et ideo fortitudo principaliter est circa timores difficilium rerum. Oportet autem hujusmodi rerum difficilium impulsum non solum firmiter tolerare cohibendo timorem, sed etiam moderate aggredi, quando scilicet oportet ea exterminare ad securitatem in posterum habendam, quod videtur pertinere ad rationem audaciae.

Art. IV. – *Utrum fortitudo sit solum circa pericula mortis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia qui stat firmus contra majora, consequens est quod stet firmus contra minora; sed non convertitur. Et hoc etiam

http://www.obrascatolicas.com

ad rationem virtutis pertinet ut respiciat ultimum.

NOTANDUM: Extremum in virtutibus attenditur secundum excessum rationis rectae; et ideo si aliquis maxima pericula subeat secundum rationem, non est virtuti contrarium (Ad 3m).

Art. V. – *Utrum fortitudo proprie consistat circa pericula mortis quae sunt in bello.*

RESP. AFF. – *Scil.:* sive in bello communiter dicto, sive in privato.

R. EST: quia pericula mortis quae sunt in bellicis, directe imminent homini propter aliquod bonum, inquantum videlicet defendit bonum commune per justum bellum. Pericula autem mortis quae sunt ex aegritudine, vel ex tempestate maris, vel ex incursu latronum, vel si qua alia sunt hujusmodi, non videntur alicui directe imminere ex hoc quod prosequatur aliquod bonum, quamvis et circa hujusmodi pericula fortis bene se habet; praesertim quia cujuscumque mortis homo potest periculum subire propter virtutem.

Art. VI. – *Utrum sustinere sit principalis actus fortitudinis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Sustinere, et immobiliter in periculis sistere, principalior est actus fortitudinis, quam aggredi pericula.

R. EST: quia aggredi pertinet ad fortitudinem, secundum quod moderatur audaciam; sed sustinere sequitur repressionem timoris. Fortitudo autem est magis circa timores reprimendos, quam circa audacias moderandas. Quia difficilius est timorem reprimere quam audaciam moderari, eo quod ipsum periculum, quod est objectum audaciae et timoris, de se confert aliquid ad repressionem audaciae, sed operatur ad augmentum timoris.

NOTANDUM: Sustinere est difficilius quam aggredi triplici ratione: primo, quia sustinere videtur aliquis ab aliquo fortiori invadente; secundo, quia ille qui sustinet, jam sentit pericula imminentia, ille autem qui aggreditur, habet ea ut futura; tertio, quia sustinere importat diuturnitatem temporis; sed aggredi potest aliquis ex subito motu (Ad 1m).

Art. VII. – *Utrum fortis operetur propter bonum proprii habitus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* fortis operatur propter bonum sui habitus, ut propter proximum finem; ut scilicet in actu similitudinem sui habitus exprimat; quanquam propter beatitudinem et Dei amorem fortes, ut propter ultimum finem, operentur.

R. EST: quia finis proximus uniuscujusque agentis est ut similitudinem suae formae in alterum inducat; sicut finis aedificatoris est ut inducat similitudinem suae artis in materia. Sic ergo dicendum est quod fortis sicut proximum finem intendit ut similitudinem sui habitus exprimat in actu, intendit enim agere secundum convenientiam sui habitus.

Art. VIII. – *Utrum fortis delectetur in suo actu.*

RESP. NEG. – *Scil.:* fortis ex una parte, videlicet ex consideratione sui actus, ejusque finis secundum animam delectatur; ex alia parte vero, videlicet ex perpessione tristium et molestorum in quibus existit, dolorem sentit atque tristatur.

R. EST: quia in consideratione sui actus fortis considerat bonum rationis, quod delectat secundum animam; sed principali actus fortitudinis est sustinere aliqua tristitia secundum apprehensionem animae, et ex hoc fortis habet unde doleat et animaliter, i. e., secundum animam,

http://www.obrascatolicas.com

et corporaliter. Tamen virtus fortitudinis facit ut ratio non absorbeatur a corporalibus doloribus.

NOTANDUM: Opera virtutum sunt delectabilia praecipue propter finem; possunt autem ex sui natura esse tristitia, et praecipue hoc contingit in fortitudine. Unde Philosophus dicit, quod «non in omnibus virtutibus operari delectabiliter existit, praeter quam inquantum finem attingit» (Ad 2m).

Art. IX. – *Utrum fortitudo maxime consistat in repentinis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* fortitudo quantum ad id quod in ipsa electione est, non est circa repentina, quamvis repentina magis fortitudinis habitum in anima firmatum patefaciant.

R. PRIMI EST: quia, ut dicit Gregorius (Hom. XXXV in Evang.): «jacula quae praevidentur, minus feriunt; et nos mala mundi facilius ferimus, si contra ea clypeo praescientiae praemunimur».

R. SECUNDI EST: quia habitus agit in modum naturae. Unde quod aliquis absque praemeditatione faciat ea quae sunt virtutis, cum necessitas imminet propter repentina pericula, hoc maxime manifestat quod sit fortitudo habitualis in animo confirmata.

Art. X. – *Utrum fortis utatur ira in suo actu.*

RESP. AFF. – *Scil.:* utitur ira ratione moderata.

R. EST: quia secundum peripateticos (nam, stoici considerabant passiones ut malum, i. e., ut aegritudines animae) ira et aliae passiones animae assumendae sunt a virtuosis; appetitus enim sensitivus movetur per imperium rationis, ad hoc quod cooperetur ad promptius agendum.

NOTANDUM: Ratio non assumit iram ad suum actum, quasi auxilium ab ea accipiens, sed quia utitur appetitu sensitivo ut instrumento, sicut

et membris corporis (Ad 2m). Item, fortitudo non assumit iram ad actum sustinendi, quia hunc actum sola ratio per se facit; sed ad actum aggrediendi, ad quem magis assumit iram quam alias passiones, quia ad iram pertinet insilire in rem contristantem; et sic directe cooperatur fortitudini in aggrediendo (Ad 3m).

Art. XI. – *Utrum fortitudo sit virtus cardinalis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia virtutes cardinales sive principales dicuntur quae praecipue sibi vindicant id quod pertinet communiter ad virtutes. Fortitudo autem sibi potissime vindicat laudem *firmitatis*, quae est conditio communis omnium virtutum.

Art. XII. – *Utrum fortitudo praecellat inter omnes alias virtutes.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Inter virtutes cardinales est potior prudentia, secunda justitia, tertia fortitudo, quarta temperantia.

R. EST: quia bonum rationis, quod est bonum hominis, *essentialiter* habet prudentia, quae est perfectio rationis; justitia autem est hujus boni factiva (i. e., *effectiva*), inquantum scilicet ad ipsam pertinet ordinem rationis ponere in omnibus rebus humanis. Aliae autem virtutes sunt *conservativae* hujus boni. Et in ordine harum fortitudo tenet locum praecipuum, quia timor periculorum mortis maxime est efficax ad hoc quod hominem faciat recedere a bono rationis: post quam ordinatur temperantia, quia etiam delectationes tactus maxime inter caetera impediunt bonum rationis.

NOTANDA sunt verba S. Ambrosii, in responsione ad 3m citata: «fortitudo sine justitia, iniquitatis est materia: quo enim validior est, eo promptior et inferiorem opprimat». Et similiter illa Philosophi, in responsione ad 5m: «Justi et fortes maxime amantur, quia sunt maxime utiles in bello et in pace».

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO CXXIV

De martyrio

Deinde considerandum est de martyrio: et circa hoc quaeruntur quinque:

Art. I. – *Utrum martyrium sit actus virtutis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ad rationem martyrii pertinet ut aliquis firmiter stet in veritate et justitia contra persequentium impetus. Hoc autem pertinet ad virtutem. Nam ad virtutem pertinet quod aliquis in bono rationis conservetur.

NOTANDUM: Bonum rationis, quantum ad objectum proprium, consistit in veritate; quantum ad effectum proprium, consistit in justitia (In corp. art.).

Art. II. – *Utrum martyrium sit actus fortitudinis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ad fortitudinem pertinet ut confirmet hominem in bono virtutis, et maxime contra pericula, et praecipue contra pericula mortis, et maxime ejus quae est in bello. Manifestum est autem quod in martyrio homo firmiter confirmatur in bono virtutis, dum fidem et justitiam non deserit propter imminentia pericula mortis, quae etiam in quodam certamine particulari a persecutoribus imminent.

NOTANDUM: Martyrium comparatur ad fidem sicut ad finem, in quo aliquis confirmatur; ad fortitudinem autem sicut ad habitum elicientem. Charitas vero ad actum martyrii inclinat sicut primum et principale motivum, per modum virtutis imperantis. Quod autem sit meritorium, hoc habet ex charitate, sicut et quilibet virtus actus. Et ideo sine charitate non valet. (Ad 2m et 3m passim).

Art.. III. – *Utrum martyrium sit actus maxime perfectionis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non secundum speciem actus; sed secundum quod comparatur ad primum motivum, quod est amor charitatis.

R. PRIMI EST: quia sic martyrium consistit in debita tolerantia mortis. Tolerare autem mortem non est laudabile secundum se, sed solum secundum quod ordinatur ad aliquod bonum, quod consistit in actus virtutis, puta ad fidem et dilectionem Dei: unde ille actus virtutis, cum sit finis, melior est.

R. SECUNDI EST: quia martyrium inter omnes actus virtuosos maxime demonstrat perfectionem charitatis: quia tanto magis ostenditur aliquis aliquam rem amare, quanto pro ea rem magis amatam contemnit, et rem magis odiosam eligit pati, secundum illud Jn. XV, 13: *Majorem charitatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.*

Art. IV. – *Utrum mors sit de ratione martyrii.*

RESP. AFF. – R. EST: quia martyr (graece μὰρτυρ) dicitur quasi testis, scilicet fidei christianae, per quam nobis visibilia pro invisibilibus contemnenda proponuntur, ut dicitur Hebr. xi. Quamdiu autem homini remanet vita corporalis, nondum se opere ostendit corporalia cuncta despicere. – Contingit tamen quandoque quod aliquis post mortalia vulnera pro Christo suscepta, vel quascumque alias tribulationes continuatas usque ad mortem, quas a persecutoribus patitur pro fide Christi, diu vivat: in quo statu actus martyrii meritorius est, et etiam ipso eodem tempore quo hujusmodi afflictiones patitur (Ad 4m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. V. – *Utrum sola fides sit causa martyrii.*

RESP. NEG. – *Scil.:* professio fidei non est sola causa martyrii.

R. EST: quia exterior fidei protestatio fit non solum per verba, quibus aliquis confitetur fidem, sed etiam per facta, quibus aliquis fidem se habere ostendit. Et ideo omnium virtutum opera, secundum quod referuntur in Deum, sunt quaedam protestationes fidei, et sic possunt esse martyrii causa.

QUAESTIO CXXV

De timore

Deinde considerandum est de vitiis oppositis fortitudini; et primo de timore; secundo, de intimiditate; tertio, de audacia. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum timor sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* timor inordinatus habet rationem peccati.

R. EST: quia timor inordinatus hic habetur quando appetitus fugit ea quae ratio dictat esse sustinenda, ne desistat ab aliis quae magis prosequi debet. Quando autem appetitus timendo refugit id quod est secundum rationem fugiendum, tunc appetitus non est inordinatus, nec peccatum.

Art. II. – *Utrum peccatum timoris opponatur fortitudini.*

RESP. AFF. – *Scil.:* timor praecipuus periculorum mortis opponitur proprie fortitudini.

R. EST: quia circa talia pericula est fortitudo. Et propter hoc antonomastice dicitur timiditas fortitudini opponi. – Timor autem inordinatus

communiter sumptus includitur in quolibet peccato, sicut et amor inordinatus a quo procedit. Sic avarus timet amissionem pecuniae, intemperatus amissionem voluptatis, et sic de aliis.

Art. II!. – *Utrum timor sit peccatum mortale.*

RESP. AFF. – *Scil.:* potest esse peccatum mortale.

R. EST: quia aliquis propter timorem, quo refugit periculum mortis vel quodcumque aliud temporale malum, potest esse sic dispositus ut faciat aliquid prohibitum, vel praetermittat aliquid quod est praeceptum sub gravi in lege divina; et talis timor est peccatum mortale: alioquin erit peccatum veniale.

Art. IV. – *Utrum timor excusat a peccato.*

RESP. AFF. – R. EST: quia timor est peccatum quando est voluntarie inordinatus; timor autem ordinatus non est peccatum. Sic quicumque ut fugiat mala quae secundum rationem sunt magis fugienda, non refugit mala quae sunt minus fugienda, non incurrit peccatum. Unde si quis propter timorem mortis latronibus aliquid promitteret, aut daret, excusaretur a peccato.

QUAESTIO CXXVI

De intimiditate

Deinde considerandum est de vitio intimiditatis, et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum intimiditas sit peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia intimiditas, seu inordinate impavidum esse, contingit vel ex defectu amoris; nam est unicuique naturaliter inditum ut propriam vitam amet, et ea quae ad ipsam

http://www.obrascatolicas.com

ordinantur, cum debito modo; – vel ex animi elatione, cum scilicet aliquis, ex superbia animi de se praesumentis et alios contemnentis, aestimat mala opposita bonis quae amat, sibi superveniri non posse; – vel ex stoliditate, cum impavidum esse ex defectu rationis provenit. Unde dicitur Prov. xiv, 16: *Sapiens timet et declinat a malo.*

Art. II. – *Utrum esse impavidum opponatur fortitudini.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ad fortitudinem pertinet timor moderatus secundum rationem, ut scilicet homo timeat quod oportet, et quando oportet. Unde sicut timiditas opponitur fortitudini per excessum timoris, inquantum scilicet homo timet quod non oportet; ita etiam impaviditas opponitur ei per defectum timoris, inquantum scilicet aliquis non timet quod oportet timere. - Sic impaviditas ex sua specie corrumpit medium fortitudinis, et ideo directe opponitur fortitudini (Ad 2m).

QUAESTIO CXXVII

De audacia

Deinde considerandum est de audacia; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum audacia sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ut passio vitiosa per superabundantiam.

R. EST: quia ut talis audacia caret moderatione rationis.

Art. II. – *Utrum audacia opponatur fortitudini.*

RESP. AFF. – R. EST: quia audacia, secundum quod sonat vitium, importat excessum passionis, qui *audacia* dicitur (tanquam vitium innominatum). Unde manifestum est quod opponitur virtuti fortitudinis quae est contra timores et audacias.

QUAESTIO CXXVIII

De partibus fortitudinis

Art. Unicus. – *Utrum partes fortitudinis convenienter enumerentur.*

RESP. AFF. – *Scil.:* partes quasi integrales, et partes potentiales.

R. EST: quia partes quasi integrales alicujus virtutis assignantur ei secundum ea quae oportet concurrere ad actum ipsius. Actus autem fortitudinis est duplex: scil. aggredi et sustinere. Ad primum duo requiruntur: praeparatio animi, et quantum ad hoc ponitur *fiducia;* et executio operis, ne scilicet aliquis deficiat in executione illorum quae fiducialiter inchoavit, et quantum ad hoc ponitur *magnificentia.* – Ad alium autem actum fortitudinis, qui est sustinere, duo requiruntur: quorum primum est ne difficultate imminentium malorum animus frangatur per tristitiam, et decidat a sua magnitudine; et quantum adhuc ponitur *patientia.* Aliud autem est ut ex diuturna difficilium passione homo non fatigetur usque ad hoc quod desistat; et quantum ad hoc ponitur *perseverantia.* – Partes autem potentiales alicujus virtutis assignantur ei secundum quod observant circa quasdam alias materias minus difficiles ipsius virtutis. Et secundum hoc partes supra indicatae fortitudinis, inquantum referuntur circa pericula mortis, sunt integrales; inquantum vero observant circa alias materias minus difficiles, sunt potentiales, seu fortitudini adnexae, sicut secundariae principali.

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDUM: Fortitudini, secundum quod est specialis virtus, non possunt assignari partes subjectivae, eo quod non dividitur in multas virtutes specie differentes, quia est circa materiam valde specialem, (scil. pericula mortis quae omnia sunt ejusdem generis, etiamsi alia sint aliis majora). – (In corp. art.).

QUAESTIO CXXIX

De magnanimitate

Deinde considerandum est de singulis fortitudinis partibus, ita tamen ut sub quatuor principalibus, quas Tullius ponit, alias comprehendamus; nisi quod magnanimitatem, de qua etiam Aristotiles tractat, loco *fiduciae* ponemus. Primo ergo considerandum erit de magnanimitate; secundo de magnificentia; tertio de patientia; quarto de perseverantia. Circa primum considerandum est de magnanimitate; secundo de vitiis oppositis. Circa primum quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum magnanimitas sit circa honores.*

RESP. AFF. – R. EST: quia aliquis dicitur magnanimus ex his quae sunt magna absolute et simpliciter, sicut dicitur aliquis fortis ex his quae sunt difficilia simpliciter. Nam magnanimitas, ut ex suo nomine significat, quamdam extensionem animi ad magna importat. In rebus autem exterioribus, absolute et simpliciter maximus est honor, tum quia propinquissimus est virtuti, utpote testificatio quaedam existens de virtute alicujus, tum quia Deo et optimis exhibetur, tum etiam quia homines propter honorem consequendum et ut vituperium vitandum, alia omnia postponunt. – Sic magnanimitas respicit honorem inquantum honor habet rationem magni vel ardui (Ad 1m).

NOTANDUM: Illi qui contemnunt honores hoc modo quod pro eis adipiscendis nil inconveniens faciunt, nec eos nimis appetiantur, laudabiles

sunt. Si quis autem hoc modo contemneret honores, quod non curaret facere ea quae sunt digna honore, hoc vituperabile esset. Et hoc modo magnanimitas est circa honores, ut videlicet studeat facere ea quae sunt honore digna, non tamen sic ut pro magno aestimet humanum honorem (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum magnanimitas de sui ratione habeat quod sit circa magnum honorem.*

RESP. AFF. – R. EST: quia circa mediocres honores est alia virtus, quae innominata est; nominatur tamen ex suis extremis, quae sunt *philotimia*, i. e., amor honoris; et *aphilotimia*, i. e., sine amore honoris: laudatur enim quandoque qui amat honorem, quandoque autem qui non curat de honore, prout scil. utrumque moderate fieri potest. Magnanimus autem ad ea, quae sunt magno honore digna, attendit. Nam objectum alicujus virtutis, ratione ejus perfectionis, est ut sit difficile et magnum.

NOTANDUM: Cum virtus, cui honor debetur a Deo, non possit sufficienter ab hominibus honorari, sequitur quod magnanimus non extollitur ex honoribus, etiam si sint magni; quia non reputat eos supra se, sed magis eos contemnit. Et similiter, dehonorationibus non frangitur, sed eas contemnit, utpote quas reputat sibi indigne afferri (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum magnanimitas sit virtus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia magnanimitas ponit modum rationis circa magnos honores. Ad rationem enim virtutis humanae pertinet ut in rebus humanis bonum rationis, quod est bonum hominis, servetur.

NOTANDUM: En quaedam qualitates magnanimi: Magnanimus intendit solum ad magna, quae pauca sunt, quae etiam indigent magna attentione, et ideo habet *motum tardum*, et non intromittit se nisi de magnis; se magnis dignificat secundum

http://www.obrascatolicas.com

considerationem donorum quae possidet ex Deo, et contemnit alios secundum quod deficiunt a donis Dei (Ad 3m et ad 4m passim). Item, magnanimus non est planctivus, quia exterioribus malis non succumbit (Art. iv, hujus quaes., ad 2m); et non est *microkindynos*, i. e., pro parvis periclitans; sed est *megalokindynos*, i. e., pro magnis periclitans; unde pro his quae vere sunt magna se ipsum periculis promptissime exponit (art. v, hujus q., ad 2m).

Art. IV. – *Utrum magnanimitas sit virtus specialis.*

Resp. Aff. – R. est: quia ponit modum rationis circa determinatam materiam, scil. circa honores. Honor autem secundum se consideratus, est quoddam speciale bonum.

Art. V. – *Utrum magnanimitas sit pars fortitudinis.*

Resp. Aff. – *Scil.:* ut habitus, magnanimitas adjungitur fortitudini sicut secundaria principali, i. e., ut pars potentialis seu adnexa.

R. est: quia pars potentialis alicujus virtutis, in aliquo convenit cum ipsa virtute cujus est pars, in aliquo vero ab ea deficit. Magnanimitas autem convenit cum fortitudine, inquantum confirmat animum circa aliquod arduum; deficit autem ab ea in hoc quod confirmat animum in eo circa quod facilius est firmitatem servare, i. e., non in periculis mortis, quod est objectum proprium fortitudinis.

Art. VI. – *Utrum fiducia pertineat ad magnanimitatem.*

Resp. Aff. – quia fiducia importat quoddam robur spei, proveniens ex aliqua consideratione, quae facit vehementem opinionem de bono assequendo, inde est quod fiducia ad magnanimitatem

pertinet, quia magnanimitas est proprie circa spem alicujus ardui (Art. 1 hujus q.).

Notandum: Quamvis nomen fiduciae ex fide sit assumptum, tamen fiducia ad spem pertinet, secundum illud Job. xi, 18: *Habebis fiduciam proposita tibi spe.* Unde nomen fiduciae hoc principaliter significare videtur, quod aliquis spem concipiat ex hoc quod credit verbis alicujus auxilium promittentis, vel ex aliquo considerato, sive in seipso, sive in alio, uti potente. Unde est quod fiducia ex consequenti ad fortitudinem pertinet sicut pars integralis, nisi assumatur pro magnanimitate, sicut Tullius facit. (Passim in art. et in resp.).

Art. VII. – *Utrum securitas ad magnanimitatem pertineat.*

Resp. Aff. – *Scil.:* securitas immediate pertinet ad fortitudinem; ex consequenti autem pertinet etiam ad magnanimitatem.

R. primi est: quia securitas dicitur per remotionem curae, prout debet, quam timor ingerit: et ideo securitas importat quamdam perfectam quietem animi a timore. Timor autem directe pertinet ad fortitudinem; et sic securitas immediate pertinet ad fortitudinem.

R. secundi est: quia securitas repellit causam desperationis, scil. timorem; et ideo securitas indirecte roborat spem, quae directe et immediate pertinet ad magnanimitatem. Inde est quod securitas ex consequenti pertinet ad magnanimitatem. – E contra, fiducia, quae est spes roborata ex aliqua firma opinione, immediate pertinet ad magnanimitatem; ex consequenti vero ad fortitudinem, quia utitur audacia.

Art. VIII. – *Utrum bona fortunae conferant ad magnanimitatem.*

Resp. Aff. – *Scil.:* ad hoc ut expeditius operetur.

http://www.obrascatolicas.com

R. EST: quia magnanimitas ad duo respicit: ad honorem sicut ad materiam, et ad aliquid magnum operandum sicut ad finem. Ad utrumque autem istorum bona fortunae cooperantur: ad honorem quidem, quia ab hominibus major honor exhibetur his quibus adsunt exteriora bonae fortunae; ad operandum autem aliquid magnum, quia per divitias et potentias et amicos datur nobis facultas operandi. Et sic manifestum est quod bona fortunae conferunt ad magnanimitatem.

QUAESTIO CXXX

De praesumptione *

Deinde considerandum est de vitiis oppositis magnanimitati: et primo de illis quae opponuntur ei per excessum, quae sunt tria, scil. praesumptio, ambitio, et inanis gloria; secundo de pusillanimitate, quae opponitur ei per modum defectus. Et circa primum quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum praesumptio sit peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia vitiosum est et peccatum, quasi contra ordinem naturalem existens, quod aliquis assumat ad agendum ea quae praeferuntur suae virtuti.

Art. II. – *Utrum praesumptio opponatur magnanimitati per excessum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia magnanimus non tendit in majora quam sibi conveniant; in hoc

* Praesumptio de qua hic agitur, non est ea qua quis ex nimia divinae misericordiae confidentia expectat a Deo veniam peccatorum absque poenitentia aut gloriam sine meritis, quae est peccatum in Spiritum sanctum; sed quaestio est de praesumptione qua quis aggreditur vel aggredi contendit id quod vires illius superat.

enim est medium hujus virtutis, quod est medium proportionis ad propriam facultatem. Praesumptuosus autem excedit proportionem suae facultatis. Et in hoc opponitur magnanimitati per excessum.

QUAESTIO CXXXI

De ambitione

Deinde considerandum est de ambitione, et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum ambitio sit peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ambitio importat inordinatum appetitum honoris.

NOTANDUM: Appetitum honoris contingit esse inordinatum tripliciter: uno modo appetendo testimonium de excellentia quam quis non habet; alio modo per hoc quod aliquis honorem sibi cupit, non referendo in Deum; tertio per hoc quod appetitus ejus in ipso honore quiescit, non referens honorem ad utilitatem aliorum (In corp. art.).

Art. II. – *Utrum ambitio opponatur magnanimitati per excessum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia magnanimitas est circa honores, et utitur eis secundum quod oportet; ambitio autem importat appetitum honoris inordinatum, ut dictum est (Art. 1).

NOTANDUM: Praesumptio opponitur magnanimitati per excessum ratione finis, quod est aliquod magnum opus secundum proportionis facultatis; ambitio autem opponitur magnanimitati per excessum, ratione materiae circa quam, scil. honores, quibus ambitiosus indebite utitur (Ad 1m).

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO CXXXII

De inani gloria

Deinde considerandum est de inani gloria; et circa hoc quaeruntur quinque:

Art. I. – *Utrum appetitus gloriae sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Appetitus gloriae de se non est peccatum; sed appetitus inanis vel vanae gloriae vitium importat.

R. PRIMI EST: quia glorificari, quod est idem quod clarificari, aliud non est nisi bonum alicujus in multorum notitiam et approbationem devenire, quod secundum se, non est malum, dicitur enim Matth. v, 16: *Luceat lux vestra coram hominibus.*

R. SECUNDI EST: quia quodlibet vanum appetere vitiosum est, secundum illud Ps. iv, 3: *Ut quid diligitis vanitatem, et quaeritis mendacium?*

NOTANDUM: Gloria dicitur vana tripliciter: uno modo ex parte rei; puta cum quis gloriam quaerit de eo quod non est, vel de eo quod non est gloria dignum, sicut de aliqua re fragili et caduca; alio modo ex parte ejus a quo quis gloriam quaerit, puta hominis, cujus judicium non est certum; tertio modo, ex parte ipsius qui gloriam appetit, qui videlicet appetitum gloriae suae non refert in debitum finem, puta ad honorem Dei, vel proximi salutem. (In corp. art.).

Art. II. – *Utrum inanis gloria magnanimitati opponatur.*

RESP. AFF. – *Scil.:* directe.

R. EST: quia magnanimitas, quae moderate utitur honore, ut dictum est (quaes. cxxix, art. 1 et 2), etiam moderate utitur gloria. Nam gloria est quidam effectus honoris et laudis; aliquis enim redditur clarus in notitia aliorum ex hoc

quod laudatur, vel ei reverentia exhibeatur. Et ideo inordinatus appetitus gloriae directe opponitur magnanimitati.

Art. III. – *Utrum inanis gloria sit peccatum mortale.*

RESP. NEG. – R. EST: quia inanis gloria, secundum se considerata, non contrariatur charitati, quae proximo debetur. – Potest tamen inanis gloria Dei charitati contrariari, et sic mortale peccatum esset. Contrariari potest Dei charitati, vel ex parte materiae; puta si quis glorietur de aliquo facto, quod contrariatur divinae reverentiae, sicut cum aliquis gloriatur de donis Dei quasi ea non accepisset, secundum illud I. Cor. iv, 7: *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Vel ex parte ipsius gloriantis, si scilicet intentionem suam referat ad gloriam tanquam ad ultimum finem.

NOTANDUM: Nullus peccando meretur vitam aeternam; unde opus virtuosum amittit vim merendi vitam aeternam, si propter inanem gloriam fiat, etiamsi illa inanis gloria non sit peccatum mortale. Si autem inanis gloria sit peccatum mortale, tunc peccans amittit aeternam mercedem simpliciter, et non solum quantum ad unum actum (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum inanis gloria sit vitium capitale.*

RESP. AFF. – R. EST: quia propter suam propinquitatem ad excellentiam, quam homines maxime desiderant, consequens est quod gloria sit multum appetibilis. Inde est quod ex ejus inordinato appetitu multa vitia oriuntur, et ideo inanis gloria est vitium capitale.

NOTANDUM: Quidam ponunt superbiam unum de vitiis capitalibus; et hi non ponunt inanem gloriam inter vitia capitalia. Gregorius autem superbiam ponit reginam et matrem omnium

http://www.obrascatolicas.com

vitiorum, et inanem gloriam, quae immediate ab ipsa oritur, ponit vitium capitale. Et hoc rationabiliter; quia fines omnium vitiorum ordinantur in finem superbiae, ut infra dicetur, scil. quaest. clxii, art. 1 et 2. (In corp. art.).

Art. V. – *Utrum convenienter dicantur filiae inanis gloriae esse inobedientia, jactantia, hypocrisis, contentio, pertinacia, discordia, et novitatum praesumptio.*

Resp. Aff. – R. est: quia filiae alicujus virtutis capitalis dicuntur illa vitia quae de se nata sunt ordinari ad finem ejus. Finis autem inanis gloriae est inordinata manifestatio propriae excellentiae. Et ad hanc manifestationem concurrunt praedicta vitia: vel directe, per verba, et sic habetur *jactantia;* sive per facta, et si sint vera habetur *praesumptio novitatum*, quae excitat admirationem, si autem sunt falsa, habetur *hypocrisis;* – vel indirecte, cum aliquis ostendit se non esse alio minorem, quod fit quadrupliciter, scil. ex parte intellectus, per *pertinaciam;* ex parte voluntatis, per *discordiam;* verbis, per *contentionem;* et factis, per *inobedientiam.*

QUAESTIO CXXXIII

De pusillanimitate

Deinde considerandum est de pusillanimitate; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum pusillanimitas sit peccatum.**

Resp. Aff. – R. est: quia contrariatur legi naturali, sicut et praesumptio. Nam, sicut per praesumptionem aliquis excedit proportionem

* Pusillanimitas est vitium quo quispiam refugit ea aggredi vel tentare quae ipsius facultatem non superant.

suae potentiae, dum nititur ad majora quam possit; ita pusillanimus etiam deficit a proportione suae potentiae, dum recusat in id tendere quod est suae potentiae commensuratum.

Notandum: Pusillanimus dicitur non esse malus, quia nulli per se infert nocumentum; per accidens tamen malus est, inquantum deficit ab operationibus quibus posset alios juvare. Inde dicit Gregorius in Pastorali (Part. I, c. 5): « Illi qui prodesse utilitati proximorum in praedicatione refugiunt, si directe judicentur ex tantis procul dubio rei sunt, quantis venientes ad publicum prodesse potuerunt ». – Item, pusillanimitas oriri potest etiam ex superbia: dum scilicet aliquis nimis proprio sensu innititur, quo reputat se insufficientem ad ea respectu quorum sufficientiam habet (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum pusillanimitas opponatur magnanimitati.*

Resp. Aff. – *Scil.:* secundum propriam rationem pusillanimitas directe opponitur magnanimitati.

R. est: quia sicut magnanimus ex animi magnitudine tendit ad magna, ita pusillanimus ex animi parvitate se retrahit a magnis.

Notanda: 1. Causa pusillanimitatis, quae est ex parte intellectus, est ignorantia propriae conditionis, quae oritur ex pigritia considerandi suam facultatem; ex parte autem appetitus est timor deficiendi in his quae falso aestimat excedere suam facultatem (In corp. art.).

2. Pusillanimitas est gravius peccatum, secundum propriam speciem, quam praesumptio, quia per ipsam recedit homo a bonis: quod est pessimum ut dicitur (Ethic. lib. iv). Sed praesumptio dicitur esse nequissima ratione superbiae, ex qua procedit (Ad 4m).

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO CXXXIV

De magnificentia *

Deinde considerandum est de magnificentia et vitiis oppositis. Circa magnificentiam autem quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum magnificentia sit virtus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia operari aliquid magnum, ex quo magnificentiae nomen sumitur, proprie pertinet ad rationem virtutis. Nam virtus dicitur « per comparationem ad ultimum (per excessum) in quod potentia potest ».

Art. II. – *Utrum magnificentia sit specialis virtus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* magnificentia est specialis virtus prout *facere* proprie dicitur; non autem si communiter dicitur.

R. EST: quia *proprie facere* dicitur operari aliquid in exteriori materia, sicut facere domum, vel aliquid aliud hujusmodi factibile. Opus autem factibile producitur ab arte: in cujus quidem usu potest attendi una specialis ratio bonitatis, quod ipsum opus factum per artem sit magnum, scil. in quantitate, pretiositate, vel dignitate, quod facit magnificentia. Et secundum hoc magnificentia est specialis virtus. – *Communiter* autem dicitur *facere* pro quacumque actione, sive transeat in exteriorem materiam, sive maneat in ipso agente, sicut intelligere et velle. Et sic magnificentia non est specialis virtus, sed est cujuslibet virtutis status perfectus (Ad 1m). – Sic ergo, sicut magnanimitas intendit aliquid magnum in

* Ad magnificentiam pertinet facere aliquid magnum, ut ex ipso nomine patet.

omni materia, ita et magnificentia in aliquo opere factibili (Ad 2m), praecipue in honorem Dei (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum materia magnificentiae sint sumptus magni.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ad hoc quod opus magnum convenienter fiat, requiruntur proportionati sumptus, i. e., quaedam pecuniae emissiones, quibus utitur magnificus ad opus magnum faciendum.

NOTANDUM: Usus pecuniae pertinet ad liberalem et ad magnificium, sed aliter et aliter. Ad liberalem enim pertinet, secundum quod procedit ex ordinato affectu circa pecunias: et ideo omnis usus debitus pecuniae, pertinet ad liberalitatem, scilicet dona et sumptus. Sed usus pecuniae pertinet ad magnificum in ordine ad aliquod magnum opus, quod faciendum est: et talis usus non potest esse sine sumptu, sive expensa. (Ad 2m). – Et quia principalis actus virtutis est interior electio, quam virtus potest habere absque exteriori fortuna, inde est quod etiam pauper potest esse magnificus (Ad 4m).

Art. IV. – *Utrum magnificentia sit pars fortitudinis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Ut specialis virtus, magnificentia non potest poni pars subjectiva fortitudinis; sed ponitur ut pars potentialis.

R. PRIMI EST: quia magnificentia non convenit in materia cum fortitudine.

R. SECUNDI EST: quia pars potentialis, seu adnexa, alicujus virtutis illa est quae cum ipsa virtute in aliquo convenit, et in aliquo deficit ab ipsa. Magnificentia autem convenit cum fortitudine, quia tendit in aliqua ardua et difficilia, scil. in dispendium rerum; deficit autem a fortitudine, quia multo minus est difficultas in dispen-

http://www.obrascatolicas.com

dio rerum, quam in periculo quod imminet personae, quod est id in quod fortitudo tendit.

NOTANDUM: Magnificentia respicit sumptum per comparationem ad spem, attingendo ad aliquid arduum, non simpliciter, sicut magnanimitas, sed in determinata materia, scilicet in sumptibus: unde magnificentia videtur esse in irascibili, sicut et magnanimitas. Liberalitas autem est in concupiscibili, quia respicit sumptus per comparationem ad amorem et concupiscentiam pecuniarum (Ad 1m).

QUAESTIO CXXXV

De parvificentia *

Deinde considerandum est de vitiis oppositis magnificentiae, et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum parvificentia sit vitium.*

RESP. AFF. – R. EST: quia parvificus deficit a proportione, quae debet esse secundum rationem inter sumptus et opus.

Art. II. – *Utrum parvificentiae aliquod vitium opponatur.*

RESP. AFF. – R. EST: quia parvum et magnum relative dicuntur; sicut igitur vitium est parvificentia, qua aliquis deficit a debita proportione expensarum ad opus; ita etiam vitium est, huic contrarium, quod aliquis plus expendat quam sit operi proportionatum. – Et hoc vitium graece quidem dicitur βαναυσία a furno dicta, quia videlicet ad modum ignis, qui est in furno, omnia consumit. Vel dicitur ἀπυροκαλία, i. e., sine

* Parvificentia definiri potest vitium quo aliquis deficit a debita proportione expensarum ad opus, intendens minus expendere quam dignitas operis requirat.

bono igne, quia ad modum ignis omnia consumit non propter bonum. Unde latine hoc vitium potest nominari *consumptio*.

QUAESTIO CXXXVI

De patientia

Deinde considerandum est de patientia; et circa hoc quaeruntur quinque:

Art. I. – *Utrum patientia sit virtus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia patientia est per quam bonum rationis conservatur contra impetus passionis, scil. tristitiae, ne ratio tristitiae succumbat. Unde Augustinus dicit (Lib. De Patientia, cap. 2): « patientia hominis est qua mala aequo animo toleramus, i. e., sine perturbatione tristitiae, ne animo iniquo bona deseramus, per quae ad meliora perveniamus ».

NOTANDUM: Patientia quantum ad habitum ponitur virtus; quantum autem ad delectationem quam habet in actu, ponitur fructus; et praecipue quantum ad hoc quod per patientiam animus praeservatur, ne obruatur tristitia (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum patientia sit potissima virtutum.*

RESP. NEG. – R. EST: quia potiores sunt illae virtutes quae sunt constitutivae boni (rationis), quam illae quae impeditivae eorum quae abducunt a bono. Patientia autem non est virtus constitutiva, sed impeditiva. Et inter impeditivas virtutes, ultimum locum habet patientia, scil. post fortitudinem et temperantiam, quae retrahunt a majoribus impedimentis, quam patientia.

NOTANDUM: Quantum ad illa verba Jacobi, I, 4: *patientia habet opus perfectum*, notandum est quod patientia opus perfectum habet in adversis tolerandis. Nam, primo ex his procedit tristitia, quam

http://www.obrascatolicas.com

moderatur patientia; secundo ira, quam moderatur mansuetudo; tertio odium, quod tollit charitas; quarto injustum nocumentum, quod prohibet justitia. Tollere autem principium uniuscujusque (mali) est perfectius. Et secundum hoc patientia est perfectior; non tamen est perfectior simpliciter (Ad 1m). – Item quantum ad verba Luc. xxi, 19: *In patientia vestra possidebitis animas vestras*, dicendum est quod per patientiam dicitur homo suam animam possidere, inquantum radicitus evellit passiones adversitatum, quibus anima inquietatur (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum patientia possit haberi sine gratia.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Patientia perfecta, seu ut virtus, non potest esse sine gratia habituali.

R. EST: quia patientia, secundum quod est virtus, causatur a charitate. Nam patientia, ut virtus, tolerat amissionem bonorum naturalium, ex qua causatur dolor, quia praefert bonum gratiae omnibus naturalibus bonis. Hoc autem pertinet ad charitatem, secundum illud I. Corinth. xiii, 4: *Charitas patiens est.* – *Charitas* autem *diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Non datur autem Spiritus sanctus sine gratia.

NOTANDUM: Potest homo *propter bona temporalia* adversa per patientiam tolerare; sed haec non est illa patientia de qua hic loquimur, quae scilicet omnia sustinet propter Dei amorem, et ut vitam aeternam non amittat, quod ex motivo supernaturali procedit (In responsionibus passim).

Art. IV. – *Utrum patientia sit pars fortitudinis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* pars potentialis, quae adjungitur fortitudini sicut virtus secundaria principali.

R. EST: quia in malis quae ab aliis inferuntur, praecipua sunt et difficillima ad sustentandum illa

quae pertinet ad pericula mortis, circa quae proprie et principaliter est fortitudo. Unde patet quod in ista materia principalitatem tenet fortitudo; patientia autem adjungitur ei sicut secundaria virtus principali. – Unde ad fortitudinem pertinet non qualiacumque sustinere, sed illud quod est summe difficile in sustinendo, scilicet pericula mortis; ad patientiam autem potest pertinere sustinentia quorumcumque malorum (Ad 1m), ad hoc scilicet ut non inordinate ex eis tristetur; principaliter est enim patientia circa tristitias: et propter hoc patientia est in concupiscibili; dum fortitudo, quae principalius est circa timores, est in irascibili (Ad 2m).

NOTANDUM: Patientia potest quantum ad aliquid sui poni pars *integralis* fortitudinis, prout scilicet aliquis patienter *sustinet* mala, quae pertinent ad pericula mortis *. Nec est contra rationem patientiae quod aliquis, quando opus fuerit, insiliat in eum qui mala facit, quia, ut Chrysostomus (vel alius) dicit super illud Matth, iv: *Vade, Satana*, «in injurias propriis patientem esse, laudabile est; injurias autem Dei patienter sustinere nimis est impium ». (Ad 3m).

Art. V. – *Utrum patientia sit idem quod longanimitas.*

RESP. NEG. – R. EST: quia longanimitas, quae est illa virtus per quam aliquis habet animum tendendi in aliquid quod in longinquum distat, magis respicit spem tendentem in bonum, quam audaciam, vel timorem, vel tristitiam, quae respiciunt malum. Unde longanimitas majorem convenientiam videtur habere cum magnanimitate quam cum patentia. – Convenit tamen patientia cum longanimitate, primo in hoc quod patientia sustinet mala propter aliquod bonum; quod si illud bonum in longinquum differatur,

* Partes integrales alicujus virtutis respiciunt *actum* ipsius.

http://www.obrascatolicas.com

difficilius est mala in praesenti sustinere; – secundo, quia hoc ipsum quod est diferri bonum speratum, natum est causare tristitiam, secundum illud Prov. xiii, 12: *Spes quae differtur, affligit animam.*

QUAESTIO CXXXVII

De perseverantia *

Deinde considerandum est de perseverantia et de vitiis oppositis. Circa perseverantiam autem quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum perseverantia sit virtus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* est virtus specialis.

R. EST: quia bonitas et difficultas, circa quas est virtus, possunt esse ex duobus: scil. ex ipsa specie actus, quae accipitur secundum rationem proprii objecti; et ex ipsa diuturnitate temporis; nam hoc ipsum quod est diu insistere alicui difficili, specialem difficultatem habet. Et ideo diu persistere in aliquo bono usque ad consummationem, quod est perseverantiae, pertinet ad specialem virtutem. – Et quia perfectio virtutis magis attenditur secundum rationem boni quam secundum rationem difficilis, inde est quod perseverantia, ut virtus perfecta, consistit in persistendo in bono magis perfecto, etiamsi persistere sit minus difficile. (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum perseverantia sit pars fortitudinis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* est pars potentialis, seu adnexa.

---

* Perseverantia sumitur hic pro continuatione virtuosi operis, qualecumque sit, usque ad finem quem ratio praescripserit: sicut, v. g., quod miles usque ad finem certaminis perseveret. In art. IV agitur de perseverantia qua quid pervenit ad vitam aeternam.

R. EST: quia cum fortitudo sit principalis virtus in his in quibus difficillimum est firmiter persistere (est enim circa pericula mortis), sequitur quod omnis alia virtus, cujus laus consistit in sustinendo firmiter aliquod difficile, adjungitur fortitudini sicut secundaria virtus principali. Sustinere autem difficultatem quae provenit ex diuturnitate boni operis, dat laudem perseverantiae. Et ideo perseverantia adjungitur fortitudini, ut secundaria virtus principali, seu ut pars potentialis ejus; et est in irascibili, sicut et fortitudo. (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum constantia pertineat ad perseverantiam.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Perseverantia et constantia conveniunt in fine.

R. EST: quia ad utrumque pertinet firmiter persistere in aliquo bono. Differunt tamen secundum ea quae difficultatem afferunt ad persistendum in bono: nam virtus perseverantiae proprie facit firmiter persistere hominem in bono contra difficultatem quae provenit ex ipsa diuturnitate actus; constantia autem facit firmiter persistere in bono contra difficultatem quae provenit ex quibuscumque aliis exterioribus impedimentis.

NOTANDUM: Constantia pertinet etiam ad patientiam, scil. secundum illa exteriora impedimenta quae difficultatem inferunt, quia haec gerunt tristitiam, circa quam est patientia. Sed quia finis potior est, ideo constantia magis pertinet ad perseverantiam quam ad patientiam (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum perseverantia indigeat auxilio gratiae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Perseverantia ut habitus infusus, indiget gratia habituali; ut actus perse-

http://www.obrascatolicas.com

verantiae autem indiget etiam gratuito Dei auxilio conservantis hominem in bono usque ad finem vitae.

R. PRIMI EST: quia non dantur virtutes infusae sine gratia habituali.

R. SECUNDI EST: quia, ut dictum est (I-II, qu. cix, art. 10), cum liberum arbitrium de se sit vertibile, et hoc ei non tollatur per habitualem gratiam praesentis vitae, non subest potestati liberi arbitrii etiam per gratiam reparati, ut se immobiliter in bono statuat, licet sit in potestate ejus quod hoc eligat: plerumque enim cadit in nostram potestatem electio, sed non executio.

QUAESTIO CXXXVIII

De vitiis oppositis perseverantiae

Deinde considerandum est de vitiis oppositis perseverantiae; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum mollities opponatur perseverantiae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ad rationem mollitiei pertinet quod aliquis de facili recedat a bono propter aliqua difficilia; nam molle dicitur quod facile cedit tangenti. Hoc autem bono perseverantiae opponitur, ut ex supradictis de perseverantia patet.

NOTANDA: 1. Non reputatur aliquis mollis, si cedat aliquibus valde graviter impellentibus. Unde Philosophus dicit (Eth. lib. vii, c. 7): « si quis a fortibus et superexcellentibus delectationibus vincitur, vel tristitiis, non est admirabile, sed condonabile, si contra tendat ». Tamen Tullius dicit (De offic. lib. i.): « Non est consentaneum, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate, nec qui invictum se a labore praestiterit, vinci a voluptate ».

2. Mollities potest ex duobus causari: uno modo ex consuetudine: cum aliquis consuetus est voluptatibus frui, difficilius potest earum absentiam sustinere: et hoc est proprium mollitiei: alio modo ex naturali dispositione, quia videlicet habet animum minus constantem propter fragilitatem complexionis. Et hoc modo comparantur feminae ad masculos, ut Philosophus dicit (l. c.). Et ideo illi qui muliebria patiuntur, molles dicuntur. quasi muliebres effecti (Ad 1m). – Contra mollities ordinatur labor, qui opponitur voluptati corporali, et impedit voluptates (Ad 2m). – Remissio ordinata a labore sive ludo sive quiete pertinet ad eutrapeliam; sed nimis appetere remissionem ludi, vel quamcumque aliam quietem pertinet ad mollities. (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum pertinacia opponatur perseverantiae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia pertinax, quasi omnino tenax impudenter, plus quam oportet in propria sententia perseverat. Unde, sicut mollis vituperatur secundum defectum, ita et pertinax secundum excessum medii. Perseverans autem laudatur in medio rationis existens.

QUAESTIO CXXXIX

De dono fortitudinis

Deinde considerandum est de dono quod respondet fortitudini, quod est fortitudinis donum; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum fortitudo sit donum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* illa fortitudo qua homo perducitur ad vitam aeternam, quae est finis omnium bonorum operum, et evasio omnium periculorum.

R. EST: quia quod animus hominis moveatur ad hoc quod perveniat ad finem cujuslibet operis

http://www.obrascatolicas.com

inchoati, et evadat quaecumque pericula imminentia, excedit naturam humanam. Hujus rei ergo Spiritus sanctus infundit menti quamdam fiduciam, contrarium timorem excludens; et secundum hoc fortitudo donum Spiritus sancti ponitur.

NOTANDUM: Actus hujus doni in patria erit perfrui plena securitate a laboribus et malis. (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum quarta beatitudo, scil.: « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam » respondeat dono fortitudinis*

RESP AFF – *Scil :* propter quamdam convenientiam

R. EST: quia valde arduum est quod aliquis non solum opera virtuosa faciat, sed quod faciat ea cum insatiabili quodam desiderio. In arduis autem fortitudo consistit.

NOTANDUM: Inter *Fructus* Spiritus sancti qui sufficienter dono fortitudinis respondent, ponuntur duo: patientia, quae respicit sustinentiam malorum; et longanimitas, quae respicere potest diuturnam expectationem et operationem bonorum. (Ad 3m).

QUAESTIO CXL

De praeceptis fortitudinis

Deinde considerandum est de praeceptis fortitudinis; et primo, de praeceptis ipsius fortitudinis; secundo, de praeceptis partium ejus.

Art. I. – *Utrum convenienter in lege divina praecepta fortitudinis tradantur.*

RESP. AFF. – R. EST: quia praecepta legis divinae de fortitudine, sicut et de aliis virtutibus, dantur secundum quod convenit ordinationi mentis humanae in Deum: hoc autem conveniens

est, quia est secundum finem legis divinae, quod est ut homo Deo inhaereat. Propter hoc dicitur Deuter. XX, 3: *Non formidetis eos, quia Dominus Deus vester in medio vestri est, et pro vobis contra adversarios dimicabit;* similiter in novo Test., Luc. XII, 4: *Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, et post haec non habent amplius quid faciant.*

Art. II. – *Utrum convenienter tradantur praecepta in lege divina de partibus fortitudinis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* de patientia et de perseverantia.

R. EST: quia homo ad recte vivendum, non solum virtutibus principalibus, sed etiam virtutibus secundariis et adjunctis indiget; et ideo in lege divina sicut dantur convenientia praecepta de actibus virtutum principalium, ita etiam dantur convenientia praecepta de actibus secundariarum virtutum et adjunctarum.

NOTANDUM: Non dantur praecepta de magnificentia et de magnanimitate, quae sunt partes fortitudinis, sed solum de patientia et de perseverantia, quia magnificentia et magnanimitas sunt circa ea quae pertinent ad excellentiam. Hujusmodi autem magis cadunt sub consilio quam sub praecepto. Ad patientiam et ad perseverantiam, e contra, pertinent afflictiones et labores praesentis vitae, et quidem non ratione alicujus magnitudinis in eis consideratae, sed ratione ipsius generis. Et ideo de patientia et perseverantia fuerunt danda praecepta. (Ad 1m).

DE TEMPERANTIA*

Consequenter considerandum est de temperantia: et primo quidem de ipsa temperantia; secundo de partibus ejus; tertio, de praeceptis ipsius. Cir-

---

* Videatur nostra « Divisio Schematica Summae Thologicae » Tab. XXV.

http://www.obrascatolicas.com

ca temperantiam autem primo considerare oportet de ipsa temperantia; secundo de vitiis oppositis. Circa primum quaeruntur octo:

QUAESTIO CXLI

De ipsa temperantia *

Art. I. – *Utrum temperantia sit virtus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia temperantia inclinat hominem ad id quod est secundum rationem; nam in ejus nomine importatur quaedam moderatio seu temperies quam ratio facit.

NOTANDA: 1. Temperantia, cum sit virtus, non contrariatur inclinationi naturae humanae, sed convenit cum ea. Contrariatur tamen inclinationi naturae bestialis non subjectae rationi (Ad 1m).

2. Temperantiae correspondet *donum timoris*, quo aliquis refrenatur a delectationibus carnis, secundum illud Psal. cxviii, 120: *Confige timore tuo carnes meas.* Donum autem timoris principaliter quidem respicit Deum, cujus offensam vitat; et secundum hoc correspondet virtuti spei; secundario autem potest respicere quaecumque aliquis refugit ad vitandam Dei offensam. Maxime autem homo indiget timore divino ad fugiendum ea quae maxime alliciunt, circa quae est temperantiae: et ideo temperantiae etiam correspondet donum timoris. (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum temperantia sit specialis virtus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non secundum communitatem suae significationis; sed secundum quod antonomastice consideratur.

R. PRIMI EST: quia sic temperantia est virtus generalis, et significat quamdam temperiem, i. e.,

* Temperantia, quae est inter virtutes cardinales ultima, definiri potest: « Virtus moderans appetitum circa delectationes tactus ».

moderationem quam ratio ponit in humanis operationibus et passionibus, quod est commune in omni virtute morali.

R. SECUNDI EST: quia antonomastice sumpta, temperantia habet specialem materiam, secundum quod refrenat appetitum ab his quae maxime alliciunt hominem.

NOTANDUM: Quamvis pulchritudo conveniat cuilibet virtuti, excellenter tamen attribuitur temperantiae; et hoc propter duo: primo quidem secundum rationem communem temperantiae, ad quam pertinet quaedam moderata et conveniens proportio, in qua consistit ratio pulchritudinis. Alio modo quia ea a quibus refrenat temperantia, sunt infima in homine, convenientia ei secundum naturam bestialem; et ideo temperantia tollit praecipue turpitudinem hominis. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum temperantia sit solum circa concupiscentias et delectationes.*

RESP. AFF. – *Scil.:* temperantia praecipue consistit circa passiones tendentes in bona sensibilia, scilicet circa concupiscentiam et delectationem, ex consequenti autem circa tristitias, quae contingunt ex absentia talium delectationum.

R. EST: quia temperantia importat moderationem quamdam passionum. Passiones autem animae quae proprie moderatione indigent, sunt illae quarum appetitus *prosequitur* sensibilia et corporalia bona, i. e., concupiscentias et delectationes; nam illae passiones quarum motus appetitivus *refugit* mala sensibilia, praecipue contrariantur rationi, non quidem secundum suam immoderatiam, sed maxime secundum suum discessum, prout scilicet aliquis refugiendo mala sensibilia et corporalia quae interdum concomitantur bonum rationis, per consequens discedit ab ipso bono rationis. Circa tales passiones prae-

http://www.obrascatolicas.com

cipue est fortitudo, quae firmitatem praestat in bono.

Art. IV. – *Utrum temperantia sit solum circa concupiscentias et delectationes tactus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* principaliter.

R. EST: quia temperantia est principaliter circa concupiscentiam maximarum delectationum, sicut fortitudo principaliter est circa timorem maximorum malorum. Maxime autem delectationes sensibilium sunt illae, quae consequuntur operationes maxime naturales. Hae autem sunt illae quibus natura conservatur; scilicet delectationes ciborum et potuum, quibus conservatur natura individui; et delectationes venereorum, quibus conservatur natura speciei. Tales autem delectationes consequuntur sensum tactus. Unde temperantia est principaliter circa delectationes tactus, secundario vero et ex consequenti, circa delectationes aliorum sensuum, et maxime gustus. (Ad 3m).

Art. V. – *Utrump circa proprias delectationes gustus sit temperantia.*

RESP. NEG. – *Scil.:* circa delectationes gustus (vel olefactus, vel visus) est temperantia vel intemperantia secundario.

R. EST: quia sensibilia horum sensuum non conferunt ad ipsum usum necessariarum rerum ad conservationem individui et speciei; sed conferunt ad hoc ut usus sit magis delectabilis. Tamen quia gustus propinquior est tactui quam alii sensus, ideo temperantia magis est circa gustum quam circa alios sensus.

NOTANDUM: Ad gustum pertinet discretio saporum, qui conferunt ad delectationem alimenti, inquantum sunt signa convenientis nutrimenti. (Ad 1m).

Art. VI. – *Utrum regula temperantiae sit sumenda secundum necessitatem praesentis vitae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* temperantia accipit necessitatem hujus vitae sicut regulam delectabilium, quibus utitur, ut scilicet tantum eis utatur, quantum necessitas hujus vitae requirit.

R. EST: quia regula eorum quae sunt ad finem est ipse finis. Omnia autem delectabilia circa quae est temperantia, quae in usum hominis veniunt, ordinantur ad aliquam hujus vitae necessitatem sicut ad finem. Unde temperantia accipit regulam delectabilium quibus utitur, secundum necessitatem hujus vitae, ut scilicet tantum eis utatur, quantum necessitas hujus vitae requirit.

NOTANDUM: Per necessitatem hujus vitae intelligendum est non tantum, ea necessitas qua dicitur necessarium id sine quo res absolute esse non potest, sed etiam qua dicitur id necessarium sine quo res non potest convenienter esse, spectatis nimirum omnibus circumstantiis honestatis, status, officii, dignitatis, fortunae, etc. (Ad 2m et ad 3m).

Art. VII. – *Utrum temperantia sit virtus cardinalis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia virtus principalis seu cardinalis dicitur quae principalius laudatur ex aliquo eorum quae communiter requiruntur ad rationem virtutis. Ad rationem autem virtutis (moralis) communiter requiritur moderatio in delectationibus tactus; nam tales delectationes sunt nobis naturales, et objecta earum sunt necessaria praesentis vitae. Moderatio autem haec ad temperantiam pertinet; et ideo temperantia est virtus cardinalis seu principalis.

Art. VIII. – *Utrum temperantia sit maxima virtutum.*

RESP. NEG. – R. EST: quia quanto magis virtus pertinet ad bonum multitudinis, tanto melior

http://www.obrascatolicas.com

est. Justitia autem et fortitudo magis pertinent ad bonum multitudinis quam temperantia; quod patet ex supra dictis de justitia et de fortitudine: justitia enim est ad alterum, et fortitudo est circa pericula mortis, praecipue bellorum. Temperantia autem moderatur solum concupiscentias et delectationes eorum quae pertinent ad ipsum hominem.

NOTANDUM: Inter virtutes primum locum tenent virtutes theologicae; prudentia est omnium virtutum moralium excellentissima, justitia in secundo loco, fortitudo in tertio, et temperantia in ultimo collocanda est.

QUAESTIO CXLII

De vitiis quae adversantur temperantiae

Deinde considerandum est de vitiis oppositis temperantiae; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum insensibilitas sit vitium.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ad vitium insensibilitatis pertinet ut quis intantum delectationem refugeret quod praetermitteret ea quae sunt necessaria ad conservationem naturae. Hoc autem ordini naturali repugnat; natura enim delectationem apposuit operationibus necessariis ad vitam hominis. – Unde delectatio fugienda est utique ad vitandum peccatum, non tamen totaliter; sed ut ultra non quaeratur quam necessitas requirat. (Ad 3m). Quandoque autem laudabile vel etiam necessarium est ab hujusmodi delectationibus abstinere, scil. propter aliquem finem honestum; sicut propter sanitatem corporalem; vel etiam propter alicujus officii executionem. Similiter ad recuperandam animae sanitatem per poenitentiam; et homines volentes

contemplationi et rebus divinis vacare, oportet quod se magis a carnalibus desideriis abstrahant.

Art. II. – *Utrum intemperantia sit puerile peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non quia convenit pueri, ac si puerus fuerit proprie intemperatus; sed secundum quamdam similitudinem.

R. EST: quia, ut Phisophus dicit (Eth. iii, cap. ult.), similitudinem habet intemperantia ad puerilia peccata; et hoc propter tria: primo, quantum ad id quod appetitur; nam sicut puer, ita et concupiscentia appetit aliquid turpe: et hujus ratio est, quia puer, sicut et concupiscentia, non attendit ad ordinem rationis; secundo, quantum ad eventum. Puer enim, si suae voluntati dimittatur crescit in propria voluntate. Ita et concupiscentia, si ei satisfiat, majus robur accipit; tertio, quantum ad remedium quod utrique praebetur. Puer enim emendatur per hoc quod coercetur. Et similiter dum concupiscentiae resistitur, reducitur ad debitum honestatis modum.

Art. III. – *Utrum timiditas sit majus vitium quam intemperantia.*

RESP. NEG. – *Scil.:* intemperantia gravius est peccatum quam timiditas, cum ex parte objecti seu materiae, tum ex parte peccantis.

R. PRIMI EST: quia quanto illud quod commovet ad peccatum videtur magis esse necessarium, tanto peccatum levius est. Timiditas autem inordinate refugit pericula mortis, propter conservationem ipsius vitae; intemperantia vero est circa delectationes, quarum appetitus non est adeo necessarius ad vitae conservationem: nam intemperantia magis est circa quasdam appositas

http://www.obrascatolicas.com

delectationes seu concupiscentias (sicut curiosa praeparatio cibi, ornamentum mulierum, et alia hujusmodi), quam circa concupiscentias seu delectationes naturales.

R. SECUNDI EST: *a*) quia timores et tristitiae graves, et maxime in periculis mortis, stupefaciunt mentem: quod non facit delectatio, quae movet ad intemperantia: unde in timiditate peccatum est minus voluntarium; *b*) quia ea quae per timorem fiunt, principium habent ab exteriori impellente, unde non sunt simpliciter voluntaria, sed mixta: ea autem quae per delectationem fiunt, sunt simpliciter voluntaria. – Item, quia ea quae sunt intemperati, sunt magis voluntaria in singularibus quam in universali; dum, e contra, in his quae pertinent ad timiditatem, minus sunt voluntaria in singularibus, quae imminent, quam universalia, puta fugiendo salvari. Quod autem est magis voluntarium in singularibus, in quibus est actus, est simpliciter magis voluntarium; *c*) quia contra intemperantiam magis de facili invenitur remedium quam contra timiditatem, quae est circa pericula mortis. – Et ideo intemperantia est simpliciter majus peccatum quam timiditas.

Art. IV. – *Utrum peccatum intemperantiae sit maxime exprobrabile.*

RESP. AFF. – R. EST: quia exprobratio opponi videtur honori et gloriæ. Intemperantia autem maxime opponitur honori et gloriæ. Unde peccatum intemperantiæ est maxime exprobrabile. Intemperantia enim maxime repugnat excellentiæ, cui debetur honor, et claritati, quam gloria importat. Nam intemperantia est circa delectiationes quae sunt communes nobis et brutis; unde homo intemperatus « *comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* » (Ps. xlviii, 21). Hoc est contra excellentiam hominis. Maxime autem repugnat claritati, quia in delectationibus circa quas est intemperantia minus apparet de lumine rationis, ex qua est tota claritas et pulchritudo virtutis: unde et hujusmodi delectationes dicuntur maxime serviles. – Inde est quod Gregorius dicit (Moral. lib. xxxiii, cap. 2): « Vitia carnalia, quae sub intemperantia continentur, etsi sint minoris culpae, sunt tamen majoris infamiae ». (Ad 1m).

NOTANDUM: Intemperantia est maxime exprobabilis inter vitia humana, quae scil. attenduntur secundum passiones humanae naturae aliqualiter conformes. Sed illa vitia quae excedunt modum humanae naturae, sicut comestio carnium humanarum, aut coitus bestiarum, aut masculorum, sunt magis exprobrabilia; et ad genus intemperantiae reducuntur secundum quemdam excessum. (Ad 3m).

QUAESTIO CXLIII

De partibus temperantiae (in generali)

Deinde considerandum est de partibus temperantiae: et primo, de ipsis partibus in generali; secundo de singulis earum in speciali.

Art. Unicus. – *Utrum Tullius convenienter assignet partes temperantiae, continentiam, clementiam et modestiam.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) partes integrales temperantiae sunt: verecundia et honestas; *b*) partes subjectivae sunt: abstinentia et sobrietas, castitas et pudicitia; *c*) Partes potentiales sunt: continentia, humilitas et mansuetudo sive clementia; modestia (sub qua veniunt bona ordinatio ornatus et austeritas); et ultimo parcitas et moderatio sive simplicitas.

http://www.obrascatolicas.com

R. PRIMI EST: quia partes integrales alicujus virtutis principalis sunt conditiones requisitae ad actum virtutis integre exercendum. Officium autem temperantiae in duobus consistit, nempe in fuga turpitudinis (quod fit per *verecundiam*), et in amore decoris (de quo est *honestas*).

R. SECUNDI EST: quia partes subjectivae alicujus virtutis principalis dicuntur species ejus. Species autem diversificantur secundum materiam vel objectum. Genus materiae temperantiae est duplex: circa nutrimentum; et sic habetur *abstinentia* moderans cibum, et *sobrietas* potum; – et circa generationem: et in hoc quantum ad coitum est *castitas*, et quantum ad delectationes circumstantes, quae sunt in osculis, tactibus et amplexibus, habetur *pudicitia*.

R. TERTII EST: quia partes potentiales alicujus virtutis principalis sunt virtutes quae principali adjunguntur ut secundariae, propter principalem materiam. Contingit autem tripliciter ut sic secundariae virtutes temperantiae adjungantur: primo, ad moderationem interiorum motuum animi; secundo, ad moderationem exteriorum motuum et actuum corporis; tertio, ad moderationem rerum exteriorum. – Quantum ad primum sunt tria: *continentia*, qua motus voluntatis ex impetu passionis commotae moderatur ne vincatur a passione; *humilitas*, quae motum spei et audaciae moderatur; *clementia* sive *mansuetudo*, quae refrenat motum irae tendentem in vindictam. – Quantum ad secundum est *modestia*, ad quam pertinet *bene ordinare* quid faciendum et quid dimittendum, etc.; decentiam observare, scil. per *ornatum*; et *austeritas*, per quam modestiam servatur in colloquiis amicorum vel quibuscumque aliis. – Quantum ad tertium sunt duo: *parcitas* sive *per se sufficientia*, per quam

superflua non requirantur; et *moderatio* sive *simplicitas*, per quam homo non nimis exquisita requirat.

QUAESTIO CXLIV

De partibus temperantiae in speciali, et primo de verecundia

Deinde considerandum est de partibus temperantiae in speciali; et primo de partibus quasi integralibus, quae sunt *verecundia* et *honestas*. Circa verecundiam quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum verecundia sit virtus.*

RESP. NEG. – *Scil.*: *a*) verecundia non est virtus proprie dicta; sed *b*) communiter dici potest virtus.

R. PRIMI EST: quia verecundia, cum sit timor turpitudinis et exprobrationis, non est electiva, sed passionem nominat, procedit enim ex impetu quodam passionis. (Ad 1m), consequenter deficit a perfecta virtutis ratione.

R. SECUNDI EST: quia *communiter* dicitur virtus omne quod est bonum et laudabile in humanis actibus, vel passionibus: et secundum hoc quandoque verecundia dicitur virtus, cum sit quaedam laudabilis passio.

NOTANDUM: Ex hoc quod inverecundia sit vitium, non sequitur quod verecundia sit virtus proprie dicta. Nam quilibet defectus causat vitium; non autem quodlibet bonum sufficit ad rationem virtutis. Et ideo non oportet quod omne illud cui directe opponitur vitium, sit virtus; quamvis omne vitium opponatur alicui virtuti, secundum suam originem. (Ad 4m).

Art. II. – *Utrum verecundia sit de turpi actu.*

RESP. AFF. – *Scil.*: verecundia, quae timor est turpitudinis, primo et principaliter vitupe-

http://www.obrascatolicas.com

rium respicit, secundario autem vitiosam turpitudinem.

R. EST: quia *turpitudo vitiosa* consistit in deformitate actus voluntarii. Actus autem voluntarius cum in sola voluntate consistat, non habet rationem ardui, consequenter neque timoris. Unde verecundia, quae est timor turpitudinis, non respicit turpitudinem vitiosam primo et principaliter. Sed vituperium, quod est *turpitudo quasi poenalis*, habet rationem mali ardui. Et hoc verecundia respicit directe et principaliter; turpitudinem autem vitiosam ex consequenti.

NOTANDUM: Verecundia respicit culpam dupliciter: uno modo, ut aliquis *desinat vitiosa agere* propter timorem vituperii; alio modo, ut homo in turpibus quae agit, *vitet* conspectus publicos propter timorem vituperii; quorum primum, secundum Greg. Nyssenum (Orth. sid. lib. ii, c. 15), pertinet ad *erubescientiam* alterum ad *verecundiam*. (In corp. art.).

Art. III. – *Utrum homo magis verecundetur a personis magis conjunctis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* cum propter rectitudinem judicii, tum propter effectum.

R. PRIMI EST: quia personae nobis conjunctae facta nostra magis considerant. Unde a peregrinis, a pueris, et ab aliis ad quos facta nostra non sufficienter perveniunt, nullo modo verecundamur.

R. SECUNDI EST: quia vituperium hominis effectum habet detrimentum perpetuum apud personas sibi conjunctas, cum quibus semper est conversaturus.

Art. IV. – *Utrum etiam in virtuosis hominibus possit esse verecundia.*

RESP. NEG. – *Scil.:* in virtuosis perfectis.

R. EST: quia virtuosi, ut tales, prout sunt totaliter immunes a malo (Ad 1m), non apprehendunt turpitudinem ut possibilem sibi, vel quasi non facile vitabilem: sunt tamen sic dispositi, ut si in eis esset aliquid turpe, de hoc verecundarentur.

NOTANDA: 1. Homines in peccato profundati, quibus sua peccata non displicent, sed magis de eis gloriantur, etiam carent verecundia. (In corp. art.).

2. Virtuosus non multum verecundatur de infamationibus et opprobriis, quia ea contemnit quasi ipsis non dignus. Est tamen aliquis motus verecundiae praeveniens rationem, sicut et caeterarum passionum. (Ad 3m).

QUAESTIO CXLV

De honestate

Deinde considerandum est de honestate; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum honestum sit idem virtuti.*

RESP. AFF. – R. EST: quia aliquid videtur dici honestum, quod est honore dignum. Honor autem excellentiae debetur. Excellentia autem hominis maxime consideratur secundum virtutem, quae est « dispositio perfecti ad optimum », ut dicitur (Phys. lib. vii, text 17 et 18). Et ideo honestum, proprie loquendo, in idem refertur cum virtute.

Art. II. – *Utrum honestum sit idem quod decorum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia pulchritudo spiritualis sive spiritualis decor consistit in hoc quod conversatio hominis sive actio ejus sit bene proportionata secundum spiritualem rationis claritatem. Hoc autem pertinet ad rationem honesti, quod, ut diximus (art. praec.), in idem refertur cum virtute, quae secundum rationem moderatur omnes res humanas.

http://www.obrascatolicas.com

Art. III. – *Utrum honestum differat ab utili et delectabili.*

RESP. AFF. – *Scil.:* honestum concurrit in idem subjectum cum utili et delectabili, a quibus tamen differt ratione.

R. PRIMI EST: quia honestum est quod habet quemdam decorem ex ordinatione rationis. Quod autem est secundum rationem ordinatum est homini delectabile et utile: delectabile quidem, quia est naturaliter homini conveniens; utile vero, quia ad finem ordinatur, scil. ad felicitatem.

R. SECUNDI EST: quia honestum dicitur secundum quod aliquid habet quamdam excellentiam dignam honore propter spiritualem pulchritudinem; delectabile autem, inquantum quietat appetitum; utile autem, inquantum refertur ad aliud.

NOTANDUM: Omne utile et honestum est aliqualiter delectabile, sed non convertitur; quia aliquid potest esse delectabile quin sit honestum et utile: potest enim aliquid esse homini conveniens secundum sensum, et non secundum rationem. (In corp. art.).

Art. IV. – *Utrum honestas debeat poni pars temperantiae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* pars integralis.

R. EST: quia cum honestas sit quaedam spiritualis pulchritudo, quae turpe et indecens repellit, quaedam conditio temperantiae est, et ideo pars ejus integralis, quia concurrit ad perfectionem actus temperantiae. Nam temperantiae est moderari et temperare concupiscentias pravas, quae, ut brutales voluptates, turpissimae et indecentissimae sunt homini.

QUAESTIO CXLVI

De abstinentia

Deinde considerandum est *de partibus subjectivis* temperantiae: et primo de his quae sunt circa delectationes ciborum; secundo de his quae sunt circa delectationes venereorum. Circa primum considerandum est de abstinentia, quae est circa cibos et potus; et de sobrietate, quae est circa potum. – Circa abstinentiam autem consideranda sunt tria: primo, de ipsa abstinentia; secundo, de actu ejus, qui est jejunium; tertio, de opposito vitio, quod est gula. – Circa abstinentiam autem quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum abstinentia sit virtus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* prout est ratione regulata.

R. EST: quia secundum se considerata abstinentia non habet rationem virtutis, sed est indifferens, et ad regnum Dei non pertinet. Dicit enim Apostolus (I. Cor. viii, 8): *Esca nos non commendat Deo; neque enim si non manducaverimus, deficiemus; neque si manducaverimus, abundabimus,* scilicet spiritualiter. Utrumque autem eorum secundum quod fit rationabiliter, virtutem nominat, et si ex fide et dilectione Dei fiat, ad regnum Dei pertinet. (Ad 1m).

NOTANDUM: Abstinentia est ratione regulata, cum fit prout oportet pro congruentia hominum cum quibus aliquis vivit, et personae suae, et pro valetudinis suae necessitate. (In corp. art.). Et secundum hoc dicitur (II Pet. i, 5): *In scientia esse abstinentiam ministrandam.*

Art. II. – *Utrum abstinentia sit specialis virtus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia cum virtus moralis conservet bonum rationis contra impetus passionum, sequitur quod ubi invenitur specialis ratio qua passio abstrahit a bono rationis, ibi necesse est esse specialem virtutem. Delectiones autem

http://www.obrascatolicas.com

ciborum natae sunt abstrahere hominem a bono rationis, propter specialem rationem, scil. propter earum magnitudinem, et ciborum necessitatem: homo enim his indiget ad vitae conservationem, quam maxime homo desiderat. Et ideo abstinentia est specialis virtus.

QUAESTIO CXLVII

De jejunio

Deinde considerandum est de jejunio; et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum jejunium sit actus virtutis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia jejunium ordinatur ad aliquod bonum honestum. Hoc autem est proprium actui virtuoso. – Ordinatur enim jejunium ad tria: primo, ad concupiscentias carnis reprimendas. Unde dicit Apostolus (II. Cor., vi, 5): *in jejuniis, in castitate*, etc.; et Heironymus dicit (Cont. Jovin. lib. ii, cap. 6, in fin.): « sine Cerere et Baccho friget Venus », i. e., per abstinentiam cibi et potus tepescit luxuria. – Secundo, ad hoc quod mens liberius elevetur ad sublimia contemplanda: unde dicitur Dan. x, quod post jejunium trium hebdomadarum revelationem accepit a Deo. – Tertio, ad satisfaciendum pro peccatis; unde dicitur Joel ii, 12: *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, in fletu et planctu.*

NOTANDUM: Jejunium naturae, quo quis dicitur jejunus, antequam comedat, consistit in pura negatione, unde non potest poni actus virtutis; sed solum illud jejunium quo quis ex rationabili proposito a cibis *aliqualiter* abstinet. Unde primum dicitur jejunium jejuni; secundum vero jejunium jejunantis, quasi ex proposito aliquid agentis. (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum jejunium sit actus abstinentiae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* proprie est actus abstinentiae.

R. EST: quia medium rationis in cibis sumendis, in quibus jejunium attenditur, adinvenitur ab abstinentia. Et ideo jejunium est actus abstinentiae: conveniunt enim in eadem materia. Secundum finem tamen, jejunium potest etiam pertinere ad alias virtutes, puta ad religionem vel ad castitatem. (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum jejunium sit in praecepto.*

RESP. AFF. – *Scil.:* jejunium in communi cadit sub praecepto legis naturae, et dicitur jejunium naturae; sed determinatio temporis et modi jejunandi secundum convenientiam et utilitatem populi christiani, cadit sub praecepto juris positivi quod est a praelatis Ecclesiae institutum: et hoc est jejunium Ecclesiae.

R. PRIMI EST: quia cum jejunium sit utile ad deletionem et cohibitionem culpae, et ad elevationem mentis in spiritualia, unusquisque *ex naturali ratione* tenetur tantum jejuniis uti quantum sibi necessarium est ad praedicta.

R. SECUNDI EST: quia sicut ad saeculares principes pertinet praecepta legalia juris naturalis determinativa tradere de his quae pertinent ad utilitatem communem in temporalibus rebus; ita etiam ad praelatos ecclesiasticos pertinet ea statutis praecipere, quae ad utilitatem communem fidelium pertinent in spiritualibus bonis.

NOTANDUM: Jejunium non est absolute de necessitate praecepti; sed est de necessitate praecepti unicuique tali remedio indigenti. Et quia multitudo hominum ut plurimum indiget tali remedio, tum quia *in multis omnes offendimus*, ut dicitur Jacobi iii, 2, tum etiam quia *caro concupiscit adversus spiritum*, ut dicitur Galatas v, 17, conveniens fuit

http://www.obrascatolicas.com

ut Ecclesia aliqua jejunia statueret ab omnibus communiter observanda, non quasi praecepto subjiciens id quod simpliciter ad supererogationem pertinet, sed quasi in speciali determinans id quod est necessarium in communi (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum omnes ad jejunia Ecclesiae teneantur.*

RESP. NEG. – R. EST: quia legislator in statuendo communia praecepta secundum quod multitudini conveniunt, attendit id quod communiter habetur et in pluribus accidit. Si quis ergo ex speciali causa in aliquo inveniatur, quod observantiae statuti repugnet, non intendit talem legislator ad statuti observantiam obligare. Quod si causa sit evidens potest homo per seipsum licite statuti observantiam praeterire. Si vero causa sit dubia, debet aliquis ad superiorem recurrere, qui habet potestatem in talibus dispensandi.

Art. V. – *Utrum convenienter determinentur tempora jejunii Ecclesiae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia jejunium ad duo ordinatur, scil. ad deletionem culpae et ad elevationem mentis in superna. Et ideo illis temporibus specialiter fuerunt jejunia indicenda, in quibus oportebat homines a peccato purgari, et mentem fidelium elevari in Deum per devotionem; quae quidem praecipue imminent ante paschalem solemnitatem, et in vigiliis praecipuarum festivitatum, in quibus praeparari nos oportet ad festa futura devote celebranda . – Similiter etiam consuetudo ecclesiastica habet ut in singulis quartis anni, sacri ordines conferantur; ad quorum susceptionem oportet per jejunium praeparari et eos qui ordinant, et illos qui ordinandi sunt, et etiam totum populum pro cujus utilitate ordinantur.

Art. VI. – *Utrum requiratur ad jejunium quod homo tantum semel comedat.*

RESP. AFF. – R. EST: quia jejunium ab Ecclesia instituitur ad concupiscentiam refrenandam, ita tamen quod natura salvetur. Ad hoc autem sufficere videtur unica comestio, per quam homo potest naturae satisfacere, et tamen concupiscentiae aliquid detrahit, diminuendo comestionum vices. Et ideo Ecclesiae moderatione statutum est ut semel in die a jejunantibus comedatur.*

Art. VII. – *Utrum hora nona* (3 p. m.) *convenienter taxetur ad comedendum his qui jejunant.*

RESP. AFF. – R. PRIMA EST: ut jejunans, qui secundum communem consuetudinem circa horam sextam (i. e., ad meridiem) comedit, aliquam afflictionem sentiat pro culpae satisfactione, quin tamen per hoc natura multum gravetur.

R. SECUNDA EST: quia ista hora convenit mysterio passionis Christi, quae completa fuit hora nona, quando *inclinatio capite tradidit spiritum.* Jejunantes enim, dum suam carnem affligunt, passioni Christi conformantur. (Gal. v, 24).

Art. VIII. – *Utrum convenienter jejunantibus indicatur abstinentia a carnibus, et ovis, et lacticiniis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia jejunantibus Ecclesia interdicit illos cibos qui et in comedendo maxime habent delectationem, et iterum maxime hominem ad venerea provocant. Hujusmodi autem (secundum naturam) sunt carnes anima-

---

* Diu ignota fuit in Ecclesia caenacula vespertina, quae dicitur *collatio*. Videtur quod tempore D. Thomae ad an. 1274, nondum erat in usu. – Ad praxim jejunii hodie vigentem, videndus est Codex Juris Canonici.

http://www.obrascatolicas.com

lium, et ea quae ab eis procedunt, sicut lacticinia ex gressibilibus, et ova ex avibus. Hujusmodi enim magis conformantur humano corpori; et ideo plus delectant et magis conferunt ad humani corporis nutrimentum: unde ex eorum comestione plus superfluit, ut vertatur in materiam seminis, cujus multiplicatio est maximum incitamentum luxuriae. Et ideo ab his cibis praecipue jejunantibus Ecclesia statuit esse abstinendum.

QUAESTIO CXLVIII

De gula

Deinde considerandum est de gula; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum gula sit peccatum.*

Resp. Aff, – R. est: quia gula non nominat quemlibet appetitum edendi et bibendi, sed inordinatum, i. e., ab ordine rationis recedentem; vitium enim gulae consistit in concupiscentia cibi et potus non regulata ratione. – Unde non agitur de appetitu naturali, ad quem pertinent esuries et sitis; sed de appetitu sensitivo, qui rationi subordinatur. (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum gula sit peccatum mortale.*

Resp. Aff. – *Scil.:* quando homo inhaeret delectationi gulae tanquam fini, propter quem Deum contemnit, paratus scilicet contra praecepta Dei agere, ut delectationes hujusmodi assequatur.

R. est: quia sic inordinatio concupiscentiae accipitur in gula secundum aversionem a fine ultimo in qua peccatum mortale consistit. – Si vero talis concupiscentia sit tantum secundum ea quae

sunt ad finem, utpote quia quis nimis concupiscit delectationes ciborum, non tamen ita quod propter hoc faceret aliquid contra legem Dei, est peccatum veniale.

Art. III. – *Utrum gula sit maximum peccatorum.*

Resp. Neg. – *Scil.:* quanquam gula occasionem praebeat multorum peccatorum, ipsa tamen non est peccatorum maximum, neque ex parte materiae, neque ex parte peccantis.

R. est: quia ex parte materiae in qua peccatur, peccata quae sunt circa res divinas, sunt maxima. Ex parte autem peccantis peccatum gulae magis alleviatur quam aggravetur, tum propter necessitatem assumptionis ciborum, tum etiam propter difficultatem discernendi et moderandi id quod in talibus convenit.

Notandum: Aliquando peccata quae ex gula occasionantur sunt etiam graviora quam ipsa gula. Nec in hoc est aliquid inconveniens, quia non oportet quod causa sit potior suo effectu, nisi in causis per se. Gula autem est causa aliorum vitiorum non per se, sed per accidens et per occasionem. (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum convenienter species gulae distinguantur secundum has quinque conditiones: praepropere, laute, nimis, ardenter, studiose.*

Resp. Aff. – R. est: quia inordinatio gulae potest attendi et circa ipsum cibum, et circa comestionem cibi. Inordinatio quantum ad ipsum cibum potest esse tripliciter: primo, quantum ad substantiam vel speciem cibi, scil. cum aliquis quaerit cibos *lautos*, i. e., pretiosos; secundo, quantum ad qualitatem, cum aliquis quaerit cibos nimis accurate praeparatos, i. e., *studiose;* tertio, quantum ad quantitatem, cum quis excedit *nimis* in edendo. Quantum autem ad comestionem sive

http://www.obrascatolicas.com

sumptionem cibi inordinatio potest esse dupliciter: vel quia quis praevenit debitum tempus comedendi, quod est *praepropere;* vel quia non servat modum debitum in edendo, quod est *ardenter*.

Art. V. – *Utrum gula sit vitium capitale.*

Resp. Aff – R. est: quia vitium capitale dicitur ex quo alia vitia oriuntur secundum rationem causae finalis, inquantum scilicet habet finem multum appetibilem. Aliquis finis autem redditur multum appetibilis ex hoc quod habet aliquam de conditionibus felicitatis. Pertinet autem ad rationem felicitatis delectatio. Et ideo vitium gulae, quod est circa delectationes tactus, quae sunt praecipue inter alias, convenienter ponitur inter vitia capitalia.

Art. VI. – *Utrum convenienter assignentur gulae quinque filiae, scilicet inepta laetitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium et hebetudo mentis circa intelligentiam.*

Resp. Aff. – R. est: quia cum gula sit circa immoderatam delectationem in cibis et potibus, filiae ejus ex immoderata delectatione cibi et potus consequuntur. Haec autem accipiuntur vel ex parte animae, vel ex parte corporis. Ex parte animae quadrupliciter: primo quidem quantum ad rationem, cujus acies hebetatur ex immoderatione cibi et potus: et quantum ad hoc ponitur filia gulae « *hebetudo* sensus circa intelligentiam »; propter fumositates ciborum perturbantes caput. Secundo, quantum ad appetitum, et quantum ad hoc ponitur *inepta laetitia*, quia omnes aliae inordinatae passiones ad laetitiam et tristitiam ordinantur. Tertio, quantum ad inordinatum verbum; et sic ponitur *multiloquium*. Quarto,

quantum ad inordinatum actum, et sic ponitur *scurrilitas*, i. e., jocularitas quaedam proveniens ex defectu rationis quae sicut non potest cohibere verba, ita non potest cohibere exteriores gestus. – Ex parte autem corporis ponitur *immunditia*, quae potest attendi sive secundum inordinatam emissionem quarumcumque superfluitatum, vel specialiter quantum ad emissionem seminis.

QUAESTIO CXLIX

De sobrietate

Deinde considerandum est de sobrietate et de vitio opposito, scilicet ebrietate; et circa sobrietatem quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum materia sobrietatis sit potus.*

Resp. Aff. – *Scil.:* potus est materia sobrietatis proprie dictae.

R. est: quia illam materiam specialiter sibi sobrietas adscribit, in qua maxime laudabile est mensuram servare; nam nomen sobrietatis a mensura sumitur: dicitur enim aliquis sobrius, quasi *briam*, i. e., mensuram, servans. Talis autem materia est potus inebriare valens, quia ejus usus mensuratus multum confert, et modicus excessus multum laedit; impedit enim usum rationis magis etiam quam excessus cibi. – Communiter autem sumendo nomen sobrietatis potest in quacumque materia dici.

Art. II. – *Utrum sobrietas sit per se virtus specialis.*

Resp. Aff. – R. est: quia sobrietas specialiter ordinatur ad conservandum bonum rationis: scilicet removendo speciale impedimentum rationis, quod ex immoderato potu inebriante provenit.

http://www.obrascatolicas.com

Art. III. – *Utrum usus vini totaliter sit illicitus.*

RESP. NEG. – *Scil.:* secundum se loquendo, bibere vinum non est illicitum; potest tamen multipliciter reddi illicitum per accidens.

R. PRIMI EST: quia sententia Domini est: *Non quod intrat in os coinquinat hominem.*

R. SECUNDI EST: quia quandoque bibens de facile laeditur vino; quandoque vero aliquis obligatur ex voto ad vinum non bibendum; et quandoque redditur hoc illicitum ex parte aliorum, scilicet si ex hoc scandalizentur.

NOTANDUM: Aliquando totalis abstinentia a vino requiritur propter studium perfectionis (evangelicae) secundum conditiones quorumdam personarum et locorum. (Ad 1m et 3m passim).

Art. IV. – *Utrum sobrietas magis requiratur in majoribus personis.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) ad refrenandum concupiscentias et ad tollendum vitia, sobrietas magis requiritur in juvenibus et in mulieribus quam in senjoribus et majoribus; *b*) quantum vero ad operationem virtutis, sobrietas magis requiritur in majoribus.

R. PRIMI EST: quia in juvenibus magis viget concupiscentia delectabilis propter fervorem aetatis; in mulieribus autem non est sufficiens robur mentis ad hoc quod concupiscentiis resistant. Unde, secundum Valerium Maximum (Lib. ii, cap. 1), mulieres apud Romanos antiquitus non bibebant vinum.

R. SECUNDI EST: quia operatio virtutis per sobrietatem magis est necessaria ad propriam operationem majorum, scilicet seniorum, in quibus ratio debet vigere ad aliorum eruditionem, et episcoporum, seu quorumlibet Ecclesiae ministrorum, qui mente devota debent spiritualibus officiis insistere, et regum, qui per sapientiam debent populum subditum gubernare.

QUAESTIO CL

De ebrietate

Deinde considerandum est de ebrietate; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum ebrietas sit peccatum.**

RESP. AFF. – R. EST: quia, prout hic sumitur, ebrietas importat inordinatam concupiscentiam et immoderatum usum vini (vel omnis alius potus inebriantis). – Unde ebrietas prout significat ipsum defectum hominis, qui accidit ex multo vino potato, ex quo fit ut non sit compos rationis, non nominat culpam, sed defectum poenalem consequentem ex culpa. Similiter, inquantum nominat actum quo quis in hunc defectum incidit, si hoc accidat ex nimia vini fortitudine praeter opinionem bibentis, sic etiam ebrietas potest accidere sine peccato, praecipue si non ex negligentia hominis contingat, sicut, ut creditur, Noe inebriatus fuit, ut legitur Gen. ix.

NOTANDUM: Ebrietas, et alia vitia quae diversis speciebus temperantiae opposita sunt per excessum, habent vitia sibi opposita per defectum, quae tamen remanent *innominata*, sicut dictum est de insensibilitate (quaes. cxlii). – (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum ebrietas sit peccatum mortale.*

RESP. AFF. – *Scil.:* si contingat quod aliquis bene advertat potum esse immoderatum et ine-

* Juxta mentem Divi Thomae, ita ebrietatem definit Billuart: « Voluntarius excessus in potu inebriante usque ad defectum usus rationis ». Et secundum hoc patet ebrietatem esse peccatum.

http://www.obrascatolicas.com

briantem, et tamen magis vult ebrietatem incurrere quam a potu abstinere.

R. EST: quia secundum hoc homo volens et sciens privat se usu rationis, quo secundum virtutem operatur et peccata declinat; et sic peccat mortaliter, periculo peccandi se committens. – Unde ebrietas, per se loquendo, est peccatum mortale.

Art. III. – *Utrum ebrietas sit gravissimum peccatorum.*

RESP. NEG. – R. EST: quia peccata quae sunt directe contra Deum, et ideo bono divino opposita, graviora sunt peccato ebrietatis, quod directe opponitur bono rationis humanae.

Art. IV. – *Utrum ebrietas excuset a peccato.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) ex parte defectus consequentis, ebrietas habet excusare a culpa; *b*) ex parte actus praecedentis, excusat a culpa si talis actus est sine culpa; secus non excusat.

R. PRIMI EST: quia ex parte defectus consequentis, in quo ligatur usus rationis, ebrietas causat involuntarium per ignorantiam: (considerando hunc defectum secundum se).

R. SECUNDI EST: quia si actus praecedens fuit culpabilis, sic peccatum sequens redditur voluntarium ex voluntate praecedentis actus, inquantum scilicet aliquis dans operam rei illicitae incidit in sequens peccatum. – Diminuitur tamen peccatum sequens, sicut et diminuitur ratio voluntarii.

QUAESTIO CLI

De castitate

Deinde considerandum est de castitate; et primo de ipsa virtute castitatis; secundo de virginitate, quae est pars castitatis; tertio de luxuria, quae est ejus vitium oppositum. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum castitas sit virtus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia castitas est per quam ratione, concupiscentia castigatur, ut scilicet secundum judicium rationis et electionem voluntatis aliquis moderate utatur corporalibus membris in venereis.

NOTANDUM: Castitas enumeratur etiam inter Fructus Spiritus sancti. Est enim virtus inquantum est operans secundum rationem; fructus autem, inquantum habet delectationem in suo actu (Ad 4m).

Art. II. – *Utrum castitas sit virtus generalis.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) castitas proprie dicta est specialis virtus; *b*) metaphorice dicta, pro castitate spirituali, est virtus generalis.

R. PRIMI EST: quia castitas proprie dicta habet materiam specialem, scilicet concupiscentias delectabilium, quae sunt in venereis.

R. SECUNDI EST: quia castitas spiritualis seu metaphorice dicta delectatur in spirituali conjunctione ad Deum, et abstinet se ne delectabiliter aliis conjungatur contra debitum divini ordinis. Hoc autem ad quamlibet virtutem pertinet ne mens humana rebus illicitis delectabiliter conjungatur. Et secundum hoc castitas est virtus generalis. – Contra hanc spiritualem castitatem

http://www.obrascatolicas.com

habetur *fornicatio spiritualis*, per quam mens quibuscumque aliis rebus delectabiliter contra debitum divini ordinis conjungitur. (Specialiter tamen fornicatio spiritualis dicitur de aspostasia a vera fide).

NOTANDUM: Sicut supra dictum est (quaes. cxlii, art. 2), concupiscentia delectabilis maxime assimilatur puero, eo quod appetitus delectabilis est nobis connaturalis, et praecipue delectabilium secundum tactum, quae ordinantur ad conservationem naturae. Et inde est quod si nutriatur horum delectabilium concupiscentia, per hoc quod ei consentiatur, maxime augebitur: sicut puer, qui suae voluntati relinquitur. Et sic concupiscentia horum delectabilium maxime indiget castigari; et ideo circa hujusmodi concupiscentias antonomastice dicitur castitas, quamvis quilibet motus appetitivae partis debet castigari a ratione etiam per alias virtutes morales. (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum castitas sit virtus distincta ab abstinentia.*

RESP. AFF. – R. EST: quia castitas est circa delectationes venereorum; dum abstinentia est circa delectationes ciborum. Est enim alia ratio utendi cibis, et potibus, et venereis. Et ideo oportet esse diversas virtutes, licet sint unius sensus, scilicet tactus. (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum pudicitia pertineat specialiter ad castitatem.*

RESP. AFF. – *Scil.:* pudicitia ad castitatem ordinatur, non quasi virtus ab ipsa distincta, sed sicut exprimens castitatis circumstantiam quamdam. (Interdum tamen unum pro alio ponitur).

R. EST: quia pudicitia, quae a pudore dicitur, maxime verecundatur de actibus veneris; et ideo pudicitia attenditur proprie circa signa exteriora

veneorum, sicut sunt aspectus impudici, oscula et tactus. Castitas autem magis attenditur circa ipsam veneream commixtionem.

QUAESTIO CLII

De virginitate

Deinde considerandum est de virginitate; et circa hoc quaeruntur quinque:

Art. I. – *Utrum virginitas consistat in integritate carnis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Virginitas consistit *per accidens* in integritate carnis; *materialiter* in immunitate a delectatione quae provenit ex resolutione seminis; *formaliter* et *completive* in proposito perpetuo se abstinendi a delectatione venerecrum.

R. EST: quia ratio moralium in eo consistit formaliter et completive quod est rationis: est enim virtus moralis in medio rationis. Conservatio autem signaculi virginitatis, quae *ex parte corporis* exigitur ad virginitatem, per accidens se habet; unde, si signaculum virginitatis per violentiam corrumpitur, firmo manente proposito animae non peccandi, virginitas ipsa per accidens violabitur, formaliter autem remanebit integra (Ad 3m). Delectatio autem quae est in resolutione seminis, in qua conjungitur *aliquid animae cum eo quod est corporis*, est quid sensibile passionis: passiones autem sunt materia actuum moralium. Unde talis delectatio, si fiat praeter propositum mentis, sicut in dormiendo, vel per violentiam illatam, cui mens non consentit, non minuit virginitatem, nisi materialiter tantum.

http://www.obrascatolicas.com

Art. II. – *Utrum virginitas sit illicita.*

RESP. NEG. – *Scil.:* virginitas non solum non est illicita, sed est etiam laudabilis.

R. EST: quia virginitas ad hoc ordinatur ut anima liberius vacet divinae contemplationi, secundum illud Apostoli (I. Cor. vii, 34): *Mulier innupta et virgo cogitat quae Domini sunt, ut sit sancta et corpore et spiritu.* Contemplatio autem divina maximum hominis bonum est in hac vita, ad quod caetera alia bona recte ordinari debent.

NOTANDUM: Quantum ad praeceptum legis naturae, quod ponitur Genes. i, 28: *Crescite. et multiplicamini, et replete terram,* considerandum est quod hoc praeceptum non respicit homines individualiter, sicut praeceptum de comestione, et alia hujusmodi, quae requiruntur ad conservationem vitae individuorum; sed tantum moltitudinem hominum. Huic autem necessarium est non solum quod multiplicetur corporaliter, sed etiam quod spiritualiter proficiat. Et ideo sufficienter providetur humanae multitudini, si quidam carnali generationi operam dent; quidam vero ab haec abstinentes, contemplationi divinorum vacent ad totius humani generis pulchritudinem et salutem: non omnia enim quae sunt multitudini debita, impleri possunt per unum. (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum virginitas sit virtus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* est virtus specialis.

R. EST: quia virginitas habet specialem materiam boni, scilicet immunitas ab *experimento* venereae voluptatis; et in hoc est specialis excellentia virginitatis. Differt igitur virginitas a castitate, cujus proprium est se conservare immunem ab *inordinatione* venereae voluptatis.

NOTANDUM: Ille qui peccando virginitatem amisit, per poenitentiam non recuperat virginitatis materiam, sed recuperat virginitatis propositum. (Ad 3m).

Art. IV. – *Utrum virginitas sit excellentior matrimonio.* *

RESP. AFF. – R. EST: tum quia bonum divinum est potius humano bono; tum quia bonum animae praefertur bono corporis; tum etiam quia bonum contemplativae vitae praefertur bono activae. Virginitas autem ordinatur ad bonum animae secundum vitam contemplativam, quod est *cogitare ea quae sunt Dei;* conjugium autem ordinatur ad bonum corporis, quod est corporalis multiplicatio generis humani; et pertinet ad vitam activam, quia vir et mulier in matrimonio viventes necesse habent cogitare quae sunt mundi, ut patet per Apostolum (I. Cor. VII). Unde indubitanter virginitas praeferenda est continentiae conjugali.

NOTANDA: 1. Licet virginitas sit melior quam continentia conjugalis, potest tamen conjugatus melior esse quam virgo: tum ex parte ipsius castitatis, si scili. ille qui est conjugatus habeat animum magis paratum ad virginitatem servandam, si oporteret, quam ille qui est actu virgo; tum quia forte ille qui non est virgo, habet aliquam excellentiorem virtutem. (Ad 2m).

2. Ad objectionem quod bonum commune melius est bono privato, considerandum est quod bonum commune potius est bono privato, si sit ejusdem generis; sed potest esse quod bonum privatum sit melius secundum suum genus. Et hoc modo virginitas Deo dicata praefertur fecunditati carnali. (Ad 3m).

---

* Lutherus Joviniano pejor non solum tantum virginitati matrimonium adaequavit, sed praetulit; quod his verbis a Concilio Tridentino profligatum est (Sess. xxiv, can. 10): « Si quis dixerit statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis, vel caelibatus, et non esse melius ac beatius manere in virginitate, aut caelibatu, quam conjungi matrimonio, anathema sit ».

http://www.obrascatolicas.com

Art. V. – *Utrum virginitas sit maxima virtutum.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) in genere suo, i. e., castitatis, virginitas est excellentissima; sed *b*) simpliciter loquendo non est talis.

R. PRIMI EST: quia virginitas transcendit et castitatem vidualem et conjugalem. Et ex eo quod castitati attribuitur antonomastice decor, inde est quod virginitati per consequens attribuitur excellentissima pulchritudo.

R. SECUNDI EST: quia semper finis excellit id quod est ad finem; et quanto aliquid efficacius ordinatur ad finem, tanto melius est. Finis autem, ex quo virginitas laudabilis redditur, est vacare rebus divinis. Unde ipsae virtutes theologicae, et etiam virtus religionis, quarum actus est ipsa occupatio circa res divinas, praeferuntur virginitati. Similiter etiam vehementius operantur ad hoc quod inhaereant Deo martyres, qui ad hoc postponunt propriam vitam; et viventes in monasteriis, qui ad hoc postponunt propriam voluntatem, et omnia quae possunt habere, quam virgines, quae ad hoc postponunt veneream voluptatem. Et ideo virginitas non simpliciter est maxima virtutum.

QUAESTIO CLIII

De vitio luxuriae

Deinde considerandum est de vitio luxuriae, quod opponitur castitati; et primo de ipsa in generali; secundo de speciebus ejus. Et circa primum quaeruntur quinque:

Art. I. – *Utrum materia luxuriae sint solum concupiscentiae, et delectationes venereae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia, sicut Isidorus dicit (Etymol. lib. x, ad litt *L*): «Luxuriosus aliquis

dicitur quasi solutus in voluptates». Maxime autem voluptates venereae animum hominis solvunt; et ideo circa voluptates venereas *maxime* luxuria consideratur. – Secundario autem dicitur in quibuscumque aliis ad excessum pertinentibus. Unde Galat. v dicit Glossa, quod «luxuria est quaelibet superfluitas».

Art. II. – *Utrum nullus actus venereus possit esse sine peccato.*

RESP. NEG. – R. EST: quia in actibus humanis peccatum est quod est contra ordinem rationis. Debitus autem usus venereorum, quae naturaliter ad honestum finem ordinantur, non est contra ordinem rationis. Sicut igitur usus ciborum potest esse absque peccato, si fiat debito modo et ordine, secundum quod competit saluti corporis, ita etiam et usus venereorum potest esse absque omni peccato, si fiat debito modo et ordine, secundum quod est conveniens ad finem generationis humanae. – Quantum autem ad abundantiam delectationis, quae est in actu venereo, ad virtutem non pertinet, quantum sensus exterior delectetur, quod consequitur corporis dispositionem, sed quantum appetitus interior ad hujusmodi delectationes afficiatur. (Ad 2m).

NOTANDUM: Quod concupiscentia et delectatio venereorum non subjacet imperio et moderationi rationis, provenit ex poena primi peccati, inquantum scilicet ratio rebellis Deo meruit habere suam carnem rebellem. Unde non sequitur quod actus ille venereus sit peccatum, sed quod in illo actu sit aliquid poenale a peccato primo, seu originali, derivatum. (Ad 2m et 3m passim).

Art. III. – *Utrum luxuria quae est circa actus venereos, possit esse peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ad rationem luxuriae pertinet ut ordinem et modum rationis exce-

http://www.obrascatolicas.com

dat circa venerea. Et ideo absque dubio luxuria est peccatum.

NOTANDUM: Quamvis semen humani corporis sit aliquid superfluum, tamen non potest qualitercumque emitti, quia indigetur. Dicitur enim superfluum ex eo quod residuum est operationis virtutis nutritivae, tamen indigetur eo ad opus virtutis generativae. Unde emissio seminis taliter debet fieri, ut conveniat fini, ad quem indigetur (Ad 1m), secundum Dei ordinationem, qui est actor naturae. Ex eo ergo quod aliquis inordinate suo corpore utitur per luxuriam, injuriam facit Deo, qui est principalis dominus corporis nostri. (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum luxuria sit vitium capitale.*

RESP. AFF. – R. EST: quia finis luxuriae est multum appetibilis, tum propter vehementiam delectationis, tum propter connaturalitatem hujusmodi concupiscentiae. Et ideo ex ejus appetitu homo procedit ad multa peccata perpetranda, quae omnia ex illo vitio tanquam ex principaliori oriri dicuntur.

Art. V. – *Utrum convenienter dicantur esse filiae luxuriae, caecitas mentis, inconsideratio, praecipitatio, inconstantia, amor sui, odium Dei, affectus praesentis saeculi, et horror futuri.*

RESP. AFF. – R. EST: quia cum per vitium luxuriae maxime appetitus inferior vehementer intendat suo objecto, scilicet delectabili, propter vehementiam passionis et delectationis, consequens est quod per luxuriam maxime superiores vires deordinantur, scilicet ratio et voluntas. Sunt autem rationis quatuor actus in agendis. Primo quidem simplex intelligentia, quae apprehendit aliquem finem ut bonum; et hic actus impeditur per luxuriam. Et quantum ad hoc ponitur *caecitas mentis*. Secundus actus est consilium de his quae sunt agenda propter finem. Hic etiam

impeditur per concupiscentiam luxuriae. Et quantum ad hoc ponitur *praecipitatio*. Tertius actus est judicium de agendis: et hic etiam impeditur per *inconsiderationem*, quae provenit ex luxuria. Quartus actus est praeceptum rationis de agendo, qui etiam impeditur per *inconstantiam*, quae ex luxuria causatur. – Ex parte autem voluntatis consequitur duplex actus inordinatus: quorum unus est appetitus finis; et quantum ad hoc ponitur *amor sui*, quantum scilicet ad delectationem, quam inordinate appetit; et per oppositum ponitur *odium Dei*, inquantum scilicet (Deus) prohibet delectationem concupitam. Alius autem est appetitus eorum quae sunt ad finem; et quantum ad hoc ponitur *affectus praesentis saeculi*; in quo scilicet aliquis vult frui voluptate; et per oppositum ponitur *desperatio futuri saeculi*, quia dum nimis detinetur carnalibus delectationibus, non curat pervenire ad spirituales, sed fastidit eas.

NOTANDUM: Quantum ad effectus luxuriae in locutione notantur quatuor; scilicet *turpiloquia*, quia *ex abundantia cordis os loquitur* (Mt. xii, 34); *scurrilia*, quae sunt verba leviter et inconsiderate dicta; *ludicra*, i. e., verba ad delectationem luxuriosam ordinata; et *stultiloquia*, quae ex caecitate mentis proveniunt (Ad 4m).

QUAESTIO CLIV

De luxuriae partibus

Deinde considerandum est de luxuriae partibus; et circa hoc quaeruntur duodecim.

Art. I. – *Utrum convenienter assignentur sex species luxuriae, scilicet fornicatio simplex, adulterium, incestus, stuprum, raptus et vitium contra naturam.*

RESP. AFF. – R. EST: quia illud quod dat speciem actui morali sumitur ab objecto, quod est

http://www.obrascatolicas.com

materia actus. Haec autem potest non conveniri rationi rectae dupliciter: uno modo, quia habet *repugnantiam ad finem* venerei actus: et sic inquantum impeditur generatio prolis, est *vitium contra naturam*, quod est in omni actu venereo, ex quo generatio sequi non potest; inquantum autem impeditur debita educatio, et promotio prolis natae, est *fornicatio simplex*, quae est soluti cum soluta. Alio modo *per comparationem ad alios homines;* et hoc dupliciter. Primo quidem ex parte ipsius feminae cui aliquis commiscetur, quia ei debitus honor non servatur: et sic est *incestus*, qui consistit in abusu mulierum consanguinitate vel affinitate junctarum. Secundo, ex parte ejus in cujus potestate est femina; quae si est in potestate viri, est *adulterium;* si autem est in potestate patris, est *stuprum*, si non inferatur violentia; *raptus* si inferatur.

NOTANDUM: Peccatum conjugati cum sua uxore non est secundum indebitam materiam, sed secundum alias circumstantias, quae non constituunt speciem moralis actus. (Ad 4m).

Art. II. – *Utrum fornicatio simplex sit peccatum mortale.*

RESP. AFF. – R. EST: quia simplex fornicatio, i. e., concubitus soluti cum soluta, fit per vagum concubitum, quod est contra naturam humanam et vitam prolis. Nam inest humanae naturae, sicut etiam omnibus avibus, ut concubitus non sit vagus, sed quod maris sit ad determinatam feminam, cum qua, propter vitam et bonum prolis, permaneat non per modicum tempus, sed diu, vel etiam per totam vitam; et secundum hoc matrimonium dicitur de jure naturali. Nec obstat, si aliquis fornicando aliquam cognoscens sufficienter provideat proli de educatione; quia id quod cadit sub legis determinatione, judicatur

secundum id quod communiter accidit, et non secundum id quod in aliquo casu potest accidere.

NOTANDUM: Apud Gentiles fornicatio simplex non reputabatur illicita propter corruptionem naturalis rationis; Judaei autem ex lege divina instructi, eam illicitam reputabant. (Ad 1m). – Quantum autem ad sic dictam fornicationem Osee cum meretrice, considerandum est quod haec facta fuit ex mandato divino (Oseae, i. 2). Quod autem homo facit ex voluntate Dei, ejus praecepto obediens, non est contra rationem rectam, quamvis videatur esse contra communem ordinem rationis: sicut etiam non est contra naturam quod miraculose fit virtute divina, quamvis sit contra communem cursum naturae. Et ideo sicut Abraham non peccavit, filium innocentem volendo occidere, propter hoc quod obedivit Deo, quamvis hoc secundum se consideratum sit communiter contra rectitudinem rationis humanae. (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum fornicatio sit gravissimum peccatorum.*

RESP. NEG. – R. EST: quia fornicatio est contra bonum hominis nascituri; quod est minus bonum quam bonum divinum, vel etiam quam bonum vitae hominis jam nati: est tamen maius quam aliquod aliud bonum hominis externum. Et ideo fornicatio, secundum se et ratione speciei suae, gravius peccatum est quam peccata quae sunt contra bona exteriora, sicut furtum et alia hujusmodi.

Art. IV. – *Utrum in tactibus et osculis consistat peccatum mortale.*

RESP. AFF. – *Scil.: a)* secundum suam speciem, osculum, amplexus vel tactus, non sunt peccata mortalia; *b)* si autem fiant propter delectationem luxuriae, sunt peccata mortalia, et libidinosa dicuntur.

http://www.obrascatolicas.com

R. PRIMI EST: quia haec possunt absque libidine fieri vel propter consuetudinem patriae, vel propter aliquam necessitatem aut rationabilem causam.

R. SECUNDI EST: quia non solum consensus in actum, sed etiam consensus in delectationem peccati mortalis est peccatum mortale. Et ideo cum oscula et amplexus hujusmodi propter delectationem hujusmodi fiant, consequens est quod sint peccata mortalia; et sic solum dicuntur libidinosa. – (Unde sunt mortalia, si immediate ordinantur ad fornicationem).

Art. V. – *Utrum pollutio nocturna sit peccatum.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) nocturna pollutio secundum se non habet rationem peccati; *b*) sed potest esse peccatum per comparationem ad suam causam, si haec est culpabilis.

R. PRIMI EST: quia homo dormiens non habet liberum judicium, ex quo omne peccatum dependet.

R. SECUNDI patet ex supra dictis de voluntario in causa (I-II, q. lxxvii, art. 7): – Causae autem nocturnae pollutionis possunt esse tres: una *corporalis*, scilicet ex superabundantia humoris seminalis in corpore, vel ex humoris resolutione per nimiam calefactionem corporis, vel per quamcumque aliam commotionem; altera est *animalis* et interior; puta cum ex cogitatione praecedenti contingit aliquem dormientem pollui; – ultima est *spiritualis* et extrinseca; puta cum ex operatione daemonis commoventur phantasmata dormientis in ordinem ad talem effectum. – Sic igitur patet quod nocturna pollutio nunquam est peccatum, sed quandoque est sequela peccati praecedentis.

Art. VI. – *Utrum stuprum debeat poni una species luxuriae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ubi circa materiam alicujus vitii occurrit aliqua specialis deformitas, ibi debet poni determinata species illius vitii. Stuprum autem, quod illicitam virginum defloration-nem importat, specialem deformitatem habet luxuriae, tum ex parte puellae, quia ex hoc quod, violatur nulla pactione conjugali praecedente, et impeditur a legittimo matrimonio consequendo, et ponitur in via meretricandi; tum etiam ex parte patris, qui de ejus custodia sollicitudinem gerit, secundum illud Eccli. xlii, 11: *Super filiam luxuriosam confirma custodiam, ne quando faciat te in opprobrium venire inimicis.* Unde stuprum est determinata luxuriae species.

Art. VII. – *Utrum raptus sit species luxuriae distincta a stupro.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ad rationem raptus requiritur violentia, quam non importat nomen stupri. Unde juxta Divum Thomam raptus definiri potest: « Vis illata cuicumque personae aut ejus parentibus causa explendae libidinis ».

Art. VIII. – *Utrum adulterium sit determinata species luxuriae ab aliis distincta.*

RESP. AFF. – R. EST: quia adulterium specialem deformitatem habet circa actus venereos. Nam adulterium, ut ipsum nomen sonat, est accessus ad alienum torum; ex quo, praeter peccatum commune contra sextum praeceptum, *non moechaberis*, importat alias duas deformitates, quarum prima est contra certitudinem propriae prolis (legitimae), altera autem est contra bonum prolis alienae. – Item, adulterium specialiter

http://www.obrascatolicas.com

matrimonio contrariatur, inquantum violat matrimonii fidem, quam quis conjugi debet. (Ad 2m).

Art. IX. – *Utrum incestus sit determinata species luxuriae.**

Resp. Aff. – R. est: quia ibi necesse est inveniri determinatam speciem luxuriae, ubi invenitur aliquid repugnans usui debito venereorum. In usu autem consanguinearum vel affinium invenitur aliquid incongruum commixtioni venereae; et hoc ex triplici ratione: primo quidem quia naturaliter homo debet quamdam honorificentiam parentibus; secundo, quia personas sanguine conjunctas necesse est ad invicem simul conversari: unde si homines non arcerentur a commixtione venerea, nimia opportunitas daretur hominibus venereae commixtionis; et sic animi hominum nimis emollescerent per luxuriam; tertio, quia per hoc impediretur multiplicatio amicorum. Dum enim homo uxorem extraneam accipit, conjunguntur ei quadam speciali amicitia omnes consanguinei uxoris, ac si essent consanguinei ejus.

Notandum: Commixtio inter parentes et filios est secundum se indecens et repugnans naturali rationi; nam filii naturaliter honorem debent parentibus, et etiam aliquibus animalibus inest naturaliter talis reverentia ad parentes. Commixtiones autem inter alias personas, quae ordinem habent ad parentes, sicut inter sorores et fratres, non habent ita ex seipsis indecentiam: sed variatur haec decentia vel indecentia secundum consuetudinem et legem humanam et divinam; quia, ut dictum est (art 2 hujus quaes.), usus venereorum,

* Definiri potest incestus: « Concubitus cum consanguinea vel affini intra gradus prohibitos ». Nomen *incestus* videtur derivari a cesto, i. e., cingulo, quod in honestis nuptiis nova uxor marito tradebat: hinc consuetum vocari nuptias incestas, quae sine cesto fiunt. De quo ritus Catullus, carm. xi et lxvii.

qui ordinatur ad bonum commune, subjacet legi. Et ideo Augustinus dicit (De Civ. Dei, lib. xv, c. 16), « commixtio sororum et fratrum quanto fuit antiquior compellente necessitate, tanto postea facta est damnabilior, religione prohibente ». (Ad 3m).

Art. X. – *Utrum sacrilegium possit esse species luxuriae.*

Resp. Aff. – *Scil.:* inquantum luxuria ordinari potest ad violationem alicujus rei sacrae.

R. est: quia actus unius virtutis, vel vitii ordinatus ad finem alterius, assumit speciem illius; sicut furtum quod propter adulterium committitur, transit in speciem adulterii. Unde manifestum est quod etiam luxuria, secundum quod violat aliquid ad divinum cultum pertinens, pertinet ad speciem sacrilegii, et secundum hoc sacrilegium potest poni species luxuriae.

Notandum: Si aliquis abutatur persona conjuncta sibi secundum spiritualem cognationem, committit sacrilegium ad modum incestus. Si autem abutatur virgine Deo sacrata, inquantum est sponsa Christi, est sacrilegium per modum adulterii. Inquantum vero est sub spiritualis patris cura constituta, erit quoddam spirituale stuprum; et si violentia inferatur, erit spiritualis raptus; qui etiam secundum leges civiles gravius punitur quam alius raptus. (Ad 2m).

Art. XI. – *Utrum vitium contra naturam sit species luxuriae.*

Resp. Aff. – R. est: quia in vitio contra naturam est specialis ratio deformitatis et indecentiae actus venerei. Nam vitium contra naturam non solum repugnat rationi rectae, quod est commune in omni vitio luxuriae; sed etiam super hoc repugnat ipsi ordini naturali actus venerei. Quod quidem potest fieri quadrupliciter: scil. per pollutionem solitariam, quod est peccatum

http://www.obrascatolicas.com

immunditiae sive *mollities;* per concubitum ad rem non ejusdem speciei, quod est *bestialitas* (et hoc est gravissimum peccatum inter vitia quae sunt contra naturam); per concubitum ad non debitum sexum, puta masculi ad masculum, vel feminae ad feminam; quod dicitur *Sodomiticum vitium;* et ultimo, per hoc quod non servetur naturalis modus concumbendi aut quantum ad instrumentum non debitum, aut quantum ad alios monstruosos et bestiales concumbendi modos.

Art. XII. – *Utrum vitium contra naturam sit maximum peccatum inter species luxuriae.*

Resp. Aff. – R. est: quia in quolibet genere corruptio principii, ex quo alia dependent, est pessima, sive in speculativis sive in practicis. Sicut igitur in speculativis error circa ea quorum cognitio est homini naturaliter indita, est gravissimus et turpissimus; ita in agendis agere contra ea quae sunt secundum naturam determinata, est gravissimum et turpissimum. In vitiis autem quae sunt contra naturam transgreditur homo id quod est secundum naturam determinatum circa usum venereorum; et inde est quod in tali materia hoc peccatum est gravissimum. – Inter haec vitia autem infimum locum tenet peccatum immunditiae, quod consistit in sola omissione concubitus ad alterum. Gravissimum autem est peccatum bestialitatis, quia non servetur debita specie. Post hoc autem est vitium Sodomiticum, cum ibi non servetur debitus sexus. Post hoc autem est peccatum ex eo quod non servatur debitus modus concumbendi; magis autem si non sit debitum vas, quam si sit inordinatio secundum aliqua alia pertinentia ad modum concubitus. (Ad 3m).

QUAESTIO CLV

De partibus potentialibus temperantiae, et primo de continentia

Postea considerandum est de partibus potentialibus temperantiae; et primo de continentia; secundo de clementia; tertio de modestia. Circa primum considerandum est de continentia et de incontinentia. Circa continentiam quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum continentia sit virtus.*

Resp. Aff. – *Scil.: a*) continentia perfecta, prout significat abstinentiam ab omni delectatione venerea, est virtus; *b*) si vero significat resistentiam concupiscentiis pravis, sicut a Philosopho sumitur (Ethic., Lib. viii), est « virtus mixta ».

R. primi est: quia sic sumpta, continentia identificatur cum virginitate, de qua supra (quaes. clii, art. 3); vel cum viduitate perfecta.

R. secundi est: quia inquantum continentia, sic sumpta, firmat rationem contra passiones, habet ratione virtutis; inquantum vero passiones vehementes insurgunt rationi contrariae, sic continentia deficit a ratione virtutis. Et ideo Philosophus dicit (Ethic. lib. iv, cap. ult.), quod « continentia non est virtus sed quaedam mixta » – Largius tamen accipiendo nomen virtutis pro quolibet principio laudabilium operum, possumus dicere continentiam esse virtutem.

Art. II. – *Utrum materia continentiae sint concupiscentiae delectationum tactus.*

Resp. Aff. – *Scil.:* continentia et incontinentia *proprie* dicuntur circa concupiscentias delectationum tactus.

R. est: quia continentia importat quamdam refrenationem, inquantum scilicet tenet se aliquis

http://www.obrascatolicas.com

ne passiones sequatur. Passiones autem tanto vehementius impellunt, quanto magis sequuntur inclinationem naturae. Haec autem praecipue inclinat ad ea quae sunt sibi necessaria vel ad conservationem individui, sicut sunt cibi; vel (et magis) ad conservationem speciei, sicut sunt actus venerei, quorum delectationes ad tactum pertinent. Et ideo materia propria continentiae et incontinentiae est concupiscentia delectationum tactus, non sicut quas continentia moderetur (quod pertinet ad temperantiam), sed sicut eis resistens (art. seq. ad 1m).

Art. III. – *Utrum subjectum continentiae sit vis concupiscibilis.*

RESP. NEG. – R. EST: quia virtus in aliquo subjecto existens facit illud differre a dispositione quam habet, dum subjicitur opposito vitio. Continentia autem non facit hanc differentiam in concupiscibili, quia concupiscibilis eodem modo se habet in eo qui est continens, et in eo qui est incontinens, quia in utroque prorumpit in concupiscentias pravas vehementes. Unde manifestum est quod continentia non est in concupiscibili sicut in subjecto. – Sed differentia inter continentem et incontinentem est in electione; nam continens, quamvis patiatur vehementes concupiscentias, tamen *eligit* non sequi eas propter rationem; incontinens autem *eligit* sequi eas, non obstante contradictione rationis. Continentiam ergo oportet esse, sicut in subjecto, in illa vi animae cujus actus est electio: et haec est voluntas, ut supra dictum est (I-II, qu. xiii, art. 1).

NOTANDUM: Voluntas igitur media est inter rationem et concupiscibilem, et potest ab utroque moveri. In eo autem qui est continens, movetur a ratione; in eo autem qui est incontinens, movetur a concupiscibili. Et ideo continentia potest attribui rationi sicut primo moventi, et incontinentia concupiscibili; quamvis utrumque immediate pertineat ad voluntatem sicut ad proprium subjectum. (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum continentia sit melior quam temperantia.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) continentia, secundum quod importat resistentiam rationis ad concupiscentias pravas, quae sunt in homine vehementes, non est melior temperantia, sed temperantia est multo potior quam continentia; *b*) continentia perfecta, secundum quod importat cessationem ab omnibus delectationibus venereis, est potior temperantia simpliciter dicta.

R. PRIMI EST: quia plus viget bonum rationis in eo qui est temperatus, in quo etiam ipse appetitus sensitivus est subjectus rationi, quam in eo qui est continens, in quo appetitus sensitivus vehementer resistit rationi per concupiscentias pravas. Unde continentia comparatur ad temperantiam sicut imperfectum ad perfectum, et temperantiae adjungitur sicut secundarium principali.

R. SECUNDI EST: quia continentia perfecta identificatur cum virginitate, quae praeeminentiam habet ad castitatem simpliciter dictam. Virginitas enim se abstinet ab omni *usu* venereorum.

QUAESTIO CLVI

De incontinentia

Postea considerandum est de incontinentia, et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum incontinentia pertineat ad animam, an ad corpus.*

RESP. – Incontinentia pertinet ad animam. – *Scil.:* per se causa incontinentiae est ex parte

http://www.obrascatolicas.com

animae, quae ratione passionibus non resistit; corpus autem solam occasionem praebet incontinentiae.

R. EST: quia passiones, quantumcumque vehementes, quae ex dispositione corporis insurgunt in appetitu sensitivo, non sunt sufficiens causa incontinentiae, sed occasio sola; eo quod durante usu rationis, semper homo potest passionibus resistere. – Quod autem anima ratione passionibus non resistit potest contingere dupliciter: uno modo, quando anima passionibus cedit, antequam ratio consilietur: quae quidem vocatur *irrefrenata incontinentia*, vel *praevolatio*, sicut accidit in cholericis et in melancholicis; alio modo, quando non permanet homo in his quae consiliata sunt, eo quod debiliter est firmatus in eo quod ratio judicavit: unde haec continentia vocatur *debilitas*, et est propria feminarum, et mollium et phlegmaticorum (Ad 1m et 2m).

NOTANDUM: Quia femina secundum corpus habet quamdam debilem complexionem, quae confert etiam in opera illa animae quae sunt sine corporis instrumentis, i. e., ad actum intellectus et voluntatis, fit ut in pluribus quod etiam debiliter inhaereat quibuscumque inhaeret; etsi raro in aliquibus aliter accidat (Ad 1m). Idem etiam dicitur de mollibus et de phlegmaticis, propter eamdem causam (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum incontinentia sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.: a)* incontinentia proprie et simpliciter dicta est peccatum ex duplici ratione; *b)* incontinentia proprie sed secundum quid dicta, est peccatum ex una ratione tantum; *c)* incontinentia non proprie et per similitudinem dicta, non est peccatum, sed pertinet ad perfectionem virtutis.

R. PRIMI EST: quia incontinentia proprie et simpliciter dicta attenditur circa concupiscentias

delectationum tactus; unde est peccatum tum ex eo quod incontinens recedit ab eo quod est secundum rationem; tum ex eo quod se immergit quibusdam turpibus delectationibus. Unde dicit Philosophus (Ethic. lib. vii, cap. 8): «incontinentia vituperatur non solum sicut peccatum, sed sicut malitia quaedam», inquantum scil. pravas concupiscentias sequitur.

R. SECUNDI EST: quia incontinentia proprie quidem sed secundum quid dicta, consistit in hoc quod aliquis non servet modum debitum rationis in concupiscentia rerum per se appetendarum.

R. TERTII EST: quia incontinentia non proprie, sed tantum secundum similitudinem dicta, est circa concupiscentias eorum quibus non potest aliquis male uti, puta circa concupiscentias virtutum. Et talis incontinentia, quae tantum per similitudinem dicitur, non est peccatum, sed pertinet ad perfectionem virtutis.

Art. III. – *Utrum incontinens plus peccet quam intemperatus.*

RESP. NEG. – R. EST: quia major est inclinatio voluntatis ad peccatum in intemperato, quam in incontinente. Nam, in eo qui est intemperatus, voluntas inclinatur ad peccandum ex propria electione, quae procedit ex habitu per consuetudinem acquisito; in eo autem qui est incontinens, voluntas inclinatur ad peccandum ex aliqua passione. Et quia passio cito transit, habitus autem est qualitas difficile mobilis; inde est quod incontinens statim poenitet, transeunte passione: quod non accidit de intemperato: quinimo gaudet se peccasse, eo quod operatio peccati est sibi facta connaturalis secundum habitum. Unde Philosophus dicit (Ethic. lib. vii, c. 7), quod «incontinens est melior intemperato quia salvatur in eo

http://www.obrascatolicas.com

optimum principium », scilicet recta aestimatio de fine. (Ad 1m).

NOTANDUM: Ad sanationem incontinentis non sufficit sola cognitio, sed requiritur interius auxilium gratiae concupiscentiam mitigantis; et adhibetur etiam exterius remedium admonitionis et correctionis, ex quibus aliquis incipit concupiscentiis resistere, ex quo concupiscentia debilitatur* (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum incontinens irae sit pejor quam incontinens concupiscentiae.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) ex parte passionis, ex qua ratio superatur, incontinentia concupiscentiae est turpior; *b*) ex parte autem mali in quod quis incidit ex incontinentia, ut in plurimum, gravior est incontinentia irae.

R. PRIMI EST: quia motus concupiscentiae habet majorem inordinationem quam motus irae. Nam, primo: motus irae participat aliqualiter rationem, inquantum scilicet iratus tendit ad vindicandum injuriam sibi factam; sed motus concupiscentiae totaliter est secundum sensum, et nullo modo secundum rationem. Secundo, quia motus irae magis consequitur corporis complexionem propter velocitatem motus cholerae. Quod autem provenit ex naturali corporis dispositione, reputatur magis venia dignum. Tertio, quia ira quaerit manifeste operari, sed concupiscentia quaerit latebras et dolose subintrat. Quarto, quia concupiscens delectabiliter operatur; sed iratus quasi quadam tristitia praecedente coactus.

---

*Ad diminuendum concupiscentiam pravam optimum est ut quis bene consideret quanta mala ex incontinentia sibi proveniunt, et sic se movet ut sancte in odium habeat omnes concupiscentias pravas: sic odio enim concupiscentia valde diminuitur, amore autem et complacentia accenditur.

R. SECUNDI EST: quia incontinentia irae ducit in ea quae pertinent ad proximi nocumentum.

NOTANDUM: Concupiscentia dicitur esse sine ratione, non quia totaliter auferat usum rationis, sed quia in nullo procedit secundum judicium rationis: et ex hoc est turpior. (Ad 2m).

QUAESTIO CLVII

De clementia et mansuetudine

Postea considerandum est de clementia, et mansuetudine, et vitiis oppositis. Circa ipsas virtutes quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum clementia et mansuetudo sint penitus idem.*

RESP. NEG. – R. EST: quia clementia est moderativa exterioris punitionis; mansuetudo autem proprie diminuit passionem irae. – (Unde clementia proprie est in iis qui habent auctoritatem puneniendi; et sic latius patet mansuetudo quam clementia; quia haec ad publicas personas tantum spectat, illa etiam ad privatas).

NOTANDUM: Ex passione irae provocatur aliquis ad hoc quod graviorem inferat poenam, quam debet; ad clementiam autem pertinet directe quod sit diminutiva poenarum; quod quidem impediri posset per excessum irae. Et ideo mansuetudo, inquantum refrenat impetum irae, concurrit in eumdem effectum cum clementia. (In corp. art.).

Art. II. – *Utrum tam clementia quam mansuetudo sit virtus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia clementia, diminuendo poenas, respicit ad rationem. Similiter etiam mansuetudo secundum rationem rectam moderatur iras. Unde manifestum est quod tam clementia quam mansuetudo est virtus,

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDUM: Proprie loquendo severitas non opponitur clementiae; quia utraque est secundum rationem, et non sunt circa idem. Nam severitas inflexibilis est circa inflictionem poenarum, quando hoc recta ratio requirit; clementia autem diminutiva est poenarum, etiam secundum rationem rectam, quando scilicet oportet, et in quibus oportet. Similiter, severitas non directe opponitur mansuetudini; quia mansuetudo est circa iras, severitas autem attenditur circa exteriorem inflictionem poenarum. (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum praedictae virtutes sint partes temperantiae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* partes potentiales seu adnexae.

R. EST: quia tam clementia quam mansuetudo assignantur temperantiae, uti virtutes secundariae principali, quam imitantur in materiis secundariis quantum ad modum, ex quo principaliter dependet laus temperantiae. Nam temperantia consistit in quadam refrenatione, inquantum scil. refrenat concupiscentias vehementissimas delectationum tactus. Clementia autem et mansuetudo similiter in quadam refrenatione consistunt, quia scil. clementia est diminutiva poenarum, mansuetudo vero est mitigativa irae.

NOTANDUM: Diminutio poenarum quae fit secundum intentionem legislatoris, licet non secundum verba legis, pertinet ad epicheiam; moderatio autem affectus, ut homo non utatur sua potestate in inflictione poenarum, pertinet proprie ad clementiam. (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum clementia et mansuetudo sint potissimae virtutes.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) clementia et mansuetudo non sunt potentissimae virtutes simpliciter; *b*) sed secundum quid nihil prohibet clementiam et mansuetudinem habere quamdam excellentiam inter virtutes quae resistunt affectionibus pravis.

R. PRIMI EST: quia laus clementiae et mansuetudinis attenditur in hoc quod retrahunt a malo, inquantum scilicet diminuunt iram vel poenam. Perfectius est autem consequi bonum quam carere malo. Et ideo virtutes quae simpliciter ordinant in bonum, sunt simpliciter majores.

R. SECUNDI EST: quia ira, quam mitigat mansuetudo, propter suum impetum maxime impedit animum hominis ne libere judicet veritatem: et propter hoc mansuetudo maxime facit hominem esse compotem sui. Unde dicitur Eccli. x, 31: *Fili, in mansuetudine serva animam tuam.* Clementia vero in hoc quod diminuit poenas, maxime videtur accedere ad charitatem, quae est potissima virtutum.

NOTANDUM: Mansuetudo et clementia reddunt hominem Deo et hominibus acceptum, secundum quod concurrunt in eumdem effectum cum charitate, scilicet insubtrahendo mala proximorum. (Ad 2m).

QUAESTIO CLVIII

De iracundia

Postea considerandum est de vitiis oppositis: et primo de iracundia, quae opponitur mansuetudini; secundo de crudelitate, quae opponitur clementiae. Circa iracundiam quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum irasci sit licitum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* secundum rectam rationem irasci laudabile est.

R. EST: quia malum passionis irae non est secundum suam speciem, sicut, e. g., accidit in invidia, quae est tristitia de bono aliorum, et

http://www.obrascatolicas.com

ideo secundum se repugnat rationi: est enim ira appetitus vindictae, quae potest bene vel male appeti. – Malum autem potest esse in ira secundum quantitatem; quia aliquis potest plus vel minus irasci quam oportet. Unde dicit Gregorius (Moral. lib. v, cap. 30): « tunc robustius ira contra vitia erigitur, cum subdita rationi famulatur ». (Ad 4m).

Art. II. – *Utrum ira sit peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ira peccatum est, si modum rationis excedat.

R. EST: quia passio appetitus sensitivi intantum est bona, inquantum ratione regulatur.

NOTANDA: 1. Ordo rationis in ira potest attendi quantum ad duo: primo quidem *quantum ad appetibile* in quod tendit, quod est vindicta; et secundum hoc, aliquis per iram peccare potest si appetat puniri eum qui non meruit, vel ultra quam meruit, vel etiam non secundum legittimum ordinem, vel non propter debitum finem, qui est conservatio justitiae et correctio culpae. Alio modo peccat aliquis per iram *quantum ad modum* irascendi, quando scilicet motus irae immoderate fervescet sive interius sive exterius.

2. Homo est dominus suorum actuum per arbitrium rationis; et ideo motus qui praeveniunt judicium rationis non sunt in potestate hominis in generali, ut scil. nullus eorum insurgat; quamvis ratio possit quemlibet *singulariter* impedire si insurgat. Et secundum hoc dicitur quod motus irae non est in potestate hominis, ita scilicet quod nullus insurgat. Quia tamen aliqualiter est in hominis potestate, non totaliter perdit rationem peccati, si sit inordinatus. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum omnis ira sit peccatum mortale.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) ex parte appetibilis, seu vindictae, si haec est injusta, ira est peccatum mortale ex genere suo; *b*) ex parte motus, potest ira contingenter esse peccatum mortale.

R. PRIMI EST: quia sic ira contrariatur charitati et justitiae. Potest tamen contingere quod talis appetitus sit peccatum veniale propter imperfectionem actus, tum ex parte appetentis, puta cum motus irae praevenit judicium rationis; tum ex parte appetibilis, puta cum aliquis appetit in aliquo modico se vindicare, quod quasi nihil est reputandum; puta si aliquis parum trahit aliquem puerum per capillos vel aliquid hujusmodi.

R. SECUNDI EST: quia aliquis potest ex vehementia irae a dilectione Dei et proximi excidere.

NOTANDUM: Quantum ad verbum Domini (Mt. v): « *Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio*, notandum est quod illud verbum dixit de ira, quasi superaddens ad illud verbum legis: *Qui occiderit, reus erit judicio.* Unde loquitur ibi Dominus de motu irae in quo quis appetit proximi occisionem, aut quamcumque gravem laesionem: cui appetitui si consensus rationis superveniat, absque dubio erit peccatum mortale. (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum ira sit gravissimum peccatum.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) ex parte appetibilis seu vindictae, ira convenit cum illis peccatis quae appetunt malum proximi, i. e., cum odio et invidia, et inter ipsa minimum est peccatum; *b*) ex parte boni, sub cujus ratione iratus appetit malum convenit ira cum peccato concupiscentiae, et est minus peccatum; *c*) ex parte modi irascendi, habet ira quamdam excellentiam.

R. PRIMI EST: quia ira appetit malum poenae sub ratione boni justitiae. Odium autem appetit malum proximi sub ratione mali, et invidia sub ratione propriae gloriae seu excellentiae.

R. SECUNDI EST: quia melius est bonum justitiae, quod appetit iratus, quam bonum delectabile vel utile, quod appetit concupiscens.

R. TERTII EST: propter vehementiam et velocitatem sui motus, secundum illud Prov. xxvii, 4;

http://www.obrascatolicas.com

Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor: et impetum concitati spiritus ferre quis poterit?

Art. V. – *Utrum philosophus convenienter determinet species iracundiae, dicens quod iracundorum quidam sunt acuti, quidam amari, et quidam difficiles.*

RESP. AFF. – R. EST: quia inordinatio irae ex duobus attendi potest: primo quidem ex ipsa irae origine; et hoc pertinet ad *acutos*, qui nimis cito irascuntur, et ex qualibet levi causa. Alio modo ex ipsa irae duratione, eo scil. quod ira nimis perseverat: quod quidem potest esse dupliciter. Uno modo, quia causa irae, scil. injuria illata, nimis manet in memoria hominis: unde ex hoc homo diutinam tristitiam concipit: et ideo sunt sibi ipsis *graves et amari*. Alio modo contingit ex parte ipsius vindictae, quam aliquis obstinato appetitu quaerit: et hoc pertinet ad *difficiles* sive *graves*, qui non dimittunt iram, quousque puniant.

NOTANDUM: Praedicta distinctio potest referri etiam ad passionem irae, ut supra habitum est Ia-IIae, quaes. xlvi, art. 8.

Art. VI. – *Utrum ira debeat poni inter vitia capitalia.*

RESP. AFF. – R. EST: quia multa vitia ex ira oriri possunt: nam vindicta appetitur ab irato sub ratione justi et honesti, quod sua dignitate allicit; et ex suo modo impetuoso, mentem suam iratus praecipitat ad inordinata quaecumque agenda.

Art. VII. – *Utrum convenienter assignentur sex filiae irae, scilicet rixa, tumor mentis, contumelia, clamor, indignatio et blasphemia.*

RESP. AFF. – *Scil.:* prout ira est in corde, in ore, et in opere.

R. EST: quia ex ira quae est in corde, procedit *indignatio*, scilicet contra quem homo irascitur prout reputat ipsum indignum ut sibi tale quid faciat; et *tumor mentis*, ex parte ipsius irati, inquantum cogitationibus vindictae animum suum replet. – Ex ira quae est in ore, procedit *clamor*, prout homo in modo loquendi iram suam demonstrat, scilicet per inordinatam et confusam locutionem, sicut qui iratus dicit fratri suo *Racha;* et *blasphemia* et *contumelia*, prout aliquis prorumpit in verba injuriosa contra Deum, vel contra proximum. – Ex ira autem quae est in factis, oriuntur *rixae;* per quas intelliguntur omnia nocumenta quae facto proximis inferuntur ex ira.

NOTANDUM: Blasphemia in quam aliquis prorumpit deliberata mente, procedit ex superbia hominis contra Deum se erigentis; quia, ut dicitur Eccli. x, 14, *Initium superbiae hominis apostatare a Deo;* id est, recedere a veneratione ejus, est prima superbiae pars: et ex hoc oritur blasphemia. Sed blasphemia in quam aliquis prorumpit ex commotione animi, procedit ex ira (Ad 1m).

Art. VIII. – *Utrum sit aliquod vitium oppositum iracundiae proveniens ex defectu irae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* sive si ira accipiatur pro simplici motu voluntatis, sive si accipiatur pro motu appetitus sensitivi.

R. EST: quia defectus irae consequentis rectum judicium rationis, vitiosus est, sive talis defectus, sit in sola voluntate, sive in passione: motus enim irae non potest totaliter deficere in appetitu sensitivo, nisi per substractionem, vel debilitatem voluntarii motus: naturaliter enim appetitus inferior sequitur motum appetitus superioris, nisi aliquid repugnet. Et ideo ex consequenti etiam defectus passionis irae vitiosus est.

NOTANDUM: Qui cum causa irascitur, ira illius jam non est ex passione: et ideo iudicare dicitur,

http://www.obrascatolicas.com

non irasci (quantum ad voluntatem). Et ideo ille qui totaliter non irascitur, cum debet irasci, imitatur quidem Deum quantum ad carentiam passionis, non autem quantum ad hoc quod Deus ex judicio punit (Ad 1m). Tamen etiam ut passio ira utilis est, sicut et omnes alii motus appetitus sensitivi: natura enim nihil frustra facit (Ad 2m).

QUAESTIO CLIX

De crudelitate

Deinde considerandum est de crudelitate; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum crudelitas opponatur clementiae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia clementia importat quamdam animi lenitatem, sive dulcedinem, per quam aliquis est diminutivus poenarum. Crudelitas vero, quae a cruditate dicitur, indicat aliquid quasi crudum, horribile, et asperum saporem habens. Unde directe crudelitas clementiae opponitur.

NOTANDUM: Diminutio poenarum, quae est secundum rationem, pertinet ad epicheiam; ipsa autem dulcedo affectus, ex qua homo ad hoc inclinatur, pertinet ad clementiam. Superexcessus poenarum, quantum ad id quod exterius agitur, pertinet ad injustitiam; quantum vero ad austeritatem animi, per quam aliquis fit promtus ad poenas augendas, pertinet ad crudelitatem (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum crudelitas a saevitia sive feritate differat.*

RESP. AFF. – *Scil.:* crudelitas differt a saevitia sive feritate, sicut malitia humana differt a bestialitate, ut Philosophus dicit (Ethic. lib. vii, cap. 5).

R. EST: quia saevitia sive feritas proprie de animalibus est, quae non ex aliqua justitiae causa, cujus consideratio pertinet ad solam rationem, sed ut ex eorum corporibus pascantur, hominibus nocent. Unde saevitia sive feritas de homine dicitur secundum quam aliquis in poenis inferendis non considerat aliquam culpam ejus qui punitur, sed solum hoc quod delectatur in hominum cruciatu. Talis enim delectatio non est humana, sed bestialis. Crudelitas vero attendit culpam in eo qui punitur, sed excedit modum in puniendo. – Unde crudelitas directe opponitur clementiae, saevitas sive feritas dono pietatis. (Ad 1m).

QUAESTIO CLX

De modestia

Deinde considerandum est de modestia: et primo, de ipsa in communi; secundo de singulis quae sub ea continentur. Circa primum quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum modestia sit pars temperantiae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* est pars potentialis seu annexa temperantiae.

R. EST: quia modestia adjungitur temperantiae tanquam virtuti principali. Nam, ubicumque est aliqua virtus specialiter circa aliquod maximum, oportet esse aliam virtutem circa ea quae mediocriter se habent, eo quod oportet quantum ad omnia vitam hominis secundum virtutes esse regulatam. Sicut igitur magnificentiae, quae est circa magnos sumptos pecuniarum, adjungitur liberalitas, quae fit circa mediocres sumptus; ita necesse est ut temperantiae adjungatur modestia, quae est moderativa delectationem in mediocribus.

NOTANDUM: Modestia, prout a *modo* dicitur, idem est ac moderatio; et secundum hoc in omnibus virtutibus requiritur (Ad 1m et 3m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. II. – *Utrum modestia sit solum circa exteriores actiones.*

RESP. NEG. – R. EST: quia sub modestia continentur etiam diversae virtutes, quae circa interiores hominis actus versantur (Ad 1m). Sic Tullius clementiam, humilitatem et studiositatem; Andronicus mansuetudinem, simplicitatem et alia hujusmodi; et Aristoteles eutropeliam, quae est circa delectationem ludorum, modestiae substaxerunt, secundum quod in talibus virtutibus, secundum rationem moderationis, non attenditur nisi una virtus. (Ad 2m). – Quantum ad actus modestiae exteriores enumerantur, secundum Tullium, (De invent. lib. ii), illi qui pertinent ad corporales motus et actiones; ut scilicet decenter et honeste fiant tam in his quae serio quam in his quae ludo aguntur; et illi qui pertinent ad exteriorem apparatum, puta in vestibus et in aliis hujusmodi. (In corp. art.).

QUAESTIO CLXI

De speciebus modestiae, et primo de humilitate

Postea considerandum est de speciebus modestiae: et primo, de humilitate et superbia, quae ei opponitur; secundo, de studiositate et curiositate ipsi opposita; tertio, de modestia, secundum quod est in verbis vel in factis; quarto, de modestia, secundum quod est circa exteriorem cultum. Circa humilitatem quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum humilitas sit virtus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* est virtus qua animus firmatur ne inordinate extollatur.

R. EST: quia, sicut supra dictum est (I-II, q. xxiii, art. 2), cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid unde attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni; et habet aliquid retrahens, scilicet ipsam difficultatem adipiscendi. Unde circa appetitum boni ardui necessaria est duplex virtus. Una quidem quae temperet et refrenet animum, ne immoderate tendat in excelsa: et hoc pertinet ad virtutem humilitatis. Alia vero quae firmet animum contra desperationem, et impellat ipsum ad prosecutionem magnorum secundum rationem rectam; et haec est magnanimitas. Et sic patet quod humilitas est quaedam virtus.

NOTANDUM: Sicut Isidorus dicit (Etymol. lib. x, ad litt. H), « humilitas dicitur quasi humi accli-vis », id est imis inhaerens. Quod quidem contingit dupliciter: uno modo ex principio extrinseco, puta cum aliquis ab alio dejicitur, et sic humilitas est *poena;* alio modo a principio intrinseco; et hoc potest fieri quandoque quidem bene, puta cum aliquis considerans suum defectum tenet se in infimis secundum suum modum, sicut Abraham dixit ad Dominum (Gen. xviii, 27): *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis;* et hoc modo humilitas ponitur virtus: et sic humilitas importat quamdam laudabilem dejectionem in ima, quae in comparatione ad Deum cuilibet homini convenire potest; imo et propter Deum etiam aliis potest laudabiliter se humiliando subjicere. – Quandoque autem potest fieri male, puta cum homo honorem suum non intelligens, comparat se jumentis insipientibus, et similis fit illis (Ad 1m, 2m. 4m et 5m passim).

Art. II. – *Utrum humilitas consistat circa appetitum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* humilitas magis consistit circa appetitum quam circa judicium rationis seu aestimationem.

R. EST: quia cognitio proprii defectus pertinet ad humilitatem, sicut regula quaedam directiva appetitus. Sed in ipso appetitu consistit

http://www.obrascatolicas.com

humilitas essentialiter. Est enim humilitas elective, scilicet ad hoc ut quis reprimat se ipsum, ne feratur in ea quae sunt supra se. Et ideo dicendum est quod humilitas proprie est directiva et moderativa motus appetitus.

Art. III. – *Utrum homo debeat se omnibus per humilitatem subjicere.*

RESP. AFF. – *Scil.: a)* quilibet homo secundum id quod suum est, debet se cuilibet proximo subjicere quantum ad id quod est Dei in ipso; *b)* non autem hoc requirit humilitas ut aliquis id quod est Dei in seipso, subjiciat ei quod apparet esse Dei in altero; *c)* similiter, humilitas non requirit ut aliquis id quod est suum in seipso, subjiciat ei quod est hominis in proximo.

R. PRIMI EST: quia humilitas proprie respicit reverentiam, qua homo Deo subjicitur. Non debemus autem solum Deum revereri in seipso, sed etiam id quod est ejus, debemus revereri in quolibet, quamvis non eodem modo quo Deum reveremur (In corp. art. et ad 1m).

R. SECUNDI EST: quia absque praejudicio humilitatis, possunt illi qui dona Dei acceperunt, ea praeferre donis Dei quae aliis apparent collata; sicut Apostolus dicit (Ephes. iii, 5): *Aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicut nunc revelatum est sanctis apostolis ejus.*

R. TERTII EST: quia alioquin oporteret ut quilibet reputaret se magis peccatorem quolibet alio; cum tamen Apostolus absque praejudicio humilitatis dicat (Gal. ii, 15): *Nos natura Judaei, et non ex gentibus peccatores.* – Potest tamen aliquis reputare aliquid boni esse in proximo quod ipse non habet, vel aliquid mali in se esse quod in alio non est, ex quo se potest subjicere per humilitatem; saltem secundum interiorem actum animae (In fine art. et ad 3m).

Art. IV. – *Utrum humilitas sit pars modestiae, vel temperantiae.*

RESP.: humilitas est pars temperantiae, sicut modestia, sub qua continetur.

R. EST: quia omnes virtutes refrenantes sive reprimentes impetus aliquarum affectionum, vel actiones moderantes, ponuntur partes temperantiae. Temperantia enim ex hoc maxime habet laudem, quod refrenat, vel reprimit impetus passionum. Humilitas autem reprimit motum spei, qui est motus spiritus in magna tendentis. Et ideo humilitas ponitur pars temperantiae. Humilitas autem inquantum est quaedam moderatio spiritus, continetur sub modestia, ut dictum est (quaes. praec., art. 1). Unde humilitas est pars (scil. potentialis) temperantiae, et sub modestia continetur.

NOTANDUM: Humilitas, cum versetur circa bonum arduum, est in irascibili, sicut in subjecto; tamen ponitur pars modestiae et temperantiae propter modum formalem, secundum quem convenit cum ipsis. Nam partes (potentiales) assignantur principalibus virtutibus, non secundum convenientiam in subjecto vel in materia, sed secundum convenientiam in modo formali (Ad 2m). Sic licet magnanimitas et humilitas in materia conveniant, differunt tamen in modo, ratione cujus magnanimitas ponitur pars fortitudinis, humilitas autem pars temperantiae (Ad 3m).

Art. V. – *Utrum humilitas sit potissima virtutum.*

RESP. NEG. – *Scil.:* post virtutes theologicas et intellectuales, et post justitiam legalem, humilitas est virtutum excellentissima et potissima.

R. EST: quia virtutes theologicae habent pro objecto ipsum ultimum finem; ordo autem rationis, in quo bonum humanae virtutis consistit, principaliter attenditur respectu finis. Unde virtutes theologicae sunt potissimae. Aliae autem

http://www.obrascatolicas.com

virtutes ordinantur ad ea quae sunt ad finem; et inter has potiores sunt illae quae respiciunt ipsam rationem, in qua ordinatio essentialiter consistit, scilicet virtutes intellectuales, quam illae quae respiciunt appetitum, in quo participative est ordinatio. Inter has autem primum locum tenet justitia, praesertim legalis, quae hanc ordinationem universaliter facit. Deinde venit humilitas, quae hominem facit ordinationi bene subjectum in universali quantum ad omnia; quaelibet enim alia virtus quantum ad aliquam materiam specialem.

NOTANDUM: Humilitas dicitur spiritualis aedificii fundamentum, quia, in acquisitione virtutum, primum locum tenet, ut removens scilicet prohibens, inquantum expellit superbiam, cui Deus resistit, et praebet hominem subditum, et patulum ad suscipiendum influxum divinae gratiae. Unde dicitur Jacobi IV, 6, quod *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Quantum autem ad id quod primum in virtutibus directe se habet, per quod scilicet ad Deum acceditur, fundamentum ponitur fides, et quidem modo nobiliori quam humilitas (Ad 2m).

Art. VI. – *Utrum convenienter distinguantur secundum B. Benedictum duodecim gradus humilitatis, scilicet corde et opere semper humilitatem ostendere, defixis in terram aspectibus, etc.*

RESP. AFF. – R. EST: quia humilitas, ut diximus (art. 2 hujus quaes.) essentialiter consistit in appetitu; sed regulam habet in cognitione; et utriusque principium et radix est reverentia quam quis habet ad Deum. Quantum autem ad radicem humilitatis ponitur duodecimus gradus, qui est «ut homo Deum timeat, et memor sit omnium quae praecipit». Quantum ad appetitum, ne scilicet in propriam excellentiam inordinate tendat, ponuntur tria: primo, ut homo

non sequatur propriam voluntatem (undecimus gradus); secundo, ut regulet voluntatem secundum superioris arbitrium (decimus gradus); tertio, ut ab hoc non desistat propter dura et aspera, quae occurrunt (nonus gradus). Quantum autem ad existimationem hominis recogniscentis suum defectum, ponuntur etiam tria: primo quidem, quod proprios defectus recognoscat et confiteatur (octavus gr.); secundo, ut ex consideratione sui defectus aliquis insufficientem se existimet ad majora (septimus gr.); tertio, ut quantum ad hoc alios sibi praeferat (sextus gr.). Haec autem referuntur ad actus humilitatis interiores: quantum vero ad exteriores actus seu signa humilitatis, unum est in factis, ut scilicet homo non recedat in suis operibus a via communi (quintus gr.). Alia duo sunt in verbis, ut scilicet homo non praeripiat tempus loquendi, quod pertinet ad quartum gradum; nec excedat modum in loquendo, quod pertinet ad secundum. Alia vero consistunt in exterioribus gestibus; puta in reprimendo extollentiam oculorum, quod pertinet ad primum; et in cohibendo exterius risum et alia ineptae laetitiae signa, quod pertinet ad tertium. *

---

*Secundum S. Thomam gradus humilitatis B. Bernardi cum vitiis oppositis sic ponuntur in quaestione sequenti, art. 4, ad 4m: – Primus gradus humilitatis est «corde et corpore semper humilitatem ostendere, defixis in terram aspectibus»; cui opponitur *curiositas*, per quam aliquis curiose ubique et inordinate circumspicit. Secundus gradus est «ut pauca verba et rationabilia loquatur aliquis non clamosa voce»; contra quem opponitur *levitas mentis*, per quam scilicet homo superbe se habet in verbo. Tertius est, «ut non sit facilis et promptus in risu»; cui opponitur *inepta letitia*. Quartus est «taciturnitas usque ad interrogationem», cui opponitur *jactantia*. Quintus gradus est «tenere quod communis regula monasterii habet»; cui opponitur *singularitas*, per quam scilicet aliquis sanctior vult apparere. Sextus est «credere et pronuntiare se omnibus viliorem»;

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDA: 1. Aliquis potest absque falsitate se credere et pronuntiare omnibus viliorem secundum defectus occultos, quos in se recognoscit; et dona Dei, quae in aliis latent. Similiter etiam absque falsitate potest aliquis confiteri et credere ad omnia se inutilem esse, et indignum per proprias vires, ut sufficientiam suam totam in Deum referat, secundum illud II. Corinth. iii, 5: *Non quod sufficientes simus aliquid cogitare a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est* (Ad 1m).

2. Homo pervenit ad humilitatem per duo. Primo quidem et principaliter per gratiae donum: et quantum ad hoc interiora (de quibus in responsione) praecedunt exteriora. Aliud autem est humanum studium, per quod homo prius exteriora cohibet, postmodum pertingit ad extirpandum interiorem radicem; et secundum hunc ordinem assignantur hic humilitatis gradus (exteriores ante interiores gradus). – (Ad 2m).

QUAESTIO CLXII

De superbia

Postea considerandum est de superbia: et primo de superbia in communi; secundo de peccato primi hominis, quod ponitur esse superbia. Circa primum quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum superbia sit peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia superbia importat

---

cui opponitur *arrogantia*, per quam scilicet homo se aliis praefert. Septimus gradus est « ad omnia inutilem et indignum se confiteri et credere »; cui opponitur *praesumptio*, per quam scilicet aliquis reputat se sufficientem ad maiora. Octavus est « confessio peccatorum »; cui opponitur *defensio eorumdem*. Nonus gradus est « in duris et asperis patientiam amplecti »; cui opponitur *simulata confessio*, per quam scilicet aliquis non vult subire poenam pro peccatis, quae simulate confitetur. Decimus est « obedientia »; cui opponitur *rebellio*. Undecimus est « ut homo non delectetur facere propriam voluntatem »; cui opponitur *libertas*, per quam scilicet homo delectatur libere facere quod vult. Ultimus autem gradus humilitatis est « timor Dei »; cui opponitur *peccandi consuetudo*, quae implicat Dei contemptum.

aliquid quod adversatur rationi rectae; superbia enim nominatur ex hoc quod aliquis per voluntatem tendit supra id quod (ipse) est. Unde Isidorus dicit (Etym. lib. x, ad litt. *S.*): « Superbus dictus est, quia super vult videri quam est ».

NOTANDA: 1. Superbia dupliciter accipi potest: uno modo ex eo quod supergreditur regulam rationis, et sic dicimus eam esse peccatum: alio modo potest superbia nominari simpliciter a superexcessu; et secundum hoc omne superexcedens potest nominari superbia; et in hoc sensu repromittitur a Deo superbia quasi quidam superexcessus bonorum, cum dicitur (Isa. lx, 15): *Ponam in te superbiam saeculorum, gaudium in generationem et generationem*, et alia hujusmodi (Ad 1m).

2. Secundum superexcessum superbia opponitur et magnanimitati et humilitati secundum diversas rationes: humilitati quidem, secundum quod subjectionem aspernatur; magnanimitati autem, secundum quod inordinate ad magna se extendit. – Sed quia superbia superioritatem quamdam importat, directius opponitur humilitati (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum superbia sit speciale peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* secundum quod consideratur ex ratione proprii objecti; inquantum autem importat redundantiam quamdam in alia peccata, non est peccatum speciale, sed habet quamdam generalitatem.

R. PRIMI EST: quia hoc modo superbia habet speciale objectum; est enim inordinatus appetitus propriae excellentiae.

R. SECUNDI EST: quia sic ex superbia oriri possunt omnia peccata, et quidem dupliciter: uno modo per se, inquantum scilicet alia peccata ordinantur ad finem superbiae, qui est propria excellentia, ad quam potest ordinari omne id quod quis inordinate appetit; alio modo indirecte, et quasi per accidens, scilicet removendo prohibens, inquantum scilicet homo per superbiam contem-

http://www.obrascatolicas.com

nit divinam legem, per quam prohibetur a peccando. – Sciendum tamen quod ad hanc generalitatem superbiae pertinet quod omnia vitia *interdum* ex superbia oriri possunt; non autem ad eam pertinet quod omnia vitia semper ex superbia oriantur: quandoque enim ex ignorantia, quandoque ex infirmitate proveniunt. – Unde secundum *affectum* (i. e., secundum intentionem), transgredi praeceptum Dei, non semper est, sed secundum *effectum* semper est, contra Deum superbiri. (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum superbia sit in irascibili sicut in subjecto.*

Resp. Aff. – *Scil.:* subjectum superbiae est irascibilis non solum proprie sumpta, prout irascibilis est pars appetitus sensitivi, sed etiam communius accepta, prout invenitur in appetitu intellectivo.

R. est: quia arduum, quod respicit superbia, scil. appetitus (inordinatus) propriae excellentiae invenitur et in sensibilibus, et sic est objectum appetitus sensitivi, et proprie ad passionem irae pertinet; et in spiritualibus rebus; et secundum hoc ad appetitum intellectivum pertinet, et sic ira communius accipitur, prout dicitur de Deo et de angelis. Secundum hoc etiam, superbia in daemonibus ponitur.

Art. IV. – *Utrum convenienter a Gregorio assignentur quatuor superbiae species, scilicet aestimare bonum a seipso habere, sibi datum desuper credere pro suis accepisse meritis, jactare se habere quod non habet, et despectis caeteris singulariter videri appetere habere quod habet.*

Resp. Aff. – R. est: quia excellentia, quam superbus inordinate appetit consequitur aliquod

bonum habitum. * Bonum autem potest considerari tripliciter: uno modo secundum se, et sic quanto majus est bonum quod quis habet, tanto per hoc excellentiam majorem consequitur. Et ex hoc tertia species superbiae habetur, cum scilicet aliquis jactat se habere quod non habet. Alio modo ex parte causae, prout scilicet excellentius est quod aliquod bonum insit alicui a seipso quam quod insit ei ab alio. Est autem dupliciter aliquis causa sui boni, uno modo efficienter, alio modo meritorie: et secundum hoc sumuntur duae primae superbiae species, scilicet cum quis a semetipso habere aestimat quod a Deo habet vel cum propriis meritis sibi datum desuper credit. Tertio modo ex parte modi habendi, prout excellentior aliquis redditur ex hoc quod bonum aliquod excellentius caeteris possidet: et secundum hoc sumitur quarta superbiae species, quae est cum aliquis, aliis despectis, singulariter vult videri.

Notandum: Jactantia ponitur species mendacii quantum ad exteriorem actum, quo quis falso sibi attribuit quod non habet; sed quantum ad interiorem cordis arrogantiam ponitur a Gregorio species suberbiae. (Ad 2m).

Art. V. – *Utrum superbia sit peccatum mortale.*

Resp. Aff. – R. est: quia in hoc radix superbiae consideratur quod homo aliqualiter non subjicitur Deo et regulae ipsius. Manifestum est autem quod hoc ipsum quod est non subjici Deo, habet rationem peccati mortalis, hoc enim est averti a Deo: unde consequens est quod superbia secundum genus suum sit peccatum mortale. Unde aliqui motus superbiae sunt peccata venialia, si scilicet ratio eis non (complete) consentiat.

---

* *Habitum* hic sumitur ut participium verbi *habere*.

http://www.obrascatolicas.com

Art. VI. – *Utrum superbia sit gravissimum peccatorum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non ex parte conversionis ad bonum commutabile; sed ex parte aversionis a bono incommutabili.

R. PRIMI EST: quia celsitudo, quam superbus inordinate appetit, secundum suam rationem non habet maximam repugnantiam ad bonum virtutis.

R. SECUNDI EST: quia in aliis peccatis homo a Deo avertitur, vel propter ignorantiam, vel propter infirmitatem, sive per desiderium cujuscumque alterius boni; sed superbia habet aversionem a Deo ex hoc ipso quod non vult Deo et ejus regulae subjici. – Unde averti a Deo et ejus praeceptis, quod est quasi consequens in aliis peccatis, per se ad superbiam pertinet, cujus actus est Dei contemptus. Et quia id quod est per se, semper potius est eo quod est per aliud, consequens est quod superbia sit gravissimum peccatorum secundum suum genus, quia excedit in aversione, quae formaliter complet peccatum.

NOTANDA: 1. Peccatum superbiae difficile est vitare propter ejus latentiam; quia etiam ex ipsis bonis occasionem sumit, ut Augustinus dicit (in Regula), quod etiam « bonis operibus insidiatur, ut pereant ». Et ideo motus superbiae occulte subrepens non habet maximam gravitatem antequam per judicium rationis deprehendatur; sed postquam deprehensus fuerit per rationem, tunc facile evitatur, tum ex consideratione propriae infirmitatis, secundum illud Eccli. x, 9: *Quid superbis terra et cinis?* tum etiam ex consideratione magnitudinis divinae, secundum illud Job xv, 13: *Quid tumet contra Deum spiritus tuus?* (Ad 1m).

2. Sicut in syllogismis ducentibus ad impossibile quandoque aliquis convincitur per hoc quod ducitur ad inconveniens magis manifestum; ita etiam ad

convincendum superbiam hominum Deus aliquos punit, permittens eos ruere in peccata carnalia; quae etsi sint minora, tamen manifestiorem turpitudinem continent. Unde Isidorus dicit (De summo bono, lib. vii, cap. 38) quod « qui detinetur superbia, et non sentit, labitur in carnis luxuriam, ut per hanc humiliatus a confusione exurgat ». (Ad 3m).

Art. VII. – *Utrum superbia sit primum omnium peccatorum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia illud quod est per se, est primum in quolibet genere. Dictum est autem supra (art. praec.), quod aversio a Deo quae formaliter complet rationem peccati, pertinet ad superbiam per se, ad alia autem peccata ex consequenti: et inde est quod superbia habet rationem primi peccati (i. e. gravissimi), et est etiam principium omnium peccatorum, ut supra dictum est (I-IIae, q. lxxxiv, art. 2).

NOTANDA: 1. Superbia dicitur esse omnis peccati initium, non quia quodlibet peccatum singulariter ex superbia oriatur, sed quia quodlibet genus peccati natum est ex superbia oriri. (Ad 1m).

2. Superbia est causa per quam alia peccata aggravantur, si fiant ex superbia. Et quia id quod est primum in causando peccata, est etiam ultimum in recedendo, ideo super illud Psal. xviii: *Emundabor a delicto maximo*, dicit Glossa interlinealis, « hoc est a delicto superbiae, quod est ultimum redeuntibus ad Deum, et primum recedentibus a Deo ». (Ad 4m).

Art. VIII. – *Utrum superbia debeat poni vitium capitale.*

RESP. NEG. – *Scil.:* secundum S. Gregorium; Aff. secundum alios (uti Cassianum, Evagrium, sanctum Nilum et sanctum Joannem Damascenum).

R. EST: quia S. Gregorius considerat superbiam et recte quidem secundum ejus quamdam influen-

http://www.obrascatolicas.com

tiam universalem in omnia peccata. Et secundum hoc superbia est regina et mater omnium peccatorum. « Cum (enim) devictum plene cor ceperit, mox illud septem principalibus vitiis, quasi quibusdam suis ducibus, devastandum tradit, ex quibus vitiorum multidudines oriuntur ». – Alii autem superbiam considerant ut vitium speciale. Et sic secundum Greg. enumerantur septem vitia capitalia, secundum alios autem octo.

NOTANDUM: Superbia non est idem inani gloriae, sed causa ejus. Nam superbia inordinate excellentiam appetit; sed inanis gloria appetit excellentiae manifestationem. (Ad 2m).

QUAESTIO CLXIII

De peccato primi hominis

Deinde considerandum est de peccato primi hominis, quod fuit per superbiam; et primo de peccato ejus; secundo de poena peccati; tertio de tentatione, qua inductus est ad peccandum. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum primi hominis primum peccatum fuerit superbia.*

RESP. AFF. – R. EST: quia inter motus qui concurrere possunt ad aliquod peccatum, ille habet rationem primi peccati in quo primo inordinatio invenitur. Inordinatio autem in moralibus (sicut et ordinatio) prius invenitur in motu appetitus in finem, quam in id quod quaeritur propter finem. Unde ibi fuit primum peccatum hominis, ubi potuit esse primus appetitus inordinati finis. Talis autem inordinatio finis non potuit esse in aliquod sensibile bonum, quia in statu innocentiae nulla fuit rebellio carnis (concupiscentiae) ad spiritum. Relinquitur igitur quod prima inordinatio appetitus humani fuit ex hoc

quod aliquod bonum spirituale inordinate appetiit, inquantum scilicet appetiit quoddam spirituale bonum supra suam mensuram; quod pertinet ad superbiam. – Unde manifestum est quod primum peccatum primi hominis fuit superbia; et, ut Augustinus dicit (Ad Orosium, in Dialog., q. 65): « homo elatus superbia, suasioni serpentis obediens, praecepta Dei contempsit ». (Ad 1m). Unde inobedientia fuit causata ex superbia: et idem dicendum est de peccato gulae et de inordinato scientiae appetitu primorum parentum. (Ad 2m et 3m).

Art. II. – *Utrum superbia primi hominis fuerit in hoc quod appetierit divinam similitudinem.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) primus homo non appetiit similitudinem aequiparantiae ad Deum; sed *b*) similitudinem imitationis, quae fundatur in hoc quod bonum in creatura existens est quaedam participata similitudo primi boni.

R. PRIMI EST: quia talis similitudo (aequiparentiae) ad Deum non cadit in apprehensione, praecipue sapientis.

R. SECUNDI EST: quia homo in primo creationis principio *principaliter* appetiit similitudinem Dei quantum ad scientiam boni et mali, sicut serpens ei suggessit, ut scilicet per virtutem propriae naturae determinaret sibi quid esset bonum et quid malum ad agendum; vel etiam ut per seipsum praecognosceret quid sibi boni vel mali esset futurum; et *secundario* peccavit appetendo similitudinem Dei quantum ad propriam potestatem operandi; ut scilicet virtute propriae naturae operaretur ad beatitudinem consequendam. Et sic homo appetiit aliquod bonum spirituale supra suam mensuram, et consequens est quod similitudinem divinam inordinate appetiit.

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDA: Bonum spirituale, secundum quod creatura rationalis divinam participat similitudinem, potest secundum tria attendi. Primo quidem secundum ipsum esse naturae: et talis similitudo ab ipso creationis principio fuit impressa et homini et angelo. Secundo vero quantum ad cognitionem: et hanc etiam similitudinem in sui creatione angelus accepit, scilicet actu, homo vero solum in potentia. Tertio, quantum ad potestatem operandi: et hanc similitudinem nondum erant in actu assecuti neque angelus, neque homo in ipso creationis principio, quia utrique restabat aliquid agendum per quod ad beatitudinem pervenirent. – Et ideo cum uterque (scil. diabolus et primus homo) inordinate divinam similitudinem appetierit, neuter eorum peccavit appetendo similitudinem naturae, sed appetendo similitudinem operandi: diabolus quidem appetendo similitudinem Dei quantum ad potestatem, homo vero principaliter appetendo scientiam boni et mali, ut dictum est supra.

Art. III. – *Utrum peccatum primorum parentum fuerit caeteris gravius.*

RESP. NEG. – *Scil.:* secundum speciem peccati, peccatum primorum parentum, non fuit caeteris gravius; sed secundum conditionem personarum peccantium, peccatum illud maximam habuit gravitatem.

R. PRIMI EST: quia etsi superbia secundum suum genus habeat quamdam excellentiam inter alia peccata; major tamen est superbia qua quis Deum negat, vel blasphemat, quam superbia quam quis inordinate divinam similitudinem appetit, qualis fuit superbia primorum parentum, ut dictum est (art. praec.).

R. SECUNDI EST: quia status primorum parentum ante peccatum fuit perfectus. – Unde magnitudo poenae quae consecuta est ad illud primum peccatum, non correspondet ei secundum quantitatem propiae speciae, sed inquantum fuit primum:

quia ex hoc interrupta est innocentia primi status, qua subtracta, deordinata est tota natura humana (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum peccatum Adae fuerit gravius quam peccatum Evae.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) quantum ad conditionem personae, peccatum Adae fuit gravius; *b*) sed quantum ad genus peccati, utriusque peccatum aequaliter dicitur; *c*) quantum autem ad speciem peccati (scil. superbiae) gravius peccavit mulier.

R. PRIMI EST: quia vir perfectior erat muliere.

R. SECUNDI EST: quia utriusque peccatum fuit superbia.

R. TERTII EST: primo, quia major elatio fuit mulieris quam viri; mulier enim credidit serpenti, et superbia in hoc se erexit, quod *contra* Dei voluntatem similitudinem Dei obtinere voluit. Adam vero serpenti non credidit * (scil. quod Deus noluit eos esse similes sibi); sed in hoc superbivit, quod voluit similitudinem divinam consequi per seipsum, ut dictum est (art. 2); – Secundo, quia mulier non solum ipsa peccavit, sed etiam viro peccatum suggessit: unde peccavit et in Deum et in proximum; – Tertio, Adam in peccatum consensit amicabili quadam benevolentia, ut Augustinus dicit (Super Gen. ad litt. lib. xi, cap. ult.).

---

* Attamen, ut animadvertit Sylvius, valde probabilis veterum Patrum sententia est, quod non sola Eva, sed etiam Adamus crediderit serpentinum illud, *Eritis sicut dii*, esse verum, fueritque etiam ipse deceptus ac seductus.

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO CLXIV

De poenis peccati primi hominis

Deinde considerandum est de poena primi peccati; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum mors sit poena peccati primorum parentum.*

Resp. Aff. – R. est: quia, ut dictum est (qu. xcv, art. 1, et qu. xcvii, art. 1) mors et alii corporales defectus consecuti sunt rebellionem carnalis appetitus ad rationem et carentiam subjectionis corporis animae. Vita enim et incolumitas corporis consistit in hoc quod subjiciatur animae, sicut perfectibile suae perfectioni. Unde per oppositum mors, et aegritudo, et quilibet corporalis defectus pertinet ad defectum subjectionis corporis ad animam. Unde patet quod sicut rebellio carnalis appetitus ad spiritum est poena peccati primorum parentum; ita etiam et mors et omnes corporales defectus.

Notandum: Corpus hominis, cum sit ex contrariis compositum, naturaliter morte corrumpitur. Inquantum tamen formae adaptum, quae est anima incorruptibilis, oporteret potius corpus incorruptibile esse. Sic Deus, suo beneficio, ab homine primitus constituto, necessitatem moriendi ex tali materia consequentem ademit, (scilicet per formam). Hoc tamen beneficium subtractum est per peccatum primorum parentum. Et sic mors et est naturalis propter conditionem materiae, et est poenalis propter amissionem divini beneficii praeservantis a morte. (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum convenienter particulares poenae primorum parentum determinentur in scriptura.*

Resp. Aff. – R. est: quia primi parentes dupliciter puniti sunt: primo quidem quantum ad hoc quod substractum fuit eis id quod integritatis statui competebat, scil. locus terrestris paradisi; quod significatur Gen. iii, 23, cum dicitur: *Et emisit eum Deus de paradiso voluptatis.* Et ne rediret ad ea quae primo statui competebant, collocavit Deus ante paradisum Cherubim et flammeum gladium. * Secundo autem puniti fuerunt quantum ad hoc quod attributa sunt eis ea quae naturae conveniunt tali beneficio destitutae: et hoc quidem et quantum ad corpus, et quantum ad animam. Quantum ad corpus, alia poena attributa est mulieri, alia viro. Mulieri quidem quantum ad generationem prolis, et quantum ad domesticam conversationem. Quantum ad primum punita fuit dupliciter: primo quantum ad taedia, quae sustinet portando prolem conceptam; et hoc significatur cum dicitur (Gen. iii, 16): *Multiplicabo aerumnas tuas et conceptus tuos;* et quantum ad dolorem quem patitur in pariendo, et quantum ad hoc dicitur: *In dolore paries.* ** Viro autem attributa est poena in his quae ad ipsum pertinent ut necessaria vitae procuret. Et circa hoc punitur tripliciter. Primo quidem per sterilitatem terrae, cum dicitur: *Maledicta terra in opere tuo.* Secundo per laboris anxietatem, sine qua fructus terrae non percipit; unde dicitur: *In labore comedes ex ea cunctis diebus vitae tuae.* Tertio quantum ad impedimenta quae proveniunt terram colentibus; unde dicitur: *Spinas et tribulos germinabit tibi.* – Similiter, ex parte animae triplex poena describitur: primo quidem quantum ad confusionem, quam passi sunt de

---

* Quidam theologi putant vestigia loci paradisi terrestris perierunt in diluvio.

** In statu innocentiae partus fuisset absque dolore (Ad 1m). Talis fuit partus B.M.V., quia ejus conceptio (scil. divini infantis) non fuit secundum legem naturae a primis parentibus derivata. (Ad 3m).

http://www.obrascatolicas.com

rebellione carnis ad spiritum; unde dicitur: *Aperti sunt oculi amborum, et cognoverunt se esse nudos.* Secundo, quantum ad increpationem propriae culpae, per hoc quod dicitur: *Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis.* Tertio, quantum ad commemorationem futurae mortis, secundum quod ei dictum est: *Pulvis es, et in pulverem reverteris.* Ad quod etiam pertinet quod Deus fecit eis tunicas pelliceas in signum mortalitatis eorum.

NOTANDUM: Subjectio mulieris ad virum intelligenda est in poenam mulieris esse inducta, non quantum ad regimen (quia etiam ante peccatum vir caput mulieris fuisset, et ejus gubernator exstitisset), sed prout mulier contra propriam voluntatem nunc necesse habet viri voluntati parere. Spinas autem et tribulos terra germinasset, si homo non peccasset, in cibum animalium, non autem in hominis poenam. (Ad 1m).

QUAESTIO CLXV

De tentatione primorum parentum

Deinde considerandum est de tentatione primorum parentum; circa quam quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum fuerit conveniens ut homo a diabolo tentaretur.*

RESP. AFF. – *Scil.:* decuit ut Deus hominem in statu innocentiae et tentare per malos angelos permitteret, et per bonos eum juvari faceret.

R. EST: quia ad conditionem humanae naturae pertinet ut ab aliis creaturis juvari vel impediri possit; nam, ut dicitur Eccli. xxxiv, 11, *Qui tentatus non est, qualia scit?* Ex speciali tamen beneficio gratiae hoc erat homini in statu innocentiae collatum ut nulla creatura exterior ei posset nocere contra propriam voluntatem, per quam etiam tentationi daemonis resistere poterat.

NOTANDUM: Ad difficultatem tam communiter agitatam, quod scil. non fuerit conveniens quod Deus permitteret hominem tentari, cum ipse bene sciret hominem per tentationem daemonis in peccatum dejectus fuisset, respondet S. D., quod sicut Deus sciebat quod homo per tentationem in peccatum esset dejiciendus; ita etiam sciebat quod per liberum arbitrium resistere poterat tentatori. Hoc autem requirebat conditio naturae ipsius ut propriae voluntati relinqueretur, secundum illud Eccli. xv, 14: *Deus reliquit hominem in manu consilii sui.* Unde Augustinus dicit (Sup. Gen. ad litt. lib. xi, cap. 4): «Non mihi videtur magnae laudis futurum fuisse hominem, si propterea posset bene vivere, quia nemo male vivere suaderet; cum et in natura posse, et in potestate haberet, velle non consentire suadenti». (Ad 2m). Insuper, homo in statu innocentiae poterat absque omni difficultate tentationi resistere. (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum fuerit conveniens modus et ordo primae tentationis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* tentationis ordo et modus quo primus homo per serpentis suggestionem, et Evae incitamentum tentatus est, conveniens fuit.

R. EST: quia cum homo sit ex duplici natura, scil. intellectiva et sensitiva, compositus; conveniens fuit ut a diabolo tentaretur, cum ex parte intellectus, inquantum promisit Divinitatis similitudinem per scientiae adeptionem, quam homo naturaliter desiderat: tum ex parte sensus, inquantum usus est his sensibilibus rebus, quae maximam habent affinitatem ad hominem, partim quidem in eadem specie tentans virum per mulierem, partim vero ex genere propinquo (scil. «viventis»), proponens pomum ligni vetiti ad edendum.

NOTANDA: 1. Suggestio, qua spiritualiter diabolus homini aliquid suggerit, ostendit diabolum plus habere potestatis in homine quam habeat

http://www.obrascatolicas.com

suggestio exterior: quia per suggestionem interiorem immutatur a diabolo saltem hominis phantasia; sed per suggestionem exteriorem immutatur sola exterior creatura. Diabolus autem minimum potestatis habebat in hominem ante peccatum: et ideo non potuit eum interiori suggestione, sed solum exteriori tentare. (Ad 2m).

2. In resp. ad 4m exponitur interpretatio S. Augustini circa verba Dei serpentem (i. e., diabolum in serpente) maledicentis.

QUAESTIO CLXVI

De studiositate

Postea considerandum est de studiositate et curiositate sibi opposita. Circa studiositatem autem quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum materia studiositatis sit proprie cognitio.*

RESP. AFF. – R. EST: quia virtutes proprie sibi attribuunt illam materiam circa quam primo et principaliter sunt, sicut fortitudo pericula mortis. Studiositas autem primo et principaliter est circa cognitionem. Nam, studium proprie importat vehementem applicationem mentis ad aliquid. Mens autem non applicatur ad aliquid, nisi cognoscendo illud.

Art. II. – *Utrum studiositas sit pars temperantiae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ut pars potentialis temperantiae, sicut virtus secundaria ei adjuncta, ut principali virtuti.

R. EST: quia ad temperantiam pertinet moderari motum appetitus, ne superflue tendat in id quod naturaliter concupiscitur, sive secundum corpus, sive secundum animam, ne superflue desideret aliquid cognoscere: nam, «omnes homines naturaliter scire desiderant». Moderatio autem hujusmodi appetitus pertinet ad virtutem studiositatis; et secundum hoc comprehenditur sub modestia, ratione superius dicta (qu. clx, art. 2).

NOTANDUM: Ex parte animae inclinatur homo ad hoc quod cognitionem rerum desideret. Ex parte vero naturae corporalis homo inclinatur ad hoc ut laborem inquirendi scientiam vitet. Quantum ergo ad primum, studiositas consistit in refrenatione. Sed quantum ad secundum, laus virtutis hujusmodi consistit in quadam vehementia intentionis ad scientiam rerum percipiendam: et ex hoc nominatur. Primum autem est essentialius huic virtuti quam secundum: nam appetitus cognoscendi per se respicit cognitionem, ad quam ordinatur studiositas; sed labor addiscendi est impedimentum quoddam cognitionis: unde respicitur ab rac virtute per accidens, quasi removendo prohibens. (Ad 3m).

QUAESTIO CLXVII

De curiositate

Postea considerandum est de curiositate; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum circa cognitionem intellectivam possit esse curiositas.* *

RESP. AFF. – R. EST: quia ipse appetitus vel studium cognoscendae veritatis potest habere perversitatem, in quo est proprie curiositas. Haec pervesitas haberi potest: uno modo, prout aliquis tendit suo studio in cognitionem veritatis, prout *per accidens* conjungitur ei malum; sicut illi qui student ad scentiam veritatis ut exinde superbiant. Similiter etiam illi qui student addiscere aliquid ad pec-

* Curiositas, de qua hic agitur, definiri potest: *Nimius aut superfluus sciendi appetitus.*

http://www.obrascatolicas.com

candum. Alio autem modo potest esse vitium *ex ipsa inordinatione appetitus* et studii ad discendam veritatem; et hoc quadrupliciter: *a*) inquantum per studium minus utile retrahantur a studio quod eis ex necessitate incumbit; unde Hieronymus dicit (Epis. 146, ad Damasum, De filio prodigo, ante medium): « Sacerdotes, dimissis Evangeliis et prophetis, videmus comoedias legere et amatoria bucolicorum versuum verba cantare »; *b*) inquantum studet aliquis addiscere ab eo a quo non licet, sicut patet de his qui aliqua futura a daemonibus perquirunt; quae est superstitiosa curiositas; *c*) quando homo appetit cognoscere veritatem circa creaturas, non referendo ad debitum finem, scilicet ad cognitionem Dei; *d*) inquantum aliquis studet ad cognoscendam veritatem supra proprii ingenii facultatem; quia per hoc homines de facili in errores labuntur; unde dicitur Eccli. iii, 22: *Altiora te ne quaesieris...*

Art. II. – *Utrum vitium curiositatis sit circa sensitivam cognitionem.*

RESP. AFF. – *Scil.:* dupliciter.

R. EST: quia vitium curiositatis circa sensitivam cognitionem potest esse uno modo inquantum cognitio sensitiva non ordinatur in aliquid utile, sed potius avertit hominem ab aliqua utili consideratione; alio modo inquantum cognitio sensitiva ordinatur ad aliquod noxium; sicut inspectio mulieris ordinatur ad concupiscendum; et diligens inquisitio eorum quae ab aliis fiunt, ordinatur ad detrahendum. – Si quis autem cognitioni sensibilium intendit ordinate propter necessitatem sustentandae naturae, vel propter studium intelligendae veritatis, est virtuosa studiositas circa sensibilium cognitionem.

NOTANDUM: Curiositas sensum vocatur *concupiscentia oculorum*, quia oculi sunt ad cognoscendum in sensibus principales, unde omnia sensibilia videri dicuntur. (Ad 1m).

QUAESTIO CLXVIII

De modestia, secundum quod consistit in exterioribus corporis motibus

Postea considerandum est de modestia, secundum quod consistit in exterioribus motibus corporis; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum in exterioribus motibus corporis sit aliqua virtus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* cum secundum convenientiam propriae personae, tum secundum convenientiam ad alias personas, negotia et loca.

R. EST: quia motus hominis exteriores sunt per rationem ordinabiles; exteriora enim membra moventur ad imperium rationis. Virtus autem moralis consistit in hoc quod ea quae sunt hominis, per rationem ordinantur.

NOTANDUM: Exteriores motus sunt quaedam signa interioris dispositionis, quae praecipue attenditur secundum animae passiones: et ideo moderatio exteriorum motuum requirit moderationem interiorum passionum. Haec autem moderatio potest reduci ad duas virtutes: inquantum enim per exteriores motus ordinamur ad alios, pertinet ad *amicitiam* vel *affabilitatem*, quae attenditur circa delectationes et tristitias, quae sunt in verbis et factis in ordine ad alios quibus homo convivit; inquantum vero exteriores motus sunt signa interioris dispositionis, pertinet eorum moderatio ad virtutem *veritatis*, secundum quam aliquis talem se exhibet in verbis et factis qualis est interius. (Ad 3m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. II. – *Utrum in ludis possit esse aliqua virtus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* circa ludos et jocos, qui nonnunquam ad animi solamen utiles sunt, illa virtus versatur quam eutrapeliam vocant.

R. EST: quia sicut fatigatio corporalis solvitur per corporis quietem, ita etiam oportet fatigatio animalis (i. e. animae) solvatur per animae quietem. Quies autem animae est delectatio (I-II, qu. XXV, art. 2). Et ideo oportet remedium contra fatigationem animalem adhiberi per aliquam delectationem, intermissa intensione ad insistendum studio rationis: animus enim hominis frangeretur, si nunquam a sua intensione relaxaretur. Haec autem relaxatio fit per dicta et facta quae ludicra vel jocosa vocantur. Unde Philosophus dicit (Ethi. iv, cap. 8), quod « in hujus vitae conversatione quaedam requies cum ludo habetur ». Et cum hujusmodi secundum regulam rationis ordinantur, ad *eutrapeliam* reducuntur, qua quis bene convertit aliqua dicta, vel facta in solatium; et inquantum per hanc virtutem homo refrenatur ab immoderantia ludorum, sub modestia continetur.

NOTANDUM: Tria sunt praecipue cavenda in ludis: primo, ut delectatio non quaeratur in operationibus vel verbis turpibus, vel nocivis; secundo, ne gravitas animae non totaliter resolvatur; tertio, ut delectatio congruat personae, tempori et loco, et secundum alias circumstantias debite ordinetur (In corp. art.).

Art. III. – *Utrum in superfluitate ludi possit esse peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia superfluum in ludo accipitur quod excedit regulam rationis: quod quidem potest esse dupliciter: uno modo ex ipsa specie actionum quae assumuntur in ludum, quando scilicet utitur aliquis causa ludi turpibus

verbis, vel factis, vel etiam his quae vergunt in proximi nocumentum, quae de se sunt peccata mortalia; alio modo, secundum defectum debitarum circumstantiarum; puta cum aliqui utuntur ludo, vel temporibus, vel in locis inditis, aut etiam praeter convenientiam negotii, seu personae. Et hoc quidem potest esse quandoque peccatum mortale, puta si aliquis ita vehementer afficitur ad ludum, ut propter hoc velit aliquid contra Deum committere; secus est peccatum veniale.

Art. IV. – *Utrum in defectu ludi consistat aliquod peccatum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia contra rationem est quod aliquis se aliis onerosum exhibeat, puta dum nihil delectabile exhibet, et etiam aliorum delectationes impedit. Tales autem vitiosi sunt, et dicuntur *duri* et *agrestes*, ut dicit Philosophus (Ethic. iv, cap. 8).

NOTANDA sunt haec Philosophi verba (Ethic. ix, cap. 10): « Pauci amici propter delectationem sunt habendi, quia parum de delectatione sufficit ad vitam quasi pro condimento, sicut parum de sale sufficit in cibo ». (In fine art.).

QUAESTIO CLXIX

De modestia in exteriori apparatu

Deinde considerandum est de modestia, secundum quod consistit in exteriori apparatu, et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum circa exteriorem ornatum possit esse virtus et vitium.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non in ipsis rebus exterioribus, sed ex parte hominis.

http://www.obrascatolicas.com

R. EST: quia potest homo exteriori ornatu immoderate uti. Quae quidem immoderatio potest esse dupliciter: uno quidem modo per comparationem ad consuetudinem hominum cum quibus aliquis vivit. Alio modo ex inordinato affectu utentis. Contigit autem ista inordinatio affectus et quantum ad superabundantiam et quantum ad defectum. Quantum ad primum tripliciter. Primo, per hoc quod aliquis ex superfluo cultu vestium hominum gloriam quaerit, prout scilicet vestes et alia hujusmodi pertinent ad quaemdam ornatum. Secundo, per hoc quod homo per superfluum cultum vestium quaerit delicias, secundum quod vestis ordinatur ad corporis fomentum. Tertio, secundum quod nimiam solicitudinem apponit ad exteriorum vestium cultum, etiamsi non sit aliqua inordinatio ex parte finis. – Ex parte autem defectus potest esse duplex inordinatio per affectum. Uno quidem modo ex negligentia hominis, qui non adhibet studium vel laborem ad hoc quod exteriori cultu utatur secundum quod oportet. Alio modo ex eo quod ipsum defectum exterioris cultus ad gloriam ordinat, secundum quod etiam in ipsis sordibus luctuosis esse posse jactantiam, et eo periculosiorem quod sub nomine servitutis Dei decipit.

NOTANDUM: Hujusmodi exterior cultus indicium quoddam est conditionis humanae: et ideo excessus et defectus, et medium in talibus reduci possunt ad virtutem veritatis, quam Philosophus ponit (l. c., in arg.) circa facta et dicta, quibus aliquid de statu hominis significatur. (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum ornatus mulierum sit sine peccato mortali.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) mulier conjugata si ad hoc se ornet ut viro suo placeat, potest hoc facere absque peccato; *b*) illae autem mulieres quae

viros non habent, nec volunt habere, vel sunt in statu non habendi, non possunt absque peccato appetere placere virorum aspectibus ad concupiscendum.

R. PRIMI EST: quia, ut Apostolus dicit (I ad Corinth. vii, 34), *mulier quae nupta est, cogitat quae sunt mundi, quomodo placeat viro.*

R. SECUNDI EST: quia hoc est dare viris incentivum peccandi. Et si quidem hac intentione se ornent ut alios provocent ad concupiscentiam, mortaliter peccant; si autem ex quadam levitate, vel etiam ex quadam vanitate propter jactantiam quamdam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale. Et eadem ratio quantum ad hoc est de viris. – Regula autem mulierum ornatus haec est, ut dicit Apostolus (I. Tim., ii, 9): *Mulieres in habitu ornato, cum verecundia et sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veste pretiosa;* per quod datur intelligi quod sobrius et moderatus ornatus non prohibetur mulieribus, sed superfluus, et inverecundus, et impudicus. (Ad 1m).

NOTANDA: 1. Fucari pigmentis, quo rubicundior vel candidior aliquis appareat, adulterina fallacia est, et non est sine peccato. Quando autem fit propter lasciviam vel in Dei contemptum, non est sine peccato mortali. Tamen aliud est fingere pulchritudinem non habitam, et aliud occultare turpitudinem ex aliqua causa provenientem, puta aegritudine vel aliquo hujusmodi: hoc enim est licitum, quia, secundum Apostolum (I. Cor. xii, 23), *quae putamus ignobiliora membra corporis esse, his honorem abundantiorem circumdamus.* (Ad 2m).

2. Cultus exterior debet competere conditioni personae secundum communem consuetudinem. Et ideo de se vitiosum est quod mulier utatur veste virili, aut e converso: et praecipue quia hoc potest esse causa lasciviae: et specialiter prohibetur in lege (Deut. xxii), quia Gentiles tali mutatione habitus utebantur ad idololatriae super-

http://www.obrascatolicas.com

stitionem. Potest tamen quandoque hoc fieri sine peccato propter aliquam necessitatem, vel causa se occultandi ab hostibus, vel propter defectum alterius vestimenti, vel propter aliquid aliud hujusmodi. (Ad 3m).

QUAESTIO CLXX

De praeceptis temperantiae

Postea considerandum est de praeceptis temperantiae; et 1. de praeceptis temperantiae; – 2. de praeceptis partium ejus.

Art. I. – *Utrum praecepta temperantiae convenienter in lege divina tradantur.*

RESP. AFF. – *Scil.:* inter praecepta Decalogi debuit temperantiae praeceptum, praecipue de adulterio, apponi, non modo secundum quod opere exercetur, sed etiam secundum quod corde concupiscitur.

R. EST: quia *finis praecepti est charitas* (I. Tim. I. 5), quae ad dilectionem Dei et proximi ordinatur. Inter vitia autem temperantiae opposita, maxime dilectioni proximi videtur opponi adulterium. Et ideo convenienter inter praecepta Decalogi praecipue prohibetur adulterium, non solum secundum quod opere exercetur, sed etiam secundum quod corde concupiscitur, secundum Christi verba (Mt. V): *Dictum est antiquis: Non moechaberis. Ego autem dico vobis: quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam in corde suo.*

Art. II. – *Utrum convenienter tradantur in divina lege praecepta de virtutibus annexis temperantiae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* de virtutibus annexis *a*) non quidem consideratis secundum se; sed *b*) secundum suos effectus.

R. PRIMI EST: quia virtutes temperantiae annexae secundum se non habent directam habitudinem ad dilectionem Dei vel proximi; sed magis respiciunt quamdam moderationem eorum quae ad ipsum hominem pertinent.

R. SECUNDI EST: quia secundum effectus suos virtutes temperantiae annexae, possunt respicere dilectionem Dei vel proximi: et secundum hoc aliqua praecepta in Decalogo convenienter ponuntur pertinentia ad prohibendum effectus vitiorum temperantiae partibus oppositorum. Sic ponitur praeceptum de mansuetudine contra iram, ex qua interdum procedit aliquis ad homicidium (quod in Decalogo prohibetur), aut ad subtrahendum debitum honorem parentibus.

NOTANDUM: Inordinatio exteriorum motuum non pertinent ad offensam proximi secundum ipsam speciem actus, sicut homicidium, adulterium et furtum, quae in Decalogo prohibentur; sed solum secundum quod sunt signa interioris inordinationis, ut supra dictum est (qu. clxviii, art. 1 ad 1m). – (Ad 3m).

DE HIS QUAE PERTINENT AD DETERMINATOS STATUS; ET PRIMO DE PROPHETIA *

Postquam dictum est de singulis virtutibus et vitiis, quae pertinent ad omnium hominum conditiones et status, nunc considerandum est de his quae specialiter ad aliquos homines pertinent. Invenitur autem differentia inter homines secundum ea quae ad habitus et actus animae rationalis pertinent, tripliciter: uno quidem modo secundum diversas gratias gratis datas; quia, ut dicitur I. Cor. xii, *divisiones gratiarum sunt: et alii datur per spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae*, etc. Alia vero differentia est secundum diversas vitas, activam scilicet et contemplativam,

* Vide nostram «Divisionem Schematicam», Tab. XXVI, apud Marietti, Romae.

http://www.obrascatolicas.com

quae accipiuntur secundum diversa operationum studia: unde et ibidem dicitur quod *divisiones operationum sunt.* Aliud est enim studium operationis in Martha, quae *sollicita erat et laborabat circa frequens ministerium*, quod pertinet ad vitam activam; aliud autem est in Maria, quae *sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius*, quod pertinet ad contemplativam, ut habetur Lucae x. Tertio modo, secundum diversitatem officiorum et statuum, prout dicitur Ephes. iv, 11: *Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores*, quod pertinet ad diversa ministeria, de quibus dicitur I. Cor. xii, 5: *Divisiones ministrationum sunt.* Est autem attendendum circa gratias gratis datas, de quibus occurrit consideratio prima, quod quaedam earum pertinent ad cognitionem, quaedam vero ad locutionem, quaedam vero ad operationem. Omnia vero quae ad cognitione pertinent, sub prophetia comprehendi possunt. Nam prophetica revelatio se extendit non solum ad futuros hominum eventus, sed etiam ad res divinas, et quantum ad ea quae proponuntur omnibus credenda, quae pertinent ad fidem, et quantum ad altiora mysteria, quae sunt perfectorum, quae pertinent ad sapientiam. Est etiam prophetica revelatio de his quae pertinent ad spirituales substantias, a quibus vel ad bonum vel ad malum inducimur; quod pertinet ad discretionem spirituum. Extendit etiam se ad directionem humanorum actuum, quod pertinet ad scientiam, ut infra patebit (q. clxxvii). Et primo occurrit considerandum de prophetia et de raptu, qui est quidem prophetiae gradus. De prophetia autem quadruplex consideratio occurrit: quarum prima est de essentia ejus; secunda de causa ipsius; tertia de modo propheticae cognitionis; quarta de divisione prophetiae. Circa primum quaeruntur sex:

QUAESTIO CLXXI

De essentia prophetiae

Art. I. – *Utrum prophetia pertineat ad cognitionem.*

Resp. Aff. – *Scil.: primo et principaliter* prophetia consistit in cognitione; *secundario* consistit in locutione; *tertio* ad prophetiam pertinet operatio miraculorum.

R. est: quia prophetae primo et principaliter *cognoscunt* ea quae sunt procul et remota ab hominum cognitione. Sed quia, ut dicitur I. Cor. xii, 7, *Unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem;* et infra cap. xiv, 12 dicitur: *Ad aedificationem Ecclesiae quaerite ut abundetis;* inde est quod prophetia secundario consistit in locutione, prout prophetae ea quae divinitus edocti cognoscunt, ad aedificationem aliorum annuntiant. Ed secundum hoc Isidorus dicit (Etymol. lib. vii, cap. 8), quod possunt dici *Prophetae*, quasi *Praefatores*, eo quod *porro fantur*, id est, a remotis fantur, et de futuris vera praedicunt. Ea autem quae supra humanam cognitionem divinitus revelantur, non possunt confirmari ratione humana, quam excedunt, sed operatione virtutis divinae, secundum illud Marci ult., 20: *Praedicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermone confirmante sequentibus signis:* unde tertio ad prophetiam pertinet operatio miraculorum, quasi confirmatio quaedam propheticae enuntiationis.

Notandum: In prophetia requiritur quod intentio mentis elevetur ad percipienda divina, et postquam intentio mentis elevata est ad superna, percipiat divina. Sic igitur ad prophetiam requiritur *inspiratio* quantum ad mentis elevationem, et *revelatio* quantum ad ipsam perceptionem divinorum. (Ad 4m).

Art. II. – *Utrum prophetia sit habitus.*

Resp. Neg. – R. est: quia lumen propheticum non inest intellectui prophetae per modum formae permanentis: alias oporteret quod semper prophetae adesset facultas prophetandi: quod patet esse falsum. Relinquitur ergo quod lumen propheticum insit animae prophetae per modum

http://www.obrascatolicas.com

cujusdam passionis vel impressionis transeuntis, et hoc significatur III. Regum xix, 11, ubi dicitur ad Eliam: *Egredere, et sta in monte coram Domino, et ecce Dominus transit*, etc. Habitus autem est forma permanens. Unde manifestum est quod prophetia, proprie loquendo, non est habitus. – Tamen, sicut in rebus corporalibus, abeunte passione, remanet quaedam habilitas ad hoc quod iterum patiantur, sicut lignum semel inflammatum facilius iterum inflammatur; ita etiam in intellectu prophetae, cessante actuali illustratione, remanet quaedam habilitas ad hoc quod facilius iterato illustretur. (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum prophetia sit solum futurorum contingentium.*

Resp. Neg. – *Scil.:* prophetia est omnium eorum quae per lumen divinum cognosci possunt; sed propriissime est futurorum eventuum.

R. primi est: quia manifestatio quae fit per aliquod lumen, se extendere potest ad omnia illa, quae illi lumini subjiciuntur. Cognitio autem prophetica est per lumen divinum, cui subjiciuntur omnia tam divina quam humana, tam spiritualia quam corporalia; et ideo revelatio prophetica ad omnia hujusmodi se extendit.

R. secundi est: quia cum prophetia sit de his quae procul a nostra cognitione sunt, tanto aliqua magis proprie ad prophetiam pertinent, quanto longius ab humana cognitione existunt. Inter haec autem maxime a cognitione humana distant illa quorum veritas non est determinata, et ideo procul est a cognitione omnium hominum. Haec autem sunt futura contingentia. Unde ad ista prophetia propriissime pertinet.

Art. IV. – *Utrum propheta per divinam revelationem cognoscat omnia quae possunt prophetice cognosci.*

Resp. Neg. – R. est: quia principium eorum quae divino lumine prophetice manifestantur, est ipsa veritas prima, quam prophetae in seipsa non vident. Et ideo non oportet quod omnia prophetibilia cognoscant; sed quilibet eorum cognoscit ex eis aliqua secundum specialem revelationem hujus vel illius rei.

Art. V. – *Utrum propheta discernat semper quid dicat per spiritum proprium, et quid per spiritum prophetiae.*

Resp. Neg. – R. est: quia propheta non omnia per spiritum propheticum cognoscit, sed quaedam per instinctum divinum: de his autem quae spiritu prophetico cognoscit, maximam certitudinem habet, et pro certo habet quod haec sunt divinitus sibi revelata (Jer. xxvi, 15); sed ad ea quae cognoscit per instinctum, aliquando sic se habet, ut non plene discernere possit, utrum haec cogitaverit aliquo divino instinctu, vel per spiritum proprium: talis enim instinctus est quiddam imperfectum in genere prophetiae.

Art. VI. – *Utrum ea quae prophetice cognoscuntur vel annuntiantur, possint esse falsa.*

Resp. Neg. – R. est: quia, sicut in naturalibus forma generati est similitudo quaedam formae generantis, ita ea quae prophetice cognoscuntur vel annuntiantur sunt signa divinae praescientiae. Eadem autem est veritas cognitionis in discipulo et in docente. Unde impossibile est prophetiae subesse falsum.

Notanda: 1. Certitudo divinae praescientiae non excludit contingentiam singularium futuro-

http://www.obrascatolicas.com

rum, quia fertur in ea, secundum quod sunt praesentia et jam determinata ad unum. Et ideo etiam prophetia, quae est divinae praescientiae similitudo impressa vel signum, sua immobili veritate futurorum contingentiam non excludit. (Ad 1m).

2. Quandoque revelatio prophetica est impressa quaedam similitudo divinae praescientiae, prout respicit ipsa futura contingentia in seipsis; et talia sic eveniunt sicut prophetantur, sicut illud Isa. vii, 14: *Ecce virgo concipiet*. Quandoque vero prophetica revelatio est impressa similitudo divinae praescientiae, prout scilicet cognoscit ordinem causarum ad effectus: et tunc quandoque aliter evenit quam prophetetur; nec tamen prophetiae subest falsum: nam sensus prophetiae est quod inferiorum causarum dispositio sive naturalium, sive humanorum actuum, hoc habet ut talis effectus eveniat. Et secundum hoc intelligitur verbum Jonae iii, 4: *Adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur*: i. e., hoc merita ejus exigunt ut subvertatur. (Ad 2m).

QUAESTIO CLXXII

De causa prophetiae

Deinde considerandum est de causa prophetiae. Circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum prophetia possit esse naturalis.*

Resp. Neg. – *Scil.*: *a*) praecognoscere futura secundum quod sunt in seipsis non potest esse a natura, sed solum ex revelatione divina; *b*) futura vero in suis causis possunt praecognosci naturali cognitione etiam ab homine; *c*) haec tamen praecognitio futurorum differt a prima, quae habetur ex revelatione divina.

R. primi est: quia praecognoscere futura, secundum quod in seipsis sunt, proprium est divini intellectus, cujus aeternitati sunt omnia praesentia, ut dictum est (P. I., qu. xiv, art. 13).

R. secundi est: quia homines talium cognitionem futurorum, scil. in suis causis, acquirere possunt sive arte, sicut medicus praecognoscit sanitatem vel mortem futuram in aliquibus causis, quarum ordinem ad tales effectus experimento praecognovit, sive per viam experimentalem in qua juventur per naturalem dispositionem, secundum quod in homine invenitur perfectio virtutis imaginativae, et claritas intelligentiae.

R. tertii est: quia: *a*) prima potest esse quorumcumque eventuum et infallibiliter: haec autem praecognitio quae naturaliter haberi potest, est circa quosdam effectus, ad quos se potest extendere experientia humana; *b*) quia prima prophetia est secundum immobilem veritatem, non autem secunda; sed potest ei subesse falsum. Prima autem praecognitio proprie pertinet ad prophetiam, non autem secunda: prophetica enim cognitio est eorum quae naturaliter excedunt humanam cognitionem, quamvis etiam ad directiones humanorum actuum lumen propheticum se extendit. (Ad 4m).

Art. II. – *Utrum prophetica revelatio fiat per angelos.*

Resp. Aff. – *Scil.*: illuminatio et revelatio divina in prophetis fit mediantibus angelis.

R. est: quia Divinitatis ordo hoc habet, ut infima per media disponat. Angeli autem medii sunt inter Deum et homines. Et ideo illuminationes et revelationes divinae a Deo ad homines per angelos deferuntur.

Notandum: Charitas, secundum quam fit homo amicus Dei, est perfectio voluntatis, in quam solus Deus imprimere potest; sed prophetia est perfectio intellectus, in quem etiam angelus potest imprimere, uti causa instrumentalis seu ministerialis Dei. (Ad 1m et 2m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. III. – *Utrum ad prophetiam requiratur dispositio naturalis.*

Resp. Neg. – R. est: quia, sicut Deus, qui est causa universalis in agendo, non praeexigit materiam nec aliquam materiae dispositionem in corporalibus effectibus; sed simul potest et materiam, et dispositionem, et formam inducere: ita etiam in effectibus spiritualibus non praeexigit aliquam dispositionem; sed potest simul cum effectu spirituali inducere dispositionem convenientem, qualis requiritur secundum ordinem naturae. Et ulterius, posset etiam simul per creationem producere ipsum subjectum, ut scilicet et animam in ipsa sui creatione disponeret ad prophetiam et daret ei gratiam prophetalem.

Art. IV. – *Utrum bonitas morum requiratur ad prophetiam.*

Resp. Neg. – *Scil.: a*) quantum ad radicem bonitatis morum, quae est charitas, potest esse prophetia sine bonitate; *b*) quantum vero ad bonitatem morum secundum passiones et actiones exteriores, secundum hoc impeditur aliquis a prophetia per morum malitiam.

R. primi est: primo, quia prophetia pertinet ad intellectum, cujus actus praecedit actum voluntatis, quam perficit charitas; – secundo quia prophetia non ordinatur directe ad hoc quod affectus ipsius prophetae conjungatur Deo, ad quod ordinatur charitas; sed ordinatur ad utilitatem Ecclesiae, sicut et aliae gratiae gratis datae. Unde prophetia esse potest sine radice bonitatis.

R. secundi est: quia ad prophetiam requiritur maxima mentis elevatio ad spiritualium contemplationem, quae quidem impeditur per vehementiam passionum, et per inordinatam occupationem rerum exteriorum.

Notandum: Donum prophetiae aliquando datur homini et propter utilitatem aliorum, et propter propriae mentis illustrationem, (sicut accidit in quibusdam sanctis): et hi sunt in quorum animas sapientia divina per gratiam gratum facientem se tranferens, amicos Dei, et prophetas eos constituit. (Ad 1m).

Art. V. – *Utrum aliqua prophetia sit a daemonibus.*

Resp. Neg. – *Scil.:* prophetia proprie et simpliciter dicta fit per solam divinam revelationem; sed ipsa revelatio facta per daemones potest secundum quid dici prophetia.

R. est: quia simpliciter et maxime remota, quae sunt proprium prophetiae objectum, sunt quae solus Deus cognoscit. Quaedam autem quae sunt ab hominum cognitione remota, nota sunt daemonibus etiam naturali cognitione, et haec possunt hominibus revelare.

Notandum: Daemones ea quae sciunt, hominibus manifestant, non quidem per illuminationem intellectus, sed per aliquam imaginariam visionem, aut etiam sensibiliter colloquendo: et in hoc deficit haec prophetia a vera. (Ad 2m). Item, prophetia daemonum potest etiam discerni a vera et divina ex aliquibus signis exterioribus praesertim ex mendaciis. (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum prophetae daemonum aliquando praedicant verum.*

Resp. Aff. – R. est: quia, ut Beda dicit (In Lucam, cap. 17): « nulla est falsa doctrina, quae non aliquando aliqua vera falsis intermisceat ». Unde et ipsa doctrina daemonum, qua suos prophetas instruunt, aliqua vera continent per quae receptibilis redditur, ut sic intellectus ad falsum deducatur per apparentiam veritatis.

Notandum: Prophetae daemonum non semper loquuntur ex daemonum revelatione, sed inter-

http://www.obrascatolicas.com

dum ex inspiratione divina; sicut manifeste legitur de Balaam (Num. xxii); quia Deus utitur etiam malis ad utilitatem bonorum. (Ad 1m).

QUAESTIO CLXXIII

De modo propheticae cognitionis

Deinde considerandum est de modo propheticae cognitionis; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum prophetae videant ipsam Dei essentiam.*

RESP. NEG. – R. EST: quia hoc proprium beatis est ut ipsam Dei essentiam videant, secundum illud Psalmi cxxxix, vers. 14: *Habitabunt recti cum vultu tuo.* Unde quaecumque in Deo vident, ex propinquo vident. E contra de prophetis dicitur Hebr. xi, quod *erant a longe aspicientes,* quasi a remotis videntes. – Et ideo dicendum est quod visio prophetica non est visio ipsius divinae essentiae, neque in ipsa divina essentia vident ea quae vident, sed in quibusdam similitudinibus, secundum illustrationem divini luminis; quae illustratio potest dici speculum, inquantum resultat ibi similitudo veritatis divinae praescientiae, et propter hoc dicitur *speculum aeternitatis,* quasi repraesentans Dei praescientiam, qui in sua aeternitate omnia praesentialiter videt.

Art. II. – *Utrum in prophetica revelatione imprimantur divinitus menti prophetae novae rerum species, an solum novum lumen.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Per donum prophetiae confertur aliquid humanae menti supra id quod pertinet ad naturalem facultatem, et quantum ad judicium per influxum luminis intellectualis, et quantum ad acceptionem, seu repraesentationem rerum quae fit per aliquas species.

R. EST: quia cognitio prophetica maxime ad mentem pertinet. Circa cognitionem autem humanae mentis duo oportet considerare; scilicet acceptionem, sive repraesentationem rerum, et judicium de rebus repraesentatis. Per donum autem prophetiae confertur aliquid humanae menti supra id quod pertinet ad naturalem facultatem, quantum ad utrumque, ut dictum est in responsione. – Non semper tamen haec duo in prophetia habentur simul; sed, ut Augustinus dicit (Sup. Gen. ad litt. lib. xii, cap. 9, in med.), « maxime propheta est qui utroque praecellit, ut scil. videat in spiritu corporalium rerum significativas similitudines, et eas vivacitate mentis intelligat ».

Art. III. – *Utrum visio prophetica semper fiat cum abstractione a sensibus.*

RESP. NEG. – R. EST: quia prophetica revelatio fit secundum quatuor, scilicet secundum influxum intelligibilis luminis, secundum immissionem intelligibilium specierum, secundum impressionem, vel ordinationem imaginabilium formarum, et secundum expressionem formarum sensibilium. In istis casibus autem solum quando fit revelatio prophetica secundum formas imaginarias, necesse est fieri abstractionem a sensibus; quia tunc abstractio est necessaria ut talis apparitio phantasmatum non referatur ad ea quae exterius sentiuntur. Haec autem abstractio a sensibus quandoque fit perfecte, ut scilicet nihil homo sensibus percipiat; quandoque imperfecte. Talis tamen alienatio a sensibus non fit in prophetis cum aliqua inordinatione naturae (sicut in arreptitiis vel in furiosis), sed per aliquam causam ordinatam, vel naturalem (sicut per somnium), vel spiritualem (sicut per contemplationis vehementiam).

http://www.obrascatolicas.com

Art. IV. – *Utrum prophetae semper cognoscant ea quae prophetant.*

RESP. NEG. – R. EST: quia mens prophetae est instrumentum deficiens respectu principalis agentis, qui est Spiritus sanctus. Unde etiam veri prophetae non omnia cognoscunt quae in eorum visis, aut verbis, aut etiam factis Spiritus sanctus intendit; sed illa cognoscunt quae Spiritus sanctus dat eis ad cognoscendum. – Cum tamen aliquis cognoscit se moveri a Spiritu sancto ad aliquid aestimandum vel significandum verbo vel facto, hoc *proprie* ad prophetiam pertinet; cum autem movetur, sed non cognoscit, non est perfecta prophetia, sed quidam instinctus propheticus.

QUAESTIO CLXXIV

De divisione prophetiae

Deinde considerandum est de divisione prophetiae; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum convenienter dividatur prophetia in Prophetiam Praedestinationis Dei, Praescientiae et Comminationis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia haec divisio est secundum diversas species objecti prophetiae: secundum enim diversas species objecti distinguuntur habitus et actus in moralibus. Objectum autem prophetiae est (futurum) quod est in cognitione divina supra humanam facultatem existens. Futurum autem est in divina cognitione dupliciter: uno modo, prout est in sua causa: et sic accipitur *prophetia comminationis*, quae non semper impletur; sed per eam praenuntiatur ordo causae ad effectum, qui quandoque aliis supervenientibus impeditur; alio modo praecognoscit

Deus aliqua in seipsis, vel ut fienda ab ipso, et horum est *prophetia praedestinationis*, quia secundum Damascenum (Orth. fid. lib. ii, cap. 30), « Deus praedestinat ea quae non sunt in nobis »; vel ut fienda per liberum arbitrium hominis: et sic est *prophetia praescientiae*, quae potest esse bonorum et malorum: quod non contigit de prophetia praedestinationis, quae est bonorum tantum.

NOTANDUM: Divisio prophetiae potest sumi etiam secundum modum prophetandi; et sic potest distingui vel secundum potentias cognoscitivas in homine; quae sunt sensus, imaginatio et intellectus; vel secundum differentiam prophetici influxus: et secundum hoc prophetiae genera sunt septem, ut Isidorus dicit (Etymol. lib. vii, cap. 8), scilicet extasis, visio, somnium, per nubem, vox de caelis, accepta parabola, et repletio Spiritus sancti. (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum excellentior sit prophetia quae habet visionem intellectualem et imaginariam, quam ea quae habet visionem intellectualem tantum.*

RESP. NEG. – *Scil.:* prophetia quae habet visionem intellectualem tantum excellentior est secundum veritatem intellectualem.

R. EST: quia manifestatio divinae veritatis quae fit per nudam contemplationem ipsius veritatis, potior est quam illa quae fit sub similitudine corporalium rerum; magis enim appropinquat ad visionem patriae. – Tamen quando aliqua supernaturalis veritas revelanda est per similitudines corporales, tunc magis est propheta qui utrumque habet, scilicet lumen intellectuale et imaginariam visionem, quam ille qui habet alterum tantum, quia perfectior est prophetia: et quantum ad hoc dicit Augustinus (Super Gen. ad litt. lib. xii, cap. 9) quod « maxime propheta est qui in utroque praecellit ». (Ad 1m).

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDUM: Illustratio divini radii in vita praesenti non fit sine velaminibus phantasmatum qualiumcumque, quia connaturale est homini secundum statum praesentis vitae ut non intelligat sine phantasmate. Quandoque tamen sufficiunt phantasmata quae communi aliquo modo a sensibus abstrahuntur; nec exigitur aliqua visio imaginaria divinitus procurata: et sic dicitur revelatio prophetica fieri sine imaginaria visione. (Ad 4m).

Art. III. – *Utrum gradus prophetiae possint distingui secundum visionem imaginariam.*

RESP. AFF. – R. EST: quia, secundum gradus prophetiae, tria sunt genera prophetiae: Prima prophetia est in qua per lumen intelligibile *absque imaginaria visione* dirigitur homo ad ea cognoscenda quae pertinent ad humanam conversationem; secunda est illa in qua manifestatur *supernaturalis veritas* per imaginariam visionem; tertia est illa in qua intelligibilis veritas et supernaturalis absque imaginaria visione ostenditur. Prima autem prophetia est infra prophetiam proprie dictam, quia non attingit ad supernaturalem veritatem. Tertia vero excedit rationem prophetiae proprie dictae, ut dictum est art. praec. ad 2m. Unde prophetiae propriae acceptae gradus distinguuntur secundum imaginariam visionem. Et hi gradus sunt (incipiendo ab infimo): somnii, visionis (i. e. in vigilando), signorum (per res significativas, et per verba), per visionem alicujus sibi loquentis aut demonstrantis, sive in specie angeli sive in specie Dei.

Art. IV. – *Utrum Moyses fuerit excellentior omnibus prophetis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* licet quantum ad aliquid aliquis alius prophetarum Veteris Testamenti fuerit major Moyse, simpliciter tamen Moyses fuit omnibus aliis major.

R. EST: quia, quantum ad visionem intellectualem, Moyses vidit ipsam Dei essentiam, ut Augustinus dicit (Super Gen. ad litt. lib. xii, cap. 27) super illud Num. xii, 8, quod *palam, et non per aenigmata Deum vidit;* quantum ad imaginariam visionem, Moyses talem visionem quasi ad nutum habebat in omnibus ejus perfectionibus, secundum illud Exod. xxxiii, 11: *Loquebatur ei Dominus facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum;* quantum ad denuntiationem Moyses loquebatur toti populo fidelium ex persona Dei, quasi de novo legem proponens: alii prophetae loquebantur ad populum in persona Dei, quasi inducentes ab oservantiam legis Moysi, secundum illud Malachiae iv, 4: *Mementote legis Moysi servi mei;* quantum ad operationem miraculorum, quae fecit toti populo infidelium (i. e. Aegyptiorum), ut dicitur (Deut. ult. 10): *Non surrexit ultra propheta in Israel, sicut Moyses*, etc.

NOTANDUM: Quantum ad cognitionem divinitatis prophetia Moysis fuit excellentior; sed David plenius cognovit, et expressit mysteria incarnationis Christi. (Ad 1m). Sic etiam de Isaia dici potest, qui apertissime Christi passionem narrat.

Art. V. – *Utrum aliquis gradus prophetiae sit etiam in beatis.*

RESP. NEG. – R. EST: quia prophetia importat visionem quamdam alicujus supernaturalis veritatis, *ut procul existentis.* Hoc autem contingere nequit in beatis, cum sint totaliter Deo conjuncti.

Art. VI. – *Utrum gradus prophetiae varientur secundum temporis processum.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) si loquamur de prophetia inquantum ordinatur ad fidem Deitatis, sic quidem crevit secundum tres temporum distinctiones; scilicet ante legem, sub lege, et sub gra-

http://www.obrascatolicas.com

tia; *b*) quantum ad fidem incarnationis Christi, sic etiam crevit prophetia per temporum successionem; *c*) quantum vero ad directionem humanorum actuum, prophetica revelatio diversificata est, non secundum temporis processum, sed secundum conditionem negotiorum.

R. PRIMI EST: quia ante legem, Abraham et alii Patres prophetice sunt instructi de his quae pertinent ad fidem Deitatis. Unde et prophetae nominantur secundum illud Psal. civ, 15: *In prophetis meis nolite malignari*, quod specialiter dicitur propter Abraham et Isaac.

R. SECUNDI EST: quia prophetae quanto fuerunt Christo propinquiores, sive ante, sive post, ut plurimum plenius de hoc (de incarnatione) instructi fuerunt; post tamen plenius quam ante, ut Apostolus dicit (Ephes. iii).

R. TERTII EST: quia, ut dicitur Proverb. xxix, 18, *Cum defecerit prophetia, dissipabitur populus.* Et ideo quolibet tempore instructi sunt homines divinitus de agendis, secundum quod erat expediens ad salutem electorum.

QUAESTIO CLXXV

De raptu *

Deinde considerandum est de raptu; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum anima hominis rapiatur ad divina.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ex divina virtute potest aliquis elevari ad aliqua supernaturalia cum abstractione a sensibus, secundum illud

* Raptus. de quo hic agitur, definiri potest: « Elevatio ab eo quod est secundum naturam in id quod est supra naturam, vi superioris naturae ».

Ezech. viii, 3: *Spiritus elevavit me inter caelum et terram, et adduxit me in Jerusalem in visione Dei.* – Sic raptus potest dici coactio, si attendatur modus quo fit, inquantum scilicet mens elevatur a Deo per raptum supra facultatem naturae, non autem si attendatur terminus operationis, quia raptus non est contra naturam. (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum raptum magis pertineat ad vim cognoscitivam quam ad vim appetitivam.*

RESP.: *a*) quantum ad id in quod aliquis rapitur, raptus, proprie loquendo, non potest pertinere ad vim appetitivam, sed solum ad vim cognoscitivam; *b*) quantum ad causam, potest habere causam ex parte appetitivae virtutis.

R. PRIMI EST: quia, ut dictum est (art. praec.), raptus est praeter propriam inclinationem ejus quod rapitur; ipse autem motus appetitivae virtutis est quaedam inclinatio ab bonum appetibile. Unde, proprie loquendo, ex hoc quod homo appetit aliquid, non rapitur, sed per se movetur.

R. SECUNDI EST: quia ex hoc ipso quod appetitus ad aliquid vehementer afficitur, potest contingere quod ex violentia affectus homo ab omnibus aliis alienetur.

NOTANDUM: Raptus addit aliquid supra extasim. Nam extasis importat simpliciter excessum a seipso, secundum quem scilicet aliquis extra suam ordinationem ponitur; sed raptus super hoc addit violentiam quamdam. (Ad 1m). – Dupliciter potest autem homo secundum appetitum extra seipsum fieri. Uno modo quando appetitus intellectivus totaliter in divina tendit, praetermissis his ad quae inclinat appetitus sensitivus; et sic Dionysius dicit (De Div. Nom., cap. 4), quod « Paulus ex virtute divini amoris extasim faciente dicit: *Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus* ». Alio modo quando praetermisso appetitu superiori, homo totaliter fertur in ea quae pertinent ad

http://www.obrascatolicas.com

appetitum inferiorem, et sic «ille qui porcos pavit, sub semetipso cecidit»; et iste excessus vel extasis plus appropinquat ad rationem raptus quam primus, quia scilicet appetitus superior est magis homini proprius. (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum Paulus in raptu viderit Dei essentiam.*

RESP. AFF. – *Scil.:* convenientius dicitur Deum per essentiam vidit, et quidem per modum cujusdam passionis transeuntis (Ad 2m).

R. EST: quia ipsa verba Apostoli designant ipsum Dei essentiam vidisse. Nam ipse dicit se audivisse ineffabilia verba, quae non licet homini loqui. Hujusmodi autem videntur ea esse quae pertinent ad visionem beatorum, quae excedit statum viae, secundum illud Isa. lxiv, 4: *Oculus non vidit, Deus, absque te, quae praeparasti diligentibus te.* – Talis fuit etiam raptus Moysis, et quidem congruenter; nam sicut Moyses fuit primus doctor Judaeorum, ita Paulus fuit primus doctor gentium (Ad 1m). Visio haec autem fuit non per modum formae permanentis, ut est in beatis, sed per modum cujusdam passionis transeuntis, et ideo talis raptus ad prophetiam pertinet (Ad 2m).

NOTANDUM: Nomini tertii caeli, ut glossa dicit (II Cor. xii) designatur caelum spirituale, ubi angeli et sanctae animae fruuntur Dei contemplatione. (Ad 4m).

Art. IV. – *Utrum Paulus in raptu fuerit alienatus a sensibus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia essentia Dei non potest videri per aliquod phantasma, quinimo nec per aliquam speciem intelligibilem creatam: essentia Dei enim in infinitum excedit non solum omnia corpora, quorum sunt phantasmata, sed

etiam omnem intelligibilem creaturam. Oportet igitur, cum intellectus hominis elevatur ad altissimam Dei essentiae visionem, ut tota mentis intentio illuc advocetur, ita scilicet quod nihil intelligat aliud ex phantasmatibus, sed totaliter feratur in Deum. Unde impossibile est quod homo in statu viae videat Deum per essentiam sine abstractione a sensibus.

NOTANDUM: Post resurrectionem in beatis Dei essentiam videntibus fiet redundantia ab intellectu ad inferiores vires, et usque ad corpus; unde secundum ipsam regulam divinae visionis anima intendet phantasmatibus et sensibilibus. Talis autem redundantia non fit in his qui rapiuntur. Et ideo non est similis ratio. (Ad 1m). – Quantum ad animam Christi intellectus ejus erat glorificatus per habituale lumen gloriae, quo divinam essentiam videbat multo amplius quam aliquis angelus vel homo. Erat autem viator propter corporis passibilitatem, secundum quam paulo minus ab angelis minorabatur, ut dicitur ad Haebreos. II, *dispensative*, et non propter aliquem defectum ex parte intellectus. Unde non est similis ratio de eo et de aliis viatoribus. (Ad 2m).

Art. V. – *Utrum anima Pauli in statu illo fuerit totaliter a corpore separata.*

RESP. NEG. – R. EST: quia in raptu, de quo hic loquimur, non aufertur ab anima divina virtute naturalis *habitudo* ad hoc quod intelligat per conversionem ad phantasmata; non enim mutatur status animae in raptu: sed aufertur ab anima *actualis* conversio ad phantasmata et sensibilia, ne impediatur ejus elevatio in id quod excedit omnia phantasmata, ut dictum est (art. praec.). Et ideo in raptu non fuit necessarium quod anima sic separaretur a corpore, ut ei non uniretur quasi forma; fuit autem necessarium, intellectum ejus abstrahi a phantasmatibus et sensibilium perceptione.

http://www.obrascatolicas.com

Art. VI. – *Utrum Paulus ignoraverit an anima ejus fuerit a corpore separata.*

Resp. Aff. – R. est: quia hujusmodi quaestionis veritatem accipere oportet ex ipsis Apostoli verbis, quibus dicit se scivisse esse raptum usque ad tertium caelum, sed adjunxit, *sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit* (II. Cor. xii, 3). Haec autem verba significare non possunt, secundum Augustinum (Super Gen. ad litt. lib. xii, c. 2, 3, 4 et 28), an corpus ejus fuerit simul raptum cum anima; quia non poterat corpus ad tertium caelum, i. e., spirituale et incorporeum rapi: sed oportet ea secundum alium sensum intelligere, ut scilicet Apostolus sciverit quod fuerit raptus secundum animam et non secundum corpus, nesciverit tamen qualiter se haberet anima ad corpus, utrum scilicet fuerit sine corpore vel non. Unde relinquitur quod nescivit Apostolus utrum anima ejus fuerit conjuncta corpori ut forma, vel a corpore separata per mortem.

QUAESTIO CLXXVI

De gratiis gratis datis quae pertinent ad locutionem; et primo de gratia linguarum

Deinde considerandum est de gratiis gratis datis, quae pertinent ad locutionem: et primo de gratia linguarum; secundo de gratia sermonis sapientiae seu scientiae. Circa primum quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum illi qui consequebantur donum linguarum, loquebantur omnibus linguis.*

Resp. Aff. – R. est: quia non erat conveniens ut qui mittebantur ad alios instruendos, indigerent ab aliis instrui, qualiter aliis loquerentur, vel qualiter quae alii loquerentur, intelligerent: praesertim quia isti qui mittebantur, erant unius gentis, imo et pauperes et impotentes, nec de facili a principio reperissent qui eorum verba aliis fideliter interpretarentur, vel verba aliorum eis exponerent, maxime quia ad infideles mittebantur. Et ideo necessarium fuit ut super hoc eis divinitus provideretur per donum linguarum, sicut dicitur Act. Ap., ii, 4, quod *repleti sunt omnes Spiritu sancto, et caeperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.*

Notandum: Quamvis utrumque fieri potuisset quod per unam linguam loquentes ab omnibus intelligerentur, aut quod omnibus linguis loquerentur; tamen convenientius fuit quod ipsi omnibus linguis loquerentur, quia hoc pertinebat ad perfectionem scientiae ipsorum, per quam non solum loqui, sed intelligere poterant quae ab aliis dicebantur; unde Paulus dicit: *Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor.* (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum donum linguarum sit excellentius quam gratia prophetiae.*

Resp. Neg. – *Scil.:* triplici ratione.

Prima R. est: quia donum linguarum refertur ad diversas voces proferendas, quae sunt signa alicujus intelligibilis veritatis, cujus etiam signa sunt quaedam ista phantasmata, quae secundum imaginariam visionem apparent. Donum autem prophetiae consistit in ipsa illuminatione mentis ad cognoscendam intelligibilem veritatem. Unde sicut prophetica illuminatio excellentior est quam imaginaria visio, ita etiam excellentior est prophetia quam donum linguarum, secundum se consideratum.

http://www.obrascatolicas.com

SECUNDA R. EST: quia donum prophetiae pertinet ad rerum notitiam quae est nobilior quam notitia vocum, ad quam pertinet donum linguarum.

TERTIA R. EST: quia donum prophetiae est utilius, ut probat Apostolus (I. Cor. xiv).

NOTANDUM: Interpretatio sermonum potest reduci ad donum prophetiae, inquantum scilicet mens illuminatur ad intelligendum et exponendum quaecumque sunt in sermonibus obscura. Unde interpretatio sermonum est potior quam donum linguarum, ut patet per illud quod Apostolus dicit (I. Cor. xiv, 5): *Major est qui prophetat quam qui loquitur linguis, nisi forte interpretetur.* (Ad 4m).

QUAESTIO CLXXVII

De gratia gratis data, quae consistit in sermone

Deinde considerandum est de gratia gratis data, quae consistit in sermone, de qua dicit Apostolus: *Alii datur per Spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae* (I. Cor. xii, 8); et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum in sermone consistat aliqua gratia gratis data.*

RESP. AFF. – R. EST: quia Spiritus sanctus non deficit in aliquo quod pertineat ad Ecclesiae utilitatem: unde providet membris Ecclesiae etiam in locutione; ut scilicet non solum aliquis sic loquatur ut a diversis possit intelligi, quod pertinet ad donum linguarum; sed etiam quod *efficaciter* loquatur, quod pertinet ad gratiam sermonis. Haec autem efficacia tria habet: scilicet quod aliquis sic loquitur quod doceat, delectet, et auditores flectat. Ad quod quidem efficiendum Spiritus sanctus utitur lingua hominis quasi quodam instrumento; ipse autem est qui perficit operationem interius.

Art. II. – *Utrum gratia sermonis, sapientiae et scientiae pertineat etiam ad mulieres.*

RESP. NEG. – *Scil.:* ut mulieres publice loquantur ad totam Ecclesiam.

R. EST: quia gratia sermonis potest quidem mulieribus competere ut privatim ad unum vel paucos, familiariter colloquantur; publice autem ad totam Ecclesiam alloqui mulieribus non conceditur: primo, quia sunt naturaliter viro inferiores, ut patet Gen. III. Docere autem et persuadere publice in Ecclesia non pertinet ad subditos, sed ad Praelatos; secundo, ne animi hominum alliciantur ad libidinem; dicitur enim Eccli. ix, 11: *Colloquium illius quasi ignis exardescit;* tertio, quia communiter mulieres non sunt in sapientia perfectae, ut eis possit convenienter publica doctrina committi.

QUAESTIO CLXXVIII

De gratia miraculorum

Deinde considerandum est de gratia miraculorum; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum sit aliqua gratia gratis data ad miracula facienda.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut oportet quod notitia quam quis divinitus accipit, in notitiam aliorum deducatur per donum linguarum et per gratiam sermonis; ita necesse est quod sermo

http://www.obrascatolicas.com

prolatus confirmetur ad hoc quod credibilis fiat. Hoc autem fit per operationem miraculorum, secundum illud Marc. ult. 20: *Et sermonem confirmante sequentibus signis.*

NOTANDA: 1. Cum causa miraculorum sit divina omnipotentia, quae nulli creaturae communicari potest, impossibile est quod principium operandi miracula sit aliqua qualitas habitualiter manens in anima. Sed hoc contingere potest quod mens miracula facientis moveatur ad faciendum aliquid ad quod sequitur effectus miraculi, quod Deus sua virtute facit. (Ad 1m).

2. Miracula dicuntur *virtutes* secundum quod sunt aliquid excedens facultatem naturae. Dicuntur *signa*, inquantum manifestant aliquid supernaturale. *Portenta* autem vel *prodigia* dicuntur quasi procul aliquid ostendentia, scil. propter excellentiam (Ad 3m).

3. Operatio miraculorum attribuitur fidei propter duo: primo quidem, quia ordinatur ad fidei confirmationem; secundo, quia procedit ex Dei omnipotentia, cui fides innititur. (Ad 5m).

Art. II. – *Utrum mali possint miracula facere.*

RESP. AFF. – *Scil.:* vera miracula, quae sola virtute divina fieri possunt, possunt quidem a malis operari tantummodo ad confirmationem veritatis.

R. EST: quia, ut Hieronymus dicit super illud Mt. vii: *Nonne in nomine tuo prophetavimus?* etc., « Prophetare vel virtutes facere, et daemonia ejicere, interdum non est ejus meriti qui operatur; sed invocatione nominis Christi hoc agit, ut homines Deum honorent, ad cujus invocationem fiunt tanta miracula ». – Unde Augustinus dicit (Quaest. lib. lxxxiii, qu. 79): « Aliter magi faciunt miracula, aliter boni christiani, aliter mali. Magi per privatos contractus cum daemonibus, boni christiani per publicam justitiam (scil. sanctitatis eorum), mali christiani per signa justitiae (scil. veritatis divinae) ». (Ad 3m).

QUAESTIO CLXXIX

De divisione vitae in activam et contemplativam

Consequenter considerandum est de vita activa et contemplativa, ubi quadruplex consideratio occurrit, quarum prima est de divisione vitae per activam et contemplativam; secunda de vita contemplativa; tertia de vita activa; quarta de comparatione vitae activae ad contemplativam. Circa primum quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum vita convenienter dividatur per activam et contemplativam.*

RESP. AFF. – R. EST: quia illud maxime convenit alicui per seipsum, quod est proprium ei, et ad quod maxime inclinatur: operatio autem maxime homini propria est in hoc quod *intelligat* et secundum rationem *agat;* et ideo quidam homines praecipue intendunt contemplationi veritatis, quidam vero principaliter intendunt exterioribus actionibus: inde est quod vita hominis convenienter per activam, et contemplativam dividitur.

Art. II. – *Utrum vita sufficienter dividatur per activam et contemplativam.*

RESP. AFF. – R. EST: quia operatio maxime homini propria est illa quae est secundum intellectum. Finis autem intellectivae cognitionis vel est ipsa cognitio veritatis, quod pertinet ad intellectum contemplativum; vel est aliqua exterior actio, quod pertinet ad intellectum practicum sive activum. Et ideo vita humana etiam sufficienter dividitur per activam et contemplativam.

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDUM: Vita voluptuosa ponit finem in delectatione corporali, quae communis est nobis et brutis. Unde, sicut Philosophus dicit (Ethic. lib. i, c. 5), est vita bestialis. Propter quod non comprehenditur sub praesenti divisione, prout vita humana dividitur in activam et contemplativam (Ad 1m).

QUAESTIO CLXXX

De vita contemplativa

Deinde considerandum est de vita contemplativa et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum vita contemplativa nihil habeat in affectu, sed totum in intellectu.*

RESP. NEG. – *Scil.:* quantum ad ipsam essentiam actionis (seu operatio, quae dicitur *contemplatio*) pertinet ad intellectum; quantum autem ad id quod movet ad exercendam talem operationem, pertinet ad voluntatem.

R. PRIMI patet, contemplatio enim est essentialiter actus intellectus.

R. SECUNDI EST: quia finis est objectum voluntatis, ad quam pertinet movere omnes alias potentias, et etiam intellectum ad suum actum (I-II, q. ix, art. 1).

NOTANDUM: Vis appetitiva movet ad aliquid inspiciendum dupliciter: quandoque propter amorem rei visae, et secundum hoc Gregorius (Hom. xiv in Ezech.) constituit vitam contemplativam in charitate Dei, inquantum scilicet aliquis ex dilectione Dei inardescit ad ejus pulchritudinem conspiciendam; quandoque autem propter amorem ipsius cognitionis quam quis ex inspectione consequitur, (sicut accidit apud philosophos). In primo casu contemplatio terminatur ad delectationem, quae est in affectu, ex quo etiam amor intenditur. (In fine art.).

Art. II. – *Utrum virtutes morales pertineant ad vitam contemplativam.*

RESP. NEG. – *Scil.:* non pertinent essentialiter ad vitam contemplativam; sed dispositive tantum.

R. PRIMI EST: quia finis vitae contemplativae est consideratio veritatis. «Ad virtutes autem morales scire quidem, quod pertinet ad considerationem veritatis, parvam potestatem habet», ut Philosphus dicit (Ethic. x, cap. 7). Unde et ipse virtutes morales dicit pertinere ad felicitatem activam, non autem ad contemplativam.

R. SECUNDI EST: quia virtutes morale impediunt vehementiam passionum et sedant exteriorum occupationum tumultus, quibus actus contemplationis impeditur. Et ideo virtutes morales ad vitam contemplativam disponunt.

Art. III. – *Utrum ad vitam contemplativam pertineant diversi actus.*

RESP. NEG. – *Scil.:* vita contemplativa unum quidem actum habet in quo finaliter perficitur, scil. contemplationem veritatis, a quo habet unitatem; habet autem multos actus, quibus pervenit ad hunc actum finalem.

R. EST: quia haec est differentia inter hominem et angelum, quod angelus simplici apprehensione veritatem intuetur, homo autem quodam processu ex multis pertingit ad intuitum simplicis veritatis. – Hi autem actus sunt: quidam qui pertinent ad *acceptionem principiorum*, ex quibus proceditur ad contemplationem (ad hoc opus est auditione, lectione ac praesertim oratione); alii pertinent ad *deductionem principiorum* (meditatio, speculatio, etc.) in veritatem ejus cujus cognitio inquiritur; ultimus autem

http://www.obrascatolicas.com

contemplativus actus est ipsa contemplatio veritatis.

NOTANDUM: Ut Richardus de Sancto Victore dicit (De Contempl. lib. i, c. 4), « contemplatio est perspicax et liber contuitus animi in res perspiciendas; meditatio autem est intuitus animi in veritatis inquisitione occupatus; cogitatio autem est animi respectus ad evagationem pronus ». (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum vita contemplativa solum consistat in contemplatione Dei, an etiam in consideratione cujuscumque veritatis.*

RESP.: vita contemplativa *principaliter* consistit in contemplatione divinae veritatis; contemplatio autem divinorum effectum pertinet ad vitam contemplativam *secundario*.

R. PRIMI EST: quia hujusmodi contemplatio est finis totius humanae vitae, quae nunc quidem imperfecta est, tunc vero in patria perfecta erit.

R. SECUNDI EST: quia per considerationem divinorum effectuum homo manuducitur in Dei cognitionem.

NOTANDUM: Sic, quatuor ordine quodam ad vitam contemplativam pertinent: *a*) virtutes morales; *b*) alii actus praeter contemplationem; *c*) contemplatio divinorum effectuum; *d*) ipsa contemplatio divinae veritatis. (In fine art.).

Art. V. – *Utrum vita contemplativa secundum statum hujus vitae possit pertingere ad visionem divinae essentiae.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) secundum actum hujus vitae nullo modo potest contemplatio pertingere ad videndum Dei essentiam; *b*) potentialiter tamen, inquantum scil. anima est quidem corpori unita ut forma, ita tamen quod non utatur corporeis sensibus, aut imaginatione; potest contemplatio hujus vitae pertingere ad visionem divinae essentiae.

R. PRIMI EST: quia impossibile est quod aliquis, actualiter sensibus corporis utendo, Dei essentiam videat, ut dictum est in quaestione de raptu (qu. clxxv, art. 4 et 5), et in primo (qu. xii, art. 11).

R. SECUNDI EST: quia hoc accidit etiam in raptu Sancti Pauli, ut dictum est (qu. clxxv, art. 3). – Unde supremus gradus contemplationis praesentis vitae est, qualem habuit Paulus in raptu, secundum quem fuit medio modo se habens inter statum praesentis vitae et futurae.

NOTANDUM: Contemplatio humana secundum statum praesentis vitae non potest esse absque phantasmatibus; quia connaturale est homini ut species intelligibiles in phantasmatibus videat. Sed tamen intellectualis cognitio non consistit in ipsis phantasmatibus; sed in eis contemplatur puritatem intelligibilis veritatis: et hoc non solum in cognitione naturali, sed etiam in eis quae per revelationem cognoscimus. (Ad 2m).

Art. VI. – *Utrum operatio contemplationis convenienter distinguatur per tres motus, circularem, rectum et obliquum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* figuraliter ad motus locales, qui sunt primi et perfectiores in motibus corporalibus.

R. EST: quia motuum corporalium localium tres sunt differentiae: quidam est *circularis*, secundum quem aliquid movetur uniformiter circa idem centrum: alius autem est *rectus*, secundum quem aliquid procedit ab uno in aliud; tertius autem est *obliquus*, quasi compositus ex utroque. Cum autem operationis intelligibiles quasi motus quidam describantur, et secundum similitudinem diversorum motuum earum differentia assignetur, id quod simpliciter habet uniformitatem attri-

http://www.obrascatolicas.com

buitur motui circulari; operatio autem intelligibilis, secundum quam proceditur de uno in aliud, attribuitur motui recto; operatio autem intelligibilis habens aliquid uniformitatis simul cum processu ad diversa attribuitur motui oblique. In contemplatione autem illa operatio animae dicitur *circularis*, quae, praetermissis omnibus, scil. rebus exterioribus a quibus anima ad seipsam redit; et variis ratiocinationibus quibus de uno ad aliud discurrit, – in sola Dei contemplatione persistit: et hoc est quod Dionysius dicit (De Div. Nom. c. 4, p. 1, lect. 7): « Deinde sic uniformis facta unite, id est, conformiter, unitis viribus, ad pulchrum et bonum manuducitur ». Motus autem *rectus* contemplationis est ille, secundum quem intellectus in considerando ab uno in aliud procedat, i. e., ab exterioribus sensibilibus ad cognitionem intelligibilium. Motus autem *obliquus* in anima ponitur prout illuminationibus divinis ratiocinando utitur, in quo est motus ex recto et circulari compositus. (Ad 2m).

Art. VII. – *Utrum contemplatio delectationem habeat.*

Resp. Aff. – *Scil.:* in vita contemplativa non solum est delectatio ratione ipsius contemplationis; sed etiam ratione ipsius divini amoris: et quantum ad utrumque ejus delectatio omnem delectationem humanam excedit.

R. primi est: quia unicuique delectabilis est operatio sibi conveniens secundum propriam naturam vel habitum. Contemplatio autem veritatis competit homini secundum suam naturam, prout est animal rationale; et adhuc magis fit hoc delectabile habenti habitum sapientiae et scientiae, ex quo accidit quod sine difficultate aliquis contemplatur.

R. secundi est: quia contemplatio redditur delectabilis etiam ex parte objecti, inquantum aliquis rem amatam contemplatur. Vita autem contemplativa praecipue consistit in contemplatione Dei, ad quam movet charitas.

R. tertii est: quia delectatio spiritualis potior est quam carnalis (I-II, q. xxxi, art. 5); et ipse amor quo ex charitate Deus diligitur, omnem amorem excedit. Unde et Psal. xxxiii, 9 dicitur: *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus.* Unde ultima perfectio contemplativae vitae est ut non solum divina veritas videatur, sed etiam ut ametur. (Ad 1m).

Art. VIII. – *Utrum vita contemplativa sit diuturna.*

Resp. Aff. – *Scil.:* cum secundum se, tum quoad nos vita contemplativa diuturna est.

R. primi est: *a*) quia vita contemplativa versatur circa incorruptibilia et immobilia; *b*) quia non habet contrarium: delectationi enim quae est in considerando, nihil est contrarium.

R. secundi est: quia vita contemplativa competit nobis secundum actionem incorruptibilis partis animae, scil. secundum intellectum, unde potest post hanc vitam durare. Item, quia in operibus contemplativae corporaliter non laboramus, unde magis in huiusmodi operibus continue persistere possumus.

Notandum: Nulla actio potest diu durare in sui summo. Summum autem contemplationis est ut attingat ad uniformitatem divinae contemplationis. Unde etsi quantum ad hoc contemplatio diu durare non possit, tamen quantum ad alios contemplationis actus potest diu durare. (Ad 2m).

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO CLXXXI

De vita activa

Deinde considerandum est de vita activa; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum omnes actus virtutum moralium pertineant ad vitam activam.*

Resp. Aff. – *Scil.:* essentialiter virtutes morales pertinent ad vitam activam.

R. est: quia virtutes morales ordinantur principaliter ad operandum. Unde dicit Philosophus (Ethic. lib. ii, cap. 2): « ad virtutem quidem scire, parum aut nihil prodest ». Unde et Philosophus virtutes morales ordinat ad felicitatem activam.

Art. II. – *Utrum prudentia pertineat ad vitam activam.*

Resp. Aff. – *Scil.:* si prudentia proprie sumatur.

R. est: quia cognitio prudentiae, quae est « recta ratio agibilium », de se ordinatur ad operationes virtutum moralium; et ideo directe pertinet ad vitam activam. Si autem sumatur communius, prout scil. comprehendit qualemcumque humanam cognitionem, sic prudentia quantum ad aliquam sui partem pertinet ad vitam contemplativam.

Notandum: Prudentia dicitur media inter virtutes intellectuales et morales quantum ad hoc quod in subjecto convenit cum virtutibus intellectualibus, in materia autem totaliter convenit cum moralibus. Illum autem tertium vivendi genus medium est inter activam vitam et contemplativam, quantum ad ea circa quae occupatur; quia quandoque occupatur in contemplatione veritatis, quandoque autem occupatur circa exteriora. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum docere sit actus vitae activae an contemplativae.*

Resp.: *a*) quantum ad objectum doctrinae *ex parte locutionis*, docere quandoque pertinet ad vitam activam, quandoque ad contemplativam; *b*) quantum ad objectum doctrinae *ex parte sermonis audibilis*, docere pertinet ad vitam activam tantum.

R. primi est: quia in loquendo homo potest interius concipere aliquam veritatem, ut per eam in exteriori actione dirigatur, et hoc pertinet ad vitam activam. Quando autem interius concipit aliquam veritatem intelligibilem, in cujus consideratione et amore delectatur, hoc pertinet ad vitam contemplativam.

R. secundi est: quia ex parte sermonis audibilis objectum doctrinae est ipse audiens; et quantum ad hoc objectum omnis doctrina pertinet ad vitam activam, ad quam pertinent exteriores actiones.

Art. IV. – *Utrum vita activa maneat post hanc vitam.*

Resp. Neg. – R. est: quia in futura vita beatorum cessabit occupatio exteriorum actuum: et si qui actus exteriores sint, referuntur ad finem contemplationis. Unde Aug. dicit (in fine De Civitate Dei): « Ibi Deus sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur: hoc munus, hic affectus, hic actus erit omnibus ».

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO CLXXXII

De comparatione vitae activae ad contemplativam

Deinde considerandum est de comparatione vitae activae ad contemplativam; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum vita activa sit potior quam contemplativa.*

RESP. NEG. – *Scil.;* vita contemplativa est *simpliciter* melior, et quidem propter novem rationes.

R. PRIMA EST: quia vita contemplativa convenit homini secundum illud quod est optimum in ipso, scil. secundum intellectum, et respectu propriorum objectorum, scil. intelligibilium; vita autem activa occupatur circa exteriora.

SECUNDA R. EST: quia vita contemplativa potest esse magis continua, licet non quantum ad summum contemplationis gradum.

TERTIA R. EST: quia major est delectatio vitae contemplativae quam activae: unde Augustinus dicit (Lib. De verbis Domini, serm. 26, cap. 2): « Martha turbabatur, Maria epulabatur ».

QUARTA R. EST: quia in vita contemplativa est homo magis sibi sufficiens: paucioribus enim ad eam indiget; unde dicitur Luc. x, 41: *Martha, Marta, sollicita es, et turbaris erga plurima.*

QUINTA R. EST: quia vita contemplativa magis propter se diligitur, vita autem activa ad aliud ordinatur.

SEXTA R. EST: quia vita contemplativa consistit in quadam vocatione et quiete, secundum

illud Psal. xlv, 11: *Vacate et videte, quoniam ego sum Deus.*

SEPTIMA R. EST: quia vita contemplativa est secundum divina, vita autem activa est secundum humana.

OCTAVA R. EST: quia vita contemplativa est secundum id quod est magis proprium homini, scil. secundum intellectum; in operationibus autem vitae activae communicant etiam inferiores vires, quae sunt nobis et brutis communes.

NONA R. EST: quia est Dominus ipse qui dicit: *Optimam partem elegit Maria, quae non auferetur ab ea;* quod exponens Augustinus (l. c.) dicit: « Non tu malam, sed illa meliorem. Audi unde meliorem: quia non auferetur ab ea; a te autem auferetur aliquando onus necessitatis: aeterna est dulcedo veritatis ». – Secundum quid tamen et in casu est magis eligenda vita activa propter necessitatem praesentis vitae; sicut etiam Philosophus dicit (Tobiae. lib. iii, cap. 2), quod « philosophari est melius quam ditari, sed ditari melius est necessitatem patienti ».

NOTANDUM: Ad praelatos non solum pertinet vita activa, sed etiam debent esse excellentes in vita contemplativa; unde Gregorius dicit in Pastorali (P. 2, cap. 1): « Sit praesul actione praecipuus, prae cunctis in contemplatione suspensus ». (Ad 1m). – Unde cum aliquis a contemplativa vita ad activam vocatur, non hoc fit per modum substractionis, sed per modum additionis (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum vita activa sit majoris meriti quam contemplativa.*

RESP. NEG. – R. EST: quia vita contemplativa directe et immediate pertinet ad dilectionem Dei; vita autem activa directius ordinatur ad dilectionem proximi: et ideo ex suo genere con-

http://www.obrascatolicas.com

templativa vita est majoris meriti quam activa: radix enim meriti est charitas (I-II, qu. ult., art. 4). – Potest tamen contingere quod aliquis in *operibus* vitae activae plus mereatur quam alius in *operibus* vitae contemplativae; puta si propter abundantiam divini amoris, ut Dei voluntas impleatur, propter ipsius gloriam, interdum sustinet a dulcedine divinae contemplationis *ad tempus* separari; sicut Apostolus dicebat (Rom. ix, 3): *Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis.*

NOTANDUM: Labor exterior operatur ad augmentum praemii accidentalis; sed augmentum meriti respectu praemii essentialis consistit principaliter in charitate, cujus quoddam signum est labor exterior toleratus propter Christum; sed multo expressius ejus signum est quod aliquis, praetermissis omnibus quae ad hanc vitam pertinent, soli divinae contemplationi vacare delectetur. (Ad 1m). – Unde contemplatio praesentis vitae non tollit rationem meriti, sed augmentum meriti facit propter majus exercitium charitatis divinae. (Ad 2m). – Et per hoc quod Gregorius dicit (Super Ezech., hom. xii, ante finem) quod « nullum sacrificium est Deo magis acceptum quam zelus animarum », non praefertur meritum vitae activae merito vitae contemplativae; sed ostenditur magis esse meritorium, si quis offerat Deo animam suam et aliorum, quam quaecumque alia exteriora dona; quod maxime fit per contemplationem. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum vita contemplativa impediatur per vitam activam.*

RESP. NEG. – *Scil.: a*) quantum ad ipsum studium et exercitium exteriorum actionum, vita activa contemplativam impedit; *b*) quantum vero ad hoc quod interiores animae passiones componit et ordinat, vita activa contemplativam adjuvat.

R. PRIMI EST: quia impossibile est quod aliquis simul occupetur circa exteriores actiones, et divinae contemplationi vacet.

R. SECUNDI EST: quia contemplatio impeditur per inordinationem interiorum passionum. Unde exercitium vitae activae, per quod interiores passiones, ex quibus phantasmata proveniunt, quietantur, ad contemplativam vitam confert.

Art. IV. – *Utrum vita activa sit prior quam contemplativa.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) secundum suam naturam vita contemplativa est prior; *b*) quoad nos seu in via generationis prior est activa.

R. PRIMI EST: quia vita contemplativa prioribus et melioribus insistit, unde et activam vitam movet et dirigit. Ratio enim superior, quae contemplationi deputatur, comparatur ad inferiorem, quae deputatur actioni, sicut vir ad mulierem, quae est per virum regenda, ut Augustinus dicit (De Trin., lib. xii, cap. 12).

R. SECUNDI EST: quia vita activa disponit ad contemplativam (qu. clxxxi, art. 1 ad 3m). – Dispositio enim in via generationis praecedit formam, quae simpliciter et secundum suam naturam est prior.

NOTANDUM: Illi qui sunt proni ad passiones propter earum impetum ad agendum, sunt simpliciter magis apti ad vitam activam propter spiritus inquietudinem. Quidam vero habent naturaliter animi puritatem et quietem, per quam ad contemplationem sunt apti; qui si totaliter actionibus deputentur, detrimentum sustinebunt. Sed illi qui sunt magis apti ad activam vitam, possunt per exercitium activae ad contemplationem praeparari; et illi nihilominus qui sunt magis ad contemplativam apti, possunt exercitia vitae activae subire, ut per hoc ad contemplationem paratiores reddantur. (Ad 3m).

http://www.obrascatolicas.com

QUAESTIO CLXXXIII

De officiis et variis statibus hominum in generali

Consequenter considerandum est de diversitate statuum et officiorum humanorum: et primo considerandum est de officiis et statibus hominum in generali; secundo specialiter de statu perfectorum. Et circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum status in sui ratione importet conditionem libertatis vel servitutis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* status in sui ratione importat conditionem libertatis vel servitutis sive in spiritualibus sive in civilibus.

R. EST: quia solum id videtur ad statum hominis pertinere quod respicit obligationem personae hominis, prout aliquis est sui juris vel alieni; et hoc non ex aliqua causa levi, vel de facili mutabili, sed ex aliquo permanente: status enim, proprie loquendo, significat quamdam positionis differentiam, secundum quam aliquid disponitur, sive in spiritualibus sive in civilibus, quasi in quadam immobilitate.

Art. II. – *Utrum in Ecclesia debeat esse diversitas officiorum seu statuum.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) propter perfectionem ipsius Ecclesiae; *b*) propter necessitatem actionum quae sunt in Ecclesia; *c*) propter ejus decorem et pulchritudinem.

R. PRIMI EST: quia sicut perfectio quae in Deo simpliciter et uniformiter invenitur, in universitate creaturarum inveniri non potest, nisi difformiter et multipliciter; ita etiam plenitudo

gratiae, quae in Christo sicut in capite adunatur, ad membra ejus diversimode redundat, ad hoc ut corpus Ecclesiae sit perfectum. Et hoc est quod Apostolus dicit (Ephes. iv, 11): *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas...*

R. SECUNDI EST: quia oportet ad diversas actiones diversos homines deputari, ad hoc quod expeditius et sine confusione omnia peragantur: et hoc est quod Apostolus dicit (Rom. xii, 4): *Sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eumdem actum habent; ita multi unum corpus sumus in Christo.*

R. TERTII EST: quia dignitas et pulchritudo in ordine consistit. Unde Apostolus dicit (II Tim. ii, 20), quod *in magna domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia.*

NOTANDUM: Haec diversitas statuum et officiorum, in Ecclesia non impedit ejus unitatem, quae perficitur per unitatem fidei, et charitatis, et mutuae subministrationis, secundum illud Apostoli (Ephes. iv, 16): *Ex quo totum corpus est compactum*, scilicet per fidem, *et connexum*, scilicet per charitatem, *per omnem conjuncturam subministrationis*, dum scilicet unus alii servit (Ad 1m). Unde Apostolus dicit (I. Cor. xii, 24): *Deus temperavit nos, ut non sit schisma in corpore, sed pro invicem sollicita sint membra.*

Art. III. – *Utrum officia distinguantur per actus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia dicuntur in diversis officiis esse qui sunt ad diversas actiones deputati, non quidem secundum diversitatem actionum materialem, quae est infinita, sed secundum diversitatem formalem, quae accipitur secundum diversas species actuum. (Ad 1m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. IV. – *Utrum differentia statuum attendatur secundum incipientes, proficientes et perfectos.* *

RESP. AFF. – *Scil.:* status spiritualis servitutis vel libertatis distinguitur secundum incipientes, proficientes et perfectos.

R. EST: quia in omni humano studio est accipere principium, medium, et terminum: et ideo consequens est quod status spiritualis, qui contingit per humanum studium, scilicet servitutis justitiae secundum habitum ad bonum, seu libertatis a peccato, secundum quod homo ab inclinatione peccati non superatur, distinguatur secundum tria, scilicet secundum principium, ad quod pertinet statum incipientium; et medium ad quod pertinet status proficientium; et terminum ad quem pertinet status perfectorum.

QUAESTIO CLXXXIV

De his quae pertinent ad statum perfectionis in communi

Deinde considerandum est de his quae pertinent ad statum perfectionis, ad quem alii status ordinantur. Nam consideratio officiorum, quantum quidem ad alios actus, pertinet ad legis positores: quantum autem ad sacra ministeria, pertinet ad considerationem ordinum, de quibus in tertia parte agetur. Circa statum autem perfectorum triplex consideratio occurrit: primo de statu perfectionis in communi; secundo de his quae pertinent ad perfectionem episcoporum; tertio de his quae pertinent ad perfectionem religiosorum. Circa primum quaeruntur octo:

---

* Proficientes sunt qui, primis initiis superatis, jam sunt in profectu. Perfecti autem sunt qui, quantum fert vitae mortalis conditio, perfectionem in hac vita consecuti sunt.

Art. I. – *Utrum perfectio christianae vitae attendatur specialiter secundum charitatem.*

RESP. AFF. – R. EST: quia charitas est quae nos specialiter Deo unit, qui est ultimus finis humanae mentis; *qui* enim *manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo* (I. Jn. iv, 16). Unumquodque autem dicitur perfectum esse inquantum attingit proprium finem, qui est ultima rei perfectio. Et ideo secundum charitatem specialiter attenditur perfectio christianae vitae, quae in perfecta unione cum Deo consistit. Inde dicit Apostolus (Coloss. iii, 14): *Super omnia charitatem habete, quae est vinculum perfectionis.*

NOTANDUM: Dupliciter potest dici aliquis perfectus: uno modo *simpliciter;* quae quidem perfectio attenditur secundum id quod pertinet ad ipsam rei naturam; puta si dicatur animal perfectum, quando nihil ei deficit ex dispositione membrorum, et aliis hujusmodi, quae requiruntur ad vitam animalis. Alio modo dicitur aliquid perfectum *secundum quid:* quae quidem perfectio attenditur secundum aliquid exterius adjacens, puta in albedine, vel nigredine, vel aliquo hujusmodi. Vita autem christiana specialiter in charitate consistit, per quam anima Deo conjungitur; unde dicitur I. Jn. iii, 14: *Qui non diligit, manet in morte.* Et ideo secundum charitatem attenditur *simpliciter* perfectio christianae vitae, sed secundum alias virtutes *secundum quid.* Et quia id quod est simpliciter, est principalissimum et maximum respectu aliorum, inde est quod perfectio charitatis est principalissima respectu perfectionis, quae attenditur secundum alias virtutes. (Ad 2m). Sic, e. g., patientia opus perfectum dicitur habere in ordine ad charitatem, inquantum scil. ex abundantia charitatis provenit quod aliquis patienter toleret adversa. (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum aliquis in hac vita possit esse perfectus.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) non secundum perfectionem absolutam; *b*) neque secundum totali-

http://www.obrascatolicas.com

tatem absolutam ex parte diligentis; c) sed quantum ad hoc quod excludantur ea quae repugnant motui dilectionis in Deum.

R. PRIMI EST: quia perfectio absoluta attenditur non solum secundum totalitatem ex parte diligentis, sed etiam ex parte diligibilis, prout scil. Deus tantum diligitur, quantum diligibilis est; et talis perfectio non est possibilis alicui creaturae, sed competit soli Deo, in quo bonum integraliter et essentialiter invenitur.

R. SECUNDI EST: quia sic affectus diligentis secundum totum suum posse semper *actualiter* tendit in Deum; et talis perfectio non est possibilis in via, sed erit in patria.

R. TERTII EST: quia talis perfectio possibilis est in hac vita, et quidem dupliciter: uno modo inquantum ab affectu hominis excluditur omne illud quod contrariatur charitati, sicut est peccatum mortale, et hoc est de necessitate salutis; alio modo inquantum ab affectu hominis excluditur etiam omne illud quod impedit ne affectus mentis totaliter dirigatur ad Deum; sine qua perfectione charitas esse potest, puta in incipientibus et proficientibus.

Art. III. – *Utrum perfectio consistat in praeceptis an in consiliis.*

RESP.: charitatis perfectio principaliter et essentialiter consistit in praeceptis, secundario autem et instrumentaliter in consiliis.

R. EST: quia dilectio Dei et proximi, in quo charitas consistit, non cadit sub praecepto secundum aliquam mensuram, ita quod id quod est plus, sub consilio remaneat; et hoc patet ex ipsa forma praecepti, quae perfectionem demonstrat. Et hoc ideo est, quia *finis praecepti charitas est*, ut Apostolus dicit (I. Tim. i). In fine autem non

adhibetur aliqua mensura, sed solum in his quae sunt ad finem.

NOTANDA: 1. Cum praecepta tum consilia ordinantur ad charitatem; sed aliter et aliter. Nam praecepta alia a praeceptis charitatis ordinantur ad removendum ea quae sunt charitati contraria, cum quibus scil. charitas esse non potest; consilia autem ordinantur ad removendum impedimenta actus charitatis, quae tamen charitati non contrariantur, sicut est matrimonium, occupatio negotiorum saecularium, et alia hujusmodi. (In corp. art.).

2. Cum id quod cadit sub praecepto, diversimode possit impleri, scil. secundum diversos gradus, non efficitur transgressor praecepti aliquis ex hoc quod non optimo modo implet, sed sufficit quod quocumque modo impleat illud, dum scilicet saltem ultimus gradus servetur. Est autem infimus divinae dilectionis gradus, ut nihil supra Deum, aut contra eum, aut aequaliter ei diligatur. (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum quicumque est perfectus sit in statu perfectionis.*

RESP. NEG. – *Scil.:* nihil prohibet aliquos esse perfectos, qui non sunt in statu perfectionis, et aliquos esse in statu perfectionis, qui tamen non sunt perfecti.

R. EST: quia de statibus nunc loquimur prout ex diversitate statuum quaedam Ecclesiae pulchritudo consurgit. Sic ergo in statu perfectionis proprie dicitur aliquis esse, non ex hoc quod habet actum dilectionis perfectae, sed ex hoc quod obligat se perpetuo cum aliqua solemnitate ad ea quae sunt perfectionis. Contingit autem quod aliqui se obligant ad id quod non servant, sicut mali religiosi, qui opera perfectionis quibus votis se astrinxerunt non implent; et aliqui implent ad quod se non obligaverunt, sicut quidam christiani et ecclesiastici, qui virtutes eminenter in hoc mundo colunt.

http://www.obrascatolicas.com

Art. V. – *Utrum religiosi et praelati sint in statu perfectionis.*

Resp. Aff. – *Scil.:* religiosi professionis solemnis et episcopi.

R. est: quia ad statum perfectionis, de quo nunc loquimur, requiritur obligatio perpetua ad ea quae sunt perfectionis, cum aliqua solemnitate. Utrumque horum competit religiosis et episcopis. Religiosi enim se voto astringunt ad hoc quod a rebus saecularibus se abstineant, quibus licite uti poterant, ad hoc quod liberius Deo vacent. – Similiter etiam episcopi se obligant ad ea quae sunt perfectionis, pastorale assumentes officium; ad quod pertinet *ut animam suam ponat* pastor *pro ovibus suis* (Jn. x, 15). Cum hac etiam professione adhibetur quaedam solemnitas consecrationis, secundum illud II. Tim. i, 6: « *Resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum* »; quod Glossa interl. exponit de gratia episcopali.

Art. VI. – *Utrum omnes praelati ecclesiastici sint in statu perfectionis.*

Resp. Neg. – *Scil.:* non omnes praelati sunt in statu perfectionis, sed soli episcopi.

R. est: quia ratione sacri ordinis quam presbyteri et diaconi suscipiunt, non ponuntur simpliciter in statu perfectionis; cum, in Ecclesia occidentali, solum votum continentiae emittant. Ex parte autem curae animarum presbyteri et diaconi non obligantur vinculo perpetui voti. Episcopi autem, quia sunt in statu perfectionis (art. praec.), nonnisi auctoritate summi pontificis, ad quam etiam solum pertinet in votis perpetuis dispensare, possunt episcopalem curam deserere, et ex certis causis, ut infra dicetur (quaes. clxxxv, art. 4).

Art. VII. – *Utrum status religiosorum sit perfectior quam status praelatorum.*

Resp. Neg. – R. est: quia, ut Dionysius dicit (De cael. hier. c. 5), ad episcopos et praelatos pertinet actio, ad religiosos autem passio: semper autem agens praestantius est patiente, ut dicit Augustinus (Super Gen. ad litt., lib. xii, c. 16). Unde episcopi se habent ut perfectiores, religiosi autem ut perfecti.

Notandum: Perfectio non consistit essentialiter in abrenuntiatione propriarum facultatum in actu, sed in praeparatione animi, ut scil. homo sit paratus, si fuerit opus, omnia dimittere vel distribuere: et ad hoc maxime tenentur episcopi, quod omnia sua pro honore Dei et salute sui gregis contemnant, cum opus fuerit, vel pauperibus sui gregis largiendo vel rapinam bonorum suorum cum gaudio sustinendo. (Ad 1m). – (Insuper episcopi tenentur vitam suam dare pro ovibus suis, quod est perfectionis summum, juxta illud Apostoli, II. Cor. xii, 15: *Ego autem libentissime impendam et superimpendar ipse pro animabus vestris*).

Art. VIII. – *Utrum praebyteri curati et archidiaconi sint majoris perfectionis quam religiosi.*

Resp. Neg. – *Scil.:* religiosi, ratione bonitatis status, caeteris paribus cum praesbyteris et diaconis quantum ad ordinem et curam animarum, sunt majoris perfectionis.

R. est: quia religiosus, ratione status, totam suam vitam obligat ad perfectionis studium; presbyter autem aut curatus vel archidiaconus non obligat totam vitam suam ad curam animarum, sicut episcopus. Et ideo comparatio status religionis ad officium presbyterorum et archidiaconorum est sicut universalis ad particulare, et sicut holocausti ad sacrificium, quod est minus holocausto. – Si vero attendatur difficultas bene conversandi in religione et in officio habentis cu-

http://www.obrascatolicas.com

ram animarum; sic difficilius est bene conversari cum cura animarum propter exteriora pericula: quamvis conservatio religionis sit difficilior quantum ad ipsum genus operis, propter arctitudinem observantiae regularis. – Si vero religiosus careat ordine, tunc manifestum est praeeminentiam ordinis excellere quantum ad dignitatem; ad quam major sanctitas interior requiritur, quam requirat etiam religionis status. Unde gravius peccat, caeteris paribus, clericus in sacris ordinibus consitutus, si aliquid contrarium sanctitati agat, quam aliquis religiosus qui non habet ordinem sacrum; quamvis laicus religiosus teneatur ad observantias regulares, ad quas illi qui sunt in sacris ordinibus non tenentur.

QUAESTIO CLXXXV

De his quae pertinent ad statum episcoporum

Deinde considerandum est de his quae pertinent ad statum episcoporum; et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum liceat episcopatum appetere.*

Resp. Neg. – R. est: quia quamvis appetere proximis prodesse, est secundum se laudabile et virtuosum; tamen, quia episcopalis actus habet annexam gradus celsitudinem, praesumptuosum videtur quod aliquis praeesse appetat ad hoc quod subditis prosit, nisi manifesta necessitate imminente. – Potest tamen absque praesumptione quilibet appetere talia opera facere, si eum contingeret in tali officio esse, vel etiam se esse dignum ad talia opera exequenda; ita quod opus bonum cadat sub desiderio, non autem primatus dignitatis. Unde Chrysostomus (?) dicit (Sup.

Matth. hom. XXXV, in Oper. imperf.): « Opus quidem desiderare bonum, bonum est; primatum autem honoris concupiscere, vanitas est. Primatus enim fugientem se desiderat, desiderantem se horret ».

Notandum: Quantum ad verba Apostoli, « *Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat* », dicendum est quod, sicut Gregorius dicit (Pastor. part. I, c. 8), « in illo tempore hoc dixit Apostolus quo ille qui plebibus praeerat, primus ad martyrii tormenta ducebatur »; et sic nihil aliud erat quod in episcopatu appeti posset, nisi bonum opus. (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum liceat episcopatum injunctum omnino recusare.*

Resp. Neg. – R. est: quia pertineret ad inordinationem voluntatis quod aliquis omnino contra superioris (legitimam) injunctionem, praedictum gubernationis officium finaliter recuset; et hoc cum quia repugnat charitati proximorum, quorum utilitati se aliquis debet exponere pro loco et tempore; tum quia repugnat humilitati, per quam aliquis superiorum mandatis se subjicit.

Notandum: Potest aliquis licite impedimentum apponere, ne episcopatum suscipiat, antequam fiat praeceptum superioris, dummodo tale impedimentum non sit de his quae per se necessaria sunt ad salutem: alioquin non liceret alicui transire ad secundas nuptias, ne per hoc impediretur a susceptione episcopatus vel sacri ordinis. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum oporteat eum qui ad episcopatum assumitur, esse caeteris meliorem.*

Resp. Neg. – *Scil.:* neque ex parte ejus qui aliquem debet in episcopum eligere, vel de eo providere, tenetur assumere meliorem simpliciter, i. e., secundum charitatem; neque ex parte

http://www.obrascatolicas.com

ejus qui assumitur requiritur quod reputet se aliis meliorem.

R. PRIMI EST: quia ex parte ejus qui assumit vel eligendo, vel providendo, requiritur quod talem eligat qui fideliter divina mysteria dispenset, quae quidem dispensari debent ad utilitatem Ecclesiae, secundum illud I. Cor. xiv, 12: *Ad aedificationem Ecclesiae quaerite ut abundetis:* ut scilicet possit Ecclesiam et instruere, et defendere, et pacifice gubernare. Unde contra quosdam Hieronymus dicit (Super illud cap. i ad Tit.: *Et constituas per civitates*, etc.): « quidam non quaerunt eos in Ecclesia columnas erigere, quod plus cognoscunt Ecclesiae prodesse; sed quos plus ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis deliniti vel dediti, etc. ». Hoc autem pertinet ad acceptionem personarum, quae in talibus est grave peccatum.

R. SECUNDI EST: quia hoc esset superbum et praesumptuosum: sed sufficit quod (ille qui assumitur) nihil in se inveniat per quod illicitum ei reddatur assumere praelationis officium.

Art. IV. – *Utrum episcopus possit licite curam episcopalem deserere, ut ad religionem se transferat.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ex legitima causa, et summi pontificis auctoritate.

R. EST: quia episcopus tamdiu obligatur ad hoc quod curam pastoralem retineat, quamdiu potest subditis sibi commissis proficere ad salutem: quam quidem negligere non debet, neque propter divinae contemplationis quietem, neque propter quaecumque adversa vitanda, vel lucra conquirenda. – Contingit tamen quod episcopus impeditur procurare subditorum salutem

quandoque propter defectum proprium, sive conscientiae, sive corporis, sive mentis, vel etiam irregularitatis; quandoque propter defectum subditorum, in quibus non potest proficere; quandoque autem ex parte aliorum, puta cum de praelatione alicujus personae scandalum suscitatur, dum tamen scandalum non oriatur ex malitia aliquorum volentium fidem aut justitiam Ecclesiae conculcare; propter hujusmodi enim scandalum non est cura pastoralis dimittenda, secundum illud Mt. xv, 14: *Sinite illos*, scilicet qui scandalizabantur de veritate doctrinae Christi, *caeci sunt, et duces caecorum.* – Oportet tamen quod sicut curam regiminis assumit aliquis per providentiam superioris praelati, ita etiam per ejus auctoritatem ex causis praedictis deserat susceptam. Soli autem papae competit dispensare in voto perpetuo, quo quis se ad curam subditorum adstrinxit, episcopatum suscipiens.

NOTANDUM: Potest episcopus, impedimento cessante, iterato ad episcopatum assumi, puta per correctionem subditorum, vel per seditionem scandali, vel per curationem infirmitatis, aut depulsa ignorantia per instructionem sufficientem; vel etiam si simoniace sit promotus, eo ignorante, si se ad regularem vitam episcopatu dimisso transtulerit, poterit iterato ad alium episcopatum promoveri. Si vero aliquis propter culpam sit ab episcopatu depositus, et in monasterium detrusus ad poenitentiam peragendam, non potest iterato ad episcopatum revocari, juxta canonicum jus (Decretali 7 Innoc. III, quaes. 1.). (Ad 2m).

Art. V. – *Utrum liceat episcopo propter aliquam persecutionem corporalem deserere gregem sibi commissum.*

RESP. AFF. – *Scil.: a)* ubi subditorum salus exigit personae pastoris praesentiam, non debet pastor personaliter suum gregem deserere, neque

http://www.obrascatolicas.com

School of Divinity Library

propter aliquod commodum temporale, neque etiam propter aliquod personale periculum imminens; *b*) si vero subditorum saluti possit sufficienter in absentia pastoris per alium provideri, tunc licet pastori vel propter aliquod commodum Ecclesiae, vel propter personae periculum corporaliter gregem deserere.

R. PRIMI EST: quia bonus pastor animam suam ponere tenetur pro ovibus suis.

R. SECUNDI EST: quia, ut Augustinus dicit (In Ep. ad Honoratum 228, al. 180): « Fugiant de civitate in civitatem servi Christi (scil. secundum praeceptum Domini, apud Mt. x, 23), quando eorum quisquam specialiter a persecutoribus quaeritur; ut ab aliis, qui non ita quaeruntur, non deseratur Ecclesia ». – Ille autem qui ad evitandum periculum recedit absque detrimento gregis, non tanquam mercenarius fugit. (Ad 1m). Ille enim qui spondet pro aliquo, si per se implere non possit, sufficit ut per alium impleat. (Ad 2m).

Art. VI. – *Utrum liceat episcopo aliquid proprium habere.*

RESP. AFF. – R. EST: quia episcopi in sua ordinatione non se obligant ad hoc ut absque proprio vivant; neque etiam vivere absque proprio ex necessitate requiritur ad pastorale officium, ad quod se obligant.

NOTANDA: 1. Perfectio christianae vitae non consistit essentialiter in voluntaria paupertate; sed voluntaria paupertas *instrumentaliter* operatur ad perfectionem vitae. Unde non oportet quod ubi major paupertas est, ibi sit major perfectio; quinimo potest esse summa perfectio cum magna opulentia; nam Abraham, cui dictum est (Gen. xvii, 1): *Ambula coram me, et esto perfectus*, legitur fuisse dives. (Ad 1m).

2. Quantum ad verba Domini (Mt. x, 9): « *Nolite possidere aurum*, etc. », et illa Petri (Mt. xix, 27): « *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te* »; dicendum est, secundum expositionem Chrysostomi, ut intelligatur illa Dominum praecipisse discipulis quantum ad illam missionem qua mittebantur ad praedicandum Judaeis; ut per hoc excitarentur ad confitendum de virtute ipsius qui eis absque sumptibus provideret. Ex quo tamen non obligabantur ipsi, vel successores eorum ut absque propriis sumptibus Evangelium praedicarent. Stultum autem videtur dicere quod tot sancti pontifices, sicut Athanasius, Ambrosius et Augustinus, illa praecepta trangressi fuissent, si ad ea servanda se crederent obligari (Ad 2m).

Art. VII. – *Utrum episcopi mortaliter peccent, si bona ecclesiastica quae procurant, pauperibus non largiantur.*

RESP. NEG. – *Scil.:* si hujusmodi res eorum dominio sunt deputatae; secus autem si ecclesiasticorum bonorum sunt dispensatores vel procuratores.

R. EST: quia episcopi propriorum bonorum verum dominium habent. Unde de his quae sunt specialiter suo usui deputata, videtur esse eadem ratio, quae est de propriis bonis, ut scilicet propter immoderatum affectum et usum peccet episcopus si immoderate sibi retineat, et aliis non subveniat, sicut requirit debitum charitatis. – Si vero non sunt praedicta bona distincta, eorum distributio fidei ejus committitur: haec enim sunt pauperibus eroganda, vel etiam in usum ministrorum, aut in cultum divinum expendenda. Et si aliquid de his sibi retinuerit episcopus, et multus sit excessus, non est dubium quin contra fidem dispensationis agat, et mortaliter peccet, et ad restitutionem teneatur.

School of Divinity Library

http://www.obrascatolicas.com

Art. VIII. – *Utrum religiosi qui promoventur in episcopos, teneantur ad observantias regulares.*

Resp. Aff. – *Scil.:* si qua sunt in regularibus observantiis quae non impediant pontificale officium, sed magis valeant ad perfectionis custodiam, sicut est continentia, paupertas et alia hujusmodi, ad haec remanet religiosus etiam factus episcopus obligatus, et per consequens ad portandum habitum suae religionis, qui est signum hujus obligationis.

R. est: quia status religionis se habet ad statum episcopalem sicut dispositio ad perfectionem, et sicut disciplina ad magisterium. Nam status religionis via est in perfectionem tendendi; status autem episcopalis ad perfectionem pertinet, tanquam quoddam perfectionis magisterium. Dispositio autem non tollitur, perfectione adveniente, nisi forte quantum ad id in quo perfectioni repugnat; quantum autem ad id quod perfectioni congruit, magis confirmatur; sicut discipulo, cum ad magisterium pervenerit, non congruit quod sit auditor; congruit tamen ipsi quod legat et meditetur etiam magis quam ante. Unde ille qui fit de monacho episcopus, absolvitur a jugo monasticae professionis non quantum ad omnia, sed quantum ad illa quae officio pontificali repugnant, sicut solitudo, silentium et aliquae abstinentiae, vel vigiliae graves, ex quibus impotens corpore redderetur ad exequendum pontificale officium. (Ad 1m). – Testamentum igitur nullo modo facere potest monachus in episcopatum evectus, quia ei sola dispensatio committitur rerum ecclesiasticarum, quae morte finitur, ex qua incipit testamentum valere. Si tamen ex concessione papae testamentum faciat, non inteligitur ex proprio facere testamentum; sed apostolica auctoritate intelligitur esse ampliata potestas suae dispensationis, ut ejus dispensatio possit valere post mortem. (Ad 3m). – (Haec autem omnia confirmantur C. J. C. hodie vigente, cc. 627, 628).

QUAESTIO CLXXXVI

De his in quibus religionis status praecipue consistit

Deinde considerandum est de his quae pertinent ad statum religionis. Circa quod occurrit quadruplex consideratio. Quarum prima est de his in quibus principaliter consistit religionis status. Secunda de his quae religiosis licite convenire possunt. Tertia de distinctione religionum. Quarta de religionis ingressu. Circa primum quaeruntur decem:

Art. I. – *Utrum religio importet statum perfectionis.*

Resp. Aff. – R. est: quia antonomastice religiosi dicuntur illi qui se totaliter mancipant divino servitio, quasi holocaustum Deo offerentes. Unde Gregorius dicit (Super Ezech. hom. xx): « Sunt quidam qui nihil sibimetipsis reservant: sed sensum, linguam, vitam atque substantiam, quam perceperunt, omnipotenti Deo immolant ». Hoc autem statum perfectionis importat; perfectio enim hominis in hoc consistit quod totaliter Deo inhereat (qu. clxxxiv, art. 2).

Notandum: Religio nominat statum perfectionis ex intentione finis. Unde non oportet quod quicumque est in religione, jam sit perfectus, sed quod ad perfectionem tendat. Et hoc modo in religione non omnes sunt perfecti, sed quidam incipientes, quidam proficientes. (Ad 3m). Est enim religionis status principaliter institutus ad perfectionem adipiscendam per quaedam exercitia, quibus tolluntur impedimenta perfectae charitatis. (Ad 4m).

http://www.obrascatolicas.com

Art. II. – *Utrum quilibet religiosus teneatur ad omnia consilia.*

Resp. Neg. – R. est: quia sicut religiosus non tenetur habere perfectam charitatem, sed quod tendat et operam det ut habeat perfectam charitatem; ita non tenetur ad hoc quod illa impleat omnia consilia seu exercitia quibus ad perfectionem pervenitur, sed ad illa quae determinate sunt ei taxata secundum regulam quam professus est; caetera autem tenetur ut ad ea implenda intendat: unde non peccat si ea praetermittat, sed si ea contemnat. – Sunt enim quaedam consilia de quibusdam melioribus particularibus actibus, quae praetermitti possunt absque hoc quod vita hominis saecularibus actibus implicetur: unde non oportet quod ad omnia talia religiosi teneantur. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum paupertas requiratur ad perfectionem religionis.*

Resp. Aff. – *Scil.:* ad perfectionem charitatis acquirendam primum fundamentum est voluntaria paupertas, ut aliquis absque proprio vivat, secundum illud (Mt. xix, 21): *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quae habes, et da pauperibus, et veni, sequere me.*

R. est: quia ad exercitium et disciplinam status religionis, per quae ad perfectionem charitatis pervenitur (art. praec.), necessarium est quod aliquis affectum suum totaliter abstrahat a rebus mundanis. Dicit enim Augustinus (Confess. lib. x, 29), quod « nutrimentum charitatis est diminutio cupiditatis, perfectio, nulla cupiditas ». Nam ex hoc quod aliquis res mundanas possidet, allicitur animus ejus ad earum amorem.

Notandum: Ad futuram beatitudinem ordinatur aliquis per charitatem. Et quia voluntaria paupertas est efficax exercitium perveniendi ad perfectam charitatem, ideo multum valet ad caelestem beatitudinem consequendam. Unde et Dominus dicit (Mt. xix, 21): *Vade, vende omnia quae habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo.* Divitiae autem habitae per se quidem natae sunt perfectionem charitatis impedire, principaliter alliciendo animum et distrahendo: unde dicitur (Mt. xiii, 22): *sollicitudo saeculi, et fallacia divitiarum suffocant verbum Dei.* Et ideo difficile est charitatem inter divitias conservare: unde Dominus dicit (Mt. xix), quod *dives difficile intrabit in regnum caelorum:* quod quidem intelligendum est de eo qui actu habet divitias; nam de eo qui affectum in divitiis ponit, dicit hoc esse impossibile, secundum expositionem Chrysostomi (Hom. lxiv in Mt.), cum subdit: « Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum caelorum ». (Ad 4m). – Quantum autem ad statum episcopalem, considerandum est quod talis status non ordinatur ad perfectionem adipiscendam, sed potius ut ex perfectione quam quis habet, alios gubernet, non solum ministrando spiritualia, sed etiam temporalia; quod pertinet ad vitam activam, in qua multa operanda occurrunt instrumentaliter per divitias. Et ideo ab episcopis non exigitur ut proprio careant, sicut exigitur a religiosis qui profitentur disciplinam perfectionis acquirendae. (Ad 5m).

Art. IV. – *Utrum perpetua continentia requiratur ad perfectionem religionis.*

Resp. Aff. – R. est: quia ad statum religionis requiritur substractio eorum per quae homo impeditur ne feratur totaliter in Dei servitium. Usus autem carnalis copulae retrahit animum ne totaliter feratur in Dei servitium, cum propter vehementiam delectationis, ex cujus frequenti experientia augetur concupiscentia, tum propter sollicitudinem, quam ingerit homini de gubernatione uxoris, et filiorum, et rerum temporalium, quae ad eorum sustentationem sufficiant.

http://www.obrascatolicas.com

NOTANDUM: Perfectio continentiae introducta est per Christum, qui dicit (Mt. xix, 12): *Sunt eunuchi qui castraverunt se ipsos propter regnum caelorum;* et postea subdit: *Qui potest capere capiat.* Et ne alicui spes perveniendi ad perfectionem tolleretur, assumpsit ad perfectionis statum etiam illos quos invenit matrimonio junctos. Non autem poterat absque injuria fieri quod viri uxores desererent. Et ideo Petrum, quem invenit matrimonio conjunctum, non separavit ab uxore. (Ad 1m).

Art. V. – *Utrum obedientia pertineat ad perfectionem religionis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* oportet quod religiosi in his quae pertinent ad religiosam vitam, alicujus instructioni et imperio subdantur.

R. EST: quia status religionis est quaedam disciplina vel exercitium tendendi in perfectionem. Quicumque autem instruuntur vel exercitantur, ut perveniant ad aliquem finem, oportet quod directionem alicujus sequantur, secundum cujus arbitrium instruantur, vel exercitentur, ut perveniant ad illum finem, quasi discipuli sub magistro.

NOTANDA: 1. Votum obedientiae ad religionem pertinens, se extendit ad dispositionem totius humanae vitae, et secundum hoc votum obedientiae habet quamdam universalitatem, licet non se extandat ad omnes particulares actus, quorum quidam ad religionem non pertinent, quidam vero etiam contrariantur religioni. (Ad 4m).

2. Necessitas coactionis facit involuntarium, et ideo excludit rationem laudis et meriti; sed necessitas consequens obedientiam non est necessitas coactionis, sed liberae voluntatis, inquantum homo vult obedire, licet forte non vellet id quod mandatur, secundum se consideratum, implere. Et ideo quia necessitati aliqua faciendi quae secundum se non placent, per votum obedientiae homo se subjicit propter Deum, ex hoc ipso ea quae facit, sunt Deo magis accepta, etiamsi sint minora; quia nihil majus potest homo Deo dare

quam quod propriam voluntatem propter ipsum voluntati alterius subjiciat. – Unde in Collationibus Patrum (Coll. 18, cap. 7) dicitur, «deterrimum genus monachorum esse Sarabaitas, quia suas necessitates curantes, absoluti a seniorum jugo, habent libertatem agendi quid libitum fuerit; et tamen magis quam hi qui in coenobiis degunt, in operibus diebus ac noctibus consumuntur». (Ad 5m).

Art. VI. – *Utrum requiratur ad perfectionem religionis quod paupertas, continentia et obedientia cadant sub voto.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ad statum perfectionis requiritur *obligatio* ad ea quae sunt perfectionis. Paupertas autem, continentia et obedientia sunt perfectionis, ut dictum est (art. 3, 4 et 5 huj. qu.). Obligatio vero fit per votum, per quod immobilitas firmatur sequelae Christi. (Ad 1m).

NOTANDUM: Ad objectionem quod ea, quae licet nobis non impendere, tamen causa dilectionis impendimus, sunt gratiora quam ea quae cadunt sub voto, respondetur: Inter alia quae licet nobis non impendere, est etiam propria libertas, quam homo caeteris rebus chariorem habet. Unde cum aliquis propria sponte voto sibi adimit libertatem abstinendi (ita ut non possit amplius se abstinere) ab his quae ad Dei servitium pertinent, hoc fit Deo acceptissimum. Unde Augustinus dicit, (In Ep. ad Armentar. et Paulinam, 127): «Non te vovisse poeniteat; imo gaude jam tibi non licere, quod tuo detrimento licuisset. Felix necessitas, quae in meliora compellit». (Ad 3m).

Art. VII. – *Utrum convenienter dicatur, in his tribus votis consistere religionis perfectionem.*

RESP. AFF. – *Scil.:* status religionis convenienter ex his tribus votis integratur.

R. EST: quia status religionis integratur, primo per hoc quod est quoddam exercitium tendendi in perfectionem charitatis; secundo per hoc quod

http://www.obrascatolicas.com

qietat animum humanum ab exterioribus sollicitudinibus; tertio per hoc quod est quoddam holocaustum, per quod aliquis totaliter se et sua offert Deo. Unumquodque autem horum per tria vota, scil. paupertatis, continentiae et obedientiae attingitur.

Art. VIII. – *Utrum votum obedientiae sit potissimum inter tria vota religionis.*

Resp. Aff. – *Scil.:* propter tria.

Prima R. est: quia per votum obedientiae aliquid majus homo offert Deo, scil. ipsam voluntatem; quae est potior quam corpus proprium, quod offert homo per continentiam, et quam res exteriores, quas offert homo Deo per votum paupertatis. Unde illud quod fit ex obedientia, est magis Deo acceptum quam id quod fit per propriam voluntatem.

Secunda R. est: quia votum obedientiae continet sub se alia vota, sed non convertitur.

Tertia R. est: quia votum obedientiae proprie se extendit ad actus propinquos fini religionis. Quanto autem aliquid propinquius est fini, tanto melius est. Et inde est quod votum obedientiae est religioni essentialius.

Art. IX. – *Utrum religiosus semper peccet mortaliter transgrediendo ea quae sunt in regula.*

Resp. Neg. – *Scil.: a*) quantum ad ea quae pertinet ad finem regulae, transgressio obligat ad mortale quantum ad ea quae cadunt communiter sub praecepto, non vero quantum ad ea quae excedunt communiter necessitatem praecepti, nisi propter contemptum; – *b*) quantum ad ea quae pertinet ad religionis exterius exercitium, trangressio illorum ad quae obligatur religiosus ex voto professionis obligat ad mortale,

aliorum autem transgressio non obligat ad mortale, nisi propter contemptum regulae, vel propter praeceptum.

R. primi est: quia, sicut supra dictum est (art. 2 huj. qu.), religiosus non tenetur esse perfectus, sed ad perfectionem tendere, cui contrariatur perfectionis contemptus.

R. secundi est: quia talis transgressio directe contrariatur professioni, per quam aliquis vovit regularem vitam. – Unde ille qui profitetur regulam, non vovet servare omnia quae sunt in regula; sed vovet regularem vitam, quae essentialiter consistit in tribus praedictis. Unde et in quibusdam religionibus cautius aliqui profitentur non quidem regulam, sed vivere secundum regulam, id est, tendere ad hoc ut aliquis mores suos informet secundum regulam, sicut secundum quoddam exemplar: et hoc tollitur per contemptum. (Ad 1m). – Tunc autem committit aliquis, vel transgreditur, ex contemptu, quando voluntas ejus renuit subjici ordinationi legis vel regulae; et ex hoc procedit ad faciendum contra legem vel regulam; quando autem e converso propter aliquam particularem causam, puta concupiscentiam vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra statuta legis vel regulae, non peccat ex contemptu, sed ex aliqua alia causa; etiamsi frequenter ex eadem causa vel alia simile peccatum iteret. Frequentia tamen peccati dispositive inducit ad contemptum. (Ad 3m).

Art. X. – *Utrum religiosus eodem genere peccati gravius peccet quam saecularis.*

Resp. Aff.– *Scil.:* peccatum quod a religiosis committitur potest esse gravius peccato saecularium ejusdem speciei tripliciter.

http://www.obrascatolicas.com

R. EST: quia: *a*) potest esse idem peccatum non solum contra praeceptum divinae legis, sed etiam contra votum, puta si religiosus fornicetur vel furetur; *b*) potest esse peccatum ex contemptu, tunc enim videtur esse magis ingratus religiosus divinis beneficiis, quibus est sublimatus ad statum perfectionis; *c*) potest esse majus propter scandalum, quia ad vitam religiosi plures respiciunt. – Si vero religiosus non ex contemptu, sed ex infirmitate, vel ex ignorantia aliquod peccatum quod non est contra votum suae professionis, committat absque scandalo, puta in occulto, levius peccat eodem genere peccati quam saecularis, quia peccatum ejus si sit leve, quasi absorbetur ex multis operibus bonis quae facit; et si sit mortale, facilius ab eo resurgit. Primo quidem propter intentionem rectam quam habet ad Deum: quae etsi ad horam intercipiatur, de facili ad pristina reparatur; secundo quia etiam a sociis ad resurgendum juvatur secundum illud Eccle. iv, 10: *Si unus ceciderit, ab altero fulcietur. Vae soli, quia, cum ceciderit, non habet sublevantem se.*

QUAESTIO CLXXXVII

De his quae competunt religiosis

Deinde considerandum est de his quae competunt religiosis; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum religiosis liceat docere, praedicare et alia hujusmodi facere.*

RESP. AFF. – R. EST: quia docere, praedicare et alia hujusmodi facere nihil contrarium habet in se, neque ratione praecepti, non enim contrariatur regulae, neque ratione peccati, ex aliquo enim peccato commisso non redduntur religiosi minus idonei ad hoc, sed magis idonei ex exercitio sanctitatis, quod assumpserunt; « quanto (enim) quisque est excellentior, tanto et in spiritualibus operibus potentior ». – Tamen, quia status religionis non dat eis potestatem hujusmodi faciendi, non licet monachis et aliis religiosis talia facere, nisi ordinem accipiant vel ordinariam jurisdictionem, aut nisi eis committantur ea quae sunt jurisdictionis.

Art. II. – *Utrum religiosis liceat saecularia negotia tractare.*

RESP. AFF. – *Scil.:* causa charitatis, cum debita moderatione, et secundum superioris licentiam; non vero causa cupiditatis.

R. EST: quia status religionis est ordinatus ad perfectionem charitatis consequendam; ad quam quidem principaliter pertinet Dei dilectio, secundario autem dilectio proximi. Et ideo religiosi praecipue et propter se debent intendere ad hoc quod Deo vacent. Si autem necessitas proximi immineat, eorum negotia ex charitate agere debent, secundum illud Galat. vi, 2: *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi.*

Art. III. – *Utrum religiosi manibus operari teneantur.*

RESP. NEG. – *Scil.:* non magis tenentur religiosi ad manualia opera, quam saeculares, qui ad ea tenentur vel ad victum quaerendum, vel otium fugandum, vel ad refrenationem concupiscentiae, vel ad sustentationem aliorum.

R. EST: quia praeceptum de opere manuali *communiter omnibus* proponitur, ut patet II Thess. iii, 6-15.

NOTANDA: 1. Secundum quod labor manualis ordinatur *ad victum* quaerendum, cadit sub necessitate praecepti, prout est necessarius ad talem finem. Et hoc significant verba Apostoli dicentis:

http://www.obrascatolicas.com

Qui non vult operari, nec manducet, quasi diceret: Ea necessitate aliquis tenetur ad operandum manibus, qua tenetur ad manducandum. Quantum *ad otium tollendum*, vel *ad corporis macerationem*, non cadit sub necessitate praecepti secundum se consideratum, quia multis aliis modis potest vel caro macerari, vel etiam otium tolli, quam per opus manuale: scil. per jejunia et vigilias, et per meditationes sacrarum Scripturarum et per laudes divinas. Inquantum vero opus manuale ordinatur *ad eleemosynas faciendas*, non cadit sub necessitate praecepti; nisi forte in aliquo casu, in quo ex necessitate aliquis eleemosynas facere teneretur et non posset alias habere unde pauperibus subveniret. (In corp. articuli).

2. Sub opere manuali intelliguntur omnia humana officia, ex quibus homines licite victum lucrantur, sive manibus, sive pedibus, sive lingua fiant. Vigiles enim et cursores, et alii hujusmodi de suo labore viventes, intelliguntur de operibus manuum vivere. Quia enim manus est organum organorum, per opus manuum omnis operatio intelligitur, de qua aliquis victum licite potest lucrari. (In corp. art.). – Secundum hoc intelligitur praeceptum Apostoli. (I. Thess. iv, 11): *Operamini manibus vestris, sicut praecepimus vobis*, quod est de jure naturali. (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum religiosis liceat de eleemosynis vivere.*

Resp. Aff. – R. est: quia unicuique licet vivere de eo quod suum est, vel sibi debitum. Aliquid autem est religiosis ex liberalitate donantium: ad hoc scilicet ut religiosi liberius actibus religionis insistere possint. Aliquid autem est religioni debitum cum propter necessitatem quam ipsi (religiosi) patiuntur, tum propter ea quae ipsi exhibent ad proximorum utilitatem.

Art. V. – *Utrum religiosis liceat mendicare.*

Resp. Aff. – *Scil.:* causa humilitatis et exempli, non autem, ut patet, ad otium fovendum, vel ad lucri cupiditatem, vel alia hujusmodi.

R. est: quia ille actus mendicationis habet quamdam abjectionem sibi conjunctam. Illi enim videntur abjectissimi inter homines esse qui non solum sunt pauperes, sed intantum sunt egentes, quod necesse habent ab aliis victum accipere; et secundum hoc causa humilitatis aliqui laudabiliter mendicant; sicut et alia assumunt quae ad abjectionem quamdam pertinent, quasi efficacissimam medicinam contra superbiam, quam vel in seipsis, vel etiam in aliis per exemplum extinguere volunt. – Item, licet etiam mendicare ex necessitate vel utilitate. Ex necessitate quidem, sicut cum aliquis non potest aliunde habere unde vivat, nisi mendicet; ex utilitate autem, sicut cum aliquis intendit ad aliquid utile perficiendum, quod sine eleemosynis fidelium facere non potest.

Art. VI. – *Utrum liceat religiosis vilioribus vestibus uti quam caeteri utantur.*

Resp. Aff. – *Scil.:* ut signum poenitentiae et contemptus divitiarum et mundi fastus, non vero ut signum quoddam tristitiae, vel avaritiae vel falsae humilitatis, quod patet.

R. est: quia religio est status poenitentiae et contemptus mundanae gloriae.

QUAESTIO CLXXXVIII

De differentia religionum

Deinde considerandum est de differentia religionum, et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum sit tantum una religio.*

Resp. Neg. – *Scil.:* quamquam omnes religiones in hoc conveniunt quod aliquis totaliter se debeat praebere ad serviendum Deo (Ad 1m);

http://www.obrascatolicas.com

tamen religiones diversificantur ex earum fine proprio et ex proprio exercitio.

R. EST: quia exercitium et opera charitatis ad cujus perfectionem status religionis ordinatur, possunt esse diversa. Talis diversitas sumitur praecipue ex diversitate finium ad quos religiones ordinantur, prout aliqua religio ordinatur ad peregrinos hospitio suscipiendos, alia ad visitandos vel redimendos captivos, et sic de aliis. Alia distinctio religionum consideratur ex diversitate exercitiorum; puta quod in una religione castigatur corpus per abstinentias ciborum, in alia per exercitium operum manualium, et per aliquod aliud hujusmodi.

NOTANDUM: Confusio opponitur distinctioni et ordini. Sic ergo ex multitudine religionum induceretur confusio, si ad idem et eodem modo diversae religiones essent absque necessitate et utilitate. Unde, ut hoc non fiat, salubriter institutum est ne nova religio, nisi auctoritate summi pontificis, instituatur. (Ad 4m).

Art. II. – *Utrum aliqua religio institui debeat ad opera vitae activae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia perfectio charitatis ad quam status religionis ordinatur, se extendit ad dilectionem Dei et proximi. Sicut ergo ad dilectionem Dei directe pertinet contemplativa vita, quae soli Deo vacare desiderat; ita ad dilectionem proximi directe pertinet vita activa, quae deservit necessitatibus proximorum: et sicut ex charitate diligitur proximus propter Deum, ita etiam obsequium delatum in proximos redundat in Deum, secundum illud Mt. xxv, 40: *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Et secundum hoc religiosi vitae activae non privantur omnino fructu contemplativae vitae. (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum aliqua religio ordinari possit ad militandum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia officium militare potest ordinari ad subventionem proximorum, non solum quantum ad privatas personas, sed etiam quantum ad totius reipublicae defensionem. Ordinari etiam potest ad conservationem divini cultus. Unde militare propter aliquid mundanum est omni religioni contrarium, non autem militare propter obsequium Dei. (Ad 2m). Quod autem Dominus dicit (Mt. v, 39): *Non resistere malo; sed qui percusserit te in unam maxillam, praebe ei et alteram,* dicendum est quod hoc de condonatione propriae injuriae dicitur, quod ad perfectionem pertinet; non autem de vitiosa tollerantia injuriarum aliorum, praesertim Dei, quas dissimulare nimis est impium. (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum aliqua religio possit institui ad praedicandum, vel confessiones audiendum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* convenientissimum est, ad praedicandum, et ad alia hujusmodi quae pertinent ad salutem animarum, aliquam religionem institui.

R. EST: quia magis procuratur utilitas proximorum per ea quae pertinent ad spiritualem animae salutem, quam per ea quae pertinent ad subveniendum corporali necessitati. Et hoc etiam pertinet magis ad obsequium Dei, cui nullum sacrificium est magis acceptum quam zelus animarum. – Talia autem officia non pertinent ad religiosos auctoritate propria, sed auctoritate praelatorum, ad quos ex officio pertinent: subservire autem praelatis in tali ministerio, est hujusmodi religionis proprium. (Ad 2m).

http://www.obrascatolicas.com

School of Divinity Library

Art. V. – *Utrum sit instituenda aliqua religio ad studendum.*

Resp. Aff. – R. est: quia studium religioni congruit cum ad vitam contemplativam tum ad vitam activam. Ad vitam contemplativam quidem directe coadjuvando ad contemplandum, illuminando scilicet intellectum; et indirecte removendo contemplationis pericula, scil. errores qui in contemplatione divinorum frequenter accidunt his qui Scripturas ignorant. Ad vitam activam autem studium litterarum necessarium est religiosis institutis ad praedicandum, et alia hujusmodi exercendum. Ultimo studium litterarum religioni congruit quantum ad id quod est omni religioni commune: valet enim ad vitandum carnis lasciviam; unde et Hieronymus dicit ad Rusticum monachum (circa med.): « Ama Scripturarum scientiam, et carnis vitia non amabis ». Avertit enim animum a cogitatione lasciviae, et carnem macerat propter studii laborem. – Valet etiam ad auferendam cupiditatem divitiarum, secundum illud I. Mach. xii, 8: *Nos autem nullo horum indiguimus*, scil. exteriorum subsidiorum, *habentes solatio sanctos libros, qui in manibus nostris sunt.* – Valet etiam ad obedientiae documentum, (quia in sacris litteris plurima promptae obedientiae exempla, documenta et praemia inveniuntur).

Notandum: Religiosis competit principaliter intendere studio litterarum pertinentium ad doctrinam quae secundum pietatem est, ut dicitur Tit. i. Aliis autem doctrinis intendere non pertinet ad religiosos, quorum tota vita divinis obsequiis mancipatur, nisi inquantum ordinantur ad sacram doctrinam. (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum religio quae vacat vitae contemplativae, sit potior ea quae vacat operibus vitae activae.*

Resp. Aff. – *Scil.: a)* vita activa quae ex plenitudine contemplationis derivatur praefertur simplici contemplationi; *b)* vita activa quae totaliter consistit in occupatione exteriori minor est vita contemplativa.

R. primi est: quia sicut majus est illuminare quam lucere solum, ita majus est contemplata aliis tradere quam solum contemplari.

R. secundi patet ex dictis in quaes. clxxxii, ubi de comparatione vitae activae ad contemplativam agitur.

Sic ergo summum gradum in religionibus tenent quae ordinantur ad docendum et praedicandum, quae et propinquissimae sunt perfectioni episcoporum. Secundum autem gradum tenent illae quae ordinantur ad contemplationem. Tertius est earum quae occupantur circa exteriores actiones.

Art. VII. – *Utrum habere aliquid in communi diminuat perfectionem religionis.*

Resp. Neg. – R. est: quia si res exteriores non quaerantur vel habeantur nisi in modica quantitate, quantum sufficiunt ad simplicem victum, talis sollicitudo non multum impedit hominem (ab his quae ad perfectionem requiruntur): unde nec perfectioni repugnat christianae vitae. Non enim omnis sollicitudo a Domino interdicitur, sed superflua et nociva. Imo, sollicitudo quae adhibetur circa bona communia pertinere potest ad charitatem.

Notanda: 1. Tanto autem sollicitudo temporalium rerum magis impedit religionem, quanto sollicitudo spiritualium major ad religionem re-

http://www.obrascatolicas.com

quiritur. Et ideo tribus gradibus religionum suprapositis triplex gradus paupertatis competit. Nam illis religionibus quae ordinantur ad corporales actiones activae vitae, competit habere abundantiam divitiarum communium; illis autem religionibus quae sunt ordinatae ad contemplationem, magis competit habere possessiones moderatas, nisi simul oporteat tales religiosos per se vel per alios hospitalitatem tenere et pauperibus subvenire; illis autem quae ordinantur ad contemplata aliis tradenda, competit vitam habere maxime ab exterioribus sollicitudinibus expeditam; quod quidem fit, dum modica quae sunt necessaria vitae, congruo tempore procurata conservantur. (In corp. art.).

2. Quantum autem ad verba Domini (Mt. vi, 34): *Nolite solliciti esse in crastinum*, dicendum est quod haec verba non sunt intelligenda in sensu quod nihil reservetur in futurum; nam et ipse Dominus loculos habebat (Jn. xii); sed sic secundum Hieronymum, in hunc locum, exponuntur: « Sufficit nobis praesentis temporis cogitatio; futura, quae incerta sunt, Deo relinquamus ». (Ad 2m).

Art. VIII. – *Utrum perfectior sit religio in societate viventium quam agentium solitariam vitae.*

Resp. Neg. – *Scil.: a*) sicut id quod jam perfectum est, praeeminet ei quod ad perfectionem exercetur, ita vita solitariorum, si debite assumatur, praeeminet vitae sociali; *b*) si autem absque praecedenti exercitio talis vita assumatur, est periculosissima, nisi per divinam gratiam suppleatur quod in aliis per exercitium acquiritur.

R. primi est: quia id quod est solitarium debet esse sibi per se sufficiens. Hoc autem est cui nihil deest, quod pertinet ad rationem perfecti; et ideo solitudo competit contemplanti, qui jam ad perfectum pervenit.

R. secundi est: quia ad exercitium per quod aliquis ad perfectionem pervenitur juvatur homo ex aliorum societate, et quidem dupliciter: uno modo quantum ad intellectum, ut instruatur in his quae sunt contemplanda; secundo quantum ad affectum, ut scilicet noxiae affectiones hominis reprimantur exemplo et correctione aliorum.

Notanda: 1. Perfecti, qui solitariam vitam agunt, multum utiles sunt generi humano, propter orationes suas ad Deum, cui puris mentibus inhaeserunt. (Ad 4m).

2. Homo potest solitarius vivere dupliciter: uno modo quasi societatem humanam non ferens, propter animi saevitiam, et hoc est bestiale; alio modo per hoc quod totaliter divinis rebus inhaeret: et hoc est supra hominem. Et ideo Philosophus dicit (Polit. lib. 1, cap. 2, a med.), quod « ille qui aliis non communicat, est bestia, aut Deus », id est, divinus vir. (Ad 5m).

QUAESTIO CLXXXIX

De religionis ingressu

Deinde considerandum est de ingressu religionis; et circa hoc quaeruntur decem:

Art. I. – *Utrum illi qui non sunt in praeceptis exercitati, debeant ingredi religionem.*

Resp. Aff. – *Scil.:* religionem ingredi non solum expedit his qui sunt exercitati in praeceptis, ut ad majorem perfectionem perveniant; sed etiam his qui non sunt exercitati, ut facilius peccata vitent et perfectionem assequantur.

R. est: quia observantiae religionis tollunt non solum impedimenta perfectae charitatis; sed etiam occasiones peccandi; sicut patet quod per jejunium, vigilias, et obedientiam, et alia hujusmodi, retrahitur homo a peccatis gulae et lu-

http://www.obrascatolicas.com

xuriae, et a quibuscumque aliis peccatis. – Unde facilius convertuntur ad religionem peccatores, sicut Matthaeus, quam illi qui de sua innocentia praesumunt, sicut adolescens a Domino ipso invitatus (Mt. xix); quibus dicit Dominus (Mt. xxi, 31): *Publicani et meretrices praecedent vos in regnum Dei.*

Art. II. – *Utrum debeant aliqui voto obligari ad religionis ingressum.*

Resp. Aff. – *Scil.:* ubligari voto ad religionis ingressum, est secundum se laudabile.

R. est: quia, ut dictum est supra (qu. lxxxviii, art. 6), vovere est actus religionis, quae habet quamdam excellentiam inter virtutes; et etiam quia per votum firmatur voluntas hominis ad bonum faciendum; et sicut peccatum est gravius ex hoc quod procedit ex voluntate obstinata in malum, ita bonum opus est laudabilius ex hoc quod procedit ex voluntate firmata in bonum per votum.

Notandum: Necessitas quae ex obligatione voti requiritur, non est necessitas absoluta, sed necessitas ex fine, quia scil. post votum non potest aliquis finem salutis consequi, nisi impleat votum. Talis enim necessitas non est vitanda; quinimo, ut Augustinus dicit ad Armentarium et Paulinam (Epis. 127, et 45), «felix est necessitas quae in meliora compellit». (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum ille qui obligatus est voto ad religionis ingressum, teneatur intrare religionem.*

Resp. Aff. – R. est: quia votum est promissio Deo facta de his quae ad Deum pertinent. Manifestum est autem quod ingressus religionis maxime ad Deum pertinet, quia per hoc homo totaliter se mancipat divinis obsequiis.

Art. IV. – *Utrum ille qui vovet religionem ingredi, teneatur perpetuo in religione permanere.*

Resp. Neg. – R. est: quia intantum fertur obligatio voti, inquantum se extendit voluntas et intentio voventis. – Si vero in vovendo simpliciter de ingressu religionis aliquis cogitavit, absque hoc quod cogitaret de libertate exitus, vel de perpetuitate remanendi, videtur obligari ad ingressum religionis secundum formam juris communis.

Notandum: Ille qui intrat religionem ut statim exeat, non videtur satisfacere voto suo, quia ipse in vovendo hoc non intendit: et ideo tenetur mutare propositum, ut saltem velit experiri an ei expediat in religione remanere, non autem tenetur ad perpetuo remanendum. (Ad 3m).

Art. V. – *Utrum pueri sint recipiendi in religione.*

Resp. Aff. – *Scil.: a*) quantum ad votum simplex, i. e., quod consistit in sola promissione Deo facta, pueri, ante annum pubertatis, quod est communiter pro pueris circa annum quartum decimum, et pro puellis circa duodecimum annum, votum facere possunt ingrediendi religionem, si debitum usum rationis habent et doli sunt capaces, dummodo ad hoc accedat consensus parentum; – *b*) quantum ad votum solemne, pueri, ante annum pubertatis, non sunt admittendi.

R. primi est: quia si debitum usum rationis habent, etiam ante annum pubertatis, pueri sunt capaces vovendi; sed adhuc sunt sub potestate parentum quantum ad dispositionem suae vitae.

R. secundi est: quia votum solemne, quod facit monachum vel religiosum, subditur ordinationi Ecclesiae propter solemnitatem quam habet annexam. Et quia Ecclesia respicit id quod

http://www.obrascatolicas.com

in pluribus est, professio ante tempus pubertatis facta, quantumcumque aliquis habeat usum rationis plenum, vel sit doli capax, non habet suum effectum ut faciat profitentem jam esse religiosum.

NOTANDUM: Licet pueri ante pubertatis annos profiteri non possint, possunt tamen, cum voluntate parentum, in religione recipi, ut nutriantur ibidem: quod est valde expediens, secundum illud Thren. iii, 27: *Bonum est viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua.* (In fine art.).

Art. VI. – *Utrum propter obsequium parentum debeat aliquis retrahi ab ingressu religionis.*

RESP. NEG. – *Scil.:* nisi parentes in tali necessitate existant, quod eis commode aliter quam per obsequium filiorum subveniri non possit.

R. EST: quia in tali necessitate convenit per accidens parentibus ut a filiis adjuventur. Dicimus *per accidens*, quia, ut dictum est supra (qu. ci, art. 2, ad 2m), cum de pietate ageretur, cum parentes habeant rationem principii, inquantum hujusmodi, *per se* eis convenit ut filiorum curam habeant.

Art. VII. – *Utrum presbyteri curati possint licite religionem ingredi.*

RESP. AFF. – R. EST: quia obligatio voti perpetui praefertur omni alii obligationi. Presbyteri autem curati et archidiaconi non obligantur voto perpetuo et solemni ad curam animarum retinendam; et possunt libere abrenuntiare episcopo curam eis commissam, absque speciali licentia papae, qui solus potest in votis perpetuis dispensare. – Episcopi autem, quia voto perpetuo et solemni ad curam animarum obligantur, praesulatum deserere non possunt, quacumque occasione, absque auctoritate romani pontificis.

Art. VIII. – *Utrum liceat de una religione transire ad aliam.*

RESP. AFF. – *Scil.: a*) transire de religione ad religionem, nisi propter magnam utilitatem vel necessitatem, non est laudabile; – *b*) potest tamen aliquis laudabiliter de una religione ad aliam transire, triplici ex causa.

R. PRIMI EST: quia ex hoc plerumque scandalizantur illi qui relinquuntur; et etiam quia facilius proficit aliquis in religione quam consuevit, quam in illa quam non consuevit, caeteris paribus.

RR. SECUNDI SUNT: Primo, zelo perfectioris religionis, quae quidem non attenditur secundum solam arctitudinem, sed principaliter secundum id ad quod religio ordinatur, secundario vero secundum discretionem observantiarum debito fini proportionatarum; – secundo, propter declinationem religionis a debita perfectione; puta si in aliqua religione arctiori incipiant religiosi remissius vivere, laudabiliter transit aliquis ad religionem etiam minorem, si melius observetur; – tertio, propter infirmitatem vel debilitatem; ex qua interdum provenit quod non potest aliquis arctioris religionis statuta servare, posset autem servare statuta religionis laxioris.

Art. IX. – *Utrum aliquis debeat alios inducere ad religionem intrandam.*

RESP. AFF. – R. EST: quia inducentes alios ad religionem non solum non peccant, sed magnum praemium merentur, si hoc ex charitate et veraciter faciant, secundum illud Jacobi (ult., 20): *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viae*

http://www.obrascatolicas.com

suae, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum.

Art. X. – *Utrum sit laudabile quod aliquis religionem ingrediatur absque multorum consilio et diuturna deliberatione praecedente.*

Resp. Aff. – R. est: quia diuturna deliberatio et multorum consilia requiruntur in magnis dubiis; in his autem quae sunt certa et determinata, non requiritur consilium. Nam, quantum ad ingressum religionis nullum dubium est quod non sit melius bonum. – Quantum ad comparationes ad vires ejus qui est religionem ingressurus, sic etiam non est locus dubitationis de ingressu religionis; quia illi qui religionem ingrediuntur, non confidunt in sua virtute se posse subsistere, sed auxilio virtutis divinae. Si tamen sit aliquod speciale impedimentum (puta infirmitas corporalis, vel alia hujusmodi), in his requiritur deliberatio et consilium cum his de quibus speratur quod prosint et non impediant. In quibus tamen non est diuturna deliberatio habenda. – Quantum autem ad modum religionem intrandi et quam religionem aliquis ingredi debeat, potest aliquis etiam habere consilium cum his qui non impediant.

Notandum: Cum dicitur: *Probate spiritus, si ex Deo sint.* (S. Benedictus, in regula sua), locum habet in his quae dubia sunt, utrum spiritus Dei sint; sicut dubium potest esse in his qui jam sunt in religione, utrum ille qui religioni se offert, spiritu Dei ducatur, an simulate accedat. Et ideo debent accedentem probare, utrum divino Spiritu moveatur. Sed illi qui ad religionem accedit, non potest esse dubium, an propositum de ingressu religionis, in corde ejus exortum, sit a spiritu Dei, cujus est ducere hominem in terram rectam. Et ideo propositum de ingressu religionis non indiget probatione (ab accedente) utrum sit a Deo, quia *certa discussione non eget*, ut dicit Glossa interl.

super illud I. Thessal. ult.: *Omnia probate.* (Ad 1m). – Religio est enim suave jugum Christi: quia, ut Gregorius dicit (Moral. lib. iv, cap. 30), « quid grave mentis nostrae cervicibus imponit, qui vitari omne desiderium quod perturbat, praecipit, qui declinari laboriosa mundi hujus itinera monet ? ». Quod quidem suave jugum super se tollentibus, refectionem divinae fruitionis repromittit et sempiternam requiem animarum; ad quam nos perducat ipse qui promisit, *Jesus* Christus Dominus noster, qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Amen.

D. O. M.

School of Divinity Library

http://www.obrascatolicas.com

School of Divinity Library

INDEX

Prologus . . . . . Pag. 1

DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS DE FIDE

Quaestio I. – De objecto fidei . . . . . » 3
Quaestio II. – De actu fidei . . . . . » 9
Quaestio III. – De exteriori actu fidei . . . . . » 15
Quaestio IV. – De ipsa fidei virtute . . . . . » 16
Quaestio V. – De habentibus fidem . . . . . » 21
Quaestio VI. – De causa fidei . . . . . » 22
Quaestio VII. – De effectibus fidei . . . . . » 23
Quaestio VIII. – De dono intellectus . . . . . » 25
Quaestio IX. – De dono scientiae . . . . . » 30
Quaestio X. – De infidelitate in communi . . . . » 32
Quaestio XI. – De haeresi . . . . . » 39
Quaestio XII. – De apostasia . . . . . » 42
Quaestio XIII. – De peccato blasphemiae in generali » 43
Quaestio XIV. – De blasphemia in Spiritum Sanctum . . . . . » 45
Quaestio XV. – De caecitate mentis et hebetudine sensus . . . . . » 48
Quaestio XVI. – De praeceptis fidei, et intellectus . » 49

DE VIRTUTE SPEI

Quaestio XVII. – De spe secundum se . . . . . » 50
Quaestio XVIII. – De subjecto spei . . . . . » 53
Quaestio XIX. – De dono timoris . . . . . » 55
Quaestio XX. – De desperatione . . . . . » 61
Quaestio XXI. – De praesumptione . . . . . » 63
Quaestio XXII. – De praeceptis pertinentibus ad spem et timorem . . . . . » 65

DE CHARITATE

Quaestio XXIII. – De charitate secundum se . . » 66
Quaestio XXIV. – De charitatis subjecto . . . . » 71
Quaestio XXV. – De objecto charitatis . . . . . » 79

Quaestio XXVI. – De ordine charitatis . . . . . Pag. 85
Quaestio XXVII. – De principali actu charitatis qui est dilectio . . . . . » 93
Quaestio XXVIII. – De gaudio . . . . . » 98
Quaestio XXIX. – De pace . . . . . » 101
Quaestio XXX. – De misericordia . . . . . » 104
Quaestio XXXI. – De beneficentia . . . . . » 107
Quaestio XXXII. – De eleemosyna . . . . . » 110
Quaestio XXXIII. – De correctione fraterna . . . . » 117
Quaestio XXXIV. – De odio . . . . . » 122
Quaestio XXXV. – De acedia . . . . . » 126
Quaestio XXXVI. – De invidia . . . . . » 128
Quaestio XXXVII. – De discordia . . . . . » 130
Quaestio XXXVIII. – De contentione . . . . . » 132
Quaestio XXXIX. – De schismate . . . . . » 133
Quaestio XL. – De bello . . . . . » 135
Quaestio XLI. – De rixa . . . . . » 137
Quaestio XLII. – De seditione . . . . . » 138
Quaestio XLIII. – De scandalo . . . . . » 139
Quaestio XLIV. – De praeceptis charitatis . . . » 146
Quaestio XLV. – De dono sapientiae . . . . . » 149
Quaestio XLVI. – De stultitia, quae sapientiae opposita est . . . . . » 152
Quaestio XLVII. – De prudentia secundum se . . » 154
Quaestio XLVIII. – De partibus prudentiae . . . . » 161
Quaestio XLIX. – De singulis prudentiae partibus quasi integralibus . . . . . » 163
Quaestio L. – De partibus subjectivis prudentiae . » 165
Quaestio LI. – De virtutibus adjunctis prudentiae . » 167
Quaestio LII. – De dono consilii . . . . . » 169
Quaestio LIII. – De vitiis prudentiae oppositis, et primo de imprudentia . . . . . » 171
Quaestio LIV. – De negligentia . . . . . » 174
Quaestio LV. – De vitiis oppositis prudentiae secundum similitudinem, et primo de prudentia carnis . » 176
Quaestio LVI. – De praeceptis pertinentibus ad prudentiam . . . . . » 178
Quaestio LVII. – De jure . . . . . » 180
Quaestio LVIII. – De justitia . . . . . » 183
Quaestio LIX. – De injustitia . . . . . » 188
Quaestio LX. – De judicio . . . . . » 190
Quaestio LXI. – De partibus justitiae . . . . . » 193
Quaestio LXII. – De restitutione . . . . . » 197
Quaestio LXIII. – De acceptione personarum . . . » 202
Quaestio LXIV. – De vitiis oppositis commutativae justitiae, et primo de homicidio . . . . . » 204
Quaestio LXV. – De mutilatione membrorum . . . » 208

http://www.obrascatolicas.com

Quaestio LXVI. – De peccatis justitiae oppositis quae fiunt in rebus, et primo de furto et rapina . . . . . Pag. 210
Quaestio LXVII. – De vitiis oppositis commutativae justitiae, et primo de injustitia judicis . . . . . » 215
Quaestio LXVIII. – De pertinentibus ad injustam accusationem . . . . . » 218
Quaestio LXIX. – De peccatis quae sunt contra justitiam ex parte rei . . . . . » 220
Quaestio LXX. – De injustitia pertinente ad personam testis . . . . . » 223
Quaestio LXXI. – De injustitia quae fit in judicio ex parte advocatorum . . . . . » 226
Quaestio LXXII. – De injuriis verborum, quae inferuntur extra judicium, et primo de contumelia . . » 228
Quaestio LXXIII. – De detractione . . . . . » 231
Quaestio LXXIV. – De susurratione . . . . . » 234
Quaestio LXXV. – De derisione . . . . . » 235
Quaestio LXXVI. – De maledictione . . . . . » 236
Quaestio LXXVII. – De fraudulentia, quae committitur in emptionibus et venditionibus . . . . . » 238
Quaestio LXXVIII. – De peccato usurae, quod committitur in mutuis . . . . . » 241
Quaestio LXXIX. – De partibus integralibus justitiae, quae sunt facere bonum et declinare a malo » 245
Quaestio LXXX. – De partibus potentialibus justitiae . . . . . » 247
Quaestio LXXXI. – De religione secundum se . . . » 248
Quaestio LXXXII. – De devotione . . . . . » 252
Quaestio LXXXIII. – De oratione . . . . . » 255
Quaestio LXXXIV. – De exterioribus actibus latriae » 266
Quaestio LXXXV. – De his quae Deo a fidelibus dantur, et primo de sacrificio . . . . . » 267
Quaestio LXXXVI. – De oblationibus et primitiis » 269
Quaestio LXXXVII. – De decimis . . . . . » 271
Quaestio LXXXVIII. – De voto, per quod aliquid Deo promittitur . . . . . » 273
Quaestio LXXXIX. – De juramento . . . . . » 280
Quaestio XC. – De assumptione divini nominis per modum adjurationis . . . . . » 286
Quaestio XCI. – De assumptione divini nominis ad invocandum per orationem vel laudem. . . . . » 288
Quaestio XCII. – De vitiis religioni oppositis, et primo de superstitione . . . . . » 289
Quaestio XCIII. – De speciebus superstitionis, et primo de superstitione indebiti cultus veri Dei . » 290
Quaestio XCIV. – De idololatria . . . . . » 291
Quaestio XCV. – De superstitione divinativa . . » 293

Quaestio XCVI. – De superstitione observantiarum Pag. 297
Quaestio XCVII. – De tentatione Dei . . . . . » 299
Quaestio XCVIII. – De perjurio . . . . . » 301
Quaestio XCIX. – De sacrilegio . . . . . » 303
Quaestio C. – De simonia . . . . . » 304
Quaestio CI. – De pietate . . . . . » 308
Quaestio CII. – De observantia secundum se et partibus ejus . . . . . » 310
Quaestio CIII. – De dulia . . . . . » 311
Quaestio CIV. – De obedientia . . . . . » 313
Quaestio CV. – De inobedientia . . . . . » 316
Quaestio CVI. – De gratia sive gratitudine . . . . » 317
Quaestio CVII. – De ingratitudine . . . . . » 320
Quaestio CVIII. – De vindicatione . . . . . » 321
Quaestio CIX. – De veritate . . . . . » 324
Quaestio CX. – De vitiis oppositis veritati, et primo de mendacio . . . . . » 326
Quaestio CXI. – De simulatione et hypocrisi . . » 328
Quaestio CXII. – De jactantia . . . . . » 330
Quaestio CXIII. – De ironia . . . . . » 331
Quaestio CXIV. – De amicitia, quae affabilitas dicitur » 332
Quaestio CXV. – De adulatione . . . . . » 333
Quaestio CXVI. – De litigio . . . . . » 334
Quaestio CXVII. – De liberalitate . . . . . » 335
Quaestio CXVIII. – De vitiis liberalitati oppositis, et primo de avaritia . . . . . » 337
Quaestio CXIX. – De prodigalitate . . . . . » 341
Quaestio CXX. – De epicheia, seu aequitate . . . . » 342
Quaestio CXXI. – De pietate . . . . . » 343
Quaestio CXXII. – De praeceptis justitiae . . . . » 344
Quaestio CXXIII. – De fortitudine . . . . . » 348
Quaestio CXXIV. – De martyrio . . . . . » 354
Quaestio CXXV. – De timore . . . . . » 356
Quaestio CXXVI. – De intimiditate . . . . . » 357
Quaestio CXXVII. – De audacia . . . . . » 358
Quaestio CXXVIII. – De partibus fortitudinis . . » 359
Quaestio CXXIX. – De magnanimitate . . . . . » 360
Quaestio CXXX. – De praesumptione . . . . . » 364
Quaestio CXXXI. – De ambitione . . . . . » 365
Quaestio CXXXII. – De inani gloria . . . . . » 366
Quaestio CXXXIII. – De pusillanimitate . . . . » 368
Quaestio CXXXIV. – De magnificentia . . . . . » 370
Quaestio CXXXV. – De parvificentia . . . . . » 372
Quaestio CXXXVI. – De patientia . . . . . » 373
Quaestio CXXXVII. – De perseverantia . . . . . » 376
Quaestio CXXXVIII. – De vitiis oppositis perseverantiae . . . . . » 378

http://www.obrascatolicas.com

Quaestio CXXXIX. – De dono fortitudinis . . . Pag. 379
Quaestio CXL. – De praeceptis fortitudinis . . . . » 380

DE TEMPERANTIA

Quaestio CXLI. – De ipsa temperantia . . . . . » 382
Quaestio CXLII. – De vitiis quae adversantur temperantiae . . . . . » 386
Quaestio CXLIII. – De partibus temperantiae (in generali) . . . . . » 389
Quaestio CXLIV. – De partibus temperantiae in speciali, et primo de verecundia . . . . . » 391
Quaestio CXLV. – De honestate . . . . . » 393
Quaestio CXLVI. – De abstinentia . . . . . » 395
Quaestio CXLVII. – De jefunjo . . . . . » 396
Quaestio CXLVIII. – De gula . . . . . » 400
Quaestio CXLIX. – De sobrietate. . . . . » 403
Quaestio CL. – De ebrietate . . . . . » 405
Quaestio CLI. – De castitate . . . . . » 407
Quaestio CLII. – De virginitate . . . . . » 409
Quaestio CLIII. – De vitio luxuriae . . . . . » 412
Quaestio CLIV. – De luxuriae partibus . . . . . » 415
Quaestio CLV. – De partibus potentialibus temperantiae, et primo de continentia . . . . . » 423
Quaestio CLVI. – De incontinentia . . . . . » 425
Quaestio CLVII. – De clementia et mansuetudine » 429
Quaestio CLVIII. – De iracundia . . . . . » 431
Quaestio CLIX. – De crudelitate . . . . . » 436
Quaestio CLX. – De modestia . . . . . » 437
Quaestio CLXI. – De speciebus modestiae, et primo de humilitate . . . . . » 438
Quaestio CLXII. – De superbia . . . . . » 444
Quaestio CLXIII. – De peccato primi hominis . . » 450
Quaestio CLXIV. – De poenis peccati primi hominis » 454
Quaestio CLXV. – De tentatione primorum parentum » 456
Quaestio CLXVI. – De studiositate . . . . . » 458
Quaestio CLXVII. – De curiositate . . . . . » 459
Quaestio CLXVIII. – De modestia, secundum quod consistit in exterioribus corporibus motibus . . . » 461
Quaestio CLXIX. – De modestia in exteriori apparatu » 463
Quaestio CLXX. – De praeceptis temperantiae . . » 466

DE HIS QUAE PERTINENT AD DETERMINATOS STATUS ET PRIMO DE PROPHETIA

Quaestio CLXXI. – De essentia prophetiae . . . . » 468
Quaestio CLXXII. – De causa prophetiae . . . . » 472

Quaestio CLXXIII. – De modo propheticae cognitionis . . . . . Pag. 476
Quaestio CLXXIV. – De divisione prophetiae . . » 478
Quaestio CLXXV. – De raptu . . . . . » 482
Quaestio CLXXVI. – De gratiis gratis datis quae pertinent ad locutionem; et primo de gratia linguarum . . . . . » 486
Quaestio CLXXVII. – De gratia data, quae consistit in sermone . . . . . » 488
Quaestio CLXXVIII. – De gratia miraculorum . . » 489
Quaestio CLXXIX. – De divisione vitae in activam et contemplativam . . . . . » 491
Quaestio CLXXX. – De vita contemplativa . . . » 492
Quaestio CLXXXI. – De vita activa . . . . . » 498
Quaestio CLXXXII. – De comparatione vitae activae ad contemplativam . . . . . » 500
Quaestio CLXXXIII. – De officiis et variis statibus hominum in generali . . . . . » 504
Quaestio CLXXXIV. – De his quae pertinent ad statum perfectionis in communi . . . . . » 506
Quaestio CLXXXV. – De his quae pertinent ad statum episcoporum . . . . . » 512
Quaestio CLXXXVI. – De his in quibus religionis status praecipue consistit . . . . . » 519
Quaestio CLXXXVII. – De his quae competunt religiosis . . . . . » 526
Quaestio CLXXXVIII. – De differentia religionum » 529
Quaestio CLXXXIX. – De religionis ingressu . . . » 535

S. A. Arti Grafiche Panetto & Petrelli - Spoleto

http://www.obrascatolicas.com

School of Divinity Library